

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY

TÓTH TIHAMÉR

ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DÍSZKIADÁS

TÓTH TIHAMÉR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

VIII. KÖTET

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

TÓTH TIHAMÉR

AZ INTELLIGENCIA LELKI GONDOZÁSA

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

MÁSODIK KIADÁS

Nihil obstat. *Dr. Michael Marczell*, censor dioecesanus. Nr. 232/1936. Imprimatur. Strigonii, die 26. Julii 1936. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis s.

Kiadja a Szent István-Társulat.
Stephaneum nyomda r. t. Budapest. — A nyomdáért felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Bevezetés.

F. Herwig, neves német író mondja el az alábbi legendát.[1]

Sebestyén barát évek óta élt csendes visszavonultságban egy kis kolostorban; minden percét arra szentelte, hogy elmélyítse lelkében az Isten szeretetét. Egy napon — breviárium közben — megakad szeme az Úr Jézus szaván: «Mint juhokat küldelek titeket a farkasok közé». (Mt. 10, 16.)

Ahogy ezt olvassa, csodás látomása támad . . .

Végeláthatatlan nyáj áll előtte, amelyet ezernyi farkas tép-marcangol. Látja a mai életet, a mai embereket. Hogy acsarkodnak egymás ellen! Hogy mennek ellenállás nélkül érzéki vágyaik után! Hogy rohannak tömegestől a lelki pusztulásba!

És a páter megszólal: Hát itt vannak a farkasok, itt a bűnözön, — de hol vannak az apostolok, a juhok, akikre Krisztus így parancsolt: menjetek, hirdessetek! Miért nem látom őket a tajtékzó habok tetején, mint az Úr járt a Tibériás taván? Én Istenem! — kiáltott fel a barát, én is itt ülök tizenkét éve a csendes kolostorban, és ott künn őrjöngve pusztít az Antikrisztus! . . .

A páter felpattan; izgatottan keresi a házfőnököt. Beszélnie kell vele. Az ősz prior éppen rózsáit nyesegeti a kertben, mikor ráakad a felizgult páter.

— Nézd, fiam, — szól az agg főnök a fiatal szerzeteshez, — micsoda szép rózsák . . .

— Atyám, — tör ki a szó Sebestyénből, — kinek mondta az Úr: Tanítsatok minden nemzeteket? Aztán meg: Mint juhokat küldelek titeket a farkasok közé?

A prior nyugodtan felel:

— Kinek? Hát a tanítványainak; s azok utódainak. Ezek a juhok. A farkasok meg kétségkívül azok a vad, féketezetlen lelkek, akik szükségesek ahhoz, hogy vértanuk legyenek a világon.

— De atyám, hát a tanítványok, s utódaik szót fogadtak-e ennek a parancsnak?

[1] *Herwig:* St. Sebastian vom Wedding. Kösel. Kempten. 1921.

— Ugyan, hát nem tudnád, fiam, mennyi szent emberünk ment, mint juh a farkasok közé, a fekete és sárga pogányok közé!

— Igen! De volt-e hát elég férfiú, aki mindenét elhagyta, s elment a *fehér* pogányok közé is?

— Mily különös kérdés, fiam. Hiszen minden pap ilyen!

— Tényleg ilyen-e? — pattant ki a tűz a fiatal páterből, de akkor már lángpiros volt az arca. Elmegy-e tényleg, mint juh a farkasok közé? Vagy nem inkább elhúzódik azoktól messze, ahová morgásuk is alig ér el? . . . Hol vannak a tanítványok, akik elmennek, hivatlanul is elmennek a fehér pogányok közé? Vagy nem inkább bent ülnek a jól bútorozott szobában, s várják, hogy a farkasok jönnének hozzájuk. Ott állanak a templomokban s várnak. Ott trónolnak a jól elzárt gyóntatószékben, s várnak. És már nem is kell soká várniok. Mert egy napon tényleg megjelennek majd a farkasok, mint egy új vízözön, és azokat, akik csak vártak-vártak, elsodorják templommal, irodával, gyóntatószékkel együtt . . . Atyám, névtelen keserűség kavarog fel bennem! Mennyi mulasztásnak kellett történnie, hogy az emberek farkasokká lettek! És mennyit mulasztottunk mi a farkasokkal szemben, hogy ők még most is azok! De hol vannak, akiknek értük kellene harcolniok . . .

A prior hallgatott; a páter meg nekikészült a nagy feladatnak: kimenni a világba, a fehér pogányok közé.

Úgy készült küldetésére, mint egykor az Úr: magányba vonult, hogy mérlegelje szándékai tisztaságát, szívének hajlamait. Néha óriási csapatok vonultak el lelkiszemei előtt; új meg új emberáradat sodródott el Krisztus keresztje előtt, s közülük senki sem törődött Krisztussal; mind az örök sötétségbe zuhantak. Itt-ott imbolygott az áradat fölött egy-egy kapkodó, vergődő lélek, mint gyenge pillangó, mint eltévedt kéménycikra az óceán fölött. A gonosz lélek akkor fülébe sziszegte: Ó, te kis barátocska, te akarod feltartani az Antikrisztus diadalát? Nézd, mint hullanak el az emberek Istentől, mint őszi levelek a fáról; egyre sűrűbben hullanak, s egyszer Isten kopasztva marad, mint az őszi fa . . .

De ekkor a lelkében is megszólalt egy hang: Csak menj közéjük! Nézd, mily éhesek, mint szomjazik a lelkük . . .

És Sebestyén barát nekivágott a kavargó hullámoknak . . .

*

Eddig tart Herwig legendája.

Mi a magunk részéről másképp írtuk volna meg a gondolatot, hogy még a látszatát is elvegyük annak, mintha a kontemplatív szerzetesi élet értékét nem ismernők el. Nagyon jól tudjuk, mit jelent az imádságos kolostor ereje a világban küzdő pap számára is.

Hanem igenis, teljes egészében rá akarjuk fordítani a legendát magunkra, világi papokra.

Mit akar tehát ez a könyv?

Azt, hogy *ne legyen ma senki köztünk, világi papok között, aki csendes kertjében békésen rózsákat nyeseget, mikor körülöttünk ijesztő lobogó lánggal vöröslik a világ!* . . .

I. FEJEZET.

Intelligenciánk vallástalansága.

Az a beláthatatlan technikai s kulturális haladás, amit az emberiség az új korban, főkép az utolsó évtizedekben elért, bármily örvendetes esemény volt az általános emberi fejlődés szempontjából, mégis az élet igazi boldogságának s a megelégedettségnek csökkentésével rendkívül komoly károknak is vált előidézőjévé! Az ipar, kereskedelem, művészet, tudomány terén egyaránt beállott szinte forradalmi fejlődés természetszerűleg rázta meg az eddigi vallásos meggyőződésre épített életberendezkedés alapjait is.

I. A modern lélek kifejlődése.

Az Egyház templomai mellett új templomok emelkedtek: a munka, élvezet és szórakozás monumentális dómjai, amelyek lassankint az igaz Isten templomainak helyét is elfoglalták az emberek szívében. Vasárnap és hétköznap egyaránt tárvanyitva állanak a szórakozás házai, amelyek a vallás gyakorlásához az időt és kedvet egyaránt elveszik az emberektől. A vallási benső életet mulatozás zaja, élvezet mámora, — legjobb esetben a szakadatlan munka és megélhetési nehézségek fojtják el.

A mai modern lélek nagy szellemi átalakulások s összeomlások eredménye. Csak menjünk végig a kései középkor hanyatló bölcseletének romboló kritikáján, a renesszánsz újpogányságán, a protestantizmus túlzott tekintélyrombolásán, az enciklopedisták vallásellenes durvaságain, Voltaire gúnyjain, a francia forradalom szélsőségein, Kant ismeretelméletén, Marx anyagelvű szocializmusán, egészen Nietzsche «szőke bestiájáig». Nem mondjuk, hogy a mai művelt ember tökéletes marxista, vagy hegelianus, vagy nietzscheista, — de egy-egy téves eszme, egy-egy romboló gondolat az emberi gondolatok hömpölygő árjából innen is, onnan is felszívódott lelkébe. Talán számot sem tudunk róla adni magunknak, mennyi ezerféle irányból jövő szálak-

ból szövődött egybe ez a modern psyché, amely ma nem elégszik meg csak a skolasztika *gondolkodásmódjának* kritizálásával, hanem az ellene való harcot kiterjeszti a régi filozófia s teológia *tartalmára* is.

Intelligenciánkat, melynek nagyobb része nagy városokban él, éppen a nagyvárosi élet belesodorja bizonyos ideges kapkodásba, sietésbe, amelynek eredménye aztán a felületes gondolkodás, az elmélyedés hiánya. A villamoskocsi lármája, a telefon csöngése, a rohanó, nagyvárosi, kavargó élet nemcsak idegessé teszi a modern embert, hanem lelkileg is kellően meg nem fontolt, hirtelen elhatározásokra korbácsolja, vallási életét pedig — a legjobb esetben is — gyorsan iramló, jövő-menő vallási érzelmekké soványítja.

A modern technika s a gazdasági élet teljesen emancipálták magukat a vallástól, de viszont a tudomány a tagadásnál nem is állott meg, hanem sokszor pozitív támadásba is fogott ellene. «Legmostohábbak a viszonyok városainkban, általában a művelt férfiak és a munkások körében. Az ú. n. intelligencia nem gyakorolja hitét s csak parádés alkalomkor jelenik meg a templomban (sajnos a félműveltekre is mindjobban ragad e példa); a férfimorál hirdetője s gyakorlója; világnézete vallási kérdésekben közömbös, vagy túlzóan liberális, nem ellensége a papoknak, de csak a kártya-, vagy fehérasztalnál szeret velük barátkozni, minden más esetben (politika, társadalmi működés) vagy cserben hagyja őket, vagy ellenük fordul.»[1]

Bizony, ki nem gyüjtött még hasonló szomorú tapasztalatokat?

II. Intelligenciák lelki elárvultsága.

A külföldi irodalomban többször vetődött fel még nem régiben is az a kérdés: vajjon egyáltalában keresztény-e még a mai társadalom?

Ha a kereszténység abban áll, hogy naponkint miséznek a papok, elvégzik az Egyház szertartásait azoknál, akik kérik őket, gyóntatják azokat, akik gyónni jönnek, minden vasárnap prédikálnak azoknak, akik éppen meghallgatják őket, — akkor még keresztény a mai társadalom is.

Ha azonban ismerjük azokat az eszméket, amelyek a mai emberek *nagy tömegeit* uralják, ha látjuk azt a pogány élet-

[1] *Mihályfi:* Igehirdetés. Bpest. 1912. I. kiad. 321. l.

felfogást, amit a művelt társadalom nagyobb része vall, be kell ismernünk, hogy *társadalmunk nem keresztény többé.*

A *tudomány* elfogulatlansága sokaknál egyértelművé vált az «észt béklyóba verő» dogmák s pozitív keresztény tantételek elvetésével. A *művészet*, mely egykor oly bőven merített a vallás kútjából, egyre mélyebben ereszkedik az érzékiség s anyagiasság ingoványaiba. Még a jobbak *világnézete* is esztétikus gondolatokban, okkultizmusban, teozófiában, érzelgős humanitásban, a művészetek vallásában merül ki komoly erkölcsi erők nélkül. Irodalom, sajtó, színház, szórakozások mind ezt a levegőt lehelik magukból. Az államok legtöbbje nem törődik a kereszténységgel; ahol pedig még ennek nevezik az államot, a keresztény név alig takar valami keresztény tartalmat, és sem a politika, sem nemzetgazdaság nem igazodnak a kereszténység erkölcstana szerint.[1]

Bizony megdöbbentő statisztika kerülne ki, ha összeállítanók nemcsak azt a kimutatást, hogy mennyi művelt ember szakított teljesen az egyházias vallásossággal, hanem azoknak óriási számát is, akiket egy-két vékony szál még odaköt ugyan gyermekkoruk hitéhez, de bensejükben örökös kételyek s tudatlanság napról-napra vastagítják az elválasztó falat lelkük és egyházuk között; akik «jó katolikusoknak» tartják magukat, de vallásosságuk csak fényes házi keresztelésre, még fényesebb esküvőre s nagy asszisztenciás temetésre szorítkozik. Szomorú tény, hogy mai intelligenciánk átlaga aligha tud többet vallásunkból, mint amit *Festus* tudott az Ap. Csel. tanusága szerint a keresztényekről: «holmi vitás kérdések az ő babonájukról és valami Jézusról, aki meghalt, kiről Pál azt állította, hogy él». (Ap. Csel. 25, 19.) Igy aztán valásosságuk is alig haladja meg az «Ordo Commendationis Animae» reménykedő vigasztalását: «Licet enim peccaverit, tamen Patrem et Filium et Spiritum Sanctum non negavit».

A hitbeli közönyösség bacillusai úszkálnak mindenfelé

[1] *Meszner:* Die gegenwärtige unchristliche Zeit und zeitgemässe Seelsorge. Kath. Kirchenzeitung. Salzburg. 1919. 5. sz. A neves *John Henry Newmann* már fiatal korában észrevette ezt s megrendítő költeményben adott kifejezést e gondolatának. A költemény címe: «Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra». Rámutat ebben arra, hogy a kielégíthetetlen kapzsiság s a hatalom lázas hajhászása mint pusztították el a liturgikus istentiszteletet, amely valaha minden évszakot sajátos titokzatos ragyogással vont be s a vértanuk és szentek fájdalmas-kedves emlékezése által oly üdvösen tette színessé az emberi életet.

a mai társadalmi élet levegőjében s a mi tanult férfivilágunk vallási tekintetben jórészt maradt a háború után is az, ami azelőtt volt: nem pozitív istentagadó, nem heretikus, nem hitetlen, nem észbeli kételyek áldozata, csak közönyös, hideg, érdeklődésnélküli — hogy úgy mondjuk — *negatív katolikus, aki csak azért katolikus, mert hát éppen nem más.*

A külső látszat kétségkívül nem mindig igazolja ezeket a szomorú megállapításokat. Amikor látjuk pl. a fővárosi templomokban valóban lélekemelő példát nyujtó intelligens hívek buzgólkodását, vagy mikor egy missióban, katolikus nagygyűléseken, búcsújáró helyeken, körmeneteken a katolikusok ezrei vonulnak fel hitük megvallása mellett, könnyen gyökeret verhet bennünk a túlságos optimizmus, mely a megjelent buzgó ezrek mellett elfelejti a hideg közönyösségben távolmaradt százezreket.

Pedig a *tényleges helyzet diagnózisa* a következő:

Tanult katolikusaink egy része — aránylag igen kis töredék — nyiltan szakított vallásával, alkalomadtán szóban s írásban támadja is.

Egy másik — már nagyobb rész — minden külső érdeklődés s bekapcsolódás nélkül áll vallása iránt, de bensejében sokszor elkeseredve, előítéletek halmazával telítve.

Legnagyobb — a vidéki városokban egyenesen megdöbbentően nagy — azonban az olyan férfiak száma, akikben az életküzdelemnek minden idealizmust elrabló hatása, erkölcsi kisiklások, nemtörődömség stb. következtében a hit elevensége megfagyott, akik nem hitetlenek és istentagadók a szó szoros értelmében, csak érzéketlenül állanak minden nem anyagi igénnyel szemben, akiknek egész *hitvallásuk* a «lehet is, nem is»-ben, *hitéletük* a nagypénteki s szilveszteri templomlátogatásban, *erkölcsi életük* pedig a társadalmi illemszabályok külsőleges megtartásában merül ki. Esetleg hivatalból még itt-ott résztvesznek a vallásos szertartásokon, de teljesen lélek nélkül. Úrnapi körmeneten kísérik az Oltáriszentséget, de térdet nem hajtanak előtte. Szent István napján elmennek a hivatalos misére, de folyton a szomszédjukkal beszélgetnek. Gyónni nem voltak az érettségi óta, vagy esküvőjük óta s aligha tudnák elmondani a «Hiszekegyet». Felfogásuk a papságról pedig a régi: «Dixit laicus clero, nunquam amicus ero». Megdöbbentő némelyikben a vallási iszony, az erkölcsi felfogás alantossága s a rosszakaratú elfogultság az egyházi élet minden megnyilatkozásával szemben.

Csak ismerni kell azokat a véleményeket, amelyeket a falvakban és kis városokban az orvosok, gyógyszerészek, tanárok, mérnökök *maguk közt* kicserélnek vallásról, Egyházról, papokról; csak ismerni azokat a törekvéseket, amelyek tanult fiatalságunk lelkét foglalkoztatják; azt az eszmekört, amelyben minden gondolatuk mozog: csak hallani azokat a lehetetlennél lehetetlenebb filozófiai és vallási felfogásokat, amelyeknek mindnek akad köztük híve!

És még azokban is, akik az iskolából több-kevesebb vallásosságot átmentettek az élet számára, mily vékony erekben folydogáló, mily csökevényes vallásosság ez! Még ezeknek lelki berendezettsége is mily hihetetlenül vegyes, egymást kizáró vélemények zűrzavarja! Olyan a lelki berendezettségük, akárcsak egy múzeum, ahol a gótikus szárnyasoltárt fetisek és modern meztelenségek közé állítják! Mily kevesen éreznek és élnek bensőleg az Egyházzal! Ki hallgat közülük rendszeresen prédikációt? Ki olvas vallási irányú könyvet? Hol függ még feszület az intelligens családok otthonában? Igaz, intelligens híveink legnagyobb része nem antiklerikális, nem agresszív szabadgondolkodó, de igen is szinte *reménytelenül indifferens!* Még a konzervatív részénél is inkább erősebb az átöröklött szokásokhoz való ragaszkodás, mint a keresztény igazságok szerető átértése.[1]

III. Intelligenciánk vallástalanságának okai.

Intelligenciánk hitbeli közönyösségének belső és külső okai vannak, amelyeket szükséges ismernünk, ha a katolicizmusnak jövője iránt komoly aggodalmakat ébresztő baj gyógyítására komolyan akarunk gondolni. Mert hogy itt akár az intelligencia, akár a vallási érdekek hivatalos képviselői részéről, akár esetleg mindkét részről tényleges hibák fordultak elő, azt kétségbevonni nem lehet.

[1] A festett kép talán túlzottnak látszik, főleg olyan papok előtt, kiknek nem volt alkalmuk az intelligencia lelki életét közelből megfigyelni. Akiket azonban papi feladatuk olyan helyzetbe hozott, mint e könyv íróját is, hogy hosszú hónapok harctéri szolgálata alatt együtt kellett élnie, járnia, étkeznie, laknia, aludnia a legkülönbözőbb társadalmi osztályokhoz tartozó intelligens férfiakkal, azok csak a tényleges helyzet szomorú képére fognak e rajzban ráismerni. Azt azonban örömmel és reménykedve ismerem el, hogy ma már a fővárosban a helyzet sokat javult: *ma a fővárosi intelligencia vallásossága sokban felülmulja a vidékiekét.*

A) Belső okok.

Belső okokon értjük az okoknak azt a kisebbik csoportját, amelyek magában a modern lélekben találhatók fel.

1. **A modern lélek önteltsége, kevélysége**; az az önteltség, amely képzelt vagy valódi tudományos előhaladását, műveltségét a maga számára elegendőnek tartja; amely szégyel fejet hajtani Isten előtt s megalázkodni a gyóntatószék előtt; amely oly könnyen s szívesen veszi bíráló ajkára az Egyház 2000 éves arcára véződött ráncokat; s az a kevélység, amely a kötelező egyházi törvényeket a magán élet jogtalan zavarásának mondja s mely bocsánatkérőleg néz körül s ijedten tagad mindent, ha valahol vallásos meggyőződését talán meg kellene vallania.

2. **Korunk kritizáló hajlama** is túlontúl erősen kiverődik intelligenciánkon. Kedvenc jelszavai «a belső önrendelkezési jog», «a gondolkodás és cselekvés autonómiája», melyekkel a vallás befolyása elől körülbástyázza magát. «A modern lélek — írja *Faulhaber* — ellene van minden gyámkodásnak s anyáskodásnak. Nem akar gyámot, aki minden lépésének nyomában van; nagykorúnak érzi magát és saját utain akar járni ... A személyiség fogalmának túlzása száműzéssel fenyegeti az egyházias gondolkodást. Személyiség s egyháziasság sokak előtt mint tűz és víz állanak szemben.»[1]

Magának a modern életnek természetében gyökerezik az a varázslatos hatás, melyet az «egyéniség» s «önállóság» szavak a mai emberre gyakorolnak. Ez a modern ember hatalmasan kiterjesztette uralmát a természet vak erői fölött s bizonyos lenéző fölénnyel tekint vissza a technikailag elmaradt multra. A technikai haladás azonban elbizakodottá is teszi s jogot formál magának arra is, hogy *előre elfogult kritika* tárgyává tegye nemcsak a multból átszármazott intézményeket, hanem a mult egész világnézetét is.

Ez a szó «személyiség» soha még oly varázslatos hatást nem gyakorolt, mint ma. Ha csak azt akarná jelenteni, hogy az ember igyekezzék a benne rejlő jó tulajdonságokat a lehető legnagyobb fokra fejleszteni és így minél közelebb jutni a nemes emberi típus ideáljához, csak örülnénk e jelszónak. De e személyiség jogainak hangoztatása ma sokszor azt jelenti, hogy az egyén elfelejti a közösségre való ráutaltsá-

[1] *Faulhaber:* Zeitfragen und Zeitaufgaben. Herder. 1915.

gát, mások, az elődök munkáit kegyelet nélkül lekicsinyli, s a nagy «Én» jogainak hangoztatásában annyira megy, hogy mindenkinek jogot ad a tényleges állapotok kemény kritizálására és saját, önállóan formált, egyéni világnézetnek megszerzésére. A vallási indifferentizmus és szkepticizmus — a modern tanult embernek ez a két ismertető jele — éppen ebből a túlságos önbecsülésből ered, amikor *vallási téren is mindenki önmaga előtt akar tekintély lenni.* A protestánsok elve a hitbeli szabad kutatásról sok katolikusban is megöli az erős hitet, — erős hit nélkül, dogmák nélkül pedig nemcsak kölni dómokat nem lehet építeni, hanem buzgó hitéletet sem lehet teremteni!

Vajjon csoda-e, hogy az így berendezett modern lélek könnyen botránykőre akad abban az Egyházban, amely hittel hiendő titkokat tanít, és még hozzá meghajlást követelő tekintéllyel, sőt amely Egyház maga is egész lényében egy nagy titok. Ebből az összeütközésből pattannak ki aztán az olyan egészen modern szikrák, mint pl. a dogmátlan hitnek, a laikus erkölcstannak s az Egyházat nem ismerő vallásosságnak követelései; az ilyen emberek ajkáról lehet gyakran hallani, hogy «ők vallásosak, de nem klerikálisok», hanem «egyéni buzgóságban élnek».

3. **A földi javak szertelen hajhászása** is könnyen merő anyagemberré tesz sokakat, akikből aztán szinte teljesen kihal minden érzék a vallásos gondolatok, még inkább a vallásos élet iránt. És ez újabb oka a mai vallástalanságnak.

Kétségtelenül oka u. i. intelligenciánk vallási közönyösségének — és pedig a legerősebb oka — *vallásunk komolysága s határozott erkölcsi követelményei.* A katolikus vallás az önmegtagadás és alázatosság vallása, ezen — hiába! — változtatni nem lehet. Ezzel szemben a mai jelszó: élni, élvezni «*in dulci jubilo!*» A «reformáció» sietve vetett el minden keményebb önmegtagadást vagy megalázkodást követelő tételtől; de bizony nálunk az őszinte gyónás, a vasárnapi mise, a pénteki böjt, a felbonthatatlan házasság, a tekintéllyel tanító egyházi hierarchia stb. mind-mind nehezebbé teszi a főhajtást a bírálásra s engedetlenségre könnyen hajló emberi természetnek. Sokan, mikor vallásunk komoly követeléseiről hallanak, ijedten szólalnak meg, mint az izraeliták Kánaán földje előtt: «Óriások laknak ezen a földön, nem vagyunk ilyenekhez szokva». (Móz. IV. 3, 31.) Ime, a mai korszellem, mely mindig és mindenütt élvezetet hajszol, dáridózni kíván és gyönyöröket keres, legnagyobb

ellensége a vallásos életnek. Csak egész természetes, hogy azokra nem számíthat a katolikus hitélet, akiknek erkölcsi felfogása a Mackbeth boszorkányainak egyszeregyével esik össze: «*Fair is foul and foul is fair!*»

4. Intelligenciánk hitetlenségének újabb oka tehát az **egyén erkölcsi kisiklása**, amelyet *Szent Ágoston* ebben a pregnáns mondatban fejez ki: «Nemo incredulus, nisi impurus». Az erkölcsi tiszta élet ellen elkövetett botlások mellett (ezek a leggyakoribbak) hithidegségre visz minden más bűn is, amely többször megújulva egyre kiáltóbbá fokozza az ellentétet a katolikus vallás által *megkövetelt* élet és az illető *tényleges* élete közt; az erkölcsi bukás jóval több intelligens embernél előidézője a hitbeli közönynek, mint az ész kevélysége. «Le coeur a des raisons — írja *Pascal* — que la raison ne connait pas». Valóban a szív sokkal több embert visz hitetlenségbe, mint az ész.

Sokan — komoly hittételeink mellett is — szívesen lennének katolikusok, csak ne volna tízparancsolatunk! Sokan még ma is szívesen hallgatják a vallási témák fejtegetéseit is, amíg azok pusztán az észhez szólnak. De mihelyt a szónok az erkölcsről, lealkudhatatlanul szilárd erkölcsi parancsainkról akar beszélni, a hallgatóság mozogni kezd, s oly szavakkal hagyja magára, mint Agrippa hagyta egykor magára Szent Pált: «Kicsinyben múlik, hogy rá nem beszélsz, hogy kereszténnyé legyek». (Ap. Csel. 26, 28.)[1]

Az erkölcsi félrelépések — sajnos — már a középiskolákban kezdődnek. A mai ifjúság már sokkal kevésbbé ismeri, szereti s keresi az ifjúkor örömeit, mint a felnőttek bűneit. «De hogyan is lehetne az máskép — írja *Krafft-Ebing* ideggyógyász —, mikor életmódunk elpuhult, felsőbb körökben mértéktelen a táplálkozás, az alsóbbaknál durva a felfogás s a két nem elégtelen elkülönítése; ha a városokban a prostitució ijedten tolakodik az utcán; színház és caféchantant az ifjú fülek előtt tenyésztik az erkölcstelenséget; bizonyos botrány- és szennylapok zavartalanul hozhatják frivol viceiket és az obscénséggel határos illusztrációkat; nagyváro-

[1] «Der Eucharistische Völkerbund» 1921. évf. 4. sz.-ban (96—97. l.) egy angol pap érdekes vallomását olvashatjuk: «Egész csomó nős anglikán pap van, akik a katolikus Egyház igazáról épúgy meg vannak győződve, mint az anglikán egyház reménytelen helyzetéről, akik azonban azzal a egyszeri pappal tartanak, aki azt mondotta, hogy őt öt ok tartja vissza a katolikus Egyháztól: egy feleség és négy gyermek».

sok könyvkirakataiban a legfrivolabb irodalmat árulják és az ujságok nyugodtan hozhatják a szerelmi-kalandokat és erkölcsi történetecskéket, mint pikáns olvasmányokat.»

B) Külső okok.

1. **A család befolyása.** A család alapja a társadalomnak, s első és legfontosabb megvalósítája a nevelésnek is. Az első benyomásokat ott nyeri a gyermek fogékony lelke s azok nyomait nehéz később kitörölni. A gyermek későbbi vallási élete nagyrészt eldőlt már azzal, hogy milyen vallási életet látott szülei körében. Nem állítjuk ugyan, — hiszen az élet sokszorosan rácáfolna —, hogy vallásos családi körben felnőtt ifjak egész biztosan vallásos férfiakká fejlődnek; de viszont még kisebb a lehetősége annak, hogy hitben közönyös családi élet talaján erős vallási meggyőződés verjen gyökeret a gyermek lelkében. Sem iskola, sem későbbi nevelés nem tudják kellően pótolni a szükséges családi nevelés hiányát.

Már most, akik a családi életnek ezt a döntő befolyását szem előtt tartják, s akik a mai intelligencia lanyha vallásosságát és sokszor zilált családi életét ismerik, nem fognak csodálkozni az ott felnevelkedett új nemzedék hasonlóan lanyha vallási életén.

Fölösleges részletezni azokat a bajokat, amelyek modern családi életünk gyökerén rágódnak. Régebben még legalább az anya vallásossága pótolta a kenyér után való szaladgálásban nyakig merült atya vallási nemtörődömségét; amióta azonban a feminista törekvések lehelete végigperzselt a nők lelkén, a férfi feladata akárhányszor még a nő megtérítésével is kibővült. Asszonyaink fényűzése komoly gondokat okoz a férjeknek, akik vagy tisztességtelen úton keresik meg a fényűző kiadásokat, vagy — a jobbik esetben — keserűen kerülik a családi tűzhely tájékát. Azután a rettentően pusztító egygyermekrendszer káros hatása a nevelésben is megnyilvánul a szülők majomszeretetében, amely az egyetlen gyermeknek minden ostoba szeszélyét szó nélkül teljesíti s ezáltal a gyermeket helyrehozhatatlanul elrontja. Ha valamelyik gyermek — a hitoktató nevelő befolyása alatt — csak kissé is érdeklődik vallása iránt, otthon mindjárt ijedten tiltják be templomlátogatásait, áldozásait, nehogy «bigott» legyen vagy megártson neki a nagy buzgóság. Hogy a mozi, színház, olvasmányai s barátkozásai megártanak-e neki, azzal már nem törődnek.

Aztán intelligens családokban, amelyeknek természetüknél fogva kellene segédkezet nyujtaniok az iskolának, ma már nincs meg a régi szigorú erkölcsi felfogás; szalonjaikba szabad bejárása van az elegáns pornografiának; kis fiúknak — kik még alig nőttek ki a szoknyából — házibált rendeznek, amelyekben a leánykák oly öltözékben jelennek meg, amilyenek előtt régebben a tisztességes családok ajtót szoktak zárni.

Húsz-huszonöt serdülő fiú és leány minden felügyelet nélkül mulat ezeken a zsúrokon a késő esti órákig. Szóljunk-e még a vegyes házasságokról? Szóljunk-e a rengeteg elválásról? A sok apátlan-anyátlan gyermekről, kinek apja is él, anyja is él, de —mással él? *Ott, ahol az emberi társas élet legelső sejtje ennyire beteg, hogyan is fejlődhetnék ki komoly vallásosság a gyermekek lelkében!?*[1]

2. **Az iskola befolyása.** A családi életnek eme hiányait lehetőség szerint *az iskolai vallásos nevelésnek* kellene pótolnia.

Sajnos azonban, — mint fönt említettük — egyrészt sok komoly nevelő törekvése kárba vész az ellenkező otthoni példa következtében; másrészt pedig azt sem tagadhatjuk, hogy felsőbb iskoláink is hozzájárulnak az ifjúság vallási életének megbénításához.

Erkölcsi kisiklásai következtében sok ifjú már hitközönyös lélekkel hagyja el a középiskola padjait és úgy megy a főiskolára, ahol pedig az ideális lelkesedését megőrzött ifjú hite is akárhányszor komoly próbát kénytelen kiállani.

A középiskolában még csak volt hittanárja, aki törődött vele, de itt már senkije sincs. Most már «érett» fiatalember, akit teljesen magára hagynak, de akinek még meg nem szilárdult elvei éppen e nagy szabadságban kezdenek ingani a reátóduló benyomások hatása alatt. Közismert tény, hogy az egyetemre lépő ifjaknak sem elegendő vallási ismeretük nincs, de még kevésbbé erkölcsi edzettségük ahhoz, hogy az egyetemi élettel együttjáró szabadság veszélyeit leküzdhessék.

Ha a kötelező iskoláztatás és a nagy közoktatásügyi budget ellenére is fel kell vetnünk a kérdést, hogy vajjon volt-e kor az emberiség történetében, mely a szellemi elvadulásban a mienket felülmulta, már ennek a kérdésnek a lehetőségében is nagy felelősség nyugszik a szellemi és erkölcsi zűr-

[1] Ez is egyik oka annak a nagyon sajnálatos ténynek, hogy hazánkban az intelligens családokból kevés katolikus pap kerül ki. Sőt intelligens szülők akárhányszor valósággal terrorral fojtják el a fiúkban ébredező papi hivatást.

zavart legelsősorban nevelő tudományon. Hiszen ha csak egyetlen példát nézünk közelebbről: Németország szerepét a zavaros tanok terjesztésében, meg kell döbbennünk. Onnan indult útjára a kantianizmus, az államot istenítő hegelianizmus, a bolsevizmusban kulmináló marxizmus, az ókatolicizmus, Nierzsche «szőke bestiája», a jórészt Kant bölcseletéből fakadó modernizmus és a vér mithoszát istenítő új pogánykodás Haeckel könyveinek példányszámát milliókkal jelzik és kifejezhetetlen a pusztítás, amelyet azok az egész világon az emberek hitében okoztak. «Welträtsel»-je egyedül Németországban meghaladta az 500.000 példányt s ennek alapján tanultak az indiai iskolák növendékei csakúgy, mint a japán gyermekek «természettudományos gondolkodást».

Már pedig aligha lesz alaptalan az az állításunk, hogy mindama forradalmaknak, amelynek lázában korunk vajúdik — forradalom a gazdasági életben, forradalom a valutában, a társadalmi berendezkedésben, iparban, kereskedelmi érintkezésben, forradalom a nevelésben, az államformában —, hogy mindennek gyökere az *erkölcsi* forradalomra nyúlik vissza. Amit tegnap az egyetemi katedrákon hirdettek, ma már azt a középiskolákban tanítják és holnap a nép széles rétegei esküsznek reá. Már pedig, mit nem tanított ez a tudomány? Hányszor azonosított igazságot és tévedést, jogot és jogtalanságot, erényt és bűnt, szívnemességet s erkölcsi cinizmust, lelki kultúrát s démoni szenvedélyeket, kereszténységet s pogányságot, eget és poklot, Krisztus országát s a zsinagógát! Hányszor állította egy rangba a legélesebb ellentéteket! Be kell ismernünk, hogy az emberiség emancipálása a vallástól, a *gondolatnak* ez a forradalma volt az első szikra, melyből aztán felcsaptak a *tettek* forradalmainak pusztító lángjai.

Végső alapjában a hitetlen tudomány oka, hogy a hajdan kevesekre szoruló, arisztokratikus ateizmus ma demokratikussá válva, népmillióknak, egész társadalmaknak s államoknak lett megrendítőjévé, sírásójává.

A főiskolákon — tanári vagy kollégai körökből — nyert benyomások tehát gyakran éppen nem a vallási meggyőződés irányába terelik az ifjút. A tudomány és tanítás teljes szabadságának menlevelével a legellentétesebb nézeteket hirdethetik nemcsak ugyanazon országnak különböző főiskoláin, hanem akár ugyanazon egyetem falai között is, azonosítva az igazságot a tévedéssel, jogot a jogtalansággal, erényt a bűnnel, szívnemességet erkölcsi cinizmussal, kereszténységet pogány-

sággal. A kereszténységet akárhányszor egyetemi katedrákról úgy mutatták be, mint az ész s az emberi haladás ellenségét, s alig volt egyes helyeken elterjedtebb jelszó, mint a katolicizmus elmaradottságát hirdetni. Masaryk pl., a cseh köztársaság első elnöke, egyetemi tanár korában a katolikus Egyházban csak műveletlen barátokat s ázsiai patriarchákat látott. Kik kezdték tagadni Krisztus istenségét, kik történelmi létezését, kik az evangéliumnak szavahihetőségét? Kik magyarázták a kereszténység eredetét mithoszokból? Mindennek a tudománynak képviselői jórészt egyetemi tanárok voltak. És ha ma orvosok és természettudósok között szinte magától értetődik, hogy Moleschott, Haeckel, Oswald, Mach, Jodl és a többivel együtt a lélek minden tevékenységét, sőt annak állagát is a fizikumból, a testből vezetik le; ha minden lelkifunkciót kimagyaráznak biológiai izzadmányokkal; ha bölcsészeink a filozófiát olyanoktól kénytelenek hallgatni, akiknek a keresztény bölcseletről csak lekicsinylő szavuk van; ha világnézetek s egymásnak szögesen ellenmondó felfogások káoszában kell 4—5 évi egyetemi tanulmány alatt kialakulnia a középiskolában természetszerűleg még meg nem állapodott ifjú léleknek, — csodálkozhatunk-e akkor, hogy az *ilyen* tudományon növekedett jogászaink, orvosaink, tanáraink s tisztviselőink oly hideg messzeségbe szakadnak a keresztény tanoktól s a keresztény élettől!

Sajnálatos tény, hogy az egyetemek a tudomány mai laicizálódása s az örök gondolatokkal való szakítása miatt sokszor akaratlanul és tudatlanul is, de szinte szisztematikusan kétkedővé, a hitben közönyössé nevelik az ifjúságot.

Nem nehéz ezek után magyarázatot adni arra a szomorú tényre, hogy a katolikus intelligencia az egyházi élettől egyre jobban elidegenedett és még azok körében is, akik a katolicizmussal nyiltan nem szakítottak, sőt érdekében néha szót is emelnek, akárhányszor hihetetlen vallási tájékozatlanság nyilvánul meg.

Kultúránknak, amellyel legelsősorban intelligens osztályaink lépnek szorosabb érintkezésbe, egyetemeink előadásainak alapvonása *a szellem autonómiájának tana*, vagyis az a törekvés, mely az egyénben önálló megfontolás és vizsgálódás alapján akar életgyakorlatot, világnézetet kialakítani. Az ifjak tehát éppen az egyetemi évek alatt — amikor végleg eldől az ifjú szellemi kialakulásának útja — utaltatnak komoly problémáikkal önmagukra, saját vizsgálódásaikra, ahelyett, hogy az egyetemi tanszékekről a 2000 év próbáját ki-

állott keresztény világnézet szemszögébe állítva kapnák meg legfelsőbb tudományos kiképeztetésüket.

A legtöbb ifjú — ha még oly erős hitet hozott is magával a középiskolából — egy napon azon kapja magát, hogy hite s tanulmányai többé nem egyeznek — s ez a nap döntő további vallásos életére.

A vallásnak is szüksége van bizonyos ismeretelméleti alapokra és nem lehet dogmatikánkat akármiféle bölcseleti rendszerrel megalapozni. Ebből az következik, hogy az egyik bölcseleti irány örömteljes vallásosságra, a másik pedig kételkedő hitközönyösségre nevelhet. Már pedig sajnálattal tapasztaljuk, hogy a modern filozófiák túlzott individualisztikus vonása károsan befolyásolja tanult katolikus híveink vallási életét.

A modern gondolkodásmódnak mindhárom jellegzetes sajátsága: a szubjektivizmus, pozitivizmus és voluntarizmus már alapjában ellene szól a kinyilatkoztatott tekintéllyel fellépő, s mindenkit egyaránt kötelező katolikus vallásnak.

a) A szubjektivizmus arra a felfogásra tanítja az ifjakat — Kant apriorizmusa alapján —, hogy még a világi dolgokról sem szerzünk teljesen biztos ismereteket, annál kevésbbé a természetfölöttiekről. Ennek alapján a világnézet saját eszünk teremtménye s ebből ered a modern filozófiának idegenkedése mindazzal szemben, ami közvetlen tapasztalás alá nem esik.

b) A természettudományok nagy fellendülése erős *pozitivista hajlamot* fejlesztett ki bennünk, túlzott előszeretetet a fogható, mérhető, érzékelhető iránt és gyanút, túlságos idegenkedést mindennel szemben, ami metafizikai, vagyis túl fekszik a természeten. A lélek felvetődő örök kérdéseire a modern filozófia a legjobb esetben azzal felel, hogy ezekre nem lehet feleletet várni.

c) A voluntarizmus pedig a befogadás helyett az adást, az ismerés helyett az akarást állítja első sorba. A modern ember önmagában leli fel a világ központját, s míg régen az ember kívülről állapította meg a természet törvényeit, most önmagába tekint és ott akar oly törvényekre akadni, amelyeket a külvilágra is rákényszerít. Ma már azt is megalázónak tartja magára — ami pedig ezelőtt a legtermészetesebb volt,— hogy legalább az igazságtól függünk; ma már ő teremti az igazságot is, ahelyett, hogy meghajolna előtte. Megvalósítja Kant tanát, hogy a dolgokat kell a gondolatok után alakítani s nem a gondolatnak kell a tényekhez igazodnia.

Ime, korunk egyetemi hallgatói többé-kevésbbé ilyen filozófiát hallanak tanáraiktól. Ez az a betű, mely öl, ez az a tudomány, mely felfuvalkodottá tesz, s elviselhetetlenné teszi a vallást, melynek lényege éppen az alázatos meghajlás Isten előtt. Mikor azután kezükbe kapják a diplomát, a világnézetek egész káosza kavarog fejükben; mindegyik nézetnek többé-kevésbbé neves képviselőjét hallgatták, *csak a keresztény filozófia mellett nem emelt szót senki.* Ily talajon bezzeg nem fakadhat erős és világos vallásos meggyőződés, de még kevésbbé meleg, gyakorlati vallási élet!

Vegyük még ehhez az észbeli nehézségekhez azokat a nem kicsinylendő *erkölcsi veszélyeket* is, amelyek az egyetemi városok egész miliőjében hemzsegnek, az ezernyi kínálkozó élvezet szédítő csábításait, és akkor inkább azt kellene csodának tartanunk, ha ebből a világból hitéhez hű és erkölcsös intelligencia kerülne ki!

3. Ilyen előkészület után természetesen nem lehet más a már felnőtt intelligencia élete sem. És valóban: **a mai életmód is sokban előidézője a vallástalanságnak.** Alig akadunk olyan foglalkozásra, amely az egész társadalmi élet nagy szekularizációja folytán hitbeli kételyekbe s erkölcsi küzdelmekbe nem sodorná intelligens híveinket. Mikor tanulmányaik folytatása céljából szakkönyvekhez nyulnak, mikor az egyhangú napi munka után regényt vesznek kezükbe, mikor a társaságot keresik, mikor színházba mennek, lépten-nyomon ezt a modern élet levegőjét kell szívniok, mely míg egyrészt a leggondosabban sterilizálva van minden vallásos gondolat vagy indítás csiráitól, másrészt annál bujább talaja a közöny, kétely s erkölcsi meggyengülés ezerfajta bacillusainak.

Van emellett még egy másik igen komoly nehézség is. Ma a leglelkiismeretesebb és legelővigyázatosabb katolikus férfiakra is szinte végzetszerűleg nehezednek a megélhetés nehézségei, s olyan hajszolt munkához kényszerítik, hogy alig jut bármi másra idejük. Innen magyarázható az a szomorú tény, hogy *tömérdek intelligens hívünk van, akiknek jóakaratában, harmonikus lelkében, erkölcsi tisztaságában nem lehet kételkednünk, s akik a komolyabb vallási élet számára mégis hozzáférhetetlenek.* Hosszú éveknek minden magasabb lelki aspirációt lenyesegető, robotoló köznapi munkájában annyira elhanyagolták lelki szükségleteiket, hogy szinte azt mondhatnók, kiveszett belőlük a vallási érzék. Nem ellenségei ők a vallásnak, — csak előkelő idegenek vele szemben.

Komoly vallási élet helyett beérik mindenféle pótlékokkal: művészettel, szaktanulmányokkal, szórakozással. Napirendjük egész beosztása olyan, hogy az agyonhajszolt órákból egyetlen perc sem jut a lelki elmélyedésre.

4. Különösen áll ez **a szaktudományok** hivatásos, igen tiszteletreméltó művelőire. A tudomány mai, hihetetlen mérvű differenciálódása nem csak a polyhistorságot tette lehetetlenné, hanem a tudományos kutatás területének nagyarányú parcellázása által megnehezíti *az egész fölötti átnézetet is*. Minden tudósnak, hogy valami újat alkothasson, szinte hermetikusan kell magát saját tudományszakába, annak is egy-egy speciális kis ágába bezárnia, bedolgoznia; egyik tudományág nem törődik a másikkal, s a szinte atomizálásig hajtott analízis lehetetlenné teszi a szintézist, az átnézetet, az összefogó világkép kialakítását.

Így aztán a modern ember valósággal rabszolgájává lesz hivatásának. A mai munkafelosztás és részletkutatás, mely specialista szaktudósokat nevel, túlságosan egyoldalúvá tesz. «Szinte úgy látszik — írja *Jerusalem*, a híres bécsi bölcselő —, hogy az a szigorú tárgyilagosság, amelyhez a kutató munkájában hozzászokott, könnyebbé teszi neki, hogy fölülemelkedjék erkölcsi skrupulusokon is, és saját előnyét époly érzéketlenül ismerje föl s védelmezze, mint ahogy tudományos kutatásaiban nem kell törődnie azoknak gyakorlati következményeivel. Aki sokszor fordul meg tudományos körökben, egyre csak csodálkozással látja, mennyi nyiltan bevallott önzést, mennyi kicsinyes hiúságot s mennyi kegyetlen figyelmetlenséget lehet ott találni».[1]

Tény, hogy az emberiség tudáskincse ezek által a részletmunkák által nagyban gyarapodik; de viszont a kutató egyénben könnyen lelki elszáradásnak lehet okozójává. A részlettudományokba elmerülő specialistáskodás, mely csak a kicsit, a részt, az egyest látja, megakadályozza a nagyot, az egészet átfogó tekintetet s elnyomja az élet legnagyobb kérdései iránt az érdeklődést.

Mert hiszen a világnézet kialakításához szükség van arra a képességre, hogy szemünket a szaktudomány szűk kereteiből kiemeljük, a részek mellett az egészet is észre tudjuk venni, a világ apró jelenségei fölött meglássuk a fent feszülő kék égboltot s az apróságok millióit összekötő nagy vonalakat is. Nem is a tudományok mai intenzívebb művelése a veszély

[1] Id. *Platz*: Zeitgeist und Liturgie. M.-Gladbach. 1921. 23—24. l.

a vallásos életre, hanem annak a bölcseleti képzettségnek hiánya, amelynek segítségével a gondolkodás emelkedettebb nézőpontokat s tágasabb látókört nyerhetne. Tudósaink hitbeli közönyösségének tehát egyik oka az is, hogy ahol folyton csak az apró részletjelenségek kötik le a szemet — mint a mai szaktudományoknál —, ott a tekintet előbb csak elszokik, de utóbb képtelenné válik a végtelen távlatnak, a földi látókör alacsonyságából kimutató eszméknek elviselésére. Mi hiányzik ezekből a lelkekből? Minden életismeret és élettevékenység visszavezetése a nagy Egységre; hiányzik az a synopsis, az az «összenéző tekintet», amelyről *Plato* beszél s amely az események és jelenségek sokféleségét mint egyetlen nagy harmonikus egészet tekinti. Ezt a nagystílű összegezést éppen a keresztény világszemlélet adná meg, amely virágzási korában oly fönségesen valósította meg a középkornak népeket összekötő egységes kultúráját, s amely a nagy flórenci látnoknak lehetővé tette, hogy a világtörténelem részleteseményeit a Divina Comedia fenséges épületében nagyszerű synopsissal emelje végtelen magasságokba.

Hasonlóképen nem kedvez a vallási életnek *a realisztikus műveltségi ideál előtérbejutása* sem a humanisztikus fölött, ami megint nagy technikai haladásunkkal jár együtt. A humanisztikus tanulmányok több időt engedtek filozófiai elmélyedésekre s több ösztönzést adtak az életkérdések megfontolására; míg a realisztikus műveltség elsősorban a gyakorlati életben használható, oly praktikus szakokra fordítja figyelmét, amelyek azonnal kézzel fogható s mértékkel lemérhető eredményeket képesek felmutatni.

5. Sokban hozzájárul aztán a mai hithidegség előidézéséhez **a mai közfelfogás is,** amely megfertőzi még a komolyabban gondolkodók nézetét is. A mult század közepének materializmusa, mint *bölcseleti világnézet*, ha ma már ki is ment a divatból, korántsem tűnt el mint *gyakorlati életelv*. Az élet modern stílusát a technika szédületes sikerei túlságosan a kényelem és élvezet irányába terelték, s körülöttünk oly szívós anyagias szellemet teremtettek, amely ma is, — mikor filozófiai alapjai már rég megrendültek, — buján tenyészik s pusztít. Nyilt vallástalansággal kérkedni, ma már ugyan nem egészen illő a társaságokban, sőt itt-ott még meg is szólják érte az illetőt; de határozottan még ferdébb szemmel néznek reá, ha kisütik róla, hogy hitét gyakorló katolikus. Nem illik durva istentaga-

dónak lenni, de még nagyobb szégyen az egyházat mindenben követni. Mindenki «keresztény» akar lenni, de nem «klerikális». Mindenki akarja imádni Istent, de csak «lélekben s igazságban» s nem az Egyház dogmatikus hitének s a keresztény erkölcstan által szabályozott életnek keretében. Főleg az utóbbinak, a keresztény erkölcstannak csak kissé is szúrós éleit nagyszerűen tudják bájos mosolygás közt letördelgetni; mert hiszen egész természetes, hogy a vallás szigorú eszmei tartalmának megbolygatásával meglazul az erkölcsi fölfogás szilárdsága is.

A legtöbb művelt ember világnézetét nem eredeti bölcseleti munkákból, filozófusokból vagy tudós könyvekből meríti; gondolatait azokhoz alakítja, amiket újságtárcákban, regényekben, színpadon, uzsonnázás közben olvas és hall. Világnézetük, — amennyiben erről ilyen körülmények közt szó lehet, — nem tudatos elmélyedésnek s tanulásnak, hanem sokkal inkább a környezet gondolkodásmódjának eredménye. Mindenről *saját* véleményt akar alakítani és mégis mindenben *mást* követ, környezetét vagy újságját, s ítélkezik kellő hozzáértés, vagy sokszor a fölvetett probléma fontosságának csak halvány megsejtése nélkül is.

6. A fent elsorolt okokat aztán betetőzte a **rosszul értelmezett tolerancia a másvallásúakkal szemben.** A különböző vallású emberek egymás iránti polgári toleranciáját természetesen követnünk kell, mert anélkül nincs állami élet. De nem volna szabad ennek *vallási* toleranciává, s ebből kifolyólag sokszor *vallási indifferentizmussá* fajulnia. A túlnyomó részben protestáns Hollandiában szép példáját látjuk annak, mint dolgoznak vállvetve, megértéssel társadalmi s politikai téren katolikusok és protestánsok anélkül, hogy vallásuk elveiből a legkevesebbet is feladnának. Mindenben együtt vannak a politikában, de a vallási téren a legmerevebben elzárkóznak s vallásukból egyik sem enged semmit.[1]

Nálunk — sajnos — e téren sok a jogos panasz. A vegyes házasságok révén sok helyen terjed a vallási közömbösség, mely szerint «minden vallás egyaránt jó», «úgy is egy Istent imádunk», «mindegy az, hogy melyik templomba járunk»

[1] A haarlemi egyházmegye néhány esperesi kerületének papsága pl. elhatározta, hogy vegyesházasságokra még akkor sem kér felmentést, ha a felek mindenben megadják az Egyház által kívánt kauciókat. És ettől kezdve (azon a túlnyomóan protestáns vidéken!) nincs többé vegyes házasság.

stb. S ennek a vége rendesen az, hogy egyik vallást sem követik s egyik templomba sem járnak.

Ez a helytelen tolerancia viszont nemcsak előidézője, hanem másrészt már következménye is a vallási hidegségnek. A modern embernek nincsenek abszolút erős eszményei sehol, a vallási téren sem; pedig csak ilyen, föltétlen ragaszkodással vallott vallási tételek adnak erőt a vallás védelmére is. Nála tehát ez a tolerancia sokkal inkább elernyedt nemtörődömség, mintsem erény. Ezt a modern lelket könnyebb felfogásában megingatni és nehezebb egy igazságról meggyőzni, mint valaha is volt. Nem csoda, ha ez a szkepszisre hajló, saját ítéletében vakon bízó ember elfogultsággal s bizalmatlansággal áll azzal az egyházzal szemben, amelynek állításai kételkedést nem engednek, s követelései alkuvást nem tűrnek.

A vegyesvallású helyeken a katolikusok hitbuzgóságára ezenkívül lehűtőleg hat a más vallású ismerősöknek gyenge vallásossága s még gyengébb hite is. A nemkatolikus intelligencia vallási lelkülete nagyon sokkal alatta áll a mienknek is. Mi legalább nyiltan megvalljuk, hogy aki hitét nem gyakorolja, nem számít hithű katolikusnak; az a más vallású azonban, aki «szabadkutatásában» már túl van a Szentháromságtanán s Krisztus istenségén is, még mindig «jó» protestáns lehet, ha a társadalmi állások betöltésénél hangos szót emel a saját felekezetéhez tartozó emberek érdekeiért. Ez a felfogás kétségtelenül bomlasztólag hat a mieinkre is.

És éppen a vallási közönyösségnek ez a fagyos lehelete, amely mai társadalmi életünk minden megnyilatkozásából kiárad, egyik legnagyobb problémája az intelligencia lelki gondozásának. Rengeteg ifjú lélek, akinek ideális gondolkodását még egyetemi tanulmányai alatt is sikerült megóvnunk, szinte menthetetlenül indul kihülésnek, amikor élethivatása beszólítja ebbe a jégsarki atmoszférába. Bárhová néz, bárkivel áll szóba, mindenütt rideg anyagi felfogás, sehol az általa tisztelt vallásos eszmék megbecsülése. Ilyen körülmények közt valóságos heroizmus kell ahhoz, hogy a művelt ember ki tudja magát ragadni az ilyen környezet bűvköréből s gyakorló keresztény életet éljen. A heroizmus pedig nem olyan erény, amelyet a mindennapi emberek nagy tömegétől meg lehetne követelni. A legtöbb embert — az intelligenseket is — túlságosan befolyásolja a tömeg álláspontja és sokan vannak, akik lélekben helyeslik a jót s erkölcsöket s bensejükben vallásosak is, anélkül azonban, hogy komoly belső

meggyőződésük külső megvallása által képesek volnának áttörni a tömeg példájának varázslatos bűvkörét. Így ismétlődik meg ma is ezerszer, amit *Szent János* írt Krisztus Urunk kortársairól: «Mindazonáltal a főemberek közül is sokan hittek benne, de a farizeusok miatt nem vallották meg, hogy a zsinagógából ki ne dobják őket; mert jobban szerették a dicsőséget az emberek előtt, mint az Isten előtt».[1]

[1] Ján. 12, 42, 43.

II. FEJEZET.

Intelligenciánk vallásossága.

Az előző fejezet nyomán könnyen pesszimizmussal vádolhatnának az olvasók, és aki csak azt olvasná el, nem nagyon kapna kedvet ahhoz az intenzív lelki gondozáshoz, amelynek fontosságát s elengedhetetlen szükségességét annyira hangoztatjuk.

De hála Istennek az előbbi fejezet az éremnek csak az egyik oldalát mutatja, még pedig a sötétebb részét. És ha szomorú is az intelligencia lelkét fogvatartó vallási közönyösség, nem hiányoznak másrészt a vigasztalóbb jelek sem, főleg a legutóbbi időkben.

Ezzel a kérdéssel bővebben akarunk itt foglalkozni, hogy ezáltal bepillantást nyerjünk annak a modern léleknek állapotába, amelyet a vallásos élethez visszavezetni akarunk. A modern lélek ismerete u. i. egyik főkelléke az intelligencia sikeres pasztorációjának.

Vigasztaló jelek.

Az intelligencia minden osztályában egyre gyakrabban találunk hitéletet élő, buzgó katolikus férfiakat, akik eleven erővel cáfolják meg az oknélküli pesszimizmust. Nemcsak a felsőbb társadalmi osztályok idősebb nemzedéke él rendületlenül ősei hite szerint, hanem — ami a legnagyobb vigasztalás — az ifjabb generáció is egyre több gyakorló katolikust mutat fel tagjai között.

A nemrégi multból is az egész világon büszkén mutathatunk rá olyan férfiakra s nőkre, akik a szigorú egyházias lelki életet nagystílű világi tevékenységgel kapcsolták össze és egyházuknak s nemzetüknek egyaránt díszére váltak. Ilyenek — hogy a kanonizált szenteket, (mint pl. Hofbauer Kelemen, Don Bosco), ne is említsük — az egyházfejedelmek közt Sailer, Ketteler, Wiseman, Dupanloup, Lavigerie stb., a politikusok közt Görres, O'Connel, Montalembert, Garcia Moreno, Mallinckrodt, Zichy Nándor; a társadalom nagy jótevői közt Kolping, Mathew, Ozanam, P. Damian;

a nagy papok közt Overberg, Lacordaire, Ravignan, P. Colin, Rosmini stb. És még igen sok más.

Persze a milliók mellett e néhány név még édes kevés volna. Sokkal vigasztalóbb azonban egy másik jelenség; az a letagadhatatlan epedő vágy, amely éppen a modern ember lelkéből tör elő a vallás után. Hogy ez az epedés sokszor még határozatlan, hogy az «anima naturaliter christiana» most még gyakran téves nézetek béklyóiban vergődik, hogy korunk vallásossága még sokszor torzképe az igazi vallásos életnek, inkább hangulat, mint észbelileg megalapozott meggyőződés, ezek — bármennyire sajnálatos jelenségek is, — mégsem vehetik el annak a ténynek értékét, hogy *a modern lelket a vallástalanság sovány kosztja nem képes többé kielégíteni.*

Takarodót fújnak...

A bolyongó lelkek országútján nagy takarodót fújnak . . .

Az egyedül önmagában bízó s magára építő modern világ megpróbálta nagy stílben a kísérletet, hogy mire megy az ember Isten nélkül; és ma már keserves tandíj lefizetése árán jött rá, hogy Isten távoztával az élet tulajdonképeni hordozója, lelke, boldogsága veszett el.

Igazat kell adni *Eucken*-nek, a kiváló bölcselőnek, mikor így írta le az ő korszakának ezt a helyzetét: «Ma már nem látjuk a vallásban a gyermeki fantázia téves szüleményét, nem messzi, idegen világba való menekülést, hanem az ember nélkülözhetetlen segítőtársát a szellemi Én-ért, a lélekért, az élet értelméért folytatott nehéz, látszatra majdnem reménytelen küzdelemben. Hosszú megfélemledés után ismét nyiltan és bátran tör elő a vágyódás alapot adó mélységek és benső összefüggések után, örök igazságok és véghetetlen mélységek után».[1]

Bármily káprázlatóan csillog is előttünk a modern kultúra, s bármily hatalmasat is alkotott az ember a technika terén, *szegénység, betegség, halál* még mindig itt maradtak; éppen elégséges erők ahhoz, hogy a túlzott kulturenthuziazmusból kiábrándítsanak.

De még sokkal nagyobb hiányokat mutat fel ez a kultúra *a belső természeti erők* leküzdése terén. Az ember erkölcsi ereje nemhogy növekedett volna, hanem tetemesen meg-

[1] *Eucken:* Der Wahrheitsgehalt der Religion. II. kiadás, 44. lap. Sőt még a monizmus is csak úgy remélt hódítani, hogy «vallás» akart lenni; ami persze csak visszaélés a fogalommal!

fogyatkozott s már-már igazolva látjuk a pesszimista felfogást, mely a «kultúra átkáról» beszél.

A vallással és erkölcstanával leginkább a *szépirodalom* állott hadilábon. A regény a legszélesebb körökben elvégezte azt a rombolást, amelyet bölcseleti elmélyedések teóriái soha elérni nem tudtak volna. De ma ugyanaz a francia irodalom, mely a legelső harcolója volt a vallásellenes irányzatnak, ugyanaz vezet most a visszatérésben is; annyira, hogy egyes szabadgondolkodó hangok az egyre erősebbé váló miszticizmus láttára gúnyosan kérdezték, vajjon a művészetet teologikussá akarják-e tenni és az irodalmat középkori sötétséggé?

Csak nemrégiben is pap és vallás a színpadon mindig torzalakban szerepelt; ma már nemes szerepet is adnak nekik; a vallás értékes behatásai is szóhoz jutnak, s középkori misztériumok mintájára épített darabok soha nem remélt sikert aratnak. Ugyancsak a szellemi újjászületés jele az is, mikor a naturalizmustól elforduló írók egyre több teret szentelnek a lélek benső jelenségeinek vizsgálatára. Elismeréssel beszélnek egy-egy dogmáról, melyet még el nem fogadtak, az erkölcsről, melynek alapozását még nem értik; sőt nem félnek nyiltan gyönyörű elismerést zengeni a kereszténység értékéről sem. Ez a lassú fejlődési fokozat hozta vissza pl. *Brunetière*-t, a nagy kritikust, *Bourget*-t, a mély lelkű regényírót, *Huysmans*-t, a stílus páratlan művészét, *Paul Verlaine*-t, *Adolphe Retté*-t, aztán *Francis James*-t a dogmamentes természetkultusz hajdani útmutatóját, *Chestertont*, *Papinit*, *Sigrid Undsetet*, *Bergsont* és annyi más világhírű férfiút.

Az Istent keresők hatalmas csoportját három részre osztjuk és külön-külön szakaszban fogunk velük foglalkozni. Az elsőbe sorozzuk *a kiábrándultakat*, akik a merő materialista világnézettől már megcsömörlöttek ugyan, de még nem tudják, hová forduljanak bódult fejükkel és kiéhezett lelkükkel. A másik csoportba tartoznak *az útkeresők*, akik ha ma még világos cél nélkül tapogatóznak is és valami «új vallásról», a «kereszténység továbbképzéséről» beszélnek is, de már megtették az első férfias lépést, mely a hitetlenség kiszáradt földjéről szebb országba vezet. A harmadik csoportban *a hazaérkezettekről* beszélünk, a konvertitákról, akik idegenben töltött hosszú évek nélkülözései után örvendező lélekkel találták meg a katolikus Egyházban a boldog családi otthont.

E három szakasznak kedvező megállapításai nem ellen-

keznek az előbbi fejezet szomorúbb konstatálásaival. Mert amint a hitetlenség a felsőbb körökből kiindulva jutott el ma szélesebb társadalmi osztályokba s okozta a kiterjedt hitközöny mai uralmát, épúgy az alább említendő kijózanodás is ma még — sajnos — csak a szellemi élet legmagasabb csúcsain élő kevesek között mutatkozik, egyes elite-körök szűk társaságában, de reméljük, hogy, — mint annak idején onnan indult ki a hitetlenség is, — lassanként az ő visszatérésük is szélesebb társadalmi rétegek lelki újjászületésének válik forrásaivá.

Szeretnők teljesedve látni *de Maistre* jóslatát, — s ezért dolgozunk is: «A legnagyobb vallási kornak küszöbén állunk: vagy új vallás van keletkezőben, vagy a kereszténység erői újulnak meg rendkívüli módon».[1]

I. A kiábrándultak.

A vallásos lelkület felületes szemlélője csak ijesztő mérvű materializmust lát korunkban; de aki élesebben figyel, egyre erősebben látja a vágyat Isten után is. Korunknak éppen egyik legszembeötlőbb ismertető jele *a vallás keresése*.

Mi vezetett a kiábrándulásra?

Az ember a mult században teljesen elmerült a természet tanulmányozásába. A nyert adatokból *Vogt* és *Büchner* új világnézetet állítanak össze; *Feuerbach*, *Strausz* folytatják a munkát s ráteszi a koronát *Darwin* fejlődéstana, úgyhogy a XIX. század második felében a túlzó darwinizmus és merő materializmus özönvize borít el mindent. Sem Isten, sem ég, sem lélek, sem örök boldogság nincs többé.

A bölcseletnek ezt a jelszavát ezernyi szociálista torok visszhangozza s erősíti. Erre jön aztán még a nietzschei őrület paroxismusa: «Hová lett Isten? ... Megmondom nektek: megöltük ... Gott ist tot! Gott bleibt tot!»[2]

A kereszténység ideális eszméi nélkül akart a világ feleletet adni a lét égető kérdéseire. Csak a technika himnusza, a földi élet imádása hallatszott. Akkor aztán ... egyszer csak itt is, ott is fájdalom jajdult fel s a lélek elfojtott szebb vágyainak sikoltása egy szörnyű diszharmóniában tört ki,

[1] *De Maistre:* Soirées de St. Pétersbourg. XI. c.

[2] Id. *Zach:* Das religiöse Sehnen und Suchen unserer Zeit. Paderborn. 1913. 14. l.

mikor egyszerre a szegény lélek a halálos ágyon vette észre magát, s tudatára ébredt a valóságnak: «amplexati sunt stercora». (Jeremiás)

Volt világnézet, melynek emberei lehajoltak a porba, kézbe vettek egy marék port: «Ez minden!» Aztán gőgös gesztussal odaszórták fel, az ég felé: «Nincs Isten — minden anyag». Mások meg viszont áhítattal térdeltek a földre s a marék port, amelyet kézbe fogtak, imádni kezdték: «Ez az én Istenem — minden Isten!»[1]

Rájöttünk egy szörnyű csalódásra. Arra, hogy igaza volt *Chamberlainnak*, mikor a materializmust «das Evangelium des Blödsinns» névvel illette; arra, hogy gyönyörű házat emelt ugyan nekünk a tudomány, be is rendezte pazar pompával, de mit ér, ha elfelejtette lakóinak lelkét is magasabbra emelni s így az ember a technikai kultúra rabszolgájává vált.

A kultúraittas ember előtt egyszer aztán csak kijózanító rémülettel tűnt fel a társadalmi bomlás s összeomlás ijesztő szelleme. Kívülről talán még csend és rend volt, de ez a réteg már vékony volt és erőtlenné vált, — vékonyabb volt, mint a föld szilárd kérge a tüzes lávához képest — s utóbb már itt is, ott is kitört a forrongó tüzes lávatömeg. Csak így menjen ez tovább — írja *Sienkievicz* egyik regényében — s látni szeretnők, hogy tíz-húsz év mulva tudomány, művészet, kultúra s az egész civilizáció nem lesz-e eltemetve?

A materializmus jeges sivatagjában dermedező léleknek így jutott eszébe a vallási ideálok elhagyott apai háza. Mert szigorúbban és rettenetesebben büntetnek a lélek törvényei, mint az anyagéi, ha áthágjuk azokat. *Feuerbach* még ezt írta:

[1] Szemléltetően jellemzi ezt az állapotot *Jörgensen* a Huysmans-ról írt kis könyvében: «Mint a sírból kiszálló kísértetek, úgy bújtak elő a legrejtettebb zugokból az Astrologia és Kabala, a jövendőmondások és bűvölések, a varázslás és az aranycsinálás, s zűrzavaros gomolyaggá csoportosultak össze. Valódi szellemi álarcos bálokat tartottak a modern világ fővárosában, éppen úgy, mint a régi Alexandriában, vagy a császári Rómában. Párisban úgy kezdtek beszélni az okkultizmus tudományairól, mint valami ultra-modern dologhoz tartozóról. Papus a bűvészetre vonatkozó kézikönyveket adott ki; Peladan Josephin könyvet írt ily címmel: «Hogyan lehetünk mágusok?» és ő maga oly ruhákban járkált a bulevardokon, mint valami napkeleti bölcs, káldeus szakállal, fején mitrával s ezt a sokat mondó nevet vette fel: Sar Merodach Peladan. A rég letűnt idők minden csalása és balgasága újra feléledt a mesmerismusban, az állati magnetizmusban, somnambulizmusban, rózsakeresztségben, hamis jövendölésekben, hamis álomfejtésekben és mindenféle humbugban».

«Sind wir für den Himmel geboren, so sind wir für die Erde verloren». A kultúra sasszárnyain magasbatörő, de sárba lehullott, önmagukkal viaskodó, meghasonlott lelkek sorsa azonban másra tanít: A föld számára is elveszett, aki az ég számára nem született.

Az Istentől elfordult léleknek megrendítő rajzát adják *Nietzsche* és *Lamennais* az alábbi sorokban: «Téli nap honol felettünk s a magas hegyekben veszélyes, szűkös a lakásunk. Rövid minden öröm és sápadt minden napfény ... Már lopakodnak a korai est árnyai, csikorog a vándor lépése; amennyire még elláthat, semmi mást nem lát, mint a természet puszta, ijesztő arcát». (Nietzsche.)

«A vallás vizei leapadtak, mocsár s pocsolya maradt helyükön ... Ha a lélekből eltűnik a hit, mely Istenhez emelte s Hozzá kötötte, valami szörnyű dolog történik benne. A lélek saját súlya által a mélybe húzatva süllyed, egyre süllyed megállás nélkül; magával ragadja a mélybe az értelmet is, mely most elszakadt eredetétől és mindenhez, ami csak a mélybe vivő lejtőn útjába akad, hozzátapad, majd fájdalmas nyugtalansággal, majd az őrültek vihogására emlékeztető gyönyörrel. Az életnek kielégítetlen szomja gyötri állandóan, majd az anyag után kapkod, amelyet hasztalan igyekszik életre kelteni, átszellemesíteni, isteníteni, majd üres abstrakciókat, képzeletének csapongó, alaktalan árnyait hajszolja. Ami szeretet még megmaradt benne, sokkal inkább állati ösztön az, mint emberi érzelem. Minden nemesebb képesség és erő megbénul benne s mély álomba merül; a léleknek minden titokzatos ereje, amely bennünk s körülöttünk az erkölcs birodalmát s a szellemi világrendet megteremti, mely a benső ember lényegét alkotja, lassankint elhal és e jobbik énjének lassú elhalásáról bensejét marcangoló fájdalommal vesz tudomást. Éhes a lelke, de nincs számára tápláléka. Mit kezdjen? Megöli a lelkét, hogy ne éhezzék többé, hogy ezt a belső kínt ne érezze többé. Szenved, mert elég mélyre még nem süllyedt. Süllyedj, süllyedj egyre mélyebbre, süllyedj le az állathoz, légy oktalan, esztelen, érzéketlen! De nem tud azzá lenni. A legsötétebb mélységekbe is magával viszi emberi természetét; középpontjától elszakítva olyanná válik, mint a bénult hajó, kormányos s evezők nélkül ide-oda hányattatva a világmindenség vigasztalan örvényein.» (Lamennais.)[1]

[1] Id. *Zach:* Das religiöse Sehnen und Suchen unserer Zeit. Paderborn. 1913. 20—21. l.

A feleszmélés jelei.

Ha alkalmunk van megnézni sok mai orvos, ügyvéd, tanár vagy bíró könyvtárát, sokszor meglepetéssel fogjuk észrevenni, hogy a szorosan vett szakkönyvek mellett mily gyakran akadunk — a hitközönyösnek vélt ember könyvtárában — vallási kérdéseket tárgyaló könyvekre is.

Csakhogy minő könyvekre! A legtöbb homályos teozófiát, spiritizmust, panteizmust, a legjobb esetben valami felvizezett kereszténységet hirdet, míg komoly vallási táplálékot nyujtó művek szinte fehér hollónál is ritkábbak. Ez a könyvösszeválogatás örvendetes jele ugyan a csupasz anyagelvűségből kiábrándult lélek magasabb vágyainak, de egyúttal szomorú tanusága az igazságtól még messze eső tévelygésnek is.

A nyilvános könyvtárakból használatra kivett könyvek jegyzéke ugyanerről tanuskodik. Buddhista, teozófikus könyveknek s az okkultizmussal foglalkozó irodalomnak nagy keletük van. A könyvtárak hivatalnokai tudnának beszélni róla, hogy — főkép az egyetemi hallgatók közül — mennyien kutatnak-keresnek a vallási kérdések megoldása után. Persze kutatnak minden helyen, kopognak minden ajtón válogatás nélkül.

Ezeknek az embereknek lelki mérlege körülbelül a következő:

A puszta materializmustól megcsömörlött lelkük sóvárogva kapkod minden lelki enyhülés után; neveltetésük, olvasmányaik, környezetük behatása alatt kifejlődött elfogultságuk azonban még hevesen tiltakozik minden tételes vallás, minden pozitív hittétel, elsősorban természetesen a katolicizmus szilárd kereteibe való beilleszkedés ellen. Nem keresztények még ők, sőt nem is pozitív vallásúak, de már nem anyagimádók; bizonyos lelki «átmeneti lények», akik a merő földimádás felkínálásaira már *Goethe* Faustjával felelik:

«Staub sollst du fressen und mit Lust!
Wahrhaftig, das ist Speise, die nicht sättigt!»

Ezek nemcsak átélték a magára hagyatott s magában túlságosan bízó emberi természet ezernyi nyomorúságát, hanem a keserves megtapasztalás nyomán már kifakad lelkükből a sikoltás:

«Da die Tage so voll Not,
Herr, mein Gott, sei du mein Licht; —
Da die Tage so voll Tod,
Herr, mein Gott, verlaß mich nicht».
(Gustav Schüler.)

Ezeknek száma, kik epedve figyelnek valami benső szabadító hangra, amelynek még tónusa nincs, alakja sincs, de amely már jelzi előre a várva-várt szabadítást, sokkal nagyobb a mai modern tanultak közt, mintsem talán gondolnók. *Sokan vannak, akikben megingott már a korlátlan fejlődésbe és az egyedül üdvözítő kultúrába vetett hit.* Ezek előtt a materializmust hirdetni nem lehet többé. Találóan írja *Neumann* az alábbi sorokban: «Kopognak a materializmus ajtaján. Öreg, fáradt fej bújik ki. Ideje eljárt. Nem hiszik már neki, hogy erőn s anyagon kívül semmi más nincs. Mily büszke volt még egy emberöltő előtt, hogyan dühöngött a hit balgasága ellen! De ma már kihűlt. A hitetlenség kiélte magát, az idő eljárt fölötte, s most az emberek ismét azt kérdik, hogy hát nincs-e magasabb valami is a szegény földi léten túl; csakhogy még nem tudják helyesen, hogy hol keressék azt».[1]

Vagy itt van egy másik, elfogultságról ugyancsak nem gyanus tanunak, *Paulsennek* vallomása a jelenkor szellemi helyzetéről: «Nem az a büszke érzés tölt el, hogy csúcsra jutottunk, hanem inkább úgy érezzük, hogy lefelé megyünk; nem büszke öröm a kivívott sikereken és az újabb s nagyobb sikerek örvendő reménye, hanem a csalódottság s kimerültség érzete s az eljövendő összeomlás sejtése. Az irodalomban a gondolat s érzelem lényeges egysége helyett zűrzavaros, izgatottan össze-vissza süvöltő hangok lármája, aminőt soha azelőtt nem lehetett hallani. A hangzavarban egy az alaphang: a pesszimizmus».[2]

«Föltámad a vágy az ember belső felemelése iránt — írja *Eucken*, korunk egyik legelső vallásbölcselője —, szabadulni vágyik a minket lekötő s lenyomó kistermészettől . . . A pusztán emberi kultúrától valami elhajtja őt a lényegében magasabb és nemesítőbb szellemi kultúra felé, de ez meg szükségszerűleg vezet valami új valóság elfogadására, tehát a vallásosság útjára».[3]

Knodt összeállításában 1903-ban «Wir sind die Sehn-

[1] Id. *Zach:* i. m. 27. l.
[2] Id. *Esser:* Katholische Weltanschauung und Wahrheit. Bonifatius-Korrespondenz. 1914. 97. l.
[3] *Zach:* i. m. 31. l.

sucht» címmel vaskos anthológia jelent meg a német könyvpiacon (Greiner und Pfeiffer. Stuttgart), amely a modern költők termékeiből megrendítő példáit adja a lelkeket eltöltő istenkeresésnek. A líra mindig legérzékenyebb szeizmográfja a kor lelkületének s a líra ma sokszor üt meg vallásos hangokat.

Ismételjük: ezeket a kiábrándultakat még korántsem számíthatjuk a vallásos hívek közé. Előttük a vallási momentum ugyan már szerepet kezd játszani az élet számára, szívesen is térnek vissza a valláshoz anélkül azonban, hogy a szóval együtt járó szokásos tartalmat is elfogadnák. Ők nagyon jól megvannak «istennélküli vallással» is, ahol a vallásos tisztelet tárgya az ember. Ez a «humanitas» vallása. «Homo homini Deus» — írta már *Feuerbach*.[1] Ezek nem azt nézik, mennyi igazság van a vallásban, hanem mennyire felel meg a gyakorlati szükségletnek; tehát nem a vallás teoretikus igazsága adja meg előttük annak létalapját, hanem az az érték, amelyet a vallás az emberi életre nézve képvisel.

De ezekkel a kiábrándultakkal legalább már szóba lehet állani. Vagyis hogy ők legalább már szóba állanak a vallással. *Még nem vallásosak, de útban vannak a vallás felé.*

A mult század dogmatikus materialistájához közeledni sem lehetett; nem volt kapcsoló pont, amelybe belekapaszkodhattunk volna. Mint vak nem látja a fényt, náluk is maga az érzék hiányzott a vallás iránt. Nagyon jól érezték magukat hitetlenségükben, s ez volt a fő betegségük.

A maiaknak, a kiábrándultaknak, legalább már kavarog a gyomruk, már csömört kaptak a bevett sok szellemi kotyvaléktól; már pedig ezek megútálása a gyógyulás első föltétele.

Nagy kiábrándulások érték őket s ezek nyomában névtelen üresség támadt lelkükben. Kialakult új világnézetük ugyan még nincs, de a réginek sovány kosztjával legalább már nem érik be. Érdeklődnek minden iránt, ahonnan vágyaik kielégítését remélhetik, *s aki hangjukon tud hozzájuk szólni, ahhoz szegődnek.* Még teljesen az ingatag hangulat rabjai, de legalább megvan a lehetőség, hogy hozzájuk férhessünk. Ha ma még nem is találnak be az Egyházba, de legalább elismerik annak is létjogosultságát, s belátják, hogy mikor Istent elhagyták, «elhagyták az élővizek forrását és

[1] *Feuerbach:* Das Wesen des Christentums. Reclam kiadás. 390. lap.

ciszternákat ástak maguknak, lyukas ciszternákat, amelyek=ből kifolyik a víz». (Jer. 2, 13.)

Örülnünk kell, hogy a merő anyagias világnézetbe béklyó=zott lelkeknek már szűk a materializmus birodalma s egyre követelőbb hangon szólalnak meg bennök a lélek le nem fojtható magasabb igényei. Ez a kiábrándulás, ha semmi másról nem beszélne, mutatja, hogy mint pislogó szikra a ha=muban, úgy él az emberek lelkében ma is az Isten utáni vágy; tehát indirekt igazolása a régi igazságnak, hogy az ember nem tud meglenni az örök élet hite s Isten elismerése nélkül.

Valahogy megvalósul ezekben a lelkekben az elveszett templom régi legendája . . . A legenda szerint félreeső erdő sötét mélyén áll nagy magányosságban az elhagyott templom. Nem vezet út hozzá, köröskörül hallgató vadon, az örökké=valóság csendje. Egyeseknek, a kiválasztottaknak fülét azon=ban néha=néha elmosódott tompasággal harangcsengés üti meg . . . — a régi templom harangjáé. És ilyenkor vad erő=vel robbannak ki bennük rég lefojtott vágyak, s hivogatólag villan fel a régen elhagyott oltár örökmécse. Jó reménnyel telve belevetik magukat az erdőbe, törik=zúzzák a járatlan bozótot, énekelik hozzá legszebb dalaikat; még nem egész helyes dalok azok, de ki=kicseng belőlük az egykor hűtlenül elhagyott templom harangjának ezüstös csilingelése . . .

Jól tudjuk, hogy ez még félsikert sem jelent, ez még nem optimizmusra jogosító eredmény; de a munkához mégis csak biztató jel.

II. Az útkeresők.

Az előbbieknél egy lépéssel tovább jutottak már az út=keresők.

Ebbe a csoportba azokat sorozzuk, akik — a materializ=mus virágkorában felnövekedve — telítve is voltak e tan=rendszerrel; hosszú küzdelmek és keserves tapasztalatok után azonban rájöttek arra, hogy a szellemi életet a merő anyagias világnézet szűk kereteibe szorítani nem lehet. A spiritualista világnézet helyességéről, s általában a vallás szükségességéről meggyőződtek, és már nemcsak kiábrán=dulva merengenek, hanem sóvárogva keresik a helyes utat; annyira azonban ők még sem haladtak, hogy kinyilatkozta=tott vallást, vagy egyenesen egyházi kereteket elfogadnának.

A modern vallásosság.

Légió azoknak a száma, akik ma vallást, sőt kereszténységet hirdetnek s kívánnak, de azért egyházról hallani sem szeretnek. «A vallás szabadkikötő — írja *Faulhaber* —,[1] melyben a világ minden tájáról a legkülönbözőbb zászlóval horgonyozhatnak hajók. Az Egyház, az hadikikötő, melybe csak meghatározott zászlóval lehet bejutni.»

Ezek az «útkeresők» keresnek ugyan vallást, de a régi egyházról hallani sem akarnak. Vallás és egyház előttük egymással szembenálló fogalmak, és nem szűnnek meg hangoztatni, hogy istentkereső útjukon vezetőre nem szorulnak.

Ezeknek kellene valamilyen vallás, soknak Krisztus is, de lehetőleg olyan Krisztus, aki csupa jóság, csupa szeretet, de semmit nem parancsol s főkép nem — Isten. Innen magyarázható, hogy Krisztus személyét mindenáron el akarják választani az Egyháztól s a dogmatikától. A nagy «Názáretit» tisztelnék, de már fáznak a tantól, amelyet az Egyház az Ő tanítása gyanánt hirdet. Vallás kell, de Egyház nem! Isten kell, de vezető Hozzá nem!

«*A vallás csak érzelem dolga*»; ez náluk elfogadott tan. Az ő vallásuk az érzelem s nem az értelem terméke; a szívből ered, s az ész nem támogatja; a fantázia szülötte, nem a logikáé; intuicióból fakad, nem reflexióból. Persze akkor a vallás nem lesz több, mint a gomblyukba tüzött poétikusan illatozó virág, amelyet hordunk, hordunk, míg el nem vetjük.

Éppen mert az érzelem annyira egyéni, innen magyarázható az «útkeresők» egyéni vallásának ezernyi változata. A régi századok gnosticizmusa, buddhizmus, régi nemzeti pogányság stb. mind újra éled ma s elöntik a könyvpiacot a hangzatosnál hangzatosabb című könyvek: «Der Kampf um die Weltanschauung», «Neue Pfade zum alten Gott», «Im Kampfe um Gott und das eigene Ich», «Vom Nichts zum Glauben», «Buddha und Christus», «Ich suchte dich, Gott» stb. Egészen elütők ezek a könyvek egymástól, csak egyben egyeznek meg: a kereszténység nekik nem elég, újat kell adni. Újat? S vajjon mit adnak ők? Hajmeresztő együgyűségeket keverve filozófiai szakkifejezésekkel. De semmi megnyugtatót, semmi energiát adót az élet nehéz harcaira.

Faulhaber: Zeitfragen und Zeitaufgaben. Herder. 1915. 329. l.

Teljes zűrzavar.

Van tehát szellemi ébredés, de teljesen zűrzavaros fogalmak kaosza ez és az érzelmek anarchiája. Ez ma a fő ellenség. S annál nehezebb ezzel küzdeni, mert egyesek vallásos szükségleteihez kitűnően illik, viszont némely pontban a kereszténységhez is nagyon közeledik. Pedig mégsem más ez, mint «höflicher Atheismus». (Schopenhauer.)

«Vallás» nélkül élni nem tudnak, dogmákkal élni nem akarnak, tehát ez a zavaros panteizmus kitűnő *vallástpótlékká* válik előttük. Nem hisznek a csodákban, de szellemeket idéznek; hitetlenek, és hit után vágyódnak; tagadják a tekintélyt, s oly szívesen tapadnának oda valami Fensőbbhöz, Erősebbhez, akire támaszkodhassanak. Egyik részük belemerül az okkultizmusba és benne is marad; a másik teozófussá lesz; a harmadik pesszimistává; a negyedik a kereszténységet akarja tovább fejleszteni, a modern lélek igényeihez alakítani . . .

Valóságos bábeli zavar! Mindegyik vallásról beszél, de mindegyik mást és mást ért alatta. Az egyik a vallást a kötelességteljesítésben látja. «A tulajdonképeni imádságot, amelyben az ember segítséget keresve egy kívüle álló második személyhez fordul, többé nem ismerjük. A mi imádságunk a munka, az alkotás azon irányban, amelyre rendeltettünk . . . Vallásosnak lenni azt jelenti, hogy az ember létét egy nagy megfoghatatlan egésznek részeként öntudatosan szépséggel, egységes tartalommal, maradandó értékkel látja el, amennyiben érzéssel, gondolattal és cselekedettel helyeseljük a természetet átható fejlődési gondolatot».[1] *Schleiermacher* «dogmátlan kereszténységet» akar. *Paulsen* szerint a vallás lényege a végtelennel szemben érzett tisztelet, s a hitigazságok és dogmák csak esetleges és lényegtelen része a vallásnak. *Wundt* szerint a vallás «az erkölcsi eszmények konkrét érzéki megtestesítése». *Ziegler* szerint a vallásos hit a végtelen érzetében gyökerezik stb.

Nos azután jönnek az ész vallása, urak vallása, eszmék vallása, részvét vallása, a napfény vallása, az újjászületés vallása, az istentkeresők vallása, a gondolkodás vallása, Wodan vallása.[2] Igazán eszünkbe jut a Szentírás szava:

[1] *Sawicki:* Az élet értelme. Ford. a budapesti növendékpapság M. E. I.-ja. Budapest. 1920. 239 l.

[2] *Cathrein:* Katolikus világnézet. Ford. a budapesti növendékpapság M. E. I.-ja. Budapest. 1911. 529. l.

«A veritate quidem auditum avertunt, ad fabulas autem convertuntur».

«Korunk szívesen vonja be magát bizonyos vallásos mázzal, egészen le a színházi deszkákig; a vallásos szónak azonban valami különösen általános értelme van s az is ingó határok közt mozog... Vallásosnak lenni nem ellenkezik a modernséggel, azonban egyháziasan vallásosnak lenni, ez szörnyen nem modern.»[1] *Faulhaber* püspöknek e megállapítása kapcsán fölmerülhet a kérdés, hogy *mi az oka, hogy ha annyira vágyakozik vallás után a mai lélek, mégis oly nehezen találja az utat a kereszténységhez?*

A feleletet három pontban foglaljuk össze:

1. A materializmus elszoktatta őket minden pozitív vallástól; a kereszténységet tehát elviselhetetlenül szigorúnak találják. Sokkal jobban ízlik nekik ma még a híg panteizmus. 2. Elképesztő tudatlanság, s ennek dacára fölényes ítélet a vallási dolgokban. 3. Az evolúció alkalmazása a vallás igazságaira is. A hazavezető utat ezért nem találja még meg az ember. Úgy szaladgál, mint Goethének szerencsétlen patkánya, amely mérget evett, egyik sarokból a másikba rohan s keresi szomjúságtól izzó nyelve az enyhítő nedvességet. Ami csak útjába esik, felhörpint mindent, de kínja annál nagyobb, és szomja olthatatlanná nő.

A vallási kérdés ezek számára az úton terpeszkedő szfinksszé változott, amelyik a szellemi országút egyetlen vándorát sem hagyja elmenni komoly kérdés és állásfoglalás nélkül.

Szörnyű tragikuma az emberi léleknek, hogy epedve keresi szabadulását, de az elhagyott Krisztus szemébe még mindig nem tud feltekinteni.

A mozgalom vallási jelentősége.

És mégis, ezek a küzdő lelkek egy fokkal már közelebb állanak a katolicizmushoz, mint a «kiábrándultak» csoportja. Valósággal hajtja őket a lelki nyugtalanság, hogy társadalmi és politikai életben, szépirodalomban s szaktudományban, mindennapi beszélgetéseikben egyaránt vallási témák megoldásával birkózzanak. Míg a «kiábrándultak» kiéheztetett lelke — legalább egyelőre — beéri az első oázissal, amelyre éppen akadt, legyen az teozófia, spiritizmus, miszticizmus

[1] Allgemeine Rundschau 1913. 155. l.

stb., addig ezek már ezeken túl vannak, a kínzó kétely nem hagyja őket nyugton pihenni ezeken az átmeneti állomásokon; főleg azokat nem, akiket temperamentumuk, vagy fiatalkori neveltetésük visszajáró emlékei komolyabb vallási életre jelöltek ki.

Ez már nemcsak segélykiáltás a lelki lerongyolódásból, ez már a lélek honvágya a magasabb, örök értékek után. Ezek már *Faust*-tal így beszélnek:

«Es ist jedem eingeboren,
Dass sein Gefühl hinauf und vorwärts dringt,
Wenn über uns im blauen Raum verloren
Ihr schmetternd Lied die Lerche singt,
Wenn über schraffen Fichtenhöhen
Der Adler ausgebreitet schwebt,
Und über Flächen, über Seen
Der Kranich nach der Heimat strebt».

Főleg az irodalom bőven szolgál ilyen útkereső lelkekkel, akik még nem jutottak el ugyan a katolicizmus teljes birtokába, de vagy megkapta már őket az idegenben is az Egyház fönsége, vagy egyenesen már a szentély küszöbén állanak. Ezek szavából még csak itt-ott csendül ki egy keresztény hang, itt-ott fogja meg lelküket egyik-másik katolikus tan vagy intézmény, de már megtették az első lépést, mikor az egyházban a fegyelem s energia iskoláját, a szociális nyomor enyhítőjét stb. üdvözlik. Ilyenek a franciáknál pl. *Maurice Barrès* («La Grande Pitié des Églises de France», «La colline inspirée»), *Henri Lavedan, Alfred Capus, Pierre Lasserre, Émile Faguet, Charles Maurras, Charles Pèguy* stb.

Külön is megemlékezünk itt néhány sorban az olasz irodalom keresztény renesszánszáról.

Az olasz irodalomban a materializmus, ateizmus és racionalizmus ellen az első bátor tett a «La Torre» («A torony») kétheti folyóirat megindítása volt 1913-ban. A lapot sienai fiatal művészek kezdték meg. Vezetőik voltak Domenico *Giuliotti* és Federigo *Torri*. A lap azonban hamar megszűnt.

1913-ban *Borsi* író megtérése kelt mély nyomokat a flórenci, római és milánói intelligens körökben. Megtérési könyve a «Colloqui» («Beszélgetések»).

A világháború keserves tapasztalatai alatt aztán egyre többen kezdik revideálni nézetüket a kereszténység eszményeiről, amelyeket azelőtt régen elavult, üres formáknak tartottak.

Egyik legérdekesebb eseménye volt a háború kijózanító hatásának a szertelen újításvágyban tomboló, futurista költő, Aldo *Palazzeschi* megtérése. Aki azelőtt mindent cinikusan tudott kinevetni és kigúnyolni, s perverz lelkével sarat hányt a legszentebb eszmékre is, egy reggel — katonai parancsra — templomba megy s az istentisztelet fönsége valósággal összetöri. Sír, mint egy gyerek. Még nem tért teljesen a katolicizmushoz, de közeledik hozzá. Amint minden munkájában egyre közelebb jut ahhoz egy másik társa, Bruno *Cicognani* is («Sei Storielle di nuovo Conio»; «Gente di conoscenza»; «Figurinaio»). Már egészen katolikusan érez a «Tribuna» irodalmi-kritikusa, Emilio *Cechi* («I pesci rossi»), s még inkább Domenico *Giuliotti* («Ora di Baraba»), aki szocialista, anarchista s ateista évei után ma lelkes hirdetője a katolicizmusnak.

De az olasz irodalomban a világháború után a legnagyobb feltűnést mégis az azelőtt Rómát támadó nagy írónak, Giovanni *Papini*-nek műve, a «Storia di Cristo», keltette, amelyben már a legtisztább katolicizmus lángjai lobognak.

A merő technikai kultúra csődjének beláthatására u. i. különösen jó alkalom volt a világháború, amely kijózaníthatott minden kultúraimádót. Megtanultunk a tenger alatt járni s a szelek szárnyán repülni, igánkba fogtuk a villamosságot s lenyügöztük a tengert, *de rájöttünk, hogy bizony belül, az emberi szív mélyén, ugyanoly durva szenvedélyek uralkodnak, mint akár Homeros vagy Julius Caesar, N. Károly vagy a harmincéves háború korában!*

Ezek az útkeresők, ha még nem is találtak rá teljesen az igaz egyházra, de legalább a legtiszteletreméltóbb történeti jelenséget látják benne. A gótikus templomablak festményeinek körvonalait csak kívülről szemlélik ugyan még, de már ez is tetszik nekik; hát ha még tudnák, hogy a kívülről összevisszaságban szaladó színes üvegdarabok csak belülről nézve olvadnak tökéletes harmóniába!

Az ügyes formában előadott katolikus tan erős visszhangra lel ezekben a lelkekben s az evangélium toborzó ereje ezeket egyre jobban ejti hatalmába. Szó sincs róla, innen még hosszú további út vezet a katolikus teljes orthodoxia vallásos gyakorlásáig, de legalább útban vannak hazafelé az Egyház kebelébe, és megvan a remény, hogy kellő segítség mellett haza is találnak.

Ezeknek a lelkeknek kitűnő szolgálatot tehetnek a hasonló kételyeken átvergődött konvertiták iratai. A nevezetesebb

konvertiták életének, lelki fejlődésének olvasása sokszor dön-tőbb hatással van az igazságot kereső lélekre, mint akár a legpompásabb apológiai érv is, mert hiszen azok törekvéseiben s tévelygéseiben csodálkozva ismernek rá saját lelki küzdelmeikre. *Szent Ágoston* «Vallomásai»-nak, *Huysmans* megtérése történetének,[1] *Gallitzin* hercegnő történetének[2] vagy a «szocialistából pappá lett» *Camelli* életének[3] olvasása megrendítőleg hat az emberi lélekre. Azonkívül elolvasásra kiválóan méltóak — mély pszichológiai tartalmuk miatt — *Stolz Albán* levelezései,[4] amelyeket konvertitáival folytatott, pl. a későbbi híres bibliafordító *P. Arnold* S. I.-vel, vagy a neves költőnővel, *Cordula Peregrinával.*

Az ily irányú irodalom rendkívül bő. Fölemlítünk itt pár alapvető munkát: *Andriano Werburg:* Ihre wege nach Rom. Paderborn. *Beetz:* Klare Köpfe (Charakterzeichnungen hervorragender Protestanten, die katholisch geworden sind). Aachen 2 k. *Klimsch:* Wege zur Kirche. Klagenfurt. *Räsz* (strassburgi püspök): Die Konvertiten seit der Reformation. (Herder. 13 kötet), *Reinhard:* Der Siegeszug d. kath. Kirche in d. letzten 100 Jahren. Dortmund. *Rosenthal* (breslaui konvertita orvos): Konvertitenbilder aus dem neunzehnten Jahrhundert. (Regensburg 6 Teile.)

Érdekes bepillantásokat nyujtó konvertitairatok: *Ruville* (történetíró): Zurück zur hl. kath. Kirche. Bonn (magyarul is). *U. a.:* Das Zeichen des echten Ringes. Berlin. *Menschen, die zur Kirche kamen* (Selbstdarstellungen moderner Gottsucher aus einundzwanzig Nationen). Gesammelt und mit einer Einführung und einem Schlußwort herausgegeben von P. Severin *Lamping O. F. M.* Josef Kösel. München. *Plenkers:* Der Däne N. Stensen (természettudós) (Ergänz. Hefte zu Stimmen aus M.-Laach. Nr. 25. u. 26.). *Bull* (természettudós): Warum ich katholisch wurde? Trier. *Baumstark* (teológus): Unsere Wege zur kath. Kirche. Herder. *Krogh-Tonning* (teológus): Erinnerungen eines Konvertiten. Trier. *Anger* (jogász): Gottes Arbeit am Gewissen. Paderborn. *Hammerstein:* Erinnerungen eines alten Lutheraners. *Schmidt O. F. M.* (szépíró): Vom Lutheraner

[1] *Huysmans:* En route. (Németül: Durchs Kloster in die Welt zurück. U. a. más fordításban: Vom Freidenkertum zum Katholizismus.)

[2] *Brentano:* Amalie Fürstin v. Gallitzin. Herder.

[3] *Camelli:* Vom Sozialismus zum Priestertum. Herder.

[4] *Stolz:* Fügung und Führung (Konvertitenbilder). Herder.

zum Franziskaner (Konvertitenbriefe). Landshut. Nők: *Baker:* Heimgefunden (Pilgerfahrt einer Frauenseele). Herder. *Gall:* Die Beweggründe meines Rückkehrs zur kath. Kirche. Mainz. *Magnussen:* Meine Heimkehr. M.-Gladbach. *Maurer:* Im Rettungsschiff (Erlebnisse einer Konvertitenfamilie). Herder. *Scharlau:* Kämpfe, Erinnerungen und Bekentnisse. Herder. *Schreiber:* Alle Wege führen nach Rom. (Vertrauliche Briefe zweier die Wahrheit liebenden Seelen). Pustet.[1]

III. A hazaérkezettek.

Az Isten útjai csodálatosak.

Sok embert nem apologetikus érvek s észbeli bizonyítékok hoznak vissza az egyházhoz, hanem a hitetlenségnek saját magukon megtapasztalt erkölcsi bankrottja. Egyesek eljutnak ide «a syllogismusok bazaltútjain» (Prohászka) is, de másokat a csalódások, szenvedések, tapasztalatok, az erkölcsi dekadencia «deductio ad absurdum»-a vezet vissza Istenhez.

A katolikus gondolkodás reneszánsza.

A férfiintelligencia vallásos gondolkozásának eddig festett képe talán komor, de — hála Istennek — még nem egészen teljes. Hiányos volna ítéletünk, ha korunk egész vallási mozgalmát kimerítve látnók az emberi lélek fönt ismertetett homályos sóvárgásával valamiféle vallásos ihlet, ellágyulás után.

A legelőkelőbb szellemek világában olyan jelenségek is mutatkoznak, amelyek egyenesen a katolicizmus értékének fölismerését hirdetik, és igazat adnak *Ollé Laprune*-nek, ennek a mélyen gondolkodó francia bölcselőnek, aki a mult század végén, a francia katolicizmus legkritikusabb idejében így írt: «Úgy látszott, hogy a világ belefáradt Krisztusba, és azt lehetett volna gondolni, hogy Krisztus visszavonult, vagy legyőzetett. Hanem . . . másféle hangok kezdenek emelkedni. A modern gondolat visszatér Krisztushoz és Krisztus veszi kezébe az irányítást . . . Azt mondják maguknak az emberek, hogy amely napon ez az újjászületés beteljesedik, a nyugtalan ész megtalálja az örömet és a békét».

[1] További irodalmat l. VI. fej. I. szakaszban a 231. oldalon («A konvertiták lelki gondozása»).

Rá akarunk itt röviden mutatni erre az örvendetes mozgalomra is. Arra a tényre, hogy az utóbbi évtizedekben, de főként a XX. században a vallás után sóvárgó lelkek kóborgó sajkája *egyre gyakrabban köt ki a katolicizmus kikötőjében.*

Meglepő az az elismerés és méltánylás, amellyel a katolikus felfogástól eddig távol álló egyének *a katolicizmus kultúrerejéről* s annak szükségességéről beszélnek, és pedig nem annyira a multra, mint inkább a háború romjaiból építendő új világ jövőjére nézve. Egyre többen látják be pl., hogy a szociáldemokrácia kilengései ellen egyetlen hatalom a katolikus Egyház. Büszke dinasztiák összeomlása s a vérvörös orosz láng felcsapása kellett, hogy az emberiség eljusson ehhez a belátáshoz.

Ez az Egyház a világháború tomboló viharai között a legnagyobb nyugalomban helyezte le szervezetének zárókövét, midőn 1917 pünkösdjén közzétette az egyházjogi kódexet, és ezzel évszázados jogászi várakozásokat vitt teljesedésbe.

Ez az Egyház az új Európában is csodálatos gyorsasággal tudott munkába állani. Róma nemcsak legelső diplomáciai központtá vált, ahová nemkatolikus államok is sietve küldik képviseletüket, hanem magukban az összeomlott államokban is rendületlenül folytatja lélekmentő munkáját, bebizonyítva ezáltal, hogy ugyanaz az isteni erő kering benne, amelynek segítségével 1500 évvel ezelőtt győztesen kiállotta a mai világháború akkori elődjének, a népvándorlásnak ostromait.

A katolicizmus által elért legszebb külső politikai sikerek, sőt a számbeli megerősödés sem jelenthetne azonban igazi örömet, ha nem járna együtt a népek s egyének életében *a vallásos élet s egyéni megszentelődés fellendülésével is.*

De éppen az a jellemzője napjaink katolikus renesszánszának, hogy *a lélekből, az emberek bensőjéből indul ki,* és elsősorban *az egyén lelkivilágát* kapja meg.

Az újjászületés Franciaországban.[1]

Mint ment át az újjászülető emberi lélek az előbbi fejezetek fokozatain, erre nézve a legérdekesebb tanulmányokat éppen Franciaországban végezhetjük, ahol a lelkek és tömegek elkereszténytelenedése is a legnagyobb volt, s ahol a köztársaság leghangosabban tüntetett vallástalanságával. Gon-

[1] A kérdést kimerítő alapossággal egész a legújabb időkig tárgyalja *Szalay Jeromos:* «A katolikus gondolat útja az újkori Franciaországban.» Szent István Könyvek 117. sz. Bpest.

doljunk csak a 80-as évekre, a naturalizmus, determinizmus és hasonló áramlatok tombolására, Renan és Taine korára, amidőn az egész intelligencia a vallás megvetését az elegancia netovábbjának tartotta, és sem erkölcsben, sem világnézetben, sem eszmékben biztos támpontot nem ismert.

A feleszmélés első jelei már a 80-as években látszanak, amikor a durva materialista tanoktól csömört kapott emberek ismét akartak a lélekben s a túlvilágban hinni.

Legelső jele volt ennek a tudományból való kiábrándulás. Addig azt várták attól, hogy megoldja a lét minden kérdését; most már kezdenek bizalmatlanok lenni vele szemben s *Brunetière* egyenesen a «tudomány csődjéről» beszél. Ezzel együtt a romanticizmus és miszticizmus láza kapta meg a lelkeket, akik fölfedezték, hogy «több dolgok vannak földön és égen Horatio, mintsem bölcselmetek álmodni képes».

A hitetlenség és a babona birodalma szomszédos tartományok, és így érkezett meg a hitetlenségből kivergődni akaró ember először abba az országba, ahol asztalok táncolnak, ezüstforintok szaladnak a körbeírt abc-én, szellemek kopognak, asztrológusok jósolnak és százával jelennek meg az okkultizmust tárgyaló s tanító könyvek. Ez a miszticizmus a túlságbavitt reakciója volt annak az elfojtott léleknek, amelyet az eddigi materializmus a test uralma alá akart hajtani. Addig csak a természettudományi megfigyelés ért valamit, most meg csak az idegek átélése és a fantasztikus jelenségek.

E túlzott miszticizmus után jöttek az első komoly lépések. A fiatalabb francia nemzedék azt kezdte kutatni, hogy az emberiség örök kérdéseire a vallás nem tudna-e megfelelőbb választ adni, mint ezek a vizenyős spiritiszta szeánszok.[1]

A visszahatást erősebben a 90-es években kezdik *Bourget*, *de Vogué*, *Brunetière*. A XX. század elején, éppen *Combes* elvakult egyházüldöző törvényei között, még jobban terjed a józan belátás. A szellemi élet legkiválóbbjai, művészet, irodalom, filozófia és tudományos kutatás kitűnőségei találnak vissza a katolikus Egyházba. Így, hogy a legelső katolikus értékek közül csak néhány nevet említsünk: Paul Bourget, René Bazin, Paul Claudel, Francis James, Pèguy, Jacques Maritain, Mauriac, Max Jacob, Bernanos, Malegue stb.

Azok a szépírók, akik lélektani elemzéseket kezdtek nyujtani műveikben, csodálkozva látták, hogy a fiatal nemzedék

[1] *Wolfinger:* Vom Geiste d. französischen Jugend. Stimmen d. Zeit. 1922. 448. s köv. l.

mint falja az ilyen könyveket. A lélektan pedig előkészítette a lelket a vallás honfoglalásához. Az idealisztikus filozófia még nem vallásosság ugyan, de olyan szükségleteket ébreszt a lélekben, amelyeknek aztán csak a vallás tud megfelelni.

Komoly hatást gyakoroltak ezekre a franciákra az idegen írók is (George Elliot, Dickens, Kipling, Tolstoj, Ibsen, Björnson), akik egy-egy lökéssel siettették a naturalizmus csődjét. És beállott egy új — igen furcsa — periodus, amelyben a katolicizmus *erkölcstana* s *liturgiájának művészeti ereje* foglyul ejtette azokat a lelkeket, akik annak *dogmatikájával* még mindig nem tudtak megbarátkozni!

Csak 30—40 évvel ezelőtt is ugyan melyik szerző művében akadtunk volna evangéliumi citátumra, példabeszédre, hogy evangéliumi szellemről ne is beszéljünk? Bibliai dolgok legfeljebb gúnyképen szerepeltek. Ma már nem így![1] Legfőkép mutatja ezt a változást az a szerep, amelyet az Úr Jézus személye foglal el a mai irodalomban, drámában, lírában, a regényben egyaránt. Akinek egy percre is eszébe jutnak az élet kérdései, többé Krisztus alakja előtt szó nélkül el nem mehet. Talán az őskereszténység óta soha annyira az elméket nem foglalkoztatta Krisztus és terve: mit akart Ő?[2]

Már most *miért fontos az irodalomnak ez az irányváltoztatása?* Azért, mert a hitetlenségnek is az irodalom volt a terjesztője. Amit semmi filozófia el nem tudott volna végezni, elvégezte a regény. Körülbelül 1880 körül kezdődik a francia irodalom hazatérése.[3] Először ugyan még a romanticizmus és miszticizmus kerülő útjain. De ennek is örüljünk, mert a jóakaratú, kíváncsi hitetlenség könnyebben fog hazatalálni, mint a régi, önelégült anyagelvűség.

[1] Ma már a színpad sem fél hasonló tárgyú daraboktól. Pl. *Claudel:* L'Annonce faite à Marie. *Gheon* (konvertita) híres *Szent Cecilia* és *Szent Elek* misztériumai. *Janot:* La Moisson. *Variot:* La Rose de Rosein. *Bourget:* Monica.

[2] Kiválóbb német irodalmi vallásos termékek pl. *Sudermann:* Johannes. *Brunn:* Der Täufer. *Hauptmann:* Versunkene Glocke. *Frenssen:* Hilligenlei. *Rosegger:* I. N. R. I. stb., melyek minden kifogásolhatóságuk mellett is egy új szellem ébredésének a jelei. A franciáktól felemlítjük *Bourget:* Un drame dans le monde. *U. a.:* Le sens de la mort. *Bazin:* Le blé qui lève. *U. a.:* La barrière. *Bordeaux:* La petite croisade. *U. a.:* Les yeux qui s'ouvrent. *U. a.:* La resurrection de la chaire. *Bertrand:* Sanguis martyrum. *Hemon:* Maria Chapdelaine. *Casin:* Decadi stb.

[3] *Trampe:* Heimkehr. Ein Kapitel aus der mondernen französischen Literatur. Akad. Bonifatius Korrespondenz 1913—14. 39. l. s köv.

A konvertiták tanusága.

Egy lélek története, amelyik rátalál Istenre, hogy Őt újra imádja, fölér a leghatásosabb apológiával.

Ebben a fejezetrészben, amely a «hazaérkezettekről» szól, helyénvalónak tartjuk néhány szóval megemlékezni a legutóbbi neves konvertitákról is, akiknek visszatérése a katolikus Egyházba nemcsak az Egyház igazságáról beszél, hanem legkomolyabb gyümölcse s tanuja a modern lélek vallási érdeklődésének is. A teológusok közt említsük csak Newmann, Manning, Ward, Faber, Hurter, Lämmer, Krogh-Tonning neveit; a politikusok és publicisták közt Adam Müller, Beckendorf, Phillips, Bickell, gróf Holstein, a művészek s írók közt Stolberg, Werner, Overberg, Wasmann, Solowjew, Hensel, Hahn-Hahn Ida, Lady Fullerton, Benson, Ruville stb. neveit.

Hát ha tényleg annyira lejárt és idejétmult ócskaság lenne a kereszténység, vajjon jönnének-e hajlékába a szellemek legkiválóbb arisztokratái, akiket születésük, neveltetésük idegen mezőkre helyezett s akik — sokszor megrendítő viaskodás után — találnak rá az igazság útjára! Ha életrajzuk olvasásakor látjuk azt a sok beléjük nevelt előítéletet, amelyet előbb legyőzniök, azt a sok külső akadályt, amelyet elhárítaniok kellett, csak akkor tudjuk értékelni azt a bizonyító erőt, amit a legutóbbi század nagy konvertitáinak áttérése szolgáltat a katolikus vallás igazának. Mikor némelyik hosszú évtizedek tévelygése után rátalál a régen keresett «igaz gyűrűre»,[1] a kereszténységnek előtte addig nem is sejtett szépségeire, elömlik lelkén az a leírhatatlan boldogság, amely egy Andersen-mesében elfogta a szépséges habkirályleány lelkét, mikor tizenötödik születésnapján először engedték fel őt a tengerfenéki királyi palotából a tenger színére s először látta életében a nyugvó nap s az aranybíboros felhők csodás panorámáját.[2]

És mindegyik más és más úton jut el ugyanahhoz a célhoz.

Akiket az apológia nem tudott megmenteni, azokat sokszor a lelki bankrott és saját életük csődje nyert vissza Krisztusnak. Itt van pl. *Louis de Cardonnel*, akinek gondolatát bűnökben és kételyek közt eltöltött fiatalság után egy leány

[1] *Ruville* hallei egyetemi tanár egyik konverziós iratának címe: «Das Zeichen des echten Ringes».

[2] Nem lehet pl. megindulás nélkül olvasni *Huysmans* leírását arról az örömről, mikor megtérése után először áldozott. (L. Akad. Bonifatius-Korrespondenz 1913/14. évf. 44. lap.)

halála tereli az ég felé, kimenekül a szalonokból és — pappá lesz. Itt van *Adolphe Retté*, aki az anarchia és erkölcsi piszok dicsőítése után megírja «De Diable à Dieu» című önbeismeréseit és bencés szerzetessé lesz. A lirikus *Guerin* dalaiban szertefrecsenti a sok erkölcsi piszkot, míg korai halála előtt fölsír benne a lélek és megtér.

Ismét másokat a templomok művészete, a pompás dómok, a keresztény festészet és szobrászat remekei, egy lélekbe markoló egyházi zenedarab tesznek először figyelmessé az Egyházra. Így kerültek a katolicizmus bűvkörébe pl. *Schmiedt* Frigyes, a híres építész, *Verkade* Willibrord, a «festőbarát»[1], *Cohen* Hermann, híres zongoraművész, utóbb karmelita. *Lämmer* breslaui teológust meg — mint «Misericordia Domini» c. konverziós könyvében leírja — Máriatiszteletünk hozta vissza az Egyházba.

Külön is rá akarunk itt mutatni a szépirodalom vallási toborzó erejére. A szépirodalom egyrészt maga is tömérdek költőnek és írónak lett útmutatójává az Egyház felé *Angelus Silesiustól* kezdve *Stolberg* Frigyesen és *Schlegel* Frigyesen át a német *Hensel* Lujzáig,[2] *Hahn-Hahn* Idáig,[3] *Cordula Peregrináig*,[4] *Maria Reginái*g,[5] a holland *v. d. Vondelig*, az angol *Newmanig*,[6] *Bensonig*,[7] az amerikai *Brownsonig* és a dán *Jörgensenig*.[8] Másrészt pedig vannak irodalmi művek, amelyek olvasása tudományos apológiáknál is erősebben hathat a modern lélekre (pl. *Weber*; Dreizehnlinden; *Handel-Mazetti*; Stephana Schwertner stb.).

A nagy kritikus *Brunetière* rájut «a tudomány csődjére» s ezután fölkiált: «Hogy mi az én hitem? Menjetek s kérdezzétek meg Rómát!» Az ő nyomdokain haladnak *René Doumic*, *Victor Gireaud* stb.[9]

[1] *Verkade:* Die Unruhe zu Gott (Autobiographie). Herder.
[2] *Cardauns:* Aus Luise Hensels Jugendzeit. Herder.
[3] *Rosenthal:* Konvertitenbilder I. 2 (3 kiad.) 495. l.
[4] *Klimsch:* Wege zur Kirche. Klagenfurt. 267. l.
[5] L. önéletrajzát: «Geh hin und künde! Eine Geschichte von Menschenwegen und Gotteswegen». Herder.
[6] *Newman-Laros:* Die Geschichte meiner religiösen Psyche. Saarlouis. *Fecker:* Kardinal-Newman und sein Weg zur Kirche. M.-Gladbach.
[7] Önéletrajza: *Benson-Lama:* Bekenntnisse eines Konvertiten. Trier.
[8] Lelki fejlődését leírja: *Jörgensen—Hodács:* Élethazugság és életigazság. Fehértemplom.
[9] *Terhünte:* Religiöse Strömungen in der neuen französichen Literatur. Theologie und Glaube. 1917. 51. l.

Francois Coppèe a «La bonne souffrance»-ban igyekszik jóvá tenni, amit régebbi műveiben a katolicizmus ellen vétkezett.

Paul Verlaine előtt a fogság elhagyatott magányában tárul fel életútjának tévedése, amelyen eddig gondtalanul járt és a tékozló fiú fellángoló szeretetével veti most magát gyermekkora Istenének karjába.

Huysmans az első lépést a konverzió felé liturgiánk hatása alatt tette. *Stolberg* Frigyes lelkén évekig tartó küszködés után akkor győzött végkép a kegyelem, mikor egy ízben a gyermekek első áldozásán résztvett.[1] *Adolf Retté* a kegyelem első sugarát egy fontainebleaui szocialista gyűlés után kapta, amelyen ő dühös beszédet tartott a vallás ellen. A nép közül megkérdezte valaki: «hogyan volt kezdetben» s be kellett vallania az istenített tudomány tehetetlenségét e kérdéssel szemben. Ez a pillanat döntötte el megtérését.

Egyiket a liturgia szépsége, másikat az Egyház lélekkeresésének buzgósága, az Egyház áldozatkészsége, az Egyház lelkiéletének mélysége, felemelő, megtisztító hatása, a boldogságot lehelő istenközelsége stb. hozza vissza a katolikus Egyházba. Annyi úton tud szólni Isten a lélekhez! Igazat kell adnunk *Pagey*-nek, az angolországi vallásos mozgalmak kitűnő ismerőjének, mikor azt írja, hogy a konvertiták életrtörténetére támaszkodva joggal állíthatjuk, hogy nem találni két konvertitát, kik ugyanazon az úton jöttek volna vissza az Egyházba.[2]

Hogy eddig a fokig miért jutnak el még a «kiábrándultak» és «útkeresők» közül is aránylag csak kevesen, miért állnak meg sokan kívül a templomajtó előtt, arra magyarázatot ad a teljes megtérés kettős követelménye. Amit a föntiekben említettünk, az jobbára csak «*conversio intellectus*» volt; a teljes megtéréshez azonban nem kevésbbé szükséges a «*conversio mentis*», a «*conversio cordis*», a teljes átváltozás is. Μετανοεῖτε — hirdette Ker. Szent János. *Poenitentiam agite!* —

[1] *Janssen:* Fr. Leopold Graf zu Stolberg. Herder. 101—102. l.
[2] Id. *Mainage:* Introduction à la psyhologie des convertis. Paris. 1913. 107. l. — Az is érdekes különösség, hogy míg azelőtt az Egyháztól elszakadt apostaták tollából csak gúnyiratok kerültek ki (pl. Hoensbroech könyve), legújabban már egész kis sorozatra megy az olyan könyvek száma, amelyekben a hajdan katolikus szerzők honvágya sír fel az elhagyott szentély után. Igy pl. *Fendt:* Die religiösen Kräfte des kath. Dogmas. München. 1921. *Heller:* Katholischer und evangelischer Gottesdienst. U. o. 1921.

fordítja a Vulgata.[1] «Add nekem, fiam, szívedet»;[2] vagyis az ész meghódolása mellett elsőrendűen fontos az előbbi életmódot teljesen átalakító akarat és érzelem hódolata is.

«Die Erkentnisz ist das Erbe
Nicht der Weisen, nein, *der Frommen.*
Nicht im Grübeln, nein, *im Beten*
Wird die Offenbarung kommen».
(Weber: Dreizehnlinden.)

Akik tehát az első két fokra eljutottak, azoknak elsősorban arra van szükségük, hogy *imádkozni* megtanítsuk őket. Akár a hitetlenségből, akár a protestantizmusból jönnek, nem tudnak jól imádkozni. Talán még azt sem tudják, mit is tesz az: imádkozni. *Hahn-Hahn* grófnő konverziós iratában találjuk e sorokat: «A protestáns templomokban tulajdonképen nem is imádkoznak. Nincs rá idő, nincs alkalom. Az ajtó megnyílik, az ember bemegy, megjelölik, mit énekeljünk, meghallgatjuk a prédikációt, megint ének, — az ajtó bezárul, hogy hét nap mulva ismét kinyissák. Mindez a benső összeszedettségre, az ima bensőségére éppen nem lehet kedvező. Mindig arra kell vigyázni, amit éneklünk, vagy amit beszélnek, és ez megöli az áhítatot; mert ahhoz közbe-közbe egy kis csend is kellene, nyugalom, elmélkedés, hogy a lélek Istennel beszélhessen: ez az imádság!»[3]

*

Nagyon jól tudjuk, hogy a vallásos élet újjászületésének fentebbi jelei ma még csak a világvárosokban, a szellemi élet legfelsőbb fokain, a tényleg műveltek, tanultak kicsiny körében mutatkoznak, akik maguk is aktív részt vesznek a tudomány előmozdításában. Sajnos, kisebb helyeken vallási renesszánszról beszélni ma még nem lehet. Azok a «szuverén intelligensek», akik minden tudományukat kedvenc napi-

[1] Mt. 3, 2.
[2] Péld. 23, 26.
[3] Id. *Rothe:* Auf dem Heimwege (Beiträge zur Seelenkunde und Seelenpflege unserer suchenden Zeitgenossen). Paderborn. 1922. 27. l.
Érdekesen írja le *Bahr*, a neves konvertita, hogy pl. *Strindberg* is miért maradt csak kívül, az Egyház küszöbe előtt, holott már azon is gondolkozott, hogy nemcsak megtér, hanem bencéssé vagy karthauzivá lesz, szentelt érmet hordott, szentelt vizet használt, a rózsafüzért szerette s lelkesedett a breviáriumért. (Das neue Reich. 1923. évf. 586. l.)

lapjuk tárcáiból, vagy a patikában folytatott eszmecseréből merítik, ma még megközelíthetetlenek. A kis helyek intelligenciájának *tudása*, sajnos, sokkal felületesebb, semhogy be lehetne velük láttatni, hogy vallási s filozófiai «egyéni» s «eredeti» nehézségeik ma már éppen nem «modernek», már évtizedek, vagy századok előtt megcáfolt ellenvetések; emellett *erkölcsi életük* is sokkal inkább elmerült az anyagiasságba, semhogy a lélek halk panaszát észrevehetnék. A materializmus, mint elmélet, haldoklik; de mint életet irányító tényező nyilt sírja szélén is orgiákat ül még.

De ismerve azt a befolyást, amelyet az emberi szellem legjobbjai mindig kifejtettek a milliókra, örülnünk kell, hogy ma már legalább a tudományos történetírás, filozófia, filológia, művészet és irodalom legkimagaslóbb csúcsain egyre erősebben csendülnek meg a katolikus harangok és viszik szét a vallás megszeretését a hétköznapi mindennapos élet mélyeibe is.

III. FEJEZET.

A vallás és az emberi élet.

Leonardo da Vinciről érdekes apróságot jegyzett fel a hagyomány; oly csodálatosan finom keze volt, hogy tőle maradtak reánk a talán még ma is legpontosabb, legfinomabb anatómiai rajztanulmányok, — viszont pedig azt is mondják, hogy amikor akarta, ugyancsak ezzel a finom kezével széttört egy vaspatkót is.

Mikor ebben a fejezetben arról a befolyásról akarunk szólani, amit a vallás a mai állami és társadalmi életben kifejt, valamiképen hasonló helyzet előtt állunk; reá kell u. i. mutatnunk egyrészt azokra a leheletszerűen finom erkölcsi behatásokra, amelyekkel a vallás észrevétlenül alakítja az egyének lelkét a mindennapi életben, de másrészt meg kell említenünk azokat az elemi erőket is, amelyekkel a vallási meggyőződés óriás tömegeket tud megmozgatni s azoknak jó vagy balsorsát eldönteni. Hiszen a vallás, amint az egyénnek is legbensőbb személyes ügye, épúgy a világtörténelemnek is legmélyebb témája.

A kérdésnek nagy kiterjedése követőleg írja elő, hogy jelen tanulmányunkban csak a legfőbb gondolatoknak megemlítésére szorítkozzunk, azoknak az értékeknek felsorolására, amiket a vallás nyujt az államnak s társadalomnak *az egyéni élet szerencsés kialakítása, a jogbiztosság, tekintélytisztelet, közerkölcsiség, nevelés és a szociális kérdés megoldása terén.*

Mindössze még annyit legyen szabad előrebocsátani, hogy tárgyalásunk folyamán «a vallás» alatt «a kereszténységet» értjük, még pedig nemcsak a mi sajátos adott helyzetünk következtében, hanem azon a jogon is, hogy a vallás állam- és társadalomalkotó erőinek legjellegzetesebb és legértékesebb tulajdonságait éppen a kereszténység tudta életre váltani.

A vallás s az állami és társadalmi rend biztosságának összefüggését minden teoretikus elmefuttatásnál jobban megmutatták a világháborúnak és az azt követő felfordulásnak eseményei.

A háború végével gombamódra jelentek meg a háború kisebb-nagyobb szereplőinek, katonáknak, diplomatáknak leleplező emlékiratai, a harcoló országok mosakodó sárga, kék, fehér, zöld stb. könyvei, amelyek mind egyetlen cél érdekében verejtékeztek a nyilvánosság előtt: hogy a háború kitöréséért a felelősséget magukról el-, és más valakire ráhárítsák.

A mélyebben gondolkodó előtt azonban már régen világos, hogy a világháború szikrája nem *egyes* nagy urak, uralkodók, diplomaták, népek vagy országok akaratából pattant ki, hanem hogy *a világháború a kereszténységtől elfordult kultúrának elmaradhatatlan következménye volt.* Elmaradhatatlan következménye az imperializmus, a revanche-eszme, a féktelen sovinizmus, bizalmatlanság, anyagias gondolkodás, erkölcsi süllyedés, földi érvényesülés módnélküli hajhászásának, amik mellett a diplomaták lépései sokszor alig is jöhetnek számításba. A világháború réme nem a kancellárok irodáiból, nem a diplomaták szalonjaiból indult pusztító útjára, hanem az anyagelvűséget hirdető egyetemi katedrákról, a materializmust terjesztő sajtóból, a szellemi életnek minden vallásos befolyástól való laicizálását hirdető korszellemből, az igazságosságot nem tisztelő kapitalizmusból, a népeket fojtogató plutokráciából. A nemzetek kölcsönös bizalmatlansága, az örökös fegyverkezés, az egymástól való félelem s gyanakodás, a nemzetek érintkezése oly talleyrand-i stílusban, mely csak arra volt jó, hogy őszinte gondolataikat eltakarja — mindez sokkal inkább oka volt a világháborúnak, mint az uralkodók s a diplomaták.

A világháborúnak van egy pozitív értékes tanulsága, amit különösen ki szeretnénk emelni, és ez az, hogy a nemzetek egymásra halmozhatják a civilizáció csodáit, elérhetnek a technikai kultúra legfelső tökéletességére és mégis: telefon és aeroplán, hajójárat és expresszvonat, könyvtárak és gazdasági forgalom mind-mind csak a földi pokol szenvedéseit fogják fokozni, *ha magát az emberi lelket nem töltjük meg földön túl emelkedni tudó eseményekkel.*

Erre pedig csak a vallás vállalkozhatik! Az a vallás, amely a ma összeomlott társadalom felépítéséhez elsősorban szükséges erkölcsi erőknek oly tömegét tudja életrehívni, ami mellett minden egyéb emberi vállalkozás vagy egyesület teljesítőképessége messze háttérben marad.

«Nincs vallás, nincs Isten — írja *Carlyle* —, az ember elvesztette lelkét, s hiába keres sót a rothadás ellen. Hiába:

királyok kivégzése, reformtörvények életbeléptetése, francia forradalmak, manchester-lázadások nem adják meg az üdvöt. A rothadó kiütés, ha egy órára lesimul is, a legközelebbiben új erővel, új nekikeseredéssel tör elő».[1]

I. A vallás és az egyén élete.

Az állam egyénekből áll. Olyan lesz az állami s társadalmi rend és boldogság, amilyen egyedekből jött össze az illető társadalom.

A) Az állam java a polgárok erényein épül és nyugszik. *Hűség, becsületesség, munkaszeretet, kötelességteljesítés, törvénytisztelet, a családi erények stb. mind feltételei a rendezett állami életnek, de* **viszont csak a vallásos meggyőződésnek gyümölcsei.** Ezeket erővel, hatalmi szóval kikényszeríteni nem lehet. Forrásuk és fenntartójuk a vallás, az Istenbe s felelősségünkbe vetett hit. Minél inkább szüksége van az államnak az ú. n. «*polgári erényekre*», annál inkább szüksége van a vallásra is, mint az erények elsőrendű — ha ugyan nem egyetlen — termelőjére. Ez a megfontolás érlelhette meg *Plutarchos* meggyőződését, aki szerint «előbb lehet várost a levegőbe építeni, mint államot vallás nélkül fenntartani». Az állam erkölcsileg akkor erős és igazságos, ha polgárai egyenként is azok. «Abban a véleményben vagyok — írja joggal *Bismarck* —, hogy minden államnak, ha fennmaradását biztosítva akarja látni és létjogosultságát kimutatni akarja, vallásos alapokon kell állania . . . Ha az államtól elvonjuk ezt a vallási alapot, nem marad más az államból, mint a jogoknak esetleges összehalmozása . . . A törvényhozás nem újul meg akkor többé az örök igazság ősforrásából, hanem az emberiességnek homályos és változó fogalmaiból. Nem tudom, hogy az ilyen államban mint lehet majd megdönteni bizonyos ideákat, mint pl. a kommunisták tanát a magántulajdon erkölcstelenségéről; mert hiszen terjesztőik ezeket az eszméket is emberieseknek, sőt a humanitás igazi virágzásának fogják tartani. Ezért ne bántsuk a nép kereszténységét».[2]

Láttunk már a multban államokat felépíteni akarni isten-

[1] Id. *Eberle:* Die Überwindung der Plutokratie. Tyrolia. Innsbruck. 1918. 248. l.

[2] *R. v. Kralik:* Allgemeine Geschichte der neuesten Zeit. II. k. 375. l.

félelem és az eredeti bűn hite nélkül; felépíteni az ember önimádására s az alapjában jónak hirdetett emberi természetre. A természeti ember jóságába vetett bizalom elengedhetőnek vélte a tekintély elvét, s a vége lett: a szellemi élet teljes zűrzavarja s mindenütt a nem hivatottak zsarnoki uralma. Hogy *Faguet* szavaival éljünk: igazi «culte de l'incompetence». Már pedig az emberi természet tragikus karakterét nem szabad tudatlanba venni. Ezerkilencszáz év óta minden nagy eseménye az igazi kulturális haladásnak valamilyen szállal a kereszténységhez fűződik. Az állami élet biztonságát s a társadalmi rend megszilárdulását is csak a kereszténységhez való visszatérés biztosíthatja. Amíg nem változtatjuk meg a közmondást oly alakra, hogy «Recht geht vor Macht», amíg a lélek értékeit megint nem tartjuk többre országoknál, földi birodalmaknál, míg nem lesznek embereink, akik előtt az eszmény értékesebb, mint a kitüntetés, cím és vagyon, — addig nincs nemzeti s társadalmi megújhodás. Mert mit ér minden szervezkedés, ha annak vezetői megbízhatatlanok? Mit érnek az intézmények, ha hivatalnokaik jellemtelenek? Mit ér a külső látszat, ha a bensőben rothadás ver tanyát? Nem az a fő, hogy az állam magát kereszténynek nevezze, hanem hogy az államot alkotó milliók lelkét járja át erkölcsi meggyőződés. És a vallás éppen itt fogja meg a kérdést: *minden állami és társadalmi élet legvégső alapját, az egyént neveli.* Azért mondhatjuk, hogy a legügyesebb rendőrség nem ér annyit, mint egy kis katekizmus. Ez teszi a vallást az állami és társadalmi rend legelső tényezőjévé.

B) **A vallás legfőbb ellensége az életküzdelem durva kinövéseinek is.** Mit jelent ma a «struggle for life?» Kielégíthetetlen nyereségszomjat, mindenkinek kérlelhetetlen harcát mindenki ellen, a lelkiismeretes bukását, az ököl diadalát, kevesek tobzódását a jólétben, tömegek vergődését a nyomorban, milliók kiszolgáltatását a mammonnak, lelki gyötrődést, lelki elszáradást, békétlenséget . . .

Mikor az anyag így megsemmisíti, elnyomja a szellemet bennünk, mikor annyira sebzi, pusztítja a lelket, két kézzel kell kapnunk minden után, ami lelki értékeink védelmét ígéri. A vallás ezt teszi. A népek jelszava ezután is csak a határtalan termelés lesz: több gyárat, több aranyat, több gyapjút, több konzervet, több muníciót, több automobilt, holott az örök értékekre szomjas emberi lélek ezek helyett, vagy — mondjuk — ezek mellett több lelki felfrissülésre,

több megújhodásra, több benső elmélyedésre is vágyik. De a külső technika által reánk kényszerített rabszolgaságban ki fogja ismét elismerni az emberi méltóságot; ki fog a szörnyű nagy mechanizmus kis szögecsévé lefokozott egyed életében örök értékeket hordozó öncélúságot felismerni? Ki vagy mi más, mint a vallás? Egy világ forgatagában, amely csak üzletet ismer s egészen elvész az üzletben, egy világ forgatagában, amely előtt pénz és boldogság egyet jelentenek, igazi rendet s békét csak a vallás tud megvalósítani. Az a vallás, mely a *társadalmi* átalakulást az *egyén* átalakítására építi; mely a Rousseau-féle természetes jóságnak szembehelyezi a bölcselet és tapasztalás tanusága alapján letagadhatatlanul meggyengült emberi akarat tragikumát; az a vallás, mely nem a különféle alkotmányformákat s társadalmi alakulatokat teszi felelőssé a földön dúló bajokért, hanem az emberben rejlő rosszra való hajlamot.

C) A vallás nevel rá arra is, hogy az állam ne a hatalmat nézze a legfőbb jónak, hanem a becsületet, tagjainak nem pusztán anyagi kényelmét, hanem erkölcsi nagyságát, nem a gazdagságot, hanem a társadalmi igazságot. Pedig, ugyebár, soha annyira, mint ma nem kelt el *Gladstone* mondásának hangoztatása: «Ami *erkölcsileg* helytelen, *politikailag* sem lehet helyes».

Csak a vallásosság adja meg az egyénnek az erkölcsi szabadságot, ami pedig legelső föltétele a *polgári* szabadságnak is. Mert hiszen a vallásnak szelidítő befolyása nélkül a szabadság szabadossággá, féktelenséggé, mindent elsöprő szenvedéllyé szilajul; viszont minél erkölcsösebb az ember, annál mentebb a pusztító szenvedélyektől, és annál több szabadsággal lehet felruházni. Ki minél inkább ura a lélek belső erőinek, annál kevésbbé szorul rá a külső korlátokra; ebből tehát az következik, hogy az *önkormányzat szabadsága tulajdonképen csak a mélyen vallásos népet illeti meg!* S fordítva: «az állati ember» (amelyről a Szentírás beszél), pusztító féktelenségével föltétlenül rászorul az abszolutizmusra.

Hilty mondását, hogy «Istennel könnyebb érintkezni, mint az emberekkel», tárgyunkra a következőkép bővíthetjük ki: Olyan emberekkel, kik Istent tisztelnek s parancsait megtartják, sokkal könnyebb a társadalmi rendet fenntartani, mint azokkal, akik Isten becsülése és erkölcsi szabadság híján szenvedélyeiknek rabszolgái. Nemcsak gúny, hanem ennél több: igazság van *Carlyle* furcsa tételében, mellyel a merő-

ben önző emberi természetre építendő erkölcsiség lehetetlenségét így bizonyítja: «Adva van egy gazemberekkel telített világ; feladat: ezeknek közös munkájával valami becsületes dolgot létrehozni». Bizony nagy feladat! És viszont ezzel szemben ma annál bátrabban hangoztathatjuk *Szent Ágostonnak* jogos büszkélkedését: «Azok, akik azt állítják, hogy a keresztény tanok az állam jóléte ellen vannak, előbb adjanak olyan harcosokat és alattvalókat, olyan férjeket és feleségeket, olyan szülőket és gyermekeket, olyan urakat és szolgákat, olyan királyokat és bírákat, s végül olyan adófizetőket és adóbehajtókat, aminőket a kereszténység előírásai adnak és aztán bátorkodjanak elő az állítással, hogy a kereszténység az állam java ellen van. Ellenkezőleg, be kell ismerniök, hogy ha előírásainak engedelmeskednek, a kereszténység nagy mértékben segíti elő az állam javát».

A vallás mélyíti ki a természet és kultúra nyujtotta *örömet* is, mert kielégíti az emberi szív bensőséget kereső hajlamát. Ugyanakkor, mikor az «Isten országának» legnagyobb szolgái — egy Szent Ágoston, Szent Benedek, Assisi Szent Ferenc, Aquinoi Szent Tamás ennek a földi világnak is a tudomány, művészet s lelki öröm felmérhetetlen kincseit nyujtották, ugyanakkor *Werner Sombart* nem habozik szemére hányni a modern kultúrának, hogy az a mi benső életünkre, elmélyülésünkre, boldogságunkra nem nyujtott semmit.[1]

II. A vallás és a jogbiztonság.

A vallásnak köszönhetjük a **jogbiztonságot** is, amit *Szent Ágoston* a maga erősebb nyelvén egy helyen így fejez ki: «A gazdagok igazságosság nélkül mi mások, mint nagy rablóbandák?» (De civitate Dei IV. 4.) Vallás nélkül, Isten nélkül nincs ingathatatlan mérték, amelyhez a «jogos» és «jogtalan» fogalmát szabjuk. Voltak bölcselők, akik a «jogot» az «erősebb» fogalmával azonosították, de hogy mennyire nem volt igazuk, szomorúan csattanós cáfolat erre a trianoni békediktátum, amely a *hatalom* jogán elszakított tőlünk országrészeket, s amelyről mégis mindnyájan tudjuk, hogy az merőben *jogtalanul* történt. Kell egy, a hullámok habjaiból messze kimagasló rendíthetetlen szikla, amely az emberi

[1] Id. *Mausbach—Esser :* Religion, Christentum, Kirche. Kempten Kösel. 1912. III. k. 189 l.

szeszély és vélemények állhatatlansága közt magasra emelkedve örökös mintaképe s védelme legyen az igazságnak. A jognak is kell igazodnia olyan fölöttünk álló rendíthetetlen normához, mely túl van minden emberi hatalmon, erőn és fizikán. «Ha a kereszténység nem lett volna — írja *Guizot* —, az egész világ áldozatul esik az anyagi erőszaknak. Csak ez fejtett ki erkölcsi s nemesítő hatást. De még ennél is többet tett: mindenütt kifejlesztette a törvény gondolatát, a szabályét, mely fölötte áll minden emberi akaratnak.»[1]

III. A vallás és tekintélytisztelet.

A vallás hirdeti, hogy «nincs hatalom, hanem csak Istentől, amelyek pedig vannak, Istentől rendeltettek», és ezáltal **alapját veti meg a tekintélytiszteletnek.** Ez pedig mindennél fontosabb feltétele a rendezett állami életnek. Hiszen a folytonos «ellenmondás szelleme» nem okozott-e már eddig is túlon-túl kárt társadalmi életünkben? A mai fiatal nemzedék nem abban leli-e legfőbb örömét, hogy határköveket döntöget; határköveket, melyeket őseink józansága állított kultúránkba, de amiket a sokszor merőben negatív eredményű kritikán felnőtt fiatalság tudományának ékével darabokra repeszt?

Az ellenmondás és tagadás szellemével, ezzel a XX. századbeli lelki influenzával szemben ott áll a vallás, a «hit» szelleme, a férfias igenmondás megtestesítője; a vélemények és kritikák, kételyek és mérlegelések meddő tömegében ott áll a vallás dómokat építő meggyőződésével. Ahol a nép lelkében az Isten tisztelete él, ott szent az eskü, amit a bíró előtt tesznek; ott köt az eskü, amit a zászlóra mondanak. Nagyon igaz, ami a Kúria épületén van felírva: «Justitia est regnorum fundamentum», «az igazságosság a nemzetek alapja», de viszont az igazságosság alapja meg a vallás. Tekintélytisztelet nélkül emberi társadalmat nem lehet kormányozni. De viszont nem élvezhet tiszteletet az az állam, mely maga sem adózik a köteles tisztelettel az Isten iránt. Aki eladja Istenét 30 ezüstpénzért, ne csodálkozzék, ha őt sem tartják többre 20-nál.

A tekintély az Isten negyedik parancsán épül, viszont pedig ez a *földi* tekintély a három első parancs *isteni* tekin-

[1] Id. *Hettinger:* Apologie des Christentums. 8. kiad. V. k. 421. l.

télyén. Aki tekintélytiszteletet akar, annak el kell ismernie a negyedik parancsot, de ezzel együtt az egész vallást is.

A forradalmároknak mindig legelső tettük a tekintély elvének aláásása, s a tekintély képviselőinek diszkreditálása. És mégis, tekintély nélkül nem tud dolgozni a kommunizmus sem, sőt kénytelen a tekintély elvét a terrorizmus fegyelmének karrikatúrájává túlozni. De itt jött aztán napvilágra, hogy a tekintély elvét *vallási megalapozás* nélkül fenntartani nem lehet. A merőben paragrafusokra s kézigránátokra támaszkodó állam mankón jár. És szomorúan igazolódnak *Montesquieu* régi szavai, aki az «Esprit des lois»-ban (XXIV. 2, 3.) így ír: «Az az uralkodó, aki gyűlöli a vallást, de fél tőle, olyan, mint a leláncolt fenevad, mely nem árthat. De minden vallásosság nélkül vérszomjas szörnyeteggé válik, mely pusztításában nem ismer más határt, mint szenvedélyeinek szeszélyét».

A mai nagy összeomlások láttára önkéntelenül eszünkbe jutnak a nagy hippói püspöknek, *Szent Ágostonnak* találó szavai, melyeket a hatalmas pogány állam, a római birodalom haldoklása váltott ki belőle: «Csak az a társadalom lehet boldog, amelynek királynője az igazság, törvénye a szeretet és végcélja az örökkévalóság».

IV. A vallás és az erkölcs.

Nem kevésbbé fontos szerep jut a vallásnak **az erkölcsi élet megnemesítése** terén is. *Az erkölcs a vallásból él, s a vallástalanság miatt hal meg.* A morálpedagógia tételei csak változó értékek, melyeket moly és rozsda könnyen megemészt, mert hiszen időkkel dacoló alap híján pusztán kitalálójuk szellemi értékén nyugszanak. A divattal jönnek, divatba jönnek és divatból kimennek. A vallás életértékei ezzel szemben örök értékek, melyek fiatal erejére s szépségére minden kornak egyaránt szüksége van.

És legkevésbbé nélkülözheti a vallás által nyujtott erkölcsi erőket mai korunk, amelyben — nem tagadjuk, van felemelő morális erőkifejtésre is példa —, de amelyben viszont oly ijesztő magasra szökött a lelketlenség, durvaság, csalás s egyéb erkölcsi epidémia lázmérőjének higanyoszlopa, amikor oly magas a házassági elválások, gyermekbűnösök, öngyilkosságok statisztikája, amikor irodalomból, színpadról s mozivásznakról gyakran az erkölcsi métely sötét árnyai kelnek pusztító útjukra.

Az autonóm erkölcstannak tekintélyt kiváltani nem tudó és szerzők szerint változó parancsaival szemben csak a vallás tud hivatkozni a minden emberi szeszélyen fölülálló, tehát az ösztönök viharában is egyedül meg nem rendülő *örök* erkölcsi törvényekre, és bátor ezért elviselni az elmaradottság, antimodernség vádját is, mert hiszen tudja, hogy az erkölcsös élet gyümölcsei nem a levegőből nőnek, hanem az istenközösség fáján teremnek. *Szent Pál* is megállapítja a rómaiakhoz írt levelében (1, 23—31.), hogy mikor az emberek elfeledték Isten ismeretét, a földből szodomai állatkert lett, melyben az emberi cselekedetek förtelme határt nem ismert.

Az alantas ösztönöknek amúgy is erős követelőzéseit ma az egész társadalmi élet, utca, társaság, szórakozás csak jobban korbácsolják. És mikor mindenütt egy jelszó hangzik: «Éld ki magad!», csak a vallás figyelmeztet komoly szavával: Vigyázz, a nagy kiélésből *nagy halál* lesz, ifjú erőknek, szülői reményeknek, munkakedvnek, életörömnek visszahozhatatlan veszte, meg nem gyógyítható halála.

Az erkölcsi fertő békanyálas pocsolyája nemcsak az ifjúság lelkét rothasztja, hanem szörnyű miazmái beférkőznek a családi tűzhely kertjébe is, ahol az élet fájának kellene virulnia. Parlamenti vitákban, orvosi nyilatkozatokban ismerték már be, hogy a XX. század nagy öngyilkosságának bűnével, a nemzeti erőt csirájában elfojtó gyermekkerülés veszedelmével szemben semmi más tényező fel nem tudja venni a küzdelmet, csak a vallás. Ez a kérdés nem annyira orvosi, és nem kizárólag gazdasági, hanem elsősorban lelkiismeretbeli probléma. A becsületes sexuális *hygienia* törvényei a legpontosabban fedik a vallás sexuális *etikájának* előírásait. Viszont az illik vagy nem illik, a józan ész érvei s a hygienikus ismeretek mind erőtlen kártyavárként omlanak össze az ösztönök felviharzó forgatagában.

Ketteler püspök írja egy ízben: «Az állam méltósága mindenekelőtt tagjainak személyes méltóságától függ. Az az emberi test, melynek egyes tagjai betegek, egészében sem lehet egészséges test, és a rossz téglákból épített ház egészében sem lehet szilárd épület. Igy az emberekből álló társadalom sem érheti el az erkölcsi méltóság magas fokát, ha az egyénekben elnyomva nyög az emberi méltóság». Ilyen szempontból mindenki igazat fog adni *XIII. Leó* szavainak, hogy «az állam annál szabadabb, gazdagabb és hatalmasabb, minél erkölcsösebb».

Közerkölcsiségre az állami életnek égetően szüksége van, és viszont ezt a közerkölcsiséget az állam maga meg nem teremtheti, legfeljebb törvényeivel védheti. Erkölcsiséget csak az a vallásosság teremthet, mely az emberek lelkét megfogja, behatol a magánéletbe, sőt az embernek legtitkosabb gondolatait is ellenőrzi. Igazmondás, kötelességteljesítés, tiszta erkölcsi felfogás, becsületesség, munkaszeretet, mind olyan tényezők, amik nélkül állami élet fenn nem állhat, de amiket viszont az állam maga meg nem teremthet.

Ha az erkölcsi világrend sérthetetlensége fölött semmiféle reális hatalom nem őrködik, ugyan honnan fakadhatna az az energiamennyiség, amely a becsületnek és kötelességteljesítésnek — az egyéntől akárhányszor nagy áldozatokat követelő — föltétlen uralmához szükséges? «Vallás és erkölcsiség — írja *Washington (Raumer* Die vereinigte Staaten von Nordamerika I. 3.) — a közjónak elengedhetetlen támasztékai. Nem szereti hazáját, aki az emberi boldogság e hatalmas pilléreit alássa . . . Ész és tapasztalat egyarántbizonyítják, hogy erkölcs a népben vallás nélkül nem állhat meg».

De ezzel már eljutottunk a kérdésnek egy újabb részéhez: a vallás és nevelés összefüggésének megvizsgálásához.

V. A vallás és a nevelés.

A vallás hasznát állam és társadalom talán egy téren sem érzi oly áldásosan, mint **a nevelés terén.**

A háború előtt egyre többet kezdtek beszélni *az állampolgári* nevelésről; az embert reá kell nevelni, hogy rendes állampolgárrá legyen. Ne felejtsük azonban el, hogy a rendes állampolgári viselkedés legelső feltétele, hogy az ember *erkölcsös* legyen, mert hiszen nem pusztán szójáték az a mondás, hogy «minden kultúra lelke a léleknek kultúrája».

Sőt tovább megyünk, s azt állítjuk, hogy *igazi nagy államférfiút* nem tudunk vallásosság nélkül elgondolni. Hiszen mikor a lélek a világtörténet külső eseményei mögött a belső mozgató erőket is szemléli, mikor ráismer azokban a Gondviselés mozgató kezére, mikor tudatára ébred a gyenge emberi erők másrautaltságának, akkor még egy Cromwell, Napoleon, Bismarck kemény és büszke természetében is felgyúlad a vallásos érzés lángja. A vallás élesíti a szemet a való meglátásra, megvéd a hamis optimizmustól, elérhetetlen utópiáktól. Igen messze vezetne, ha a vallás és nevelés kér-

dését bővebben akarnók fejtegetni; hiszen meg kellene világítanunk a vallás és erkölcs összefüggésének kérdéseit s az ú. n. autonóm-morál tarthatatlanságát. Bőséges statisztikai adatok bizonyítják a független erkölcstan gyámoltalanságát, s ezzel egyúttal a valláserkölcsi nevelés nélkülözhetetlenségét is. Ahol a templomot becsukják az emberek elől, a bezárt templomok helyett börtönöket kell nyitni s az összetört püspöki pásztorbotok darabjaiból kancsukanyelet faragni. Az erkölcsnek egyetlen meg nem ingó támasza a vallásos hit, mert csak a vallásos meggyőződéssel telített lélek tudja a szenvedélyek s kísértések felkavargó viharában is győzelemmel elmondani az alkudozást nem tűrő erkölcsi integritásnak «nem, nem, sohá»-ját. Ha ennek bővebb kifejtésére tanulmányunk keretei nem is nyujtanak lehetőséget, legyen szabad a kérdésre mégis negatív oldalról vetni egy megvilágító sugárt annak a ténynek megemlítésével, hogy társadalmi életünk mai összeroppanásában nem utolsó felelősség *éppen a vallást nélkülöző nevelésen s a vallást támadó tudományon nyugszik.* Nem azok a társadalom legveszélyesebb ellenségei, akik csillagtalan éjtszakákon lámpanélküli autón hurcolták el a túszokat, hanem az a hitet ölő s lelket mérgező tudomány, az a szellemi bolsevizmus, amely az emberek lelkéből oltja ki a magasabb eszmények világító csillagait.

Ha a kötelező iskoláztatás és a nagy közoktatásügyi budget ellenére is fel kell vetnünk a kérdést, hogy vajjon volt-e kor az emberiség történetében, mely a szellemi elvadulásban a mienket felülmulta, már ennek a kérdésnek lehetőségében is nagy felelősség nyugszik a szellemi és erkölcsi zűrzavart legelsősorban nevelő áltudományon. Hiszen ha csak egyetlen példát nézünk közelebbről. Németország szerepét a zavaros tanok terjesztésében, mélyen el kell csodálkoznunk. Onnan indult útjára a kantianizmus, az államot istenítő hegelianizmus, a bolsevizmusban kulmináló marxizmus, Nietzsche «szőke bestiája» s a jórészt Kant bölcseletéből fakadó modernizmus. Haeckel könyveinek példányszámát milliókkal jelzik, és kifejezhetetlen az a pusztítás, amit azok az egész világon az emberek hitében okoztak. «Welträtsel»-je egyedül Németországban meghaladta az 500.000 példányt, s ennek alapján tanulnak az indiai iskolák növendékei csakúgy, mint a japán gyermekek «természettudományos gondolkodást», vagyis magyarán «hitetlenséget».

Már pedig aligha lesz alaptalan az állításunk, hogy mindama forradalomnak, amelynek lázában korunk vajúdik —

forradalom a gazdasági életben, forradalom a valutában, a társadalmi berendezkedésben, iparban, kereskedelmi érintkezésben, forradalom a nevelésben, az államformában —, hogy mindennek gyökere az *erkölcsi* forradalomra nyúlik vissza. Amit tegnap az egyetemi katedrákon hirdettek, ma már a középiskolákban tanítják, és holnap már a nép széles rétegei esküsznek reá. Már pedig mit nem tanított már az áltudomány? Hányszor azonosított igazságot és tévedést, jogot és jogtalanságot, erényt és bűnt, szív-nemességet s erkölcsi cinizmust, lelki kultúrát s démoni szenvedélyeket, kereszténységet s pogányságot, eget és poklot! Hányszor állította egy rangba a legélesebb ellentéteket! Be kell ismernünk, hogy az emberiség emancipálása a vallástól, a gondolatnak ez a forradalma volt az első szikra, melyből aztán felcsaptak a *tettek* forradalmainak pusztító lángjai.

Végső alapjában a hitetlen tudomány az oka, hogy a hajdan kevesekre szoruló, arisztokratikus ateizmus ma demokratikussá válva népmilliónak, egész társadalmaknak s államoknak lett megrendítőjévé, sírásójává.

VI. A vallás és a szociális kérdés.

A társadalmi életünket legjobban érintő kérdés, a szociális *kérdés* sokkal jobban összefügg a vallással, mintsem első tekintetre gondolni lehetne.

A) Némelyek szerint ugyan a szociális kérdés megoldása elsősorban — vagy egyenesen kizárólag — gazdasági probléma; de olyan egyének is, mint Roscher, Schmeller, Förster, Paulsen, Ziegler stb. beismerték, hogy **az főleg világnézeti, valláserkölcsi kérdés** — sőt a pozitivista *Comte* már egy századdal ezelőtt azt a véleményt vallja, hogy a fő szociális nehézségek nem politikai, hanem erkölcsi nehézségek, s megoldásuk nem annyira az intézményektől, mint a világnézettől s erkölcsiségtől függ.[1] Ugyanezt a gondolatot fejezi ki az egyik leghíresebb német szociológus, *Schäffle* is, amikor ezt írja: «A süllyedt ízlésnek, erkölcstelenségnek, vallástalanságnak s rozsdás állami berendezkedésnek korszakai az emberiség történelmében nem véletlenségből esnek össze a gazdasági összeomlás koraival».[2]

[1] Id. *J. Eberle:* Die Überwindung der Plutokratie. Innsbruck, 1918. 9. l.

[2] *A. Fr. Schäffle:* Die Nationalökonomie. Leipzig. 1861. 24. l.

A modern technika titáni fellendülése könnyen elnyomja a halhatatlan lélek örök vágyait. Mindenütt gépkerekek zúgnak, daruk csikorognak, dinamók búgnak, propellerek forognak, autók rohannak és a forgalomnak ebben az őrült zűrzavarában az ember alig ér rá, hogy lelke is legyen. Valóságos szabadítóként hangzik a vallás figyelmeztető szava: «Keressétek először (nem: egyedül, hanem: először) az Isten országát». Ne állítsátok fejetetejére a világot. Először jön a vasárnap, az Úr napja, aztán jöjjön a hétköznap, a munka napja. Előbb az imádság, hogy «jöjjön el a te országod», s aztán a folytatása, hogy «kenyerünket add meg nekünk ma». Dolgozzatok bár sötét műhelyekben, de az örök világosság fényeskedjék ott is; görnyedjetek bár szűk gyárakban, de ott is nyissátok fel a földöntúli rendeltetésteknek tágasra bomló horizontját; a zajos gyári udvar ívlámpája ne oltsa ki előttetek a templomi öröklámpa fényének halvány pislogását, s a gomolygó kormot hányó gyárkémények füstje ne zárja el előletek az ég csillagait.

Ime, mily fönséges missziója a vallásnak, hogy az örökös gazdasági harcban halálraéhezett lelkeket talpravillanyozza!

A kulturális munkát a vallás szenteli meg. Az emberi művelődés pályájának fölfelélendülését természetszerűleg nyomon követik nem kisebb hiányok, sötét árnyékok, melyek a legkomolyabb gondolkodókban — a régi indusoktól Rousseauig és Tolstojig egyaránt — felvetik a kínos kérdést: vajjon a raffináltra finomult csillogó kultúra tényleg többet ér-e az ősállapot egyszerűségénél. Csak a vallás, nevezetesen a kereszténység kijózanító, kemény tanítása nyujthat orvoslást a kultúra hátrányai és elfajulásai ellen. Az «Én» tekintetnélküli érvényesítése s az érzéki világélvezet enélkül könnyen megfojthatja a kultúrát, melynek tulajdonképen értelmet és méltó zárófejezetet csak a vallás adhat.

B) A vallás nemcsak a családi életre, művészetre, tudományra terjeszti ki az erkölcs uralmát, **hanem a gazdasági életre is,** és nemcsak a művésznek, vagy tudósnak, hanem a gyárosnak és kereskedőnek is megállást parancsol ott, ahol a korlátlan mozgásnak erkölcsi törvények sorompói állanak útjában. Egyrészt parancsol a munkaadónak, hogy a munkafeltételek ne ártsanak a munkások egészségének, erkölcsének s vallásosságának, másrészt távoltartja a munkásokat a gazdasági harcban az erőszaktól és jogsértéstől. Az *igazságosság* és *becsületesség* legfelsőbb törvényeinek a vallás szerez érvényesülést a gazdasági életben, ahol különben az önző természet

könnyen szemet húnyna a gyanús eszközökkel folytatott érvényesülés előtt is. A vallás emel szót ama tan ellen is, amely a modern gazdasági élet alapjává a «lehető legnagyobb nyereség elvét» teszi meg. Ez az elv természetesen nem törődik a gazdaságilag gyöngébbek érdekeivel. Ebben van forrása a bensőségesebb lelkeket eltöltő kultúrpesszimizmusnak, amelynek *Werner Sombart* a következő panaszban ad kifejezést: «Gazdagságot gazdagságra halmoztunk, pedig tudtuk, hogy semmi áldás nem fakad azokból; megteremtettük a technika csodáit, s nem tudtuk: miért. Haladásról álmodoztunk, hogy a céltalan élet még esztelenebb legyen: több vagyon, több rekord, több reklám, több ujság, több könyv, több színdarab, több műveltség, több technika, több kényelem. S a gondolkodó ész mindig ezt kérdezte: hát minek, minek?»[1]

C) Szeretnénk itt még rámutatni arra a gondolatra is, amit a nagy pedagógusnak, *Foersternek* egyik könyvében (Schuld und Sühne) találunk kifejtve: mily hatást gyakorol **a vallás a bűntettesekre.** Egyik helyen így ír: «Nyomatékosan szeretném ama meggyőződésemet kifejezni — amiben különben majdnem minden tapasztalt gyakorlati ember megegyező tapasztalatára is hivatkozhatom —, hogy az elbukott emberekre a legmélyebb gyógyító befolyást csak vallásos alapon lehet elérni».[2] Ezek a bűnösök elkeseredettek a társadalommal szemben, mely őket annyi kísértéssel csalta bűnre. «És itt fogjuk aztán tapasztalni, hogy Krisztus személyisége még mindig mire képes; ... mint hatol hangja az évszázadokon át is a lélek legmélyére, mint csillapítja a lázat, mint hozza munkába a gyógyító erőket ... Csodálattal vesszük észre, hogy Krisztus személyisége — amelynek ereje oly egész magasból ered és mégis a legmélyebb poklot átjárja, leereszkedik a legtitkosabb nyomorba, de ugyanakkor nevén szólítja a magasba sóhajtó legelrejtettebb epedést is —, hogy ez a személyiség hogyan tud beszélni a megtévedettel az ő legmélyebb ügyeiről ... És az is a legmegkapóbb élettapasztalatok közé tartozik, amit annyiszor megfigyeltünk és hallunk, hogy éppen olyan emberek, akik már feladták önbecsülésüket ... és gyöngeségeik s szenvedélyük reménytelen áldozataivá dobták magukat, hirtelen megragadták a

[1] Id. *H. Rost:* Die Kulturkraft des Katholizismus. Paderborn. 1916. 279. l.
[2] *Foerster:* Schuld und Sühne. München. 1911. 200. l.

«Megváltót» s az ő erejével önmagukon fölül tudtak emelkedni».[1]

D) És itt helyén való rövid apológiát mondani a vallási élet hivatott képviselőjéről: az **Egyházról** is. Mert hiszen vannak, akik annak a felfogásnak hódolnak, hogy: vallásra igenis szüksége van a társadalomnak, de nincs szüksége egyházra. Holott éppen az élő vallási berendezkedéseknek az a világot átfogó, egységes rendszerre, amit keresztény Egyháznak nevezünk, bizonyult a vallási igazságok és élet legjobb védelmezőjének a gondolat és szenvedélyek szofisztikájával szemben. Ma, mikor a vallási és társadalmi élet alapkérdéseiről a legzűrzavarosabb fogalmak röpködnek, amelyek természetszerűleg gyöngítik az erkölcsi ellenállóképességet is, különösen fontos, hogy oly tekintéllyel bíró szervezet, mint az Egyház, végezze a vallási s erkölcsi igazságok hirdetését. Erre a célra az egyházi életnek oly sokoldalú megnyilatkozása, a formáknak oly gazdagsága, az évezredes tapasztalatoknak oly bősége áll az Egyház rendelkezésére, mint egyetlenegy más intézménynek sem. És statisztikával nem is lehet felmérni azt az államra s társadalomra egyaránt megbecsülhetetlen hatást, amit a katolikus vallás lelkipásztori tevékenysége, az erkölcsileg felemelő kultúra, a prédikáció, a bűnöket bánó, majd Istennel egyesülő lelkek szentségfelvétele, az ifjúság tanítása, a szentek felemelő példái, a papságnak bizalmatkeltő s tanácsot adó helyzete, a szerzetesrendek példái, a hitbuzgalmi s karitatív egyleti élet, a népmissziók megrázó hatása stb. együttesen a népre évszázadok óta kifejtenek. Mit veszt a társadalom a vallásos élet aláhanyatlásával, azt ma még nem is tudjuk. A vallás hatása a társadalomban amint csak lassú, kitartó munka után mutatkozik, csak lassan vész is el. És ha ma a vallás régi befolyását el is vesztette, a társadalom még ma is — tudattalanul is — annak régi, jótékony hatásából, utórezgéséből élősködik, amint estefelé egy ideig világos van még akkor is, mikor már lement a nap.

Sokszor halljuk a jogos panaszt, hogy a társadalmi ellentét és elégedetlenség annyi törvényes intézkedés s védelem után sem akar enyhülni. Ne felejtsük el ilyenkor, hogy az ember *benső* megnyugtatása nélkül, az Istenhez csatlakozás, a vele élvezett béke nélkül minden külső, szociális intézkedés végső alapjában eredménytelen marad. Amíg a lélek benső vágya nincs csillapítva, addig a legmagasabb munkabér sem

[1] U. a.: U. o. 200—201. l.

tud megelégedést teremteni. Nagy kétség rázza, nagy üresség ijeszti ma a tömegek lelkét, amelyekből kiveszett az Isten és mennyország hite anélkül, hogy az ő ködös, jövő álmaik némikép is kielégítő pótlást nyujthatnának a kiirtott eszmékért. Az ember természetes önzését pusztán jogi és szociális megfontolások el nem vehetik, annak keménysége csak a vallásosságnak, az Isten-szeretetnek tüzében lágyul puhává.

*

Vonjuk le most már az elmondottakból bizonyos gyakorlati következtetéseket.

A vallás megbecsülhetetlen értékeket állít az állam és társadalom szolgálatába. De akkor nem nyilvánvalóan visszás eljárás lenne-e az állam részéről, ha szó nélkül nézné a reá nézve is oly fontos vallási értékeknek tervszerű pusztítását? Iskolákat tart fenn az ifjúság nevelésére, s ugyanakkor eltűri, hogy a szabadság eszméjével visszaélő sajtó, színház s mozi egy része tönkretegye az iskolák, az erkölcsi nevelők munkáját! S magukban az iskolákban is tűrhetne-e az állam saját fizetett alkalmazottai között olyanokat, akik a tudományos tanítás színvonalát nem tartják kifogástalannak, hacsak előadásukat egyúttal vallásellenes propaganda céljaira is nem használják? Avagy nem ellenkezőleg az volna-e az állam józan eljárása, hogy lehetetlenné tegye a társadalmi rend sírásóit, és viszont a vallásos érzület fejlesztésében lehetőleg segítséget nyujtson a vallásnak, a természetjog s a változhatatlan isteni jog eme nagy prédikátorának, a mult- és tekintélymegbecsülés e nagy védelmezőjének! Az a társadalmi élet boldog, melynek szíve a vallásos élet, honnan a társadalmi megelégedettség csendes pulzusa jóleső, éltető melegséggel lüktet végig az erekben.

Egy ízben *Napoleon* így szólt: «Sokat meg tudok bocsátani, de egy ateista és materialista láttára borzadás fog el. Mi közöm is lehetne oly emberhez, aki nem hisz a lélekben, s aki magát, meg engem is csak sárcsomónak tart!» És megírta *Szent Pál*, hogy mi vár arra a társadalomra, mely elfordul Istentől. «Az emberek önzők lesznek — mondja —, pénzsóvárok, fennhéjázók, kevélyek, káromkodók, szüleiknek engedetlenek, hálátlanok, gonoszak, szeretetlenek, békétlenek, rágalmazók, mértéktelenek, irgalmatlanok, kegyetlenek, árulkodók, vakmerők, felfuvalkodottak». (Tim. II. 3, 2—4.) Ime a vallástól elszakadt társadalomnak közel kétezeréves találó portraitja!

A vallásos meggyőződés teremt harmonikusan kialakított *egyéni életet*, ami viszont a közjónak is legelső feltétele. Korunkban leginkább hiányát érezzük egy *magasabb vezető gondolatnak*, amely fölibeemelkedjék mindennapi ügyes-bajos dolgainknak, amely eligazító, vezető ideálja legyen az anyagi lét nehézségei közt küzködőknek. Talán nem elmaradt felfogás, ha ezt a vezető gondolatot megirígyeljük a középkortól. Annak is megvoltak a maga hibái, mint minden kornak, de volt legalább egy mindent uraló, mindent betöltő vezérgondolata: *eleven hite*.

A földön túlterjedő életnek eleven valósága melegítő fénnyel töltötte el a középkori ember életét. Minthogy valami «claire voyance»-szal a földi lét fátyolán át betekintett a túlvilágba, lépten-nyomon érezte is ennek a más életnek leheletét. Nem állítjuk, hogy az akkori ember jobb volt, mint ma, de mindenesetre gazdagabb, mélyebb, tehát elégedettebb lélek volt. Naivabb volt, de vidámabb. Poros lett ő is, de a porba nem fulladt bele. Akkor még szívesen adtak az emberek, mert könnyen kaptak is. Az önzés, mint tömegbetegség, még ismeretlen volt. Ez a minden egyesben élő közös szellem, ez az erős hit építette a dómokat, vezette a festő ecsetjét, a szobrász vésőjét. A középkori templomok valami, előttünk teljesen ismeretlen lelki békéről, nyugalomról, örömről beszélnek. A kedves szentek márványszobrairól tulajdonképpen a régi templomlátogató hívek öröme mosolyog le; a leláncolt sárkányok és szörnyetegek szimbolizmusa a gonosz fölött győzedelmes vallásos lelkület nyugalmáról beszél; és még ma is jót mosolygunk a naiv humoron, mikor az ördög a templom tetejéről eltorzult arccal hányja ki magából az esővizet, vagy pedig egy hatalmas templompillérrel vállán — bár fogvicsorítva —, de kénytelen-kelletlen hódol a világ Urának. A vallásos hitnek ez az egységesítő, mélyreható, mindent átjáró melege, mindent átfogó fölényessége teljesen hiányzik korunkból, de vele tűnt el a régiek nyugodt világszemlélete is.

Joggal írja az egyik neves művelődéstörténetíró, *Burckhardt: Akkor az élet lét volt, a mi életünk — csak üzlet.*

A vallás ad célt az ember életének; a tudomány ezt nem adhatja meg. Nagyszerű kincs a tudomány, és jaj annak, aki kevésre becsüli azt. Azonban a «honnan», «hová» és «miért» szörnyű kérdéseire, miket az élet mindnyájunknak feltesz, ma a tudomány époly keveset tud felelni, mint évezredekkel ezelőtt. Felvilágosít a jelenségekről, megold ellenmondáso-

kat, kijavít csalódásokat, okot s okozatot láncbafűz, de hogy ennek a világfolyamatnak görbéje, és a mi életünk görbéje honnan indul ki s hová hajlik, arról csak a vallás beszél. A pusztán anyagi kultúra nem tudja kielégíteni a lélek vágyát. Család, társadalom, filozófia, művészet, irodalom egyaránt vágyódnak lelki tartalom után; az életnek ezt az átlelkesítését pedig csak a vallás végezheti el.

Soha nem volt időszerűbb a vallás társadalmi fontosságáról beszélni, mint ma, egy összeomlott civilizáció füstölgő romjain. Tudomány s művészet, társadalom s család évtizedes s évszázados hűtlenségi folyamatban váltak el az ősök ideáljaitól. Isten régi helyébe büszkén lépett az ember királyi palotájában s kiadta jelszavát a földi paradicsom után:

«Macht hier das Leben reich und schön,
Kein Jenseits gibt's, kein Auferstehn».

Csak vágjon bele bátran az ember a földi mennyország alapításába, s azonnal nektárt s ambróziát csepegtet majd minden virág, — ígérték agitátoraik. Be kellett azonban látnunk, hogy e jelszó nyomán nem áldás fakadt, hanem általános eldurvulás, érdekharcok s chaotikus filozofálás. Minden szociális romlásnak pestisfészke az, hogy az emberiségnek nincs lelke, nincs rá ideje, hogy lelke legyen; az emberiség elvesztette hitét s szeretetét a természeten felülálló eszmények iránt.

Ha a szekérből elvész a tengelyszög, előbb-utóbb kidől a kerék is. Az emberiség elvesztette lelkét s most kezdi érezni hiányát.

Nem ismerhetünk tehát a társadalomra s államra fontosabb feladatot, mint az emberiséget, ezt a büszke földi kultúrájának romjain kesergő új Jeremiást visszavezetni Ahhoz, akiről ma is állanak az ágostoni szavak: «*Magadnak teremtettél minket, s nyugtalan a mi szívünk, mígcsak el nem pihen Benned*».

IV. FEJEZET.

Az intelligencia lelkipásztorának egyénisége.

Az intelligencia lelki nevelése oly nehéz feladatok elé állítja a papot, hogy ezeknek megoldására nagy lelki buzgóság és speciális előképzettség nélkül senkisem vállalkozhatik. És hogy intelligenciánk lelke ma a vallási kérdésekre nem könnyen rezonál, annak egyik oka a többi közt az is, hogy kevesen tudják a nekik való hangot eltalálni.

I. A buzgó papi lelkület.

Mindazon lelki tulajdonságok, amelyeket «Az ifjuság lelki gondozásában» az ifjúsági lelkipásztor egyéniségéhez nélkülözhetetleneknek mondottunk, fokozott mértékben szükségesek a felnőtt intelligencia papjában is. Csak az apostoli lelkület adja meg a lelkipásztornak azokat a tulajdonságokat, amelyek nélkül senkinek sem sikerülhet az intelligencia pasztorációja.

Hogyan kell tehát dolgoznunk?

a) **Zelo ardenti et fervore**; nagy buzgóság, a lelkek lángoló szeretete, minden természetes erőnk felhasználása s a természetfölötti segítség buzgó kikérése.[1] A lelkipásztor ellenállhatatlan charismája az önzetlenség s az aktív és passzív erények személyes birása.

Az önzetlenség hiánya, az anyagiak túlságos keresése nagyban akadályozhatja az eredményes pasztorális munkát. Hiába, a hívek is kiérzik, mennyire nem felel meg a genezáreti tó megbizatásának, ha a pap emberi lelkek helyett aranyhalakat akar fogni! «*Homines amplius oculis, quam auribus credunt*» — tartja egy latin mondás.

Legyen tehát a pap mindenekelőtt «a lelkek buzgó keresője», kinek minden vágya abban csúcsosodjék ki, hogy

[1] A memento vivorum-ba minél gyakrabban befoglalni tanult híveinket, az «elveszett bárányokat!» A binációs második miséket is lehetne néha őértük felajánlani.

«nemzetek apostola» lehessen az «új pogányság» között. Legyen találékony, mint a *Rituale* írja a beteglátogatásról: «Non expectabit, ut ad eum (infirmum) vocetur, sed ultra ad eum accedet, idque non semel tantum, sed saepius, quatenus opus fuerit». Halvérű hidegséggel nem lehet lelkeket lángragyujtani; a mai fagyásba merevült lelkeket csak olyan pap tudja életre melegíteni, akiben magában is állandóan 100° körül jár a lelki élet normális hőmérséklete, és akiről szóról-szóra el lehet mondani azt a dícséretet, amellyel az Ap. Csel. illeti Szent Pált és Barnabást; « . . . qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi»[1]. Ma csak olyan pap tud eredménnyel dolgozni, akinek elsődlege, hogy «annak akaratát cselekedje, aki őt küldötte»,[2] aki szakadatlanul dolgozik, «amíg nappal van»;[3] akit olthatatlan vágy sarkal a lelkek után, «hogy megfoghassa, amint ő is fogva van Jézus Krisztus által»,[4] s aki — bármennyit dolgozott is — így szól: «Nem gondolom, hogy megfogtam volna, . . . feledve, ami mögöttem van, az után nyúlok, ami előttem van».[5]

b) **Fide viva ac fiducia**; lelkeket menteni nemesebb feladat bármi más elképzelhető munkánál. Bármily reménytelennek látszik is ez a munka éppen ma, a csekélyke eredmény láttára is kell bízni munkánk sikerében! «Flamma pastoris lux gregis.» Hit, mely hegyeket áthelyez és szeretet, mely mindent elvisel, mindent eltűr: két elengedhetetlen tulajdonsága az intelligencia lelkipásztorának.[6] «Flammescat igne caritas, accendat ardor proximos.»

c) **In caritate Dei et patientia**; minden testi-lelki nyomorúságot átérző, szerető lélekkel, amely mindenütt építeni akar, s mindenütt honvágyat, epedést támasztani az örök haza iránt. «Affabilem te facito» — figyelmeztet az Ecclesiactisus (4, 7.); légy kedves, barátságos, figyelmes, előzékeny a reád bízott hívekkel szemben.

Ez az előzékenység, kedvesség rendkívül fontos dolog a lelkipásztorban, főleg a mai, hihetetlenül ideges és elkeseredett világban.

Az intelligencia lelkipásztorának nem közönséges adag *türelemre* is van szüksége. Az egyszerű nép modortalansága korántsem oly bántó, mint az a kiszámított hidegség, visszautasítás, mellyel sok helyen az intelligens emberek fogadják

[1] Act. Ap. 15, 26. [2] Ján. 4, 34. [3] Ján. 9, 4. [4] Fil. 3, 12.
[5] Fil. 3, 13.
[6] «Qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea.» Eccl. 10, 2.

a papot. «Ego mitto vos sicut oves in medio luporum» — itt válik szóról-szóra valóra, s csak a Szent Pál lelkében élő türelmes szeretet ad itt kitartást a munkához.[1] «Ama et fac, quod vis!» (Szent Ágoston.) Ez a szeretet teszi könnyűvé a munkát ugyancsak *Szent Ágoston* szerint: «In eo, quod amatur, aut non laboratur, aut et labor amatur».

Csak nagy krisztusi szeretet ad lankadatlan kitartást akkor is, mikor a sok sikertelen próbálgatás után oly lemondó csüggedést érzünk, mint amit Mózes érzett a sivár sziklák előtt a lázongó nép közepette. Hogy akkor se hagyja el ajkunkat a szó: Hiába, hiába minden, «in vanum laboravimus». Csak akiben a lelkek lángoló szeretete él, az lesz képes másodszor . . . és századszor is megütni a rendíthetetlen bizalom csodapálcájával a kőkemény férfiszíveket!

Figyelmeztetés, tanítás, imádság — e hármat követeli meg a nagy hippói püspök, mikor így ír: «Ut advertant, monemus; ut instruantur, docemus; ut mutentur, oremus».[2]

Erre a munkára csak az olyan lélek való, aki meg tud rendülni, mikor látja, mint szalad, rohan mellettünk, körülöttünk az ezernyi-ezer ember, az óriási tömeg, akit elnyel a kenyérgond, aki reggel nem köszönti Istenét, aki nappal nem tartja be parancsait, aki jéghidegen tud elmenni a legeminensebb lelkiismeretbeli kérdések előtt s aki este lefekszik új bűnök terhével a lelkén. Itt körülöttünk, két lépésre mellettünk, egész nemzedék van, mely születik, él s meghal anélkül, hogy ismerné Istenét! És átérezni, és megrendült lélekkel átélni a gondolatot, hogy ezek a hívságot hajszoló nők és férfiak, ezek a vallásos nevelést nem nyert gyermekek

[1] *Aranyszájú Szent János* gyönyörű magyarázatát adja, miért volt Szent Pál oly állhatatos a zsidók üldözései közt. Csak gondoljátok el — írja —, hogy egy atyának fia nagy lázban vergődik, elvesztette józan gondolkozását s ebben az állapotban atyját verni kezdi; az atya nyugodtan tűri ezt, hiszen fia nem tudja, mit tesz. Igy tekintett Szent Pál is ellenségeire. Tudta, hogy azokon valami őrület vett erőt és saját tévedésük fölött helyesen ítélni nem tudnak.

[2] *S. Aug.* De veris apost. Serm. CXXI. 10. Kitűnően foglalja össze *Szent Bernát* ennek a lelkipásztori szeretetnek sajátságait. «Discite matres subditorum vos esse debere, non dominos; studete magis amari, quam metui; et si interdum severitate opus est, paterna sit, non tyrannica. Matres fovendo, patres vos corripiendo exhibeatis. Ponite feritatem, suspendite verbera, producite ubera; pectora lacte pinguescant, non typho turgeant. Quid iugum vestrum super eos aggravatis, quorum potius onera portare debetis? . . . Si spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis.» (In. Cant. Serm. XXIII. n. 2.)

testvéreink és nővéreink Jézus Krisztusban, ezek azok a «kicsinyek», akiknek ha bármit teszünk, magának a Mesternek tesszük!

«Si amatis Deum, rapite omnes ad amorem Dei... Rapite, quos potestis, hortando, portando, rogando, disputando, rationem reddendo cum mansuetudine et lenitate; rapite ad amorem, arripite, adducite, attrahite, quos potestis!»[1] Legyünk tehát a szó szoros értelmében «lélekvadászok», «*venator animarum*», mint az Egyház oly találóan írja a Breviáriumban.[2]

d) **Prudenter et fortiter.** «Ha a világapostol, Szent Pál ma élne — Ketteler szavai ellenére is — egész biztosan nem ujságíró lenne, hanem megint csak apostol, megint olyan, aki lépést tart korának tudásával, aki a modern areopágon ismét hirdeti az ismeretlen Istent, új lelkipásztorokat nevel, per civitates, példát ad munkájával usque ad vincula.»[3]

Ebből a szempontból bizony nem ártana néha magunkat s eljárásunkat komolyan megvizsgálni, nem lehetne-e fellépésünkből itt-ott levetni egy kis erőszakosságot, kapkodást, «idegességet», és helyette több nyugodtságot, méltóságot, szelídséget mutatni. A néha-néha fellángoló «impetus pastoralis» szalmalángjánál nem érne-e többet a sziklákat is kivájó, következetes, kitartó munka?!

Buzdítsa a papot munkájában az intelligencia nagy lelki elárvultsága. *Misereor super turbam.* A nagy fény és csillogás mellett mennyi sötétben botorkálás! A technika csodái mellett mennyi kétely, vergődés, lehangoltság! De buzdítsa az ellenséges tábor megfeszített munkája is. *Aranyszájú Szent János* ezt írja egy helyen: «Sufficit unus homo, fidei zelo succensus, totum corrigere populum».[4] Jaj, de hányszor panaszkodhatnék ma is *N. Szent Gergely:* «... Nulla animarum lucra quaerimus, ad nostra quotidie studia vacamus, terrena concupiscimus, humanam gloriam optamus, Dei causas relinquimus, ad terrena negotia vacamus. Locum sanctitatis accipimus, et terrenis actibus implicamur».[5] Buzdítsa Krisztus Urunk fáradhatatlan munkálkodása is (Nikodémus, a szamariai asszony), s a munkánkért járó jutalom. «*Si labor terreat, merces invitet*». (Szent Ágoston.)

[1] *S. Aug.* in. Ps. 33. et 96.
[2] Officium *S. Cajet.* 6. Aug.
[3] *Swoboda:* Grosstadtseelsorge. 1911. 349. l.
[4] Hom. I. ad pop.
[5] Hom. 17. Evang.

A reverenda magában ma már nem ad oly tekintélyt —, főleg intelligenciánk előtt nem —, amilyen az eredményes pasztorációhoz okvetlenül szükséges. A hívek igénye, hogy a pap egyéniségéből, egész életéből elősugározzék az «*ostensio spiritus et virtutis*». Intelligens híveink napról-napra annyi oldalról nyernek benyomásokat, melyek mind a papi méltóság elhomályosítását célozzák, hogy azoknak romboló hatását csak a makulátlanul tiszta papi karakter és az önzetlen munkában önmagát felemésztő lelkipásztori tevékenység tudja ellensúlyozni. «Ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.» (Tit. 2, 8.)

Viszont az igazi lelkibuzgóságot a kevésbbé vallásos intelligencia is megbecsüli a papban még ma is. Az igazi papi karakterből, az igazi apostoli férfiúból — mégha talán kevésbbé tudós is — valami csodálatos, titokzatos, vonzóerő árad ki minden szívre, mert hiszen minden emberi szívben ugyanaz a vágy él a Megváltó után. Előbb beszéljen tehát életünk, azután prédikálhat szánk. «Qui fecerit et docuerit, hic magnus.» (Mt. 5, 19.) «Vere aliis recta praedicamus, si dicta rebus et exemplis ostendimus.»[1] «Vita clericorum liber est laicorum.»[2]

Mi, papok, Isten és az emberi lélek közt hivatásszerűen úgy állunk, mint az aether a nap és földünk közt: mi vagyunk a médium, a fényközvetítő. Ebből pedig az következik, hogy a mi saját lelki életünk részese legyen egyrészt az isteni életnek, másrészt pedig kapcsolatban maradjon híveink lelki életével; egyik kezünkkel Krisztust fogjuk, a másikkal intelligenciánkat, s mi kapcsoljuk össze a kettőt, mi vagyunk az összekötő híd. De az isteni életből mi is csak annyit közvetíthetünk, amennyit abból mi magunk magunkba szívtunk. Éppen ezért nekünk is úgy kell élnünk, mint Szent Pálnak: ἐν Χριστῷ. Életünk uralkodó, mindenben mértékadó, minden megnyilvánulásban döntő középpontja csak Krisztus lehet. «*Considerate Pontificem Jesum . . . Pastorem magnum ovium.*» (Hebr. 3, 1. és 13, 20.) «*Cuncta nostra oratio et operatio a Te semper incipiat et per Te coepta finiatur.*» (Missale.)

[1] *S. Greg.* P. Hom. XVII. in Luc. X.
[2] Conc. Turon. 1537.

II. A modern lélek ismerete.

Azonban a lelki buzgóság egyedül nem biztosítja a sikert. A modern lélek alapos ismeretére is szüksége van annak, aki a modern lelket akarja Krisztusnak megnyerni. Minden nagyobb város lelkipásztorának, ahol intelligencia él, állásbeli kötelessége tanulmányozni, figyelemmel kísérni azt a hatást, amelyet a modern kultúrviszonyok a gondjaira bízott lelkekre kifejtenek. A világ nem igazodik utánunk, bizonyos értelemben tehát nekünk kell a világ után igazodnunk.

Ezt a «*kor után igazodást*» nem úgy értjük, mintha a lelkipásztorkodás lényege és célja a korok szerint változnék. Mert hiszen ez minden korban ugyanaz marad, t. i. a lelkek megszentelése, Istenhez vezetése. Azonban ennek a mindig ugyanegy feladatnak megvalósításában olyan elősegítő vagy akadályozó körülményekre bukkanunk, amelyek a mindenkori korállapotokból fakadva a mindig egy célért küzdő lelkipásztorkodás gyakorlásának más és más alakját követelik meg korok, helyek és társadalmi osztályok szerint. Ez nem jelenti a kereszténység modernizálását, hanem fordítva: a modern lélek kereszténnyé tételét.

Aki a mai intelligens emberek lelkéhez közel akar férni — már pedig ez a lelkipásztori feladatok megvalósításának legelső feltétele —, annak ismernie kell azt a bonyolult összetételt, amit a «modern ember» elnevezés alatt értünk.

Napjaink nagy tévedése, mondhatnók a tulajdonképeni «modern bűn» *a természetfölöttinek tagadása és gyűlölete.* A kulturális életet lehetőleg elzárni minden vallásos befolyástól áthidalhatatlan ellentétet kiáltani egyrészt a vallás, másrészt a modern tudomány, kultúra, állami és társadalmi élet között, — ez ma a törekvés.

Emellett, mikor a modern ember merészen letagadott maga fölött minden szellemi tekintélyt, észrevétlenül került a pénzvágy, és élvezethajhászat kettős rabszolgaságába. (Legkiáltóbb jele ennek a mai házasélet ijesztő ziláltsága.)

A nagy erkölcsi süllyedés mellett ott áll a másik oldalon a nagy technikai kultúra, amelynek hihetetlen teljesítményei láttára könnyen fakad a régebbi korok lekicsinylése. Viszont azonban a magasabbra született lélek örök vágyait a legcsillogóbb technikai kultúra sem képes kielégíteni és a keresztségre természeténél fogva elhivatott emberi lélek a modern kultúrában sem szűnik meg — ha mindjárt akárhányszor bizarr formában is — az istenkeresés útján tovább-

haladni. Ez mindenesetre örvendetes tény, amelybe az intelligencia lelkivezetőjének bele kell kapaszkodnia.

Iskolában, szószéken, gyűléseken, gyóntatószékekben, betegágynál egyaránt ezzel a modern emberrel van dolgunk, akiről az iskolás apologetika érvei mint falrahányt borsó hullanak le, ha nem számolnak az annyira elváltozott új ember új követelményeivel is.

És ez a szellem már régen elhagyta a szorosan vett magasabb intelligencia körét; befészkelődött egész középosztályunk, sőt munkásvilágunk felfogásába is.

Az intelligencia papjának tehát nemcsak jó teológusnak kell lennie, hanem e mellett otthon kell lennie a modern szellemi irányzatok közt is, mert híveinek érzelmi és gondolatvilágába csak így tudja magát beleélni s tud arra irányítást gyakorolni. Eme lélektani kapcsolat nélkül pedig nincs lelkipásztori eredmény, mert hiszen hallgatóinkat a szószékről vagy bárhonnan előadásainkkal egyaránt hidegen hagyjuk. A VIII-os gimnázistához máskép beszélünk, mint az I-sőshöz, és az intelligens hívekhez máskép, mint az egyszerűekhez. Tudósoknak és tudatlanoknak egyaránt kell hirdetnünk Krisztust, de *mindenkinek a maga nyelvén*. Jézus is Nikodémusnak, az akkori tudós világ egyik kiválóságának egész éjjel beszélt mély, elvont dolgokról a maga bölcseleti nyelvén, és ezzel hatott reá. Viszont a római századossal rövid pár szóban, mintegy katonai kommandóban végez, — s ennek ez imponált.

Persze ez nem könnyű feladat, igazán «magnum opus et arduum.» Ebbe a papnak alapos munkával bele kell dolgoznia magát, hogy a szellemi miljő nagy elváltozásai közt idegenül, értetlenül ne maradjon. Ezért szükséges, hogy a városi pasztorációt az eddiginél jobban specializáljuk a társadalmi osztályok szerint, és ha már eddig is vannak lelkipásztorkodó papjaink, akik főleg az ifjúság, a katonaság vagy a munkásság lelki vezetésével foglalkoznak, olyanokat is kellene minden nagyobb városban találnunk, akik hosszú gyakorlat és állandó tanulmányok, az intelligencia pszihéjének, nehézségeinek ismerete által rendszeresen arra képezték ki magukat, hogy a rendes közös lelkipásztorkodás *mellett* különösképen az intelligenciának szenteljék magukat.[1] Ezt a tájé-

[1] Tehát nem beszélünk *külön* lelkipásztori állásról az intelligencia számára, mint beszéltünk külön *ifjúsági* lelkipásztorról. *Liese* ilyen tervét nem tudjuk helyeselni (Theologie und Glaube. 1911. évf. 831. l.), mert a civitas Dei-ben áldatlan megoszlást okozna a szellemi

kozottságot részben a modern eszmeáramlatok közvetlen forrásaiból s előadásokból meríthetjük, részint pedig akadémikus végzettségű híveinkkel folytatott barátságos beszélgetésekből. Nem is gondolná az ember, hogy pl. egy nyilt szemű idősebb egyetemi hallgatóval folytatott társalgás mennyi új problémát vet fel a pap előtt. Hiszen senki jobban, mint az egyetemi hallgató, nem áll napról-napra a legkülönbözőbb irányzatok ütköző pontjában (egyetemi előadások, hitetlen társak megjegyzései, az egyetemi körök könyvei). A mai lélek szomjazását ilyeneken tanulhatjuk megismerni.

Aztán felnőtt intelligens híveinkben se lássunk mindig audientes-t, s magunkat ne tartsuk mindig ecclesia docens-nek. Mi is sokat tanulhatunk, ha fölfogásunkat összevetjük egy hivatalnok, mérnök, jogász, orvos, ügyvéd, művész, katonatiszt, egy művelt családapa felfogásával; új szempontokat nyerünk, mentve maradunk az egyoldalúságtól és sok tekintetben más tanácsokat fogunk adni, mint e társalgás nélkül adnánk.

III. A finom modor.

Meg kell itt emlékeznünk még egy tulajdonságról, amelyet ugyan minden papban elvárhatunk, de különösképen az intelligencia papjában. Ez az a *finom, tapintatos modor*, amelynek egy amerikai találóan a «gentlemanlike» nevet adta. Ez a szó nemcsak a modortalanság hiányát jelenti, hanem a túlaggályossággal keresett, betanult, merőben külső formák mellőzését is. Jelent férfias egyenességet és szíves előzékenységet, mely minden körülmények között, előkelő vagy egyszerűbb társaságban, szegények vagy gazdagok, felnőttek vagy gyerekek közt egyaránt eltaláltatja velük az érintkezés kellő hangját.

A jó modor hangoztatása és a papnevelőkben annak gyakorlati tanítása már csak azért sem fölösleges, mert papnövendékeink jórésze leginkább olyan egyszerű családból kerül ki, ahol ennek elsajátítására átlag nem nyílik alkalom.[1] Valaha lehetett talán olyan felfogás, mely az udvariassági formák be nem tartásában, a külsőnek elhanyagolásában,

arisztokrata és a szellemi proletár papok között. Inkább arra kell törekednünk, hogy *minden* pap, aki *városi* lelkipásztorkodásban működik, képes legyen az intelligencia igényeinek is megfelelni.

[1] Különben egészen természetes dolog, hogy a legtöbb papot az az osztály adja, melynek még legintenzívebb a pasztorálása: a nép.

zsíros kalapban, pecsétes reverendában és borotválatlan arcban már a korrekt papi lelkület ismertetőjeleit vélte felfedezhetni; ma azonban ilyen gondolkodás szerencsére ismeretlen köztünk. Mindnyájan jól tudjuk, hogy századokon át kialakult udvariassági formákon nem szabad túltennie magát a papnak sem, mert ezek a — látszólag merőben külsőséges — szokások akárhányszor nagyobb értékűek, mint első tekintetre gondolnók: egyes esetben a felebaráti szeretet törvényének gyakorlati alkalmazásai, máskor pedig a belső erkölcsiség megtartásának elősegítői.

Egyik-másik lelkipásztornak nem ártana megfontolni, hogy a jó modor, a társadalmi «savoir faire» akárhányszor *döntő befolyással* van az egész papi működésre és hogy buzgó papok sok törekvése tört már meg modortalanságuk miatt. Igaza van *IV. Henriknek:*

«Parol douce et maine au bonnet,
Ne coute rien, et bon est».

Tehát már külső megjelenése is, és annál inkább minden egyes tette, modora, viselkedése minden helyzetben árulja el rajta az igazi papi lelkületet. Mert ha a hívek nem is olvasták Jéz. Sir. Fiát, mégis együtt tartják vele: «*Ex visu cognoscitur vir, et ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo*».[1] Ruha, mosolygás, társalgás is elárulják a benső embert.

A hittérítők a lelkek megnyerése érdekében készek alkalmazkodni a műveletlen népek különös szokásaihoz, amelyeknek megtartása bizony sokszor nagy áldozatot követel tőlük. A modern pogányság megnyerése céljából a papságnak is megadással és áldozatos lelkülettel kell alkalmazkodnia a művelt társadalmi élet szabályaihoz, ha azok néha kényelmetlenséggel járnának is. Így is érthetők Szent Pál szavai: «Et factus sum Judaeis tanquam Judaeus . . . iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem . . . iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem . . . factus sum infirmis infirmus . . . Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos».[2]

Főleg nagy lelki összeszedettség jele (és a paptól el is várják), a nyugodt hang a vitatkozásban, még ha meg nem értéssel, elfogultsággal, vagy éppen rosszakarattal állunk is szemben. A papnak az ellenkező felfogásúak közt is okvetlenül

[1] Eccli. 19, 26—27.
[2] I. Cor. 9, 20—22.

nyugodtnak, fölényesnek kell lennie, mert «aki haragszik, annak nincs igaza». Ha talán nem is sikerül mindig meggyőznünk a más véleményen levőket, nyugodt modorunkat mindenesetre honorálni fogják csendesebb pillanataikban. A katolikus igazság mellett mutatott rendíthetetlen bátorság nagyon jól összeegyeztethető a tévelygők iránt érzett részvevő szeretettel. «Harc az elvekkel, béke az emberekkel!»

Fortiter in re, suaviter in modo! A papnak sokszor kell a «*non possumus*»-t kimondania, Isten és az Egyház jogait eréllyel s hűséggel képviselnie, de ilyenkor sem szabad nyersnek, hirtelenkedőnek, durvának lennie. Mindent meg lehet mondani, csak a hang, ahogy mondjuk, ne legyen durva. A szöveg lehet keményebb is, ha a melódia szelíd. A pap szájából kicsúszott sértő szó mélyebb vágásokat hagy, főleg ma, amikor mindenkinek idegzete túlcsigázottan érzékeny. Bankokban, boltokban mily lekötelező nyájassággal fogadják a feleket! Pedig ott merő anyagi ügyekről van szó! Menynyivel kedvesebben kellene hát fogadnia a lelkipásztornak saját híveit! Szomorú látni, hogy egyik-másik igazán buzgó és munkás lelkipásztor minden vállalkozása mint hiúsul meg nyers természete, csiszolatlan modora, vagy csak túlságosan hideg, hivatalos hangja miatt!

Ezért igen praktikusnak és figyelemre méltónak tartjuk az egyházi törvénykönyv 1369 can.-jában foglalt parancsot, mely a szemináriumok elöljáróitól a fínom modor tanítását is elvárja. «Saepius eis (alumnis) verae et christianae urbanitatis leges tradant; eosque exemplo suo ad illas colendas excitent; hortentur praeterea, ut praecepta hygienica, vestium et corporis munditiem et quandam in conversando comitatem cum modestia et gravitate coniunctam, iugiter servent».[1]

IV. A korszerű papnevelés.

Az intelligencia lelki gondozását — az egész nagy városok speciális alkalmaitól eltekintve — magának a plébániai papságnak kell elvégeznie. De éppen ezért kívánatos, hogy az általános papnevelésnél a jövőben erősebben érvényesülje-

[1] *Ansgar Albing* (de Mathies) jeles német teológus a Pastor Bonusban (1908. évf. 222. s köv. l.) kemény őszinteséggel mutat rá többek közt, hogy egyik-másik papnál a fog- és körömápolás elhanyagolása és az asztalnál való ügyetlen viselkedése nem is sejtett mértékben árt a pasztorációnak.

nek azok a szükségletek, amelyek nélkül az intelligencia pasztorálását sikerrel végezni nem lehet.

Anélkül tehát, hogy a papnevelés elméletével itt bővebben foglalkozni akarnánk, az alábbiakban röviden rámutatunk néhány olyan szempontra, amelynek megvalósításától és a papnevelésben történő határozottabb kidomborításától kérdésünk megoldásának elősegítését remélhetjük.

A) A papság tudományos nevelése.

1. Az Egyház isteni Alapítója úgy akarta, hogy országának elterjesztésében elsőrendű szerepet játsszanak **azok az emberek, akikre Ő tanainak hirdetését bízta.** Ezeknek az emberi eszközöknek nagyobb vagy kisebb buzgóságától, ügyességétől, képzettségétől, rátermettségétől függ jórészben az Egyháznak is, mint az üdvösség intézményének térhódítása. Ha tehát az Egyház nem tudja mindig azt az imponáló, toborzó, lenyűgöző erőt kifejteni, amelyet benső isteni tanai alapján elérnie kellene, és ha e hozzátartozó hívek sincsenek mindig büszke tudatában nagyszerű kiváltságuknak, ennek oka korántsem az Egyházban, mint isteni alapításban keresendő, hanem egyrészt magában az emberi gyarló természetben, másrészt azonban az isteni értékek elégtelen emberi képviseletében is. Maga az Egyház mindig «szent és szeplőtelen» (Ef. 5, 27.), benne hibát találni, rajta javítani, változtatni nem lehet; de az isteni kegyelmet közvetítő emberi munkatársak, a papság rátermettségét emelni igenis lehet is és kell is.

Az intelligencia pasztorációjának sikere egyrészben papjaink minél alaposabb tudományos képzettségétől is függ. Papjainknak ma e körökben részben tudásukkal kell biztosítaniok azt az imponáló tekintélyt, amelyet hajdan már a reverenda megadott. A tudományt nem hiába nevezte Szalézi Szent Ferenc a nyolcadik szentségnek, a pap speciális szentségének.

A művelt társadalom fokozott igényekkel áll a pap elé és némi részben a kellően képzett papok gyérebb száma is egyik oka lehet, ha intelligenciánk elfordul attól a kereszténységtől, amelyet a papok — kikkel találkozik — elegendő tekintéllyel képviselni nem tudnak. A mai papnak a teológián kívül igen sok egyebet is kell tudnia (modern nyelvek, természettudomány, jog, közgazdaság stb.) s az a pap, aki a mai tudo-

mányos problémákat nagy könnyedén félvállról intézi el, bizony nem imponálhat... «*Qui pondus magisterii tanto levius aestimant* — mondja róluk helyesen *Nagy Szent Gergely*[1] —, *quanto vim magnitudinis illius ignorant*».

Főkép mindenképen szükséges volna, hogy minden papnövendék kiképeztetése alatt mélyebb betekintést nyerjen azokba a problémákba, amelyek a mai modern ember lelkét foglalkoztatják, s amelyek megoldásában neki is, mint az intelligencia lelki vezetőjének, részt kell majd vennie.

2. **Papjaink nem ismerik eléggé a modern, tanult ember lelkét, problémáit, kételyeit, s a szentbeszédek azért nem tudják megkapni a hallgatókat.** Ma igazán úgy áll a dolog, amint azt *Schulte*, a neves német kapucinus — akinek az intelligencia pasztorációja körül írásban s gyakorlatban egyaránt elsőrendű sikerei vannak — írja: «Ha teológusaink elkészültek tanulmányaikkal, a valóságban még egyszer újra kell kezdeniök a tanulást, még pedig a mai világ iskolájában. Ez az iskola egész életünkön át tart. Boldog az a pap, aki egyre inkább tudatára jut annak, hogy még nincs készen. A néppel folytatott eleven érintkezés következtében hamarosan nem tud többé minták után prédikálni. Szószékről, gyóntatószékből egész másképen fog az emberekhez szólani».[2]

Sajnos, többször találkozunk lelkipásztorokkal, akik még nem vettek tudomást arról, hogy ma minden elváltozott körülöttük, csak ők maradtak a régiek; ők nem értik meg a «fiatalokat», s a mai világ nem érti meg őket, ócska receptek szerint dolgoznak, minden újítás elé «a régen is így volt» elvet gördítik akadályul, mert soha nem adták fel még maguknak komolyan a lelkiismeretbeli kérdést: «*Custos, quid de nocte?*» (Is. 21, 11.)[3]

Természetesen nem a szkolasztikus filozófia és teológia

[1] Reg. Pastor. Pars I.

[2] *Schulte*: Auf Franciskus' Pfaden ins Land der weiszen Heiden. Theologie und Glaube. 1923. évf. 25. l.

[3] *XI. Pius* pápa a papnevelésről 1922 augusztus 1-én kiadott apostoli levelében gyakorlati érzékkel mutat rá a pasztorális *korszerű* tanítására: «Nec vero dumtaxat, quam sancte sint divina tractanda praecipiet; sed praeterea quemadmodum sint maiore semper cum fructu hominibus applicanda. In quo ei erit temporum habenda ratio diligentissime. Multa enim in populi christiani mores rerum cursus induxit, patrum nostrorum inaudita temporibus: quae pernovisse hodie sacerdotem oportet, ut nova novis remedia malis in Jesu Christi virtute reperiat, et salutarem Religionis vim in omnes venas afferat humanae societatis». (Act. Ap. Sedis 1922. 456. l.

elhanyagolásáról van itt szó. Mert hiszen jól tudjuk, hogy a szellemi irányzatok helyes megítéléséhez az igazi mértéket s a megfelelő védelmi fegyvereket csak a *philosophia perennis* szolgáltatja. Hanem az volna óhajtandó, hogy a pap ezeket a fegyvereket aztán használni is tudja.

Lehet valaki kitűnően otthonos a szkola bölcseletében és mégis mikor pl. hittanár korában legelőször találkozik a tanári szobában egy kantianista tanárral, ámulva fogja látni, hogy minden szkolasztikus tudománya csődöt mond vele szemben; sem megérteni, annál kevésbbé megoldani az ő vallási kételyeit nem lesz képes. Természetesen a papnak a scholastika feltétlenül szükséges; de a mai világi emberek nem ilyen bölcseletet tanultak és ha már ellenkező filozófia is van a világon, erről is kell, hogy papjaink halljanak. Mert ha a *más* gondolkodású világból hozzánk fordulók nehézségeit csak a *mi* ideológiánkból tudjuk megvilágítani s csak a mi terminológiánkat ráhúzni, minden igyekezetünk eredmény nélkül pattan le azokról; hiszen egészen más levegőt szívnak s érthetetlen nyelven beszélünk nekik. «Körülbelül ugyanaz volna az eset — írja *Bartmann*, a kiváló német dogmatikus —, mint ha az ügyvéd így adna jogi tanácsot a hozzáforduló ügyfelének: Hogy a római jog hogyan ítéli ezt meg, szívesen megmondom; de hogyan áll a mi polgári törvénykönyvünk szerint, azt, sajnos, nem tudom.»[1]

Manapság fiatal papjainkkal sokszor megesik, hogy ötévi főiskolai tanulmány kitűnő elvégzése után sem tudnak csak valamikép is megfelelni egy fiatal orvos léhán odavetett fiziológiai vagy pszichológiai megjegyzésére és pompás érvelő s dialektikai készségük birtokában is tehetetlenül kénytelenek hallgatni a legfelületesebb ujság=bölcs kifogásait.

Pedig ha papjaink nem merik összemérni fegyverüket a modern szellemi élet irányzataival, nemzedékről=nemzedékre messzebb távolodnak tőlünk a tanult emberek. A legjobb akaratú laikus hívő is u. i. *saját* tudományos kiképezte=

[1] Id. *Schulte:* Die Kirche und die Gebildeten. Freiburg. 1919. 76. l. — *XI. Pius pápa* 1922 aug. 1=én kiadott «*Officiorum omnium*» kezdetű apostoli levelében is, amelyben különösen a scholastika tanítására hívja fel a figyelmet, csak attól óv, hogy az ú. n. «pozitív módszert» ne érvényesítsék a scholastica rovására. «Consequens est — írja — non bene sacrae iuventuti consulere, qui omnem de Theologia institutionem, scholastica ratione neglecta, ad *positivam methodum*, ut dicitur, exigendam putant... Illa enim positiva methodus necessario quidem scholasticae adiungenda est, sed sola non sufficit». (Act. Ap. Sedis 1922, 455. l.)

tése és *saját* módszerei alapján (tehát természettudományi, történeti, modern filozófiai alapon) igyekszik az Egyház által előadott örök igazságokat megközelíteni, s azokba belekapcsolódni.

Ha ezzel szemben a teológus, aki mozdíthatatlanul áll a philosophia perennis rendszerében, tudomást sem vesz a körülötte zajgó más hullámokról, és a szikla merevségével feszül a hullámok ellen, az eredmény az lesz, hogy a szikla nem törik ugyan meg, de a hullámok — mindmegannyi értékes lelkek — elsuhannak mellette s külön utat keresnek maguknak. Persze a tévelyekkel nem köthetünk kompromisszumot ,de egy kis előzékenységgel s a mások lelkületének megértésével sok félreértést el lehetne kerülni.

Nem lehet a pap minden kérdésben szaktudós, de legalább annyira kell vinnie mindenben, mint minden orvosnak a sebészetben, hogy t. i. első segélyt tudjon nyujtani (a legfontosabb problémákra választ adni), további kezelésre pedig ügyes specialistát (jó könyvet) tudjon ajánlani.[1]

Egy ténnyel — hiába — ma már számolnunk kell.

Tanult híveink nem föltekintenek hozzánk, hanem reánk letekintenek. Elismerik, hogy sokat tanulunk és tudunk a teológiából, hanem annál többször vetik szemünkre, hogy a legújabb kornak, a mának szellemi irányzatai közt nem vagyunk otthonosak. Nem szabad tehát húzódoznunk, hogy szembemenjünk a modern tévtanoknak és saját területükön és saját fegyvereikkel ragadjuk meg azokat.

Hiszen — mint alább említeni fogjuk — az intelligencia pl. szentbeszédeinkben is elsősorban nem szép stílust, nem gondolatszikrákat keres, hanem a modern élet- és lélekismeretét. Legyen persze a beszéd retorikailag is szép, de eredményt csak akkor érhetünk el, ha a végén ez lesz az ítélet: ez tényleg nekünk szólott, ez a mi lelkünk kételyeit tárgyalta. A modern lélek ismeretére tehát minden papnak fokozott mértékben szüksége van.

A magasabb képzettség elsajátítására nem ártana a tehetségesebb növendékeket felszentelésük után külföldi tanulmányútra, külföldi pasztorációs munka megismerésére küldeni, másokat esetleg a teológia elvégzése után 1—2 szemeszterre természettudományi, bölcseleti, történeti világi tárgyak hallgatására beiratni. Mennyire egész máskép tudja szkolasztikus műveltségét érvényesíteni az a pap, aki betekintést

[1] L. a «Függelék»-ben ajánlott könyveket e kötet 295—311. lapjain.

nyert a modern filozófia, művészet, irodalom, a történelmi módszer s a természettudomány legújabb álláspontjába is![1]

B) A papság aszketikus nevelése.

A papképzés tudományos oldala mellett nem kevésbbé fontos azonban annak aszketikus része.

1. Tévedés volna azt hinni, hogy a tanultabb hívek lelki vezetése elsősorban tudós papot követel. Mindenesetre nem szabad lekicsinyelnünk azt az önkéntelen elismerést sem, amelyet egy pap tudományával kivált, de **legalább éppen ilyen fontos másrészt a pap lelki képzettsége, buzgósága is.** Nem elegendők a «persuasibilia humanae sapientiae verba», hanem épúgy kell az «ostensio spiritus et virtutis». (I. Cor. 2, 4.)

P. Krotz Bonaventurának, a német dominikánusnak — aki nagyszerű eredményeket ért el az intelligencia körében — sírkövén ez a két szó áll: «Dilexit ecclesiam». Ez a két szó jól mutatja az áldásos apostolkodás forrását.

Szent Pál ugyan csak a püspökről írja, de bizonyára minden paptól joggal megkövetelhetné, hogy «jó hírneve legyen a kívülállóknál, hogy gyalázatba ne keveredjék» («ne in opprobrium incidat» I. Tim. 3, 7). Ha valahol sokat kell adni a pap feddhetetlen életére, hát főképen itten, mert az intelligens hívő lelkét csak gyémántragyogású papra bízza. Önzetlen s tiszta élet buzgósággal s kellő tudománnyal egyesülve — ez a legfőbb követelmény. «*Vita clerici* — írja *Nagy Szent Gergely* (Lib. Reg. Past.) — *evangelium populi*».

Mindenki a pap életét nézi. És nem az a döntő, mit tanít a pap, hanem hogy *hogyan él s hogyan végzi a szent*

[1] Az intelligencia előtt az is emelné papságunk tekintélyét, ha a *hittudományi doktori fokozatot* a mostaninál nagyobb arányban sikerülne papjainknak megszerezniök. Jól tudjuk, hogy mindennek annál nagyobb az értéke, minél inkább meg kell érte dolgozni. De mikor látjuk, hogy a zsidó rabbik szinte kivétel nélkül megszerzik egyetlen szigorlattal a filozófiai doktorátust (és a világban mint «dr.»-ok szerepelnek anélkül, hogy bárki is nézné, miféle doktorátusuk van), akkor talán nem alaptalan az az óhajunk, hogy a mi papjaink is könnyebben juthassanak ehhez a címhez — nem címkórságból, hanem sikeres működésüknek egyik külső elősegítése céljából. Hiszen ma még egyetemi teológiát végzett papságunk közt is a nagyobb percent az 1. vagy 2. szigorlat után — sok mindenféle ok miatt — abbahagyja a további küzdést ezért a címért, holott más szakból ennyi szigorlat után már kétszeres «dr.» is lehetne!

ténykedéseket. És ha azt nem is vághatjuk ki bátran az emberek elé, amit nagy Főpapunk megtehetett: «ki fedd meg engem közületek a bűnről?» — annyit föltétlenül megkövetelhetnek tőlünk, hogy komolyabb fogyatékosság ne legyen bennünk; «hogy akik jámbor élteteket Krisztusban rágalmazzák (mert hiszen ilyenek mindig lesznek), szégyent valljanak azzal, amivel titeket gyaláznak». (Pét. I. 3, 16.)

A vallásellenes tábor együgyű babonát terjeszt a nagyvárosok lakói között. Mi papok szánalommal, de nem kevesebb keserűséggel látjuk, hogy mennyi ember kapkod ijedten a kabátgombja után, mikor az utcán pappal találkozik. Mert a ravasz izgatás bele beszéli az emberek lelkébe, hogy minden papból valami ártó fluidum árad ki, amelyet csak úgy lehet ellensúlyozni, ha hirtelen megkapjuk a kabátgombot!

Nos, hát szeretnők, ha valami módon mégis igaza lenne ennek a babonának. Legyen minden pap lángoló tűzoszlopa az apostoli buzgóságnak. Áradjon ki belőle a halhatatlan lelkek üdvének olyan szeretete, amelynek hatása alól senki kivonni magát nem képes. Aki csak érintkezik velünk, jobbá legyen ezáltal. «Quisquis sacerdoti iungitur, quasi ex salis tactu aeternae vitae sapore condiatur.»[1] Legyünk tudatában, hogy minden papnak legelső híve a saját lelke, s ezért saját papi lelkületünk gondozását semmiféle külső tevékenység címén el ne hanyagoljuk. «Sit (sacerdos) internorum curam in exterorum occupatione non minuens.»[2] Viszont annak is tudatában, hogy ha nem szabad csak másoknak világítanunk, de csak önmagunkat üdvözíteni sem elégséges. «*Lucere vanum, ardere parum: lucere et ardere perfectum.*» (Szent Bernát.) Legyen meggyőződésünk Szent Ciprián mondása: «*Sacerdos, evangelium Christi tenens, occidi potest, vinci non potest*». És legyen mindennapi imánk: «*Da mihi animas, cetera tolle*». (Gen. 14, 21.)

2. Az az intenzív munka, amelyet a mélyen szántó pasztoráció megkövetel (pl. elég legyen csak a házilátogatások nagy terhét említenünk), természetesen csak **kellő számú papsággal** érhető el. A hittanároknak, a gyóntatóknak, egyletek vezetőinek stb. csak akkor fog elegendő idő állani rendelkezésükre, ha tömérdek másoldalú elfoglaltságot nem akasztanak reájuk, vagyis ha elegendő számú pap lesz.

[1] *Greg. M.*: Ex homil. 17. Luc. 10.
[2] *Greg. M.*: Reg. Past. II. c. 1.

Már pedig e tekintetben nemcsak országunk, hanem a világegyház is eléggé elszomorító képet nyujt. A világon van kb. 370.000 katolikus pap. Ebből Európában él kb. 300.000, tehát a többi négy világrészben mindössze 70.000. Kína lakossága nagyobb mint egész Európáé, és nincs annyi papja, mint a bécsi vagy müncheni egyházmegyének. Egész Afrikában kevesebb pap van, mint egyedül a kölni egyházmegyében. Indiában minden hithirdetőre egymillió pogány esik. A new-orleansi érsek azonnal 150 papnak tudna plébániát adni, ha volna papja. És így tovább. Tehát a papság számának (természetesen az ideális kvalitású papoknak) emelése határozottan szükséges volna.

És bizony ebből a szempontból is eléggé szomorú tény, hogy a korszerű papnevelés oly időben állít fel fokozott követelményeket a papsággal szemben, amikor a papi szukkreszcencia minősége sok országban meglehetősen deklasszifikálódott.[1] De még ahol paphiány van is, ott is föltétlen szabályul kellene szem előtt tartani: inkább kevés, de jó papot, mint sok hideg lakatost! Inkább ne legyen valahol pap, mint legyen, de — méltatlan! *Inkább álljanak üresen éveken át az egyházi poziciók, mintsem olyanokkal töltsük be, akik — ha nem is botrányosan — de buzgóság nélkül, félvállról viselik ezt «az angyali vállaknak is félelmetes terhet!»*

A hadsereg értéke is mindig veszít, ha a fejszám a fő benne, s nem az egyesek rátermettsége. Ha kell, hát legyen nálunk is inkább több laikus apostolunk, mint sok fölszentelt aposztatánk!

Másrészt azonban enyhíteni kellene azon a *tömérdek irodai kötelezettségen* is, amely nálunk a nagyváros plébánosának idejét elfoglalja, akinek pedig helyzeténél fogva legtöbbet kellene az intelligencia lelki gondozásával törődnie. A nagyvárosok plébániai irodái sok helyen inkább valami esketési és temetkezési nagyüzemhez hasonlítanak, mintsem a jó pásztor dolgozószobájához. A rengeteg irodai munka egyáltalában nem kedvez a papi buzgó lelkület ébrentartásának sem. Gyóntatószékben, a szószéken, az iskolában, a betegágynál mi magunk is épülünk, javulunk, felbuzdulunk, erősbödünk, de reggeltől napestig örökké poros

[1] Magyarországon az utóbbi években a papságra jelentkezőknek mind száma, mind értéke kifogástalan és reményen felül jó. Hisszük, hogy 10—15 év multán már látni lehet ennek jó eredményét a pasztorációban.

anyakönyvekben bujkálni — ugyan nem papi feladat s hivatás!

Természetesen nem lehet szó a csakugyan szükséges irodai munka elejtéséről; de talán volna rá mód, hogy ezeket részint egyszerűsítsük, másrészt meg ügyes módon időt is takarítsunk meg (pl. a duplikátumokat nem lehetne-e másoló papírral készíteni; az írógép bevezetése is sok időtakarítást jelentene; a fölösleges kimutatások elhagyása, a nyomtatványok egyszerűsítése stb.).

3. Még egy visszás állapot tűnik e pontnál szemünkbe és ez: **a papság továbbképzésének mai elhanyagoltsága.** A kispapnál abszolút fegyelem és útmutatás, a kész papnál szinte teljes szabadság és magárahagyatottság, — ez a mai helyzet. Pedig az 5 vagy 6 évi teológia után kikerült neopresbyter még nem teljesen kész ember, az élet iskolája még sokat alakít, változtat rajta, és — bizony — igen sokat koptat is róla. Sok más foglalkozásban olvasunk «továbbképző tanfolyamokról»; ne gondoljuk tehát mi sem, hogy a szeminá-riumi nevelés eljuttathat «in mensuram aetatis plenitudinis Christi».

Még mindig keveset foglalkozunk a szemináriumból kikerült papság további lelki fejlődésével! Bármilyen kitűnő lenne is a tanítás és nevelés a papnevelőben, az semmiképp sem elegendő, ha kint az életben alig kap további biztatást, ösztönzést az a fiatal, még mindig alakuló papi lélek.

A legjobban nevelt kispap lelke is elszárad az életben, ha új meg új felfrissülést nem nyer, s a legjobban végzett teológiai tanulmányok is elpárolognak a fejéből, ha évről-évre újabb anyaggal nem pótoljuk azokat. Az a pár évi szemináriumi nevelés nem adhat annyi lelki erőt, hogy a papi buzgóságot egész életre biztosíthassa, s az a pár évi teológia sokkal kevesebb, semhogy abból egy egész élet papi tudományos szükségletét kielégíteni lehetne.

Éppen ezért a papság lelkületének megőrzésére föltétlenül szükséges a két, legfeljebb három évenkénti, mindenkire kötelező exercitium.[1] A tudományos továbbképzést pedig — a prosyndalis vizsgák mai alakja helyett — a C. I. C. által is előírt (130. can. 1. §.), három évre szétosztott vizsgálatokkal, a papság olvasmányainak erősebb esperesi

[1] A C. I. C. 120. can.-ja a három évit írja elő (persze minimum gyanánt).

ellenőrzésével, a szentbeszédek kéziratának (vagy idősebb papoktól a vázlatának) időnkénti bekérésével, a papság irodalmi munkásságának az eddiginél jóval nagyobb megbecsülésével stb. kellene előmozdítani.

Ha mi magunk nem akarunk ellaposodni, s ha beszédeinkkel nem akarjuk intelligens híveinket megkínozni, bizony a szemináriumi kompendiumok és inkább szisztematikus átnézetek után is tanulnunk kell — sokat! Részletkérdéseket, monografiákat! Enélkül hogyan is adhatnánk világnézeti kérdésekben, hitbeli nehézségekben felvilágosítást? Tudatlanságunk következménye az lesz, hogy az esetleg előttünk fölvetett probléma elől sietve kitérünk és önkéntelenül is fázni kezdünk annak a rétegnek gondozásától, ahol lépten-nyomon érezzük szellemi felkészültségünk hiányait. Az az orvos, aki az egyetem óta nem tanult, öreg korára elmarad a világtól s betegeit csak sem ártó, sem használó szerekkel kezeli; de épily eredménytelen a mi munkánk is, ha egész életünkben csak az iskolakönyvekből akarunk megélni.

Sajnos, vannak lelkipásztori íróasztalok, amelyeken a nyomtatott betű birodalma a napilapokra korlátozódik, s amelyekre egy kis ösztönzésül és tudomány iránti buzdításul nem ártana felírni Szent Pálnak — átvitt értelemben vett — szavait: «Quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt» (Rom. 15, 4.); vagy még inkább Szent Péter sürgető figyelmeztetését: «Crescite in gratia et in cognitione domini nostri et Salvatoris Jesu Christi». (II. Pet. 3, 18.)

A papi ideál örökké érvényes mintaképét klasszikusan tömör szavakban rajzolta meg Szent Pál mikor egyik első neopresbyteréhez így írt: «Attende *tibi* et *doctrinae*». Ime: feddhetetlen papi jellem és tudomány!

«A jó pap holtig tanul»; tanul egyrészt hitvédelmet, erkölcstant, dogmatikát stb., másrészt tanulja a Mester életét, erényeit, módszerét, gondjait. Hiányozzék akár az első, akár a második — baj van. A buzgó lelkület kellő tudomány nélkül nem fejtheti ki teljes erejét s visszás helyzetekbe hozhat; a tudomány buzgó papi lelkület nélkül az Egyház szolgálatában értéktelen s felfuvalkodottá tehet. *Szent Bernát* szavai örökérvényűek: «Sunt, qui scire volunt eo fine tantum, ut sciant, et turpis curiositas est; sunt, qui scire volunt, ut sciantur, et turpis vanitas est; sunt, qui scire volunt, ut scientiam vendant, et turpis quaestus est; sunt quoque, qui scire volunt, ut aedificent, et caritas est;

et item, qui scire volunt, ut aedificentur, et prudentia est». Tartsunk csak kis lelkiismeretvizsgálatot, vajjon itt-ott nem jogosan hangzik-e a panasz a mai klérus lanyha tudományos érdeklődése, hiányos szellemi továbbképzése, könyviszonya, másrészt a buzgó, önzetlen papi lelkület hiánya miatt?

Pedig ha valaha, hát a mai «*hora tenebrarum*»-ban kell nekünk «*lux mundi*»-nak lennünk. «Videte fratres, quomodo caute ambuletis; non quasi insipientes, sed ut sapientes: redimentes tempus, *quoniam dies mali sunt*.» (Eph. 5, 15.) Korunk epedve kiált nagy papok után, Ágostonok és Ignácok, Gergelyek, Basilok, Ambrusok után, akiknek papi jelleme és tudása ma is képes kivívni «*ut errantium corda resipiscant et ad veritatis redeant unitatem*».

V. FEJEZET.

Intelligenciánk közös pasztorációja.

I. SZAKASZ.

Intelligenciánk részvétele a közös istentiszteleteken.

I. Van-e szükség a vallás külső gyakorlatára?

Azoknak az intelligens férfiaknak száma, akikben nem lüktet vallásos élet, szomorúan nagy. És hogy ennek ellenére sem tartjuk reménytelennek a reájuk fordított pasztorális munkát, arra jogot ad az az utolsó szál, amely őket még hozzánk fűzi és amelyet — egy elenyésző hányadot kivéve — még sem szakítanak el: az Egyházhoz való *külső* tartozás.

Ezek az emberek az Egyház lelkéhez nem tartoznak többé, de legalább még a testéhez igen. Nem «keresztény katolikusok» többé, csak «keresztelt katolikusok», kiknek kereszténységéről a keresztlevélen kívül mi sem tanuskodik. És mégis, életfelfogásuk legutolsó következményétől, az Egyházból való kilépéstől visszariadnak.

Ha lelkileg el is szakadtak, vajjon mi tartja vissza őket az utolsó lépéstől? Lustaság, kényelemszeretet, megszokottság? Egyrészüket kétségkívül ez. Anyagi kár? Ilyen ma már alig érné őket. A környezet megszólása? Szintén nem kell ettől tartaniok. Az egyházi büntetések? A kegyelmi eszközök elvesztése nem büntetés azok számára, akiknek azok birtoklása nem volt öröm s nyereség.

Hát akkor mégis mi tartja őket az Egyházban?

És itt tűnik fel előttünk egy vigasztaló gondolat: bent maradnak az Egyházban, mert minden ellenkező külsö látszat ellenére is *bensejükben, talán öntudatuk alatt, lelkük mélyén még mindig sok szál köti őket az Egyházhoz.*

Vallásosnak lenni Egyház nélkül nem lehet.

Az Egyház keretében lefolyó vallási élet annyira az emberi lélek legtermészetesebb hajlamaiból fakad, hogy

az Egyházat a vallási életből kikapcsolni soha nem lehet. A szociális ösztönön kívül az Egaházba tömörülést indokolja a propaganda-ösztön, a lelki kincsnek az a természete, mely kívánja, hogy a vallás áldásait embertársainkra is kiterjesszük. «Bonum est diffusivum sui.»

Ehhez járul még aztán az a körülmény is, hogy a közösen végzett külső vallási gyakorlatok megerősítőleg hatnak az egyesek vallási meggyőződésére, nem is beszélve arról, hogy a katolikus Egyház létét isteni rendeletre s alapításra vezeti vissza. Az Egyház létének jogalapja Jézus Krisztus istenségében rejlik és mindenki, aki az Istenemberben hisz, szabadságában már kötve van az ő Egyházához, mint tanítóhoz, törvényhozóhoz s a papi méltóság gyakorlójához.

Az egyén szabadsága az Egyházban.

Meg kell értetni a hívekkel, hogy ez a megkötöttség csak azért van, amiért megkötik a szőlővesszőt, hogy ne a porban kússzék, hanem a magasba tartson; s hogy az Egyházhoz való tartozás csak *egy* szabadságtól foszt meg: *a tévedés szabadságától*. A görög keleti orosz egyházban az egyházi gondolat tényleg elnyomólag érvényesül az egyéniség jogaival szemben, külsőségekbe fullasztja a vallási életet s megállítja a lélek belső fejlődését. A protestantizmusban a szabad kutatás alapelve s az Istennel hirdetett közvetlen érintkezés révén viszont életben és gondolkodásban az egyén jogai tengenek túl; innen köztük a sok szakadás és szekta. Csak a katolicizmusban van meg a legkönnyebb lehetősége az *egyházi keretekhez szorosan simuló és mégis bensőségesen egyéni* vallási életnek.

Miben köti tehát híveit a katolikus Egyház és miben szabadok ők?

Megköti *gondolkodásukat* dogmákkal s *cselekedeteiket* erkölcsi törvényekkel, de az Egyház lényegéből folyó eme korlátok mögött is úgy a gondolkodásban, mint a cselekedetben bőséges tér nyílik még a személyes szabadságra. Sőt az itten kifejthető szabadság gyakorlását még nagyobbnak kell tartanunk, mert hiszen a tévedés lehetősége el van vágva, s nem kell attól tartani, hogy az egyén előbb végig fog botorkálni a tévedések közt, míg rátalál az igazság útjára.

A) **Már most miben áll ez a szabadság?**

a) A *héttételek terén* abban áll, hogy minden hívőnek joga, sőt tehetségéhez mérten kötelessége is, személyesen

számot adni hitének alapjairól («rationale obsequium»). Sőt *Szent Péter* ezt egyenesen meg is követeli a hívektől: «Mindenkor készek legyetek megfelelni mindenkinek, aki tőletek okát kéri azon reménységnek, mely bennetek él». (Pét. I. 3, 15.) A katolikus vallásnak nincsennek rejtett tanai, mindenki ismerheti azokat és ma már mindenki könnyen hozzájuthat azokhoz az irodalmi eszközökhöz, melyekkel mély bepillantást nyerhet az Egyház tanaiba. Ez a nagyobb érdeklődés a vallás tételei iránt az intelligens hívek részéről csak annál is hasznosabb lenne, mert az aránylag kevés számú dogma birodalmán túl hatalmas mezők terülnek el a szabad egyéni gondolkodás s individuális felfogás számára is.

b) Ami pedig a *hitélet gyakorlását* illeti, e téren a hívek szabadsága még nagyobb.

Még a *negatív* előírások sem korlátozói, hanem az igazi személyiség kifejlődésének előmozditói. *Pozitív* irányban pedig minden értékes erkölcsi dolog, amelynek gyakorlására az ember csak képes, fölvételt talált a katolicizmusban, sőt annak gyakorlása ott istentiszteletté magasztosult. A vallási szabadság itt szabadság a jóra. *Ruville*, a nagy konvertita, könyvében rá is mutat, hogy a vallási tevékenység szabadságát fölfelé, a magas felé, semmi sem korlátozza. «Mindenütt csak fakadjon, zöldüljön, virágozzék — írja — még ha a növények néha csodálatos alakot öltenek is.»[1]

Ez a nagy szabadság szüli az Egyházban az egyéniségek s szentek típusainak beláthatalan változatát. Külön tanulmányra lenne méltó, mily különféleképen fogják fel az isteni kegyelmet a különböző lelkek s az isteni szeretetnek *ugyanazon* eszméje mily egészen *különböző* módokon tükröződik az egyének életében.

Ennek a szabadságnak célját szolgálja a *vallási gyakorlatok nagy változatossága is*, melyben minden lélek meglelheti a *saját* hajlamaihoz legjobban illőt a különböző kor és nem, állás és műveltségi fok, nemzetiség és nyelv szükségletei szerint. Az ájtatosság egyik formáját sem ruházta fel az Egyház az egyedül üdvözítő jelleggel; akinek a Jézus Szívetisztelet kapja meg legelőször a lelkét, végezheti azt különös előszeretettel; a másik a rózsafüzért, a harmadik a keresztutat, a skapulárét, harmadrendet, zarándoklást, kongregációt stb. választhatja kedvenc önmegszentelési eszközéül.

[1] *Ruville:* Zurück zur heiligen kath. Kirche. Berlin. 1910. 116 l.

Az egyik szívesebben imádkozik magában, csendben, a másik inkább közösben; az egyszerűbb ember inkább szereti a kötött imaformát, a tanultabb többre becsüli a szív mélyéből feltörő bensőséges, egyéni gondolatokat — mindegy; tehet mindenki a saját ízlése szerint.

c) Ami pedig a *kritika jogát illeti*, nem lehet csodálatos, ha az isteni alapításon s isteni tekintélyen épülő Egyház érzékenyebb a kritikával szemben, mint a merőben emberi intézmények. De viszont az Egyházban is van emberi elem, ebből kifolyólag megvan az emberi tökéletlenségek s reformok lehetősége is. Az Istentől rendelt tekintély tisztelete megengedi a méltó modorban és illő hangon előadott kritikát vagy kívánságokat, csak a kritika mindig maradjon tudatában, hogy az kizárólag az emberi tökéletlenségeket illeti és vigyázzon, hogy a konkollyal együtt búzát is ne szaggasson ki a földből.

A tekintély elvének túlhajtásától mindenesetre óvakodnunk kell. Mert ha nagyon is érthető, hogy az Egyház s az egyházi tekintélyt képviselő személyek nem bontanak látatlanban vitorlát minden új gondolat elébe, viszont azt sem lehet tagadni, hogy néha a multból reánk származott, ma már nem életképes formákhoz egyesek sokszor több kegyelettel ragaszkodnak, mint az szükséges vagy hasznos volna.

Ime: mély egyéni vallásosság s az egyházi tekintély elismerése nem összeegyeztethetetlen fogalmak a modern ember számára sem, aki pedig szabadságát mindennél többre becsüli. Mi lássuk be, hogy ez a szabadságvágy az ő természete s nem büszkeség nála; ő pedig ismerje el, hogy az egyházi vezetés elfogadása nem gyöngeség jele. A személyiség egyoldalú előtérbe állításával a tévedés veszélye jár együtt, a tekintély gondolatainak túlságos hangoztatásával pedig a vallásosság külső formákba merevítése.

A személyiség kultuszának túlzásba vitele — ez a nagyon modern betegség — terjesztette el intelligenciánk közt azt a veszélyes felfogást, mintha «egyházias lelkület» és «személyiség» kiegyeztethetetlen ellenmondások volnának; mintha az Egyház a személyi élet értékét lebecsülné, és az egyéniségek sajátosságait is a tömegek sablonjába akarná szorítani.

Igaz, az Egyház tanításai, parancsai egyformán kötnek mindenkit; de hogy ugyanabból a lelki talajból mennyire más és más, egyéni, sajátos individuumok fakadhatnak, kitűnően szemlélteti *Faulhaber* bíbornok hasonlata: «Ugyan-

abban az anyaföldben gyökerezik a cédrus a Libanonon, a tölgy a teutoburgi erdőben, a fenyő a norvég fjordokon, a pálma a lybiai oázison s a talajból mégis mindegyik a maga módja szerint szívja ki a növekvéshez szükséges táplálóerőt, a tölgy mint tölgy, a cédrus mint cédrus». Amit az intelligencia modern lelke megkíván, az: az *egyetemes* egyházi gondolatnak *individuális*, önálló feldolgozása az ő számára.

B) De éppen ez okból kifolyólag okvetlenül ismernünk kell azt is, hogy **mennyiben befolyásolja a műveltség a vallásos lelkületet.**

A tudás tényleg hatalom; hatalmat ad a dolgok fölött; az egyéni sajátosságokat tágabbakra fejleszti az átlagemberénél. A tanult ember a közösséggel szemben — az egyházi közösséget is beleszámítva — féltékenyebb önállóságára; személyeket s állapotokat könnyebben megbírál; a reform és haladás iránt érzékenyebb. Éppen azért, mert tanulmányaiból látta, hogy az ész mennyire tévedhet, bizonyos fokig kételkedő; az igazságban — még a vallásban is — nem bízik rendületlenül; azonkívül valami sajátságos, ösztönös félelemmel húzódozik hitének, legbensőbb lelki élményének nyilvános megvallásától, sokszor éppen attól a túlzott félelemtől vezettetve, hogy más felfogáson levő embertársait ezzel meg ne sértse.

Mindezek alapján kimondhatjuk a tételt, hogy a szellemi műveltség a nyilvános, közös egyházi életnek alapjában véve bizony nem kedvez. Ez azonban nem jelent annyit, hogy a műveltségnek *magának a vallásosságnak s egyházias életnek okvetlenül árt;* hanem azt a kötelességünket hangoztatja, hogy a közös vallási életet azáltal szerettessük meg velük, hogy őket az egyénileg bensőségesebb s mélyebb vallási életre tanítjuk. Hiszen elégszer kell megdöbbenve hallanunk intelligens férfiak véleményét, mely szerint az Egyházban megmerevedett a vallási élet, túlteng az irodai szellem s a merev formalizmus.

Kétségkívül jogtalan az ilyen szemrehányás. De azért nem árt elgondolkozni, hogy ilyen gondolatok egyáltalában mikép s miért merülhettek fel. Meg kell velük értetni, hogy a józan «*egyházias*» buzgóság az «*egyéni*» buzgóságnak is (amelyet ők oly nagyra tartanak) kezessége s legbiztosabb előmozdítója; és viszont «Istent igazságban s lélekben imádni» is tökéletesen csak a közös egyházi életben lehet.

Ha az intelligencia lelki vezetése ebben az irányban fog történni, ha azon dolgozunk, hogy a hitigazságok megérté-

sébe szerető kutatással mélyedjenek, s állásbeli kötelességeiket a legapróbb pontig napról-napra rendíthetetlen lelkiismeretességgel betöltsék, s mindezt tegyék *a hit éltető erőforrásaihoz s az egyházi közösséghez szerető lélekkel simulva*, akkor munkánk nem fog eredmény nélkül elmúlni a mai világban sem.

II. Különleges szempontok a közös istentiszteleteken.

Mikor az eddigiekben oly sokszor hangoztattuk, hogy az intelligencia pasztorációjára különös gondot kell fordítanunk, korántsem azt akartuk ezzel követelni, hogy a híveket magában a templomban külön osztályozzuk értelmiség szerint, és pl. külön szentmisét, vagy külön vasárnapi istentiszteletet tartsunk kizárólag intelligens hívek részére. Pedagógiailag, pszichológiailag és szociális szempontból egyaránt elhibázott lépés volna feladni azt a demokratikus elvet, amelyre az Egyház jogosan büszke lehet, hogy t. i. a templomban Isten színe előtt *mindenki, korra s rangra, vagyonra és tudásra való tekintet nélkül egyforma.*

Az intelligencia lelki gondozása tehát — főleg kisebb helyeken — ne olyan irányban történjék, hogy őket kiemeljük a hívek közösségéből, hanem ellenkezőleg, a főcélunk legyen őket *visszanyerni a közös istentiszteleteknek s ájtatosságoknak*, hogy akiket a hit egysége összeköt, azokat a külső istentiszteleten való részvétel is összefűzze.

Az Egyház nem hiába tartotta mindenkor fontosnak a *közös* istentiszteleteket. A tömegekben fellépő új erők behatásától az intelligencia sem marad mentes. A tömegeket könnyebb befolyásolni, mert bennük az egyén önállósága többé-kevésbbé elvész, közös érzésbe, föllángolásba, buzgalomba olvad át. A tömegben olyanok is kaphatók a vallási élet gyakorlására, akik egyedül hozzáférhetetlenek voltak. Az egyéni pasztorációnak könyvünkben ismertetett módjai is végső cél gyanánt azt célozzák tehát, hogy intelligens híveinket a *közös* istentiszteletnek meg tudjuk nyerni. Mint ahogy a pap helyes *egyleti* tevékenysége sem lehet soha öncél, hanem csak előkészítési fok, amely a kemény, hideg anyagot melegíti, puhítja s alkalmassá teszi az *istenházában* folyó tulajdonképeni pasztorális munkára.

Arra kell tehát törekednünk, hogy úgy a jó példaadás

kedvéért, mint a tanultabb hívekre is kiható tömeghatásért intelligenciánk ne hiányozzék sem a rendes évközi istentiszteleteken, sem egyéb vallási megnyilatkozásokon, gyűléseken, összejöveteleken stb.

A) Izlés a templomban.

Viszont azonban, ha megkívánjuk intelligenciánktól, hogy a közös istentiszteleteken részt vegyen, igyekeznünk kell, hogy sem rajtunk, sem az istentisztelet végzési módjában, sem az istenházán még ürügyből se találhassanak kifogásolni valót, amivel távolmaradásukat kimenthetnék. Sajátságos tény, hogy az emberek e tekintetben annál érzékenyebbek, minél kevésbbé vallásosak.

Intelligens híveinknek semmiképen sem szabad azt a benyomást meríteniök, hogy amit a templomban adunk, csak az alsóbb osztályok igényeinek való, vagy egyenesen azok tetszését keresi. A legtöbb ilyen kifogás természetesen alaptalan s jogtalan. Az egyik nem jár templomba, mert «a templom ízléstelen díszítése bántja művészi érzékét». A másik «nem bírja ki a nép vontatott énekét». A harmadiknak «nagyon hideg télen a templom». A negyediknek «nem jut ülőhely» stb.

Ha ezek jórészt csak kifogások is, de mindenesetre igyekeznünk kell, hogy amit tehetünk, tegyük meg e kifogások lehetetlenné tételére is. Mindenesetre sok lelkipásztori tapintat kell hozzá, hogy a nép kegyeletének sértése nélkül tüntethessük el a templomból az ízléstelen szobrokat, képeket, cicomát, nevetséges és sokszor dogmatikailag is teljesen hamis tartalmú énekeket, amelyek a műveltebb híveket joggal bánthatják. Az ízléstelen díszítéseket, egyes buzgó, de művészi érzék híján levő hívek zászlótaggató, szobrotemelő «egyéni akcióit» tapintatos okossággal szabályozzuk; a rossz népéneket kántorunkkal javíttassuk; a hideg templomokat — ha kisebb helyeken nem is fűthetjük — legalább deszkával padozzuk ki télire; gondoskodjunk mindenki számára elegendő helyről stb.[1]

Viszont ügyes tapintattal az intelligenciát is szabad, sőt kell is figyelmeztetnünk, ha rászorulnak; nehogy nekünk is szemünkre hányja az Úr: «*Prophetae tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad poenitentiam provocarent*». (Thren. 2, 14.)

[1] Hollandiában mindenkinek saját helye van a templomban.

Ilyen szomorú alkalom pl. akárhány városban az *úrnapi* körmenet, amelyen a vezetők s az elöljáróság hivatalból megjelennek s az Oltáriszentség közvetlen közelében, a számukra kijelölt díszhelyen, az egész körmenet alatt fesztelenül beszélgetnek a buzgó hívek jogos botránkozására. Ezeknél emeljünk szót a «noblesse oblige» nevében. Mert ha minden más alkalommal kényesen vigyáznak a társadalmi illemtan legkisebb előírásaira is, milyen joggal függesztik fel az illemszabályokat az Egyház szertartásai alatt? S ha már az ilyen hivatalból kirendeltektől imát nem is *kérhetünk*, de legalább az illem nevében csendet *követelhetünk!*

Legyen aztán különös gondunk a *templom tisztaságára* is. Az oltárt *élő* virágokkal díszíttessük (utcák szerint szétosztva a hívek közt azok beszerzését); a miseruhák, ha nem is lehetnek a legszebbek, legalább rongyosak ne legyenek; az «alba» tényleg «fehér» legyen s ne piszkos; hasonlóan tiszták az oltárterítők, kendőcskék, padok, templompadló; a templom jól szellőztetett s nem dohos levegőjű stb.

Legyen praktikusan beosztva az istentiszteletek ideje is. Nagyobb városokban, ahol vasár- és ünnepnapokon több mise van, úgy rendezzük azokat, hogy a hívek időbeosztásának minél inkább megfeleljenek.[1]

B) A jó imádkozás.

Igyekezzünk intelligenciánkat az imádkozáshoz is visszaszoktatni. Minden konferenciánk, hitvédelmi tevékenységünk, egyleteink munkája meddő addig, míg korunk műveltjei ismét imára nem tudják kulcsolni kezüket és térdüket meg nem hajtják az örök Igazság előtt. Főkép soha ne mulasszuk el az alkalmat, ha később említendő templomi beszédeinkre összegyüjtöttük intelligenciánkat, hogy a beszédek végén rövid áitatosságot tartsunk az Oltáriszentség előtt. Művelt férfiakkal telve levő templomban minden ima s ének magával ragadja a hideg lelkeket is.

Tanultabb embereknek ajánlható, magyar imakönyvben — sajnos — nincs nagy választékunk.[2]

[1] Legjobb, ha az istentiszteletek az *egész* órákkal kezdődnek. Már csak a megjegyezhetőség megkönnyítése céljából sem volna szabad $^3/_{49}$-es vagy $^1/_{410}$-es stb. misekezdeteket megállapítani!

[2] A jobbakat itt soroljuk fel: *Bangha:* Imádságos könyv. *Blaskó:* Imádság és Élet (leányoknak). *Egger:* A keresztény apa. *Egger:* A keresztény anya. *Kiss I.:* Imádkozzunk. *Pázmány:* Keresztény

Hogy még a német irodalom is szegény az intelligenciának megfelelő imakönyvekben, azon sem csodálkozhatunk, ha ismerjük azokat a követelményeket, amelyeket az ilyen imakönyvekkel szemben jogosan támaszthatunk. Az imakönyv az ember gondolatainak tolmácsa Isten előtt; nos, hát itt érzi ki legkönnyebben a tanult lélek, hogy mi frázis a könyvben s mi fakad őszinte buzgóságból; melyik ima csak elvont elméleti fejtegetés, s melyikben izzik a vallásos hódolat. Az egyszerűbb hívő szívesen veszi a teljesen kész imaformulákat, amelyek már a lélek szubjektív hangulatát is tartalmazzák; de a műveltebbek inkább szeretik, ha saját maguk fűzhetik imaérzelmeiket valami objektív hangon tartott formulához. Vegyük aztán tekintetbe az ízlésnek tömérdek fajtáját, a vérmérsékletek változatait s beláthatjuk, hogy intelligencia számára imakönyvet írni egyike a legnehezebb feladatoknak.

Még inkább nélkülözzük a modern, világi ember számára megírt *aszketikát*, amely helyes középutat tanítana a laxizmus és túlzott szigorúság között, s melyben a maiak *saját* életük problémáira is feleletet kapnának.

Intelligenciánk egy része ma teljesen kikapcsolja a morálist anyagi ügyeiből; a buzgóbbak pedig a «mit használ az embereknek, ha az egész világot megnyeri, lelkének azonban kárát vallaná» elv egyoldalú alkalmazásával könnyen aggályosan vonulnak vissza a világi szerepléstől. Pedig a katolicizmushoz nem tartozik hozzá a földi kultúra megvetése, a «Weltflucht». A keresztény tökéletességre vezető kalauzok

imádságos könyv. *Platz:* Az áhítat könyve. *Pesch:* Istenes élet. (Német eredetiben: Das religiöse Leben.) *Sík:* Zsoltár fordítása. *Walter:* Üdvözlégy Mária. *Wolkenberg:* Imakönyv. — *Németben: Braun:* Altchristliche Gebete (régi Sacramentariumok imái). Wiesbaden, Pauch. *Klug:* Blick auf! (Gebete für gebildete Katholiken von Philotheos.) Paderborn. *Newmann:* Gott und die Seele. (A nagy angol bíbornoknak kitűnő elmélkedő-imakönyve.) *Lindemann:* Der Akademiker (Gebete und Erwägungen) Dülmen. Laumann. *Schick:* Der gläubige Mann in der modernen Welt. Saarlouis. Hausen. (Az első fele rövid apologetika, dogmatika s morális, a másik fele imádság.) *Tillmann:* Aus Gottes Wort. *Bernhard:* Der Gottesfreund. (Gebete groszer Seelen.) *Ilse von Stack:* Missa poëtica.

Nagy kár, hogy a mély vallásos gondolatokat ébresztő keresztúti ájtatosság is teljesen ismeretlen az intelligens hívek előtt. Az ő lelkiszükségleteiknek megfelelő feldolgozásban találjuk a keresztúti ájtatosságot *Guardini* könyvében: «Der Kreuzweg unseres Herrn und Heilandes». Mainz. Továbbá *Briemle:* Kurze und kräftige Kreuzwegandacht. München.

eddig szinte kizárólag a kolostorokból kerültek ki. Ez a kolostoroknak érdeme; azonban az ily könyvek hátránya, hogy a tökéletességnek csak egyik, és pedig rendkívülibb útját mutatják, és inkább a rég elmúlt korok teljesen keresztény, elmélkedő emberét, a nyugodtabb miljőben élő s nem korunk szétszaggatott lelkű, a létért erőmegfeszítéssel küzdő embert, a gép és hivatás rabszolgáját tartják szem előtt.[1]

A mai katolikus embert a szociális tettre kell nevelni. Az a lelki veszély, amely a világi kultúrmunkával járhat, nincs *szükségképpen* összekötve vele; a modern aszkétikától tehát azt várjuk, hogy a kultúra minden ágának művelésére fellelkesítse tanult híveinket s rátanítsa őket, mint lehet bármiféle modern helyzetben is a lélek üdvét megvédeni.

C) Az intelligencia megbecsülése.

Külön is meg kell beszélnünk azt a kérdést, vajjon intelligenciánkat a közös vallási élet gyakorlataiban különös figyelemben s tiszteletadásban szabad-e és kell-e részesítenünk.

a) Ha a külső tiszteletadásban némi megkülönböztetést tehetünk is, ez korántsem áll az Egyház *parancsaira* vonatkozólag, amelyek minden keresztény hívőt *egyforma erővel* köteleznek. Találóan irja *Faulhaber* bíbornok: «A lelkipásztor nem mondhat igent, ahol az Egyház nemet mond, — és nem adhat az intelligenciának sem cukrot, ahol neki a föld savának kell lennie».

Ez tulajdonképen magától érthető igazság volna. Sajnos azonban — bizonyos megalkuvó kompromisszumok láttára — nem fölösleges dolog ennek külön kiemelése. Nincs rombolóbb valami, mint ha az egyszerű nép körében csak fel is vetődhet az a gondolat, hogy az Egyház törvényeit az «urakra» enyhébben értelmezik (pl. vegyes házasságok, elválások, öngyilkosok eltemetése, oknélküli házi keresztelések stb.) Határozott nyiltság, meg nem kerülhető parancsok, rendíthetetlen elvhűség nagyobb toborzó erővel vonzanak az igazság felé, mint a mindenfelé tekintgető, csak kompromittáló kompromisszumok.

b) Bizonyos figyelmet azonban a templomban elvárhat tőlünk az intelligencia.

Természetesen nem személyi kultuszról van itt szó; hi-

[1] *Rademacher:* Die religiöse Lage des heutigen Akademikers und ihre Forderungen. A «Verband d. Vereine kath. Akademiker» évkönyvében 1918. 53. lap.

szen Isten előtt mindenki egyenlő, s az osztályok szerinti elkülönítésnek éppen a templomban van legkevesebb jogosultsága. És világért sem helyeselhetnők, ha híveink lelkének megbecsülésében bármiféle emberi tekintetek alapján válogatnánk. Itt azonban nem is válogatásról van szó; hanem arról, amit egy pasztorális író helyesen jegyez meg: «Megfoghatatlan előttünk, ha a plébános az előkelőbb hívektől minden előjogot megtagad és valamennyi hívét ugyanazon schéma szerint kezeli, hogy ezzel a nagy tömegnek hízelegjen . . . Tiszteletet annak, akit tisztelet illet».[1]

Talán a plébánosnak részrehajlást vethetnénk szemére, ha a hitközség előkelőbb tagjaival szemben a tisztelet és figyelmesség különös jeleit mutatja, holott «Isten előtt mindenki egyenlő». Azonban ez a nehézség mindjárt eloszlik, ha azt is megfontoljuk, hogy az egyenlőséget a lélek értékére kell értenünk s nem a társadalmi osztályokra; mert hiszen az osztálykülönbséget a katolikus vallás sem akarja megszüntetni. És miért emelné ki Szent Péter (I. Petr. 2, 17.) és Szent Pál (Rom. 13, 6.) külön is, hogy kinek adjunk tiszteletet, ha mindenkit egyforma tisztelet illet meg?

Ily keretek közt tehát jogosan tehetünk bizonyos engedményeket a kasztszellemnek, — amely, hiába, mindenütt megvan. Az osztályok és rangok jogos különbségéből folyó jogos igényeket elismerni s azokat a teplomban s közös vallási összejöveteleken is tapintatosan érvényesíteni, a pasztorális prudentia és finom érzék feladata. Azt azonban nem tagadjuk, hogy itt a helyes út eltalálása bizony nem egyszer elég nehéz.

Ismételjük, az intelligencia lelki gondozásánál is a pasztorációnak rendes eszközei jönnek elsősorban tekintetbe. Csak célszerűen s lelkiismeretesen kezeljük azokat! És e tekintetben bizony nem ártana néha egy kis lelkiismeretvizsgálat, vajjon az egyházi élet megnyilatkozásaiban, a szertartások végzésében itt-ott nem mi magunk is adunk-e okot az intelligencia elhidegülésére. Állásunk tekintélyének túlzott képviselete, az anyagiak túlzott keresése, helytelen pasztorációs módszer (pl. a szentségi hatás egyoldalú hangsúlyozása a pedagógiai s pszichológiai vonások elhanyagolásával), homilétai s aszkétikai feladataink túlkönnyen vétele stb. mind oly okok lehetnek, amelyek eredményes munkánknak útját állják.

[1] *Schönfelder:* Der Pfarrer in seinem Umgang mit der Gemeinde. Seelsorgerpraxis IX. Paderborn. 1903. 68. l.

II. SZAKASZ.

Igehirdetés az intelligenciának.

I. A korszerű szentbeszéd.

A «Königsproblem der modernen Seelsorge» megoldásához hatalmas lépéssel járul hozzá, aki az intelligens osztályt a templomi szentbeszédekre ismét el tudja vinni. Mert ma még azok az intelligens hívek is, akik vallásuk parancsait átlag megtartják, s a húsvéti gyónást, pénteki böjtöt, vasárnapi misét el nem hagyják, — sajnos — csak ritka esetben hallgatnak prédikációt.

A) Országszerte, sőt Európaszerte hallatszik **a panasz szószékeink elhagyatottságáról.** Valaha templomaink szószéke világot átgyuró hatalmat jelentett; a prédikáció erejéről valaha joggal így nyilatkozott egy német szociáldemokrata: «eine Gewalt, mit der man die Welt aus den Angeln hebt» (oly erő, amellyel a világot sarkából ki lehet emelni). Ha azonban őszinték akarunk lenni önmagunkhoz, kertelés nélkül be kell ismernünk, hogy a régihez képest a szentbeszéd mai ereje alig több a hamupipőke félénkségénél. Talán meglepően hat, ha ezt ilyen világosan kimondjuk, de — sajnos — aligha lehet ezt a megállapítást túlsötétnek nevezni.

Hiszen csak egy pillanatig kell utánaszámolnunk, hogy a városokban még a vasárnapi misehallgató híveknek is mily aránytalanul csekély töredéke vesz részt a prédikáción; csak hallanunk kell a panaszokat azokról a hívekről, akik a falvakban a szentbeszéd alatt a templom falát kívülről támogatják, — s akkor sem a városi, sem a falusi pap nem hunyhat többé szemet ama válság fölött, amibe az Isten igéjének hirdetése a modern korban belekerült.

Ennek a prédikáció-iszonynak kétségkívül sok oka van. Oka a természetfölötti gondolatoknak nem kedvező anyagias világnézet is. Oka a bűnre hajló ember ösztönös húzódozása is a lemondást és önmegtagadást követő krisztusi tanoktól. Oka a mai ember elfoglaltsága, lelki szétszórtsága, gyönge hite stb. is. Mindezt elismerjük. De ismerjük be, hogy még-

sem lehet minden bajért «a mai romlott világot» tenni felelőssé! Jobban illik hozzánk — és a gyógyszert is hamarabb találjuk meg — ha «mea culpá»=val magunkba is nézünk és bevalljuk: *A prédikáció kerülésének egyik oka a mi elavult prédikációs módszerünk is!*

B) Ennek a helyzetnek előidézésében sokáig hibás volt **az egyházi ékesszólástan elmélete is,** amikor t. i. a homiletika túlságosan elfeledkezett sajátlagos jellegéről, amelynél fogva neki is *teológiai* disciplinának kellett volna lennie megfelelő dogmatikus alappal. Nagy hátrány volt, hogy a homiletikát sokszor mint a *világi* ékesszólástan alfaját tekintették, amely szabályait is a világi ékesszólástanból vette. Abban a felfogásban, mely az igehirdetést egyszerűen «rhetorica ecclesiastica»=nak tekintette, láthatjuk okát a homilia mostoha elhanyagolásának is. A homiliát azért intézik el tankönyveink oly rövidesen, mert a klasszikus ékesszólástan formái közé nem tudják beszorítani. Pedig a homilia egyházszónoklati értékéhez kétség nem fér; egyrészt rászorít a szentbeszéd legelső forrásának, a Szentírásnak felhasználására, másrészt anyagban s alakban leginkább megfelel a Szentírás igehirdetési módjának.

A klasszikus ékesszólástan túlságos értékelése az egyházi beszéd teóriájában eredményezte a homiletikának «retorica ecclesiastica» elnevezését is, amely elnevezés Krieg szerint «a szentbeszéd teóriájára hosszú ideig zavarólag és károsan hatott».[1]

Hasonlóan károsan hatott szentbeszédeinkre, hogy túlságba vittük a XVIII. század híres francia egyházi szónokainak értékelését, akiknek beszédei pedig gyakran inkább voltak a stílus és világi rhetorika mesterművei, mintsem szentbeszédek és az igehirdetés példaképei.

Régebbi homilétáink *(Schleiniger;* Bildung des jungen Predigers, *Kleutgen:* Ars dicendi) mindig a világi ékesszólással kezdik elméletüket s abból vezetik le az egyházi beszéd kellékeit. *Jungmann* (Theorie der geistlichen Beredsamkeit) már annyiban haladást mutat, hogy igyekszik az igehirdetés specifikus jellegét megőrizni. Teljesen azonban csak *Krieg* (Wissenschaft der Seelenleitung III. k.) és Krieg után *Mihályfi* (az «Igehirdetés» II=ik kiadásában) mertek arra vállalkozni, hogy a homiletika viszonyát a profán szónoklattal szemben teljesen egyházi felfogásban mutassák be. Amennyiben ez a fel=

[1] *Krieg:* Wissenschaft der Seelenleitung III. 2. l.

fogás a homiletika jövő tárgyalóinál elfogadásra talál és az egyházi ékesszólástant — mentesítve a világi ékesszólástan itt fel nem használható részétől — *saját* természetének megfelelően fogják fejleszteni, joggal remélhetjük a homiletikában is ugyanazt az áldásos fejlődést, amelynek a legutóbbi években a katechetikában voltunk szemtanui. A megreformált homiletikában a profán ékesszólástan törvényeinek csak annyi hely juthat, amennyi egy profán tárgyat egy elsősorban természetfölötti eszközökkel ható teológiai disciplinában megillet. Természetesen ezután is tanulhatunk Demosthenestől és Cicerótól; de az ő, törvényszék előtt tartott beszédeikből nem szabad kiolvasnunk a szószékről tartandó beszédek szabályait.

Az egyházi szónok előtt állandóan ott lebegjen az egyetlen nagy cél, amiért neki beszélnie kell és szabad: *a lelkek képzése az Isten igéjének hirdetése által.*

C) Ma már világosan látjuk, **mily égető szükség van a szentbeszéd újjászületésére.** A lélekgondozásnak úgyszólván valamennyi ága termékenyítő és felfrissítő újjászületésen ment át az utóbbi évtizedek alatt, csak igehirdetésünk áll évtizedek óta — merjem-e írni: évszázadok óta? — változatlanul. Vessünk egy pillantást például arra a nagyszerű előhaladásra, amit az utóbbi két évtized «katechetikai mozgalma» az iskolai hitoktatás javára megvalósított! A szemléltetéssel, módszeres egységgel, az öt formális fokozattal, a müncheni módszerrel, munkaiskola elvével stb. dolgozó eleven, érdekes, színes mai iskolai hittanóra oly magasságban áll a félszázad előtti hittanórák katekizmus-analízise fölött, mint egy legmodernebb repülőgép a mult század postai delizsánsza fölött.

De ugyanezeket az eleven, új kikezdéseket látjuk a pasztoráció egyéb ágában is. Itt van például a lüktető, élettől pezsgő «ifjúsági mozgalom» a maga kongregációival, patronageával, cserkészcsapataival, ifjúsági egyesületeivel s lapjaival. Itt van a «liturgikus mozgalom», itt a «missziós mozgalom», a «házi pasztoráció», az «Actio Catholica» stb.... Mind csupa ígéretteljes kezdeményezés, új utaknak törése, — csak az igehirdetésben merevedett meg elmélet s gyakorlat egyaránt, csak itt nem kelt még mindmáig harsogó visszhangja Hofbauer Szent Kelemen követelményének: «Das Evangelium muss ganz neu gepredigt werden» (az evangéliumot egészen újszerűen kell prédikálnunk).

Pedig hogy a sokféle, fentebb említett «mozgalom» után

már égetően szükség volna az igehirdetés elméletét tovább=építő és gyakorlatát felfrissítő «homiletikai mozgalom»=ra is, arról maguk a hallgatóság nélkül maradt szószékek tesznek kiáltó tanuságot. Ne féljünk kimondani: van ugyan egyedül üdvözítő hitünk, de nincs annak egyedül üdvözítő hirdetési formája! Ezer éven át a homilia volt az igehirdetés egyetlen módja, de az idő eléggé eljárt fölötte és azt látjuk, hogy a leg=újabb homiléták meleg érdeklődése sem bírta eleven életre támasztani. Már pedig, ha az ezeréves homilia sem állhatta ki a teljesen elváltozott világ kikezdő fogát, szabad=e akkor sokkal fiatalabb prédikációs=formák elméleteihez görcsösen ragaszkodnunk még annak árán is, ha ezek miatt a mai hall=gatóság előtt unalmassá, maradivá, kerültté válik maga az isteni ige is?!

Nem! Kanonizált prédikációs formánk nincsen! És ha bizonyos szabályok, megállapítások és formák — amelyek pedig a multban beváltak — ma már nem vonzanak, habo=zás nélkül kell helyettük jobbak után néznünk! Aranyszájú Szent János ugyanazt a hitet hirdette a IV. században, mint Regensburgi Berchtold a XIII=ban, — de mennyire más=kép! Clairveauxi Szent Bernát ugyanazt a Credót prédi=kálta, mint Abraham a Sancta Clara vagy Segneri, — de mennyire más ruhában!

Mikor a mai hitszónok beszédére készül, jobboldalán legyen az evangélium, balján a napilap. Mit akarok hang=súlyozni ezzel a megállapítással? Ezt: a hit világa örök, az emberek világa a napé, — s a kettőt a szentbeszédnek kell összekötnie. Clairveauxi Szent Bernát óriási hatással beszélt a XII. században. De ha ma elmondaná ugyanezeket a be=szédeket, nemhogy keresztes hadjáratot nem tudna meg=indítani, hanem még egy maroknyi hallgatót sem kapna szó=széke elé. De bizton tudjuk, hogy Szent Bernát nem is úgy mondaná el ma beszédét; ugyanazt mondaná, mint egykor, de egészen más beállításban, más feldolgozásban s más külsőben.

Ha az ötven év előtti templomi közönség föltámadna és élvezné a prédikációnkat, akkor az egész biztosan rossz be=széd. Ellenben, ha értetlenül állana a fölvetett problémák előtt, ha a kérdések beállítása, a kifejezésmód, a hasonlatok, a stílus szokatlannak, ismeretlennek tűnnék fel előttük, akkor már remélhetjük, hogy megfogtuk a ma emberének szükségleteit. A legnagyobb hitszónok, Aranyszájú Szent János beszédeinek egyes részei éppen ezért oly idegenek ma

előttünk, mert annakidején, amikor készültek, a legjobbak, legidőszerűbbek, a kor szükségleteinek leginkább megfelelőek voltak.

Nem habozunk kimondani — hiszen ha nem is mondanók ki, kikiáltaná úgyis a prédikáció iszony szomorú ténye —, hogy ha átöröklött prédikációs formáinkat nem vesszük revízió alá és nem merjük alávetni merész, mélyenjáró, szinte forradalmi újításnak, az űr szószékünk és híveink között — Egyháznak s lelkeknek egyforma kárára — csak nagyobbodni fog. Szent Pálnak figyelmeztetését Timotheushoz talán jelen témánkra is alkalmazhatjuk: «Verbum Dei non est alligatum» (II. Tim. 2, 9.), az Úr szavának hirdetése nincs formákhoz kötve.

Meggyőződésem szerint a hitszónok nincs máshoz kötve, mint e hármas feltételhez: 1. valóban kereszténységet prédikáljon, 2. a hívek szívesen hallgassák és 3. a beszéd után jobbakká legyenek. Ha a prédikáció megfelel ennek a hármas feltételnek, a beszéd jó, ha mindjárt nem is találhatók meg benne az eddigi homiletikai tankönyvek egynémely szabályai.

D) Mármost persze nehezebb feladat részletesen is kifejteni, hogy **milyennek is gondoljuk hát azt a korszerű prédikálást.** Hiszen az egész törekvés még csak most csirázik; az új utat még csak tapogatódzva keresik. Egyelőre a világvárosok egyik-másik szónoka ajkáról hol itt, hol ott csendül meg ez az új hang. (Pfliegler Bécsben, Fahsel Berlinben, Donders Münsterben, Sonnenschein Berlinben, Mäder Svájcban, Linhardt Münchenben, Pierre l'Ermite Párisban stb.)

a) A korszerűség megköveteli, hogy a szónok számoljon **a mai ember sajátságos gondolkozási módjával.**

Ebből a szempontból szükséges, hogy a fölvetett problémákat ne pusztán a Szentírás szavaival, azaz természetfölötti érvekkel intézzük el, hanem — számolva intelligens hallgatóságunk szellemi világával — *természetes, pszichológiai érveket* is sorakoztassunk föl, hallgatóinkat alulról emeljük fölfelé, a természetestől a természetfölöttihez, az ideiglenestől az örökkévalóhoz, az embertől az Istenhez, ahelyett, hogy folyton csak a természetfölöttiből, az öröktől, az istenitől szállnánk le az emberihez. Az apriorisztikus, deduktív tárgyalás mellett szükség van tehát a belső és külső tapasztalásból, a mindennapi élet eseményeiből kiinduló **induktív tárgyalási módra is.**

Nem kell félnünk, hogy beszédünk, ha így járunk el, talán az egyszerűbb hallgatóság számára kevésbbé lesz élvezhető; sőt gyakorlatiasság, érthetőség, alkalmazhatóság tekintetében csak értékesebbé válik, és mindenesetre elejét vesszük a panasznak, hogy az iskolától a sírig ugyanegy téma variációival tömjük a híveket.

Valamiképen bele kell élnie magát a szónoknak, hogyan beszélne ma Krisztus Urunk pl. Budapesten az egyetemi templom szószékén. Ugyanazon igazságokat mondaná, mint egyszer mondta, de *a hang színezése, a kérdés beállítása, a kifejezések, hasonlatok, a stílus más, a mai ember igényeihez alkalmazkodó lenne.* A prédikáció sikerének titka éppen ez: eltalálni hogy a *régi* vallási igazságok tárgyalásánál a *mai* ember gondolatvilágából induljunk ki, úgy amint a vallási élet problémái ma éppen fölvetődnek a lelkekben.

Bármennyire hangoztatjuk is, hogy a szentbeszédek időszerűek legyenek, épily meggyőződéssel hirdetjük, hogy az időszerűséget az örök igazságok időszerű hirdetési *módjára* értjük és semmi sem volna elhibázottabb, mint pillanatnyi siker kedvéért a szentbeszédekből éppen a kereszténység örök tételeinek hirdetését kihagyni. Ez többé nem is lenne szentbeszéd. Sajnos, vannak templomi szónokok, kik erre a figyelmeztetésre nagyon rászorulnak, s akiknek a «szent»beszédét — hogy komoly lelki hatást tudjanak elérni — előbb meg kellene keresztelni. Krisztus «heri et hodie, ipse et in saecula». Alapvető tévedés azt hinni, hogy mást kell ma prédikálni, mint azelőtt. Nem mást, csak *másképen!*

Említettük, hogy a legtöbb helyen (az egész nagy városokat kivéve) nem is szabad az intelligenciának külön tartani istentiszteletet, hanem a közös, a nép-istentiszteletekhez és beszédekhez igyekezzünk őket szoktatni; természetesen tekintettel kell lenni reájuk is. A szentbeszédet átlag a néphez tartjuk; de hibás felfogás volna azt gondolni, hogy emiatt csak köznapi gondolatokat s közismert témákat szabad a beszéd tárgyául választanunk. A falu híveinek értelmi képességét (a nyomdatechnika mai nagy fejlettsége korában) nem szabad lekicsinyelnünk. A szocialista lapok és gyűlések mily nehéz témákkal tömik hallgatóikat s azok mégis kitartanak! A komolyan feldolgozott szentbeszédből azok is hasznot fognak meríteni, akik nem tartoznak kimondottan az intelligens osztályok közé; és az a pap tölti be jól hitszónoki tisztjét, aki egyenlő szorgalommal készül a kis falusi templom vagy a székesegyház szószékére.

b) Nem hagyhatjuk szó nélkül e helyen a **prédikációs témák megválogatását** sem. Általában jogos a panasz, hogy az igehirdetés mai módjában a tárgyalt anyag kiválasztása jórészt rendszeres cél nélkül, ötletszerűen történik. Természetes következménye aztán ennek az, hogy a szószék sokszor elvesztette azt az elsőrangú léleknevelő szerepét, amellyel a katolicizmusban bírnia kellene. Nem a profán tudományok népszerűsítését várjuk a szószéktől. Utóvégre is a tudomány mai fejlettsége és differenciáltsága mellett a legszorgalmasabb pap sem lehet többé általánosan otthonos minden szakban. A tanulást és tudást bármennyire értékeljük is, a meggyőzés ereje, a siker nem a könyvekből fakad, hanem a Szentlélek segítségéből. «Haec est victoria, quae vincit mundum, fides nostra.» (I. Jo. 5, 4.) Hogy a szónok profán tudományra tanítson, nem várhatják a hívek; de azt megkövetelhetik, hogy *a lelki életben föltétlen otthonossággal s biztonsággal vezessen.*

Nagy segítségre jönne e téren egy pontosan kidolgozott «*homiletikai tanterv*» (v. ö. «katechetikai tanterv»), aminőt pl. a tridenti katekizmus nyujt, amely azonban — egész természetszerűen — a mai intelligens lélek ezernyi várakozását teljesen már nem elégítheti ki. Mely témák az időszerűbbek, melyeket és hogyan kell ügyesen megfogni, mikről kik és hol írtak már stb., ezen részletkérdések eldöntése ma kinek-kinek saját tapasztalatára s olvasottságára van bízva; az általunk sürgetett homilétai tanterv feladata lenne az egyesek tapogatását e tekintetben segíteni. Néhány monografikus munka már e téren is áll rendelkezésünkre; mint pl. *Dubowy:* Homiletische Zeitfragen (Kösel, München). *Meyenberg:* Weihnachtshomiletik. *Bartmann:* Unser Vorsehungsglaube. *U. a.:* Maria im Lichte des Glaubens und Frömmigkeit. *U. a.:* Das Fegfeuer. *Keppler:* Die Adventsperikopen. *U. a.:* Die Armenseelenpredigt. *P. Soiron:* Predigtstudien (sorozat); *Meyenberg:* Homiletische und katechetische Studien.

Természetesen még kevésbbé volna célszerű egyes teológiai tankönyveknek — ha még oly érthető — elprédikálása is.

c) Új témák új tárgyalási módjára, azaz új **nézőpontok szerint készült prédikációkra** égető szükségünk van. Sajnos, a szentbeszéd oly sablonossá vált sok helyen, mintha nem is az volna célja, hogy meghallgassák, hanem csak éppen hogy elmondják. A hívek kénytelen-kelletlen végig-

hallgatják ugyan a beszédeket, de minden különösebb érdeklődés nélkül. Aminthogy az ilyen beszéd nem is céloz mást, mint az Egyház által megkövetelt prédikációs idő kitöltését. A németek erre a hideglakatos munkára igen találó szavat gyártottak (bárcsak reánk ne állana!): «*Es predigt*» mondják ilyenkor, amint mondják: «es regnet», «es schneit».

A szentbeszédek mai módjára is sokszor állanak a kiváló moralistának, *Mausbachnak* szavai: «Régi gondolatok puszta továbbadása még nem jelenti az Isten által reánkbízott talentumok kamatoztatását, mint azt az evangélium követeli; a jó családapának «régit és újat» kell kincseiből előhoznia! A mai katolikusok közt még nagyon sokszor hiányzik az újabb, sajátos gondolatok értékelése, pedig éppen a kereszténység univerzális és isteni bölcsességének kellene kimeríthetetlenül termelnie a szellemi élet új virágait».[1]

A prédikáció újjászületésén tehát a mai lélekhez legközelebb álló új témák keresését, új gondolatformulázást és új eszmemenetet értünk. A *régi* Szentírás, a *régi* dogmatika, a *régi* erkölcstan, a *régi* liturgika, aszketika, misztika tanait *új* homiletikus formába önteni, mint mikor újra öntik a régi ezüsttallért (melynek már csak anyaga értékes, de formája kiment a forgalomból), s lesz ugyanabból a régi anyagból ma is használható ezüst pengő. Az új idők problémáinak hullámai felcsapkodnak a szószék peremeig; a szónoknak tehát bele kell ereszkednie ezekre a vizekre. A mai szónok nem fog ugyan mást prédikálni, mint Szent Ágoston vagy Bossuet hirdetett, de mindenesetre *másképp* fog prédikálni. «*Non nova, sed noviter*», mondja XV. Benedek pápa («Ad beatissimi Apostolorum». 1914 nov. 1.)

A korszerűség azt jelenti, hogy a beszéd tekintettel van korunk új gondolataira, szükségleteire, szellemi irányaira, eszmeáramlataira, anélkül azonban, hogy egy pillanatra is elveszítené szem elől az *örökkévaló* igazságokat! Mint a Tridentinum követeli: «*brevitate et facilitate sermonis*», azaz komoly előkészület után, tartalmilag s alakilag megkapó, egyszerű s azért mindenkitől érthető beszéd. Az a szónok, aki nem veszi tekintetbe a *mai* hallgatóság sajátságos lelki szükségleteit, igen könnyen egyedül fogja járni prédikációinak magaslatait, ahol azonban — mint «víznélküli felhők» (Júd. 12.) — felüdítés s termékenyítés nélkül fognak kavarogni hangzatos mondatai.

[1] *Mausbach:* Die Kirche und die moderne Kultur. Kösel. Kempten. 1912. 69. l.

A prédikáció hatását sokszor akadályozza, hogy a szónok kitaposott utakon jár, közhelyeket csépel, évszázad előtti hallgatóságot vél maga előtt.

Az apostolok bár szellemileg sem voltak jelentéktelen emberek, de mindig egyszerű, keresetlen, közvetlen lélekkel beszéltek, akiknek szavai a szó szoros értelmében «verba gratiae» voltak.

E) Talán még többet tudok mondani erről a — ma még kialakulóban levő — vajúdó törekvésről, ha **saját prédikációs készületeimről írok néhány sort.**

Rendes hallgatóságomból gondolatban kiválasztok egy embert s odaültetem az íróasztalom mellé. Most aztán kezdődik a beszéd leírása, — de állandó párbeszédet folytatva képzelt vendégemmel.

— Hát, Kedves Testvérem, látod: a jövő vasárnap erről a témáról fogok veled beszélgetni. Jól tudom, mily nagyra vagy a tudományoddal s műveltségeddel, igyekszem is beszédemben erre tekintettel lenni. Nemkülönben a tömérdek üres jelszóra és féligazságra, amellyel telve van a mai levegő s amelyektől hogy te is kapsz itt-ott infekciót, bizony, nem is tehetsz róla. Bizony, jól tudom, mennyire meggyöngült ma az emberek közt az erkölcsi komolyság, mennyire elmosódott a jó és rossz közti éles határvonal. Mennyire előtérbe tolakodott a földi gond — még a hívő katolikus életében is! Mily ködössé homályosodott Isten, gondviselés, örök élet, túlvilági igazságszolgáltatás stb. még a templomos emberek gondolkozásában is! A mai ember lelkében ijesztő szekularizáció ment végbe, — ez olyan tény, ami előtt nem szabad szemet hunynom a beszéd készítése alatt sem.

Nos, aztán, Kedves Testvérem, *a te kritikus nyelved! És a te szkeptikus gondolkodásmódod!* Kétszer is megrágom minden mondatomat, hogy fenn ne akadj egy csomón sem! «Áitatos hallgatóim?» No, nem nagyon merném mondani . . .

És aztán *a te nyugtalan kapkodásod, a te újdonsághajhászó szellemi neuraszténiád!* Dehogy is merném úgy kezdeni példáimat, hogy «Kr. u. a IV. században történt», vagy hogy «a XIX. században történt» . . . Erre — tudom — a válladat vonogatnád. Hát várj csak! «Pár héttel ezelőtt egy úr repült Münchenből Bécsbe» . . . Vagy: «Mikor a napokban a Ferenc József-hídon mentem át» . . . Vagy: «A newyorki földalatti villamoson utazott két ember . . .» No lám, nézd csak, mily feszült érdeklődéssel figyelsz máris! Pedig ugyanaz a tanulság jön ki ezekből is, mint a IV. századbeli példából jött

volna, ha azt meg tudtad volna hallgatni! De a régi példákat már nincs türelmed végighallgatni, hát fogok mondani újakat.

És újat fogsz tőlem hallani nemcsak a történetekben, *hanem hasonlataimban is.* Ha az Úr Jézus ma felmenne egy világváros szószékére, egész biztosan ő sem csak a hálóról, kovászról, vetésről, verebekről stb. venné hasonlatait, hanem repülőgépről, elektromosságról, rádióról is. Én is igyekszem ezt megtenni. A Szentháromságot régen így hozták közel az emberek értelméhez: Nézd az asztalt: széles, magas, hosszú — mégis egy. Nézd az időt: mult, jelen jövő — mégis egy. Ugyanezt ma így mondom: Nézd az elektromosságot: melegít, világít, gépet hajt — mégis egy. Az új hasonlat értéke nem jobb ugyan az előbbi kettőnél, de a csomagolás új, modern s erre szívesen felfigyelsz!

Mária Terézia korabeli ezüstpénzzel nem lehet a mai kereskedésekben fizetni. Legfeljebb a múzeum csöndjében fogjuk kegyelettel őrizni. Pedig a benne levő ezüst ma is érték, csakhogy abban a formában ma már kiment a forgalomból. Mihelyt azonban a régi ezüsttartalmát átöntjük a ma forgó pengő alakjára, megint keresve-keresett eleven érték válik a már múzeumba száműzött darabból. Változhatatlan hittételeink örök értékeit is így kell új külsőbe öntenünk, ha azt akarjuk, hogy a keresztény világnézetből ne váljék ősöktől örökölt kegyeletes muzeális tárgy, hanem legyen az a mai ember számára is életet alakító eleven erő.

«Greif nur hinein ins volle Menschenleben — olvastam egy német könyvben — wo du es packst, da ist es interessant.» Hát igen, Testvérem: *érdekesen szeretnék hozzád szólani.* Már hetekkel, hónapokkal előre beosztom, melyik vasárnapon miről fog szólni a prédikáció és aztán ezekre a témákra beállított szemmel és füllel járom a világot. Mennyi érdekes, felhasználható apróságot veszek így észre az utcán, a villamoson, az iskolában, a társaságban, a tanári szobában, az ujságban, könyvek olvasása közben! Egy-egy képet, hasonlatot, motívumot, idézetet itt is, ott is beszövök a beszédbe, — persze: nem a falu pletykáit! — főleg ott, ahol a legnehezebbnek, legszárazabbnak tartanád s íme: mindjárt figyelni fogsz, mert így színessé, elevenné, érdekessé válik a beszéd.

Mit tagadnám? — bizony bele-belemereng a lelkem, mikor a prédikáció alatt kialakul előttem talán a legfönségesebb látvány, amiben embernek a földön része lehet:

a zsúfolásig megtelt templomban fej=fej mellett (szinte sétálni lehetne rajtuk!), és az ezernyi ezer szempár meg= bűvölt szent csendben, lélekzetvisszafojtva tapad a szónok ajkára! Minden idegszálam átérzi, hogy ezért a félelmetes megtiszteltetésért meg kell dolgozni! Nem szabad sajnálni a lelkiismeretes előkészülettől semmi fáradságot, csakhogy lehessünk az igazság szavának helyes hirdetői («recte tractan= tes verbum veritati». II. Tim. 2, 15.)

Bizony, ilyenkor érzi magán az ember a Zsoltáros szavait: «Timor et tremor venerunt super me». (Ps. 54, 6.)

Nem restellem bevallani, hogy a mai hallgatóság bonyo= lult lelki igényei oly nehéz feladat elé állítják a hitszónokot, hogy annak csak komoly és fáradságos előkészület után tudok megfelelni.

Nem tartom könnyűnek a prédikáció terhét. Napokon, sőt heteken át kell előbb magunkban hordozni a témát, s gyúrni, alakítani, felszívni, mielőtt hallgatóink elé tárjuk. A lelkeket megragadó előadás zsilipjei aztán szinte maguktól nyílnak meg annak a papnak ajkán, akinek lelkét az elmon= dandó anyag előbb magát is megrendítette!

Azt is tudom, hogy gyorsütemű életed miatt nincs már türelmed a régi klasszikus szónokok híres körmondataihoz sem. Hiába! Nagy iramban éljük a mai életet! Hát jó: *beszélek rövid, aforizmaszerű mondatokban*. Nekem mind= egy; csak az a fő, hogy szívesen meghallgass!

Azt már úgyis régen látom, hogy amit lehet, szeretsz leegyszerűsíteni. A régi szónokok barokkvonalban kacska= ringózó megszólítását is idegenkedve hallgatnád. «Krisztus Jézus drágalátos szent vére árán megváltott, ájtatos keresz= tény hívek!» Ez volt régen. Ma? «Krisztusban Kedves Test= véreim!» Egyszerűen, határozottan, férfiasan. Vagy még rövidebben: «Testvéreim!»

A beszédben is *a szilárd, fogható anyagra, a világos taní= tásra s állásfoglalásra nagyobb súlyt fektetsz, mint a virágos nyelvezetre*. De éppen ezért egyetlen üres frázist ki nem ejtenék a szószéken. Ennél az Isten igéjét többre kell becsül= nöm. No meg azt is tudom, hogy a tűzijátékot az emberek talán ha meg is csodálják, lelkük jobbá ugyan nem lesz tőle. Fő a gondolat; a stílus csak szolgája. Nem illik ugyan a szó= székre formátlan gondolat, de még kevésbbé magtalan forma s gondolatnélküli szóvirág. Tudom, mennyit küzködsz még te is, te jóakaratú hívő ember is, hogy a természetet a ter= mészetfölöttivel, az írott parancsokat a való élettel, hitedet

a tudással harmóniába tudd hozni. Erre szeretne főleg segíteni minden beszédem.

Főkép az utóbbi miatt vagyok kénytelen *beszédeim egyes részeit apologetikusan erősebben aláfesteni s többször hivatkozni a tárgyalt tétel észszerű voltára*, hogy t. i. ezt vagy azt nemcsak hitünk, hanem emberi természetünk, s a rendezett társadalmi élet is megköveteli. Ma erre jobban szükség van, mint bármikor.

De mindezt könnyen érthető nyelven, a mindennapi társalkodás csevegő nyelvén akarod hallani. Erre a keresetlen, csevegő előadásmódra talán lehet Szent Pál szavait alkalmazni: «Non sumus . . . adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur» (II. Cor. 2, 17.) Nem tudnád te már figyelemmel kísérni sem Bossuet fönséges röptét, sem Lacordaire sziporkázó szellemét. Hiába prédikálnék neked — a büróból, mosókonyhából, ügyvédi irodából, főzésből, bírói akták közül, gép mellől s utcáról összesereglett, napi gondokkal küzködő tömegnek — hiába prédikálnék misztikusaink finom ihletségéről, dogmáink legmélyebb örvényleséiről, — nem hallgatnál reám! Szent Pál is tejet adott «kicsinyeinek» s nem kemény ételt (Kor. I. 3, 2.)

Azon vagyok, hogy szentbeszédeimről én is elmondhassam ugyanazt, amit Pázmány mondott a saját beszédeiről. «Elmeélesítő iskolai vélekedéseket és vetekedéseket, melyek a lelki épületre nem szükségesek, írásomban nem elegyítettem.» Lehet valami alapvető dogma és mégsem beszélek róla soha. Mert ma nem aktuális. Az efezeusi zsinat idejében nagy beszédekkel kellett kiállani Szűz Mária istenanyai méltósága mellett. De mirevaló volna ma felsorakoztatni erről a Szentírás és szentatyák döntő nyilatkozatait? És ma prédikálni a «Filioque» tanáról? Vagy hogy hány «Én» van a Szentháromságban: egy-e vagy három? Ma már a trienti zsinat idejében készült római katekizmus anyaga sem egyformán fontos prédikálási tárgy; nem kell ma annyit beszélni az egy szín alatti áldozásról, a bérmálás valódi szentségi jellegéről, a tisztítóhely létezéséről stb. egyéb részletkérdésről, mint akkor; *de bizony annál többet az alapokról, a kereszténység oszlopairól, sőt a vallás alapjairól: Isten, lélek, örök élet, isteni jog, teremtményi megalázkodás, bűn, ítélet, Krisztus, szentségek!* . . . És mindezt nem «elszónokolni», hanem meleg hangon veled «*megbeszélni*».

Nos aztán: lehet prédikációnk stilisztikailag, dogmatikai-

lag s retorikailag teljesen kifogástalan, s mégsem fog hatni a mai emberre, ha nem igyekszünk benne *lelki hullámzást és érzelmi megmozdulásokat is kelteni, hangulatot kiváltani, azaz vallási élményt fakasztani!*

Persze, ez nem fog máskép sikerülni, csak ha előbb önmagamat is megragad a tárgy fönsége s ha elmélkedéseimben felgyullad tőle saját lelkem is. «In meditatione mea exardescet ignis». A szónoknak ez a belső megrendültsége páratlanná, egyedülállóvá, eredetivé, egyénivé teszi a beszédet s megragadja az «egyéniség» jelszavának hódoló mai embert is. Ez az egyéni megrendültség választatja a szónokkal az anyagot, a beosztást, a mondatokat, a szavakat. Élő szívből elevenen jön ilyenkor a beszéd s életet támaszt. A szónok valósággal fennhangon, nyilvánosan elmélkedik a szószéken a hívek előtt s a lelkébe, izzó szívébe engedett ez a bepillantás megmozdítja a hallgatók lelkét is. (Ezért nevezhetnők ezt az újszerű prédikációt talán «elmélkedő-beszéd»-nek.)

Értékes előkészület, ha a pap a vasárnapi prédikáció témáját a megelőző hét lelki életének minden megnyilvánulásával (elmélkedés, olvasmány, adoratio, társaság) összekapcsolja. Mert kétségtelen tény, hogy csak az a prédikáció hat a szívekre, amit előbb a hitszónok önmagának tartott s ami önmagára is hatással volt.

Érezzék ki beszédünkből a hallgatók, hogy ez az ember nem azért prédikál, mert rajta van a sor, vagy mert ez állásbeli kötelessége, hanem *mert ez öröme, lelki szükséglete, benső kényszere* és mert folyton fülében csengnek Szent Pál örökszép szavai: «Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!» (Kor. I. 9, 16.). És: «Kérve-kérlek Isten és Jézus előtt . . . hirdesd az igét, járj utána alkalmas és alkalmatlan időben, ints, kérj, dorgálj teljes türelemmel és tanítással . . . Vigyázz, fáradozzál mindenben, lásd el az evangélista munkáját». (Tim. II. 4, 1. 2. 5.) És akkor ma is beigazolódik a Szentírás ígérete: «Szavam nem olyan-e, mint a tűz, mondja az Úr, s mint a kalapács, mely a sziklát szétrepeszti?» (Jer. 23, 29.)

Sőt, Kedves Testvérem, nemcsak itt az íróasztalnál, a beszéd készítése alatt beszélgetek veled, hanem még a prédikáció elmondása közben is! Beszélek, beszélek . . . s egyszer csak látom, hogy egyik vagy másik gondolatomra erősen bólintgatnak a hallgatók. Hopp! A beszéd leírása közben magam talán nem is tulajdonítottam ennek a gondolatnak nagyobb jelentőséget, de kár volna a hatást elszalasz-

tanom és ezt a gondolatot még jobban ki nem fejtenem. Persze, ez az új rész aztán a beosztás és arányosság rovására megy. De hát nem az «arányosság» a fő, hanem a lelkek megragadása! Különben a szentatyák is így jártak el s beszédeiket akárhányszor alkalmazták a pillanat követelményeihez. Szent Ágoston pl. felhasználta a nép hirtelen megrendülését, amely a «halál» szó nyomán keletkezett: Szent Ambrus felhasználta hallgatói könnyezését: Aranyszájú Szent János hallgatói tetszésnyilvánítását vagy megilletődöttségét.

Ez különben csak ősrégi homiletikus alkalmazása egy nagyrabecsült modern didaktikus módszernek: *a munkaiskola elvének*. A mai pedagógiát el sem lehet képzelni enélkül a legmodernebb elv nélkül: *nos hát alkalmazzuk ezt a prédikációban is!* Ha valóban nem is beszélgethetek el hallgatóimmal, igyekszem ezt legalább virtualiter megtenni: mindig kiszámítani, hogy erre az érvemre mi lesz a kifogásuk, ez alól a törvény alól mily ürüggyel fognak kibujni — s minderre azonnal megfelelek. Így emelem fel *egyébként passzív hallgatóságomat aktív munkaközösségbe . . .*

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Szóval ilyesformán beszélgetek az íróasztalomhoz ültetett hallgatómmal s közben írom . . . írom a beszéd szövegét. Mikor aztán készen vagyok, úgy érzem, hogy elképzelt hallgatóm meghajtott fővel imádkozik és hullámzó lelkében jó föltételeik fakadnak. Hála Istennek! Ezt akartam! Az elkészült beszédből hiányzik ugyan Kleutgen: «Ars dicendi»jének sok szabálya; nem felel meg egészen Schleiniger: «Grundzüge der Beredsamkeit»jének, sem Jungmann: «Theorie der geistlichen Beredsamkeit»jének; sőt még azt sem igen tudnám a beszédről megállapítani, hogy didaszkalikus vagy paregoretikus beszéd-e (mert egyik műfaj keretébe sem illik hiány nélkül), de: 1. Krisztust hirdettem, 2. szívesen meghallgatták és 3. jobbak lettek általa! És ez mindennél fontosabb!

Igen: az anyagban nem lehet egy hajszálnyi eltérés sem; a régi Szentírást, a régi dogmatikát, a régi erkölcstant, a régi liturgikát, a régi misztikát prédikáljuk, de új feldolgozásban, új nézőpontok szerint, a mai ember lelki szükségleteit szem előtt tartva s a mai ember nyelvén. Régi lesz a tartalom, de új a kérdés beállítása, új az eszmemenet, újak a hasonlatok, újak a példák.

Szent vallásunk követelményeiből semmit el nem alkudhatunk, tartalomban engedményeket «a világ»nak nem tehe-

tünk, így «újak» nem lehetünk; de feldolgozásban, formában, a kérdés beállításában igen. Még olyan emberek is, akik szomjazzák az Isten igéjét, gyakran jönnek a panasszal: «Kérem, nem azt kapjuk, amire a lelkünknek szüksége lenne. A szószékről valami világtól elszakadt megállapításokat hallunk, amikre szinte azt kell mondanunk, hogy könnyű neki ott magasan állva az élet felől beszélnie, de próbálná meg az én életemet csak egy napig is?» . . .

És ez a panasz sokszor jogosult. De hogy ne legyen az, azért nézek bele felnőtt hallgatóim gondráncolta tekintetébe és küzdelemárnyékolta szemébe és fiatalabb hallgatóim kísértéshányta lelkébe és onnan olvasom ki ki nem mondott, de mélyen érzett ellenvetéseiket, kifogásaikat s magamtól azonnal szóvá teszem. Így válik a prédikáció elevenné s korszerűvé s nem lesz rajta a prédikáció hanyatló korszakainak ismertető bélyege: az öröklött anyag lélek nélküli továbbadása s a kor problémáinak süket ignorálása. És viszont ha így korszerűen tudunk prédikálni, elbámulunk, hogy még ma is még mily tömegek lesik szomjas lélekkel szavunkat.

II. Mi nem való a szószékre?

A prédikálás újszerűségén és korszerűségén persze nem szabad *újdonsághajhászást* érteni. Világért sem! Az ilyenekről írja 1894 július 30-án a *Congregatio Episcoporum et Regularium* körlevele: «Elmennek, ó igen, tömegesen elmennek az ily «tetszetős szavakat» meghallgatni, «a haladás», «haza», «modern tudomány» stb. hangzatos frázisokban gyönyörködni és aztán megdícsérvén egymásközt a szónokot, «aki megmutatja, hogy kell prédikálni», távoznak a templomból úgy, amint jöttek, «mirati sunt, sed conversi non sunt». (Szent Ágoston: in Math. 19, 25.)[1]

Anélkül, hogy a homiletika anyagába beleszólnánk, meg kell itt említenünk néhány témakört, amelynek helytelen szószéki tárgyalása intelligens híveink bírálatát s elhidegülését vonhatja maga után.

A) Szentbeszéd-tárgyul sohasem szabad választani olyan témát, amely **nem az Isten igéje** (kinyilatkoztatása), vagy legalább is nincs kapcsolatban azzal, s amely közvetlenül vagy közvetve nem hat a természetfeletti élet fejlesz-

[1] Magyar Sion. 1894. 751. l.

tésére. Nem valók tehát prédikáció anyagául tisztán bölcseleti igazságok, amelyek nem érintik a vallást, annál kevésbbé a politikai, kultúrtörténeti, nemzetiségi vagy gazdasági kérdések. Pl. a faluban kút kellene, betegbiztosítás, orvosi tanácsok, takarékpénztár. A pap sohase felejtse, hogy lelkipásztor, s nem orvos, pénzügy- s földmívelési miniszter. Sőt még a keresztény igazságokat sem szabad tisztán politikai, művészeti, közgazdasági vagy művelődéstörténeti szempontokból tárgyalni.[1] Pl. a törvény lényege, a természettörvény mibenléte, az állati lélek. Nem szabad püspök által nem approbált új revelációkat, csodákat s proféciákat hirdetni (Can. 1399. § 5.), sem kontroverz vagy hajszálhasogató kérdéseket.

Kétségtelen tény, hogy korunk vallásellenes támadásai szükségessé teszik a szentbeszéd erősebb hitvédelmi árnyalását is. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy célt érünk, ha az Isten igéjének hirdetése helyett — ami rendes tárgya kell, hogy legyen a prédikációnak — örökös apologizálást adunk. Bizonyos alkalmakkor jogosak az ú. n. konferenciabeszédek (mint ezekről alább külön fejezetben is szólunk), a rendes vasárnapi beszéd azonban maradjon továbbra is a régi «verbum Dei» hirdetése; persze új ruhában, új beállításban, korszerű feldolgozásban.

B) Nem valók a szószékre *a mi személyes apró bajaink sem* (párbér megfizetési korholások stb.), amelyektől túlságosan földszagúvá válik a beszédünk. (A szószéken emberekre kell halászni s nem aranyhalakra. Az ilyen témákra maga a komoly papi lelkület állítja fel a kancelparagrafust.)

B) **A korholó, «mosdató» beszédekkel** is nagyon csínján kellene bánni, mert nem ritkán éppen az örökös kirohanások — még ha mindjárt erkölcsi hibák ellen is — veszik el a prédikáció-hallgatástól a hívek kedvét, akik Isten igéjét szeretnék a szószékről hallani.[2]

[1] *Mihályfi:* Az igehirdetés. Budapest. 1921. 67. l.

[2] «Alig képzelhetek gyávább és elítélendőbb fellépést annál, mint mikor az Úr fölkent szolgája a magasztos állás által nyujtott immunitással visszaélve, szent ruháinak vértezetétől védve, a szószék mellvédje mögé rejtőzve egész salve-kat ad le olyan sértő kifejezésekből, aminőket nyilt utcán nem merne egyetlen férfi szemébe sem mondani.» *(Buchberger:* Die Seelsorge in unserer Zeit. Paderborn, 1922. 51. l.) Ezzel szemben mily nemesek Szalézi Szent Ferenc szavai: «Amióta lelkipásztor vagyok, Isten kegyelméből sohasem mondottam híveimnek haragos vagy szenvedélyes szót». *Lepold:* Szalézi Szent Ferenc válogatott levelei. Bpest. 1924. 87. l.

Különösen tapintattal kell vigyáznunk, hogy amennyiben **káros szellemi irányzatokat vagy tévedéseket,** eszméket, divatot, ruhaviseletet, táncot stb. szóvá kell tennünk — mert a hitet vagy erkölcsöt veszélyeztetik —, *túlzásba itt se ragadtassuk* magunkat, mert a szószékről elhangzó egyoldalú, szélsőséges ítéletek vagy követelések több kárt okoznak, mint hasznot, s aki túlsokat követel e téren, semmi eredményt sem ér el.

Ezeknek a kényes témáknak kezelése csak rendkívül nagy tapintattal történhetik. A pap nem lehet «Jupiter tonans». Mennydörgés és villámlás között csak az Úr hirdethette ki törvényeit; a mi szavunk, ha vág és éget is, mindig szeretetteljes legyen. Az örökös feddés végre is erejét veszti; a madárijesztőtől is csak eleinte félnek a madarak. Az igazságból nem kell azért semmit sem elalkudnunk; nem mondhatjuk: «pax, pax, ubi non est pax»; de viszont túlzásokkal se szolgáljunk rá az intelligencia ilyen ítéletére: «Ennek az embernek halvány fogalma sincs a mai életről, ezzel a szónokkal nem lehet szóba állni». Lehet sértegetés, moralizálás, dörgés nélkül is hirdetni a kompromisszum nélküli igazságot, sőt — a tanult hívek csak így fogadják azt be!

Lehet hibákat is szóvá tenni, de *Szent Gergely* receptje szerint: «Miscenda est lenitas cum severitate; faciendum est quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur». Akik a szószékről folytonosan anatémáznak, elfelejtik, hogy nekik pásztoroknak kellene lenniök (*«pastores, non percussores»*, — mondja találóan a trienti zsinat);[1] s akik folyton a párbért követelik onnan, elfelejtik, hogy azoknak utódai, akik az Úrért «elhagyták hálójukat».[2] Mi a föld sava vagyunk s nem dinamitja; mi a világ világossága vagyunk s nem lecsapó mennykője. Tehát: *«corrigere cum modestia!»* (II. Tit. 2, 24.)

Legyen inkább minden beszédünk alaptónusa a megnyugtatás, fölemelés, vigasztalás, erősítés, bátorítás. A hitvitázó beszédek kora már elmúlott. Krisztus igazságának nincs szüksége arra, hogy nyilt vagy rejtett vágásokat osztogassunk a tévelygők felé és fölényes mennydörgéssel hengereljük le a bűnösöket. Igen: a tévely mindig tévely marad

[1] Conc. Trid. sess. XIII. c. 1.

[2] Persze jól tudjuk, hogy a szerencsétlen párbérkérdést ezzel még nem oldottuk meg. De az tény, hogy ezt szószékre vinni soha sem szabad.

és a bűn mindig bűn, — ezt le nem tagadhatjuk; de a tévedőket és bűnösöket is sokkal inkább visszavezetjük az igaz útra szeretettel, felvilágosítással és részvéttel, mintsem harci fegyverek csörgetésével. Adjuk vissza a kételyektől ide-oda dobatott embereknek a határtalan bizalmat Isten, a mi mennyei Atyánk iránt, állítsuk elébük az Úr Jézus irgalmas szeretetét, hirdessük a «jó szót» megváltottságunkról és a vallásos élet megnyugvást nyujtó öröméről, — mindennél inkább ezt várják a mai szomjas lelkek.

C) A szónok könnyen kísértésbe jöhet a mai időkben, hogy **a politikát is szószékre viszi.**

Mily alapelveket tartsunk itt szem előtt?

Soha sem szabad szem elől téveszteni a *Congr. Consistorialis* által 1917 június 28-án kiadott prédikálási normák (caput III. 20.) előírását: «Argumenta concionum sint essentialiter sacra». Ez a parancs megköveteli, hogy a szószékről elmondott minden beszéd alapja vallásos, természetfölötti legyen. Ha ez megvan, erre támaszkodva aztán szabad a valláspolitikai kérdéseket is előhozni s a keresztény világszemlélet világában bemutatni.

A vallás és politika érintkező kérdéseiről szabad és kell is beszélni. A vallás és az Egyház sorsa sokkal erősebb kapcsolatban áll a politikai eseményekkel, hogysem azoktól a szószéken teljesen elvonatkozni tudnánk. Ezt követeli különben a hívek politikai joga helyes gyakorlásának irányítása is, ami egyenesen erkölcsi kötelességünk.

A politika is jórészt világnézeti kérdés körül forog, s nem mi visszük a politikát a vallásba, hanem a vallás ellenségei rángatták a vallást a nyilvános támadások arénájába. Senki sem veheti tehát tőlünk zokon, ha azon a helyen, ahol vallásunkról van szó, ügyesen ezekre a kérdésekre is kitérünk.

Hiszen igaz: sem politikai kérdéseket, sem földi dolgokat nem szabad prédikálnunk, hanem az Isten igéjét. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az égető korkérdések elől a hitszónoknak ki kell térnie. Hiszen a kereszténység az *egész* emberi életet átölelő s átjáró erő. Ezért kötelessége is a prédikálónak, hogy a kor eseményeit, amelyek künn az életben történnek, a szószéken az örök igazság fényében világosítsa meg s mintegy életszabályt állítson fel hallgatóinak.

A kérdés szószéken történő kezelése azonban rendkívül tapintatos eljárást követel. Ez kétféle módon történhetik:

a) A Szentírás — főkép az Ószövetség — bővelkedik oly események leírásában, melyek *korunk jelenségeihez sokban*

hasonlítanak. Ha ezeket a szövegeket és eseményeket állítjuk be prédikációnk alapjául, már megvan nagyjából a gondolatmenet, sőt akárhányszor a kifejezési mód is egyes politikai színezetű kérdések tárgyalásához. Így pl. az Egyház és állam viszonya, Egyház és a nevelés, az iskola s a szülők joga, vallás és szocializmus, a keresztények választási jogának gyakorlása stb. Az ilyen beszéden nem lehet megütközni, mert az tényleg *szent*beszéd, és a szónok mindamellett a kényes politikai kérdéseket is kielégítően megtárgyalhatja.[1]

Ez a *syntetikus* módszer alkalmazása.

b) De *analitikus* módon is elérhetjük ugyanezt a célt. Ilyenkor az Egyház tanítását a tárgyalni kívánt témáról mindjárt a beszéd elejére helyezzük és a beszéd folyamán rámutatunk, hogy napjainkban mennyire valósul meg az Egyház csalhatatlan tana pl. az Egyház s állam viszonyáról stb. az életben. Bár ezzel a módszerrel erősebb a veszély, hogy túlságosan filozofálásba esik a szónok, s ezáltal unalmassá válik, mégis ez is biztosítja a beszédnek *szent* jellegét, s viszont ügyes történelmi példák s hasonlatok által a figyelem élénkítését is el lehet érni.

Egyik módszer nyomán sem érhet a vád, hogy a szószékről politikát hirdettünk. Mi hitünket hirdettük. Hiszen a hitellenes harc most főleg ezekben a lövészárkokban tombol.

Ennél továbbmenni azonban nem szabad!

Meggyőződésünk szerint a papnak soha sem szabad a politikai pártok vitáiba annyira belekerülni, hogy a más párton levőkkel — akik szintén az ő hívei — feszült helyzetbe kerüljön; és még kevésbbé szabad valamelyik párt tanait oly dogmatikai axiomák gyanánt hirdetnie, mint ahogy prédikációit szokta elmondani. Komoly megsértése volna ez kimagasló helyzetének. A rendes tapasztalat különben is azt mutatja, hogy a keresztény politikai pártok győzelmét nem a plébános nagy politikai agitációja biztosítja, hanem sokkal inkább az *évtizedes, intenzív pasztorális munka.* Ahol mély a hitélet, ott győz a keresztény politika is, s beigazolódnak az osztrák püspöki karnak 1910-ben mondott szavai: «*Clerus persuasum habeat, optimam curam animarum etiam apicem artis politicae esse*».[2]

[1] Ilyen beszédvázlatokat közöl *J. Brögger* a «Kirche und Kanzel» 1919. évf. 40. s köv. lapjain.

[2] *Jäger:* Gedanken zur heutigen Seelsorge. Graz. Styria. 1921. 38. lap.

III. Gondolatok XV. Benedek pápa «Humani generis» enciklikája nyomán.

XV. Benedek pápa «*Humani generis*» kezdettel 1917 június 15-én oly fontos enciklikát bocsátott közre a prédikáció színvonalának emelésére és megújítására s nagyobb fokú átszellemiesítésére vontkozólag, hogy szükségesnek tartjuk úgy ennek, mint a június 28-án a Congregatio Consist. által — mintegy az enciklika fejtegetésének praktikus kiegészítése gyanánt — közzétett «*Normae pro sacra predicatione*»-nak főbb pontjait, amelyek témánkat lényegesen érintik, közzé adni.

A szentatya abból a kérdésből indul ki, mi lehet az oka, hogy annyi prédikáció s annyi hitszónok mellett is egyre nagyobb méretet ölt a vallási közönyösség. Ennek egyik okául a hibás prédikálási módot jelöli meg.

A) **Mit követel a megfelelő, korszerű prédikáció a prédikálótól?**

A prédikáló legyen képes «*üdvösen*» prédikálni; ez alatt az enciklika azt érti, hogy ne a hallgatók tetszését keresse, hanem Isten dicsőségét s a lelkek üdvét igyekezzék szolgálni. A prédikáció célja az üdvösség természetfeletti életét ápolni, és ebben különbözik «toto genere» a világi beszédfajoktól.

Éppen azért az enciklika a prédikáló alkalmasságának legelső föltételéül a papságra való *természetfeletti hivatást* jelöli meg, amelynek viszont külső jelei az erény és tudás oly foka, mely a gyümölcsöző igehirdetésre képessé tesz. Ez tehát csak megújítása Szent Pál Timotheushoz intézett figyelmeztetésének: «Sollicite cura teipsum . . . ., operarium inconfusibilem, *recte tractantem verbum veritatis*» (Tim. 2, 15.), és a püspököktől megkövetelt feltételének: «ut potens sit exhortari in doctrina sana». (Tit. 1, 9.)

A legszebben kidolgozott prédikáció is holt s hatástalan anyag marad, ha nem izzik a szavak mögött az eleven papi lelkület tüze. A jó egyházi szónokban megkívánt papi egyéniséget sem természetes szónoki tulajdonságok, sem homiletikai szabályok tömege pótolni nem tudja; ide a természetes ügyesség mellé teológiai iskolázottság, mély vallásosság, szilárd erkölcsi élet s nagy életismeret szükséges.

Mennyire fontosnak tartja a szentatya a méltó prédikálást, kitűnik a «Norma» részletes előírásaiból, melyek a prédikátorok kiképzéséről szólnak.

A kiképzés első része a szentelés *előtt* történjék, «ab ipsa iuvenili aetate», s terjedjen ki a különböző beszédmódok, külső előadás, a szentatyák, mindenek előtt a Szentírás, evangéliumok, Apostolok Cselekedetei s a levelek ismertetésére. Külön is megemlítve találjuk — amire, sajnos, nem mindenütt fektetnek nálunk elég súlyt —, hogy a papság alkalmazása a lelkipásztorkodásban mindenki egyéni tehetségeinek s hajlamainak megfelelően történjék. Ezek előírások olvastára nem hallgathatjuk el azt a megállapításunkat, hogy átlagos teológiai tantervünk az egyházi ékesszólástannak még nem mindenütt juttatott nagy fontosságához mért helyet. Nevezetesen a Szentírásnak homiletikus célból történő exegetizálására és a szentatyák hasonló célú olvastatására alig nyílik alkalom; pedig a «Norma»-nak ezt a követelményét különösen is fontosnak tartjuk a prédikáció értékének emeléséhez.[1]

A «Norma» a szentelés előtt nyert általános homiletikai orientálódás további kifejlesztését a *szentelés utáni továbbképzéstől* követeli. Sajnos, ezt a továbbképzést a jelenlegi gyakorlat szintén nem ismeri elegendően. Ma a papi konferenciák s homiletikai folyóiratok az egyetlen segítő eszközei ennek a továbbképzésnek. A fiatalabb papságnak gyakrabban tartandó, egészen gyakorlati homiletikai kurzusok megvalósításától — amelyek pedig komoly homiletikai erőfeszítések kiinduló pontjai lehetnének — még messze vagyunk. Pedig csak aki már pár évig maga is szerepelt a szószéken, érti meg az apróbb, de fontos szabályokat, lehet figyelmessé beszédhibákra s a hallgatóság lelki szükségleteire egyaránt.

A prédikáló *gondolkodásmódjára s az előadásra* vonatkozólag is sok értékes útmutatásra lelünk az enciklikában. A szentatya helyteleníti a prédikációban megnyilvánuló hiúságot, amely inkább puffogó, nagy dolgokat szeret mondani, mint hasznosat; amely a hatás kedvéért elhallgatja a keményebb igazságokat, amelyeket a romlott emberi természet nem szívesen venne be; amely hitetlen vagy nem katolikus írók idézeteivel tűzdeli teli a beszédet; amely színpa-

[1] Ugyanezt követelték már az enciklika előtt *Meyenberg* (Homiletische und katechetische Studien. Luzern. 1905. 162. l.), *Rösler* (Vorträge auf dem zweiten homiletischen Kurz in Ravensburg), *Stingeder* (Wo steht unsere heutige Predigt? Linz 1910. 77. lap).

dias vagy népgyűlési előadási móddal alacsonyítja le a szószék méltóságát. Abban a pontban fedezhetjük fel az enciklikának a prédikátorra vonatkozó legfontosabb részét, ahol nem szűnik meg hangoztatni, hogy a prédikálás *természetfölötti üdvhirdetés*, tehát oly természetfölötti ténykedés, amelyre e munka elvégzőjének, a prédikátornak szintén természetfölötti eszközöket kell használnia. Ha a szónok egész gondolkodása, tervei, céljai s életmódja a lelki élet szolgálatában állanak, külső előadása, hangja, gesztusai sem fogják nélkülözni a mély benyomást kiváltó, komoly méltóságot. Ez a «*praeparatio animi*» az enciklika szerint époly fontos az egyházi szónokban, mint a tudományos kiképzés. És viszont igaza van a pápának, mikor prédikálásunk sikertelenségének egyik főokát abban véli megtalálni, hogy a természetfölötti kapcsolat, a lelkület és cél hiánya miatt nem lehet prédikátorainkra teljesen alkalmazni Szent Pál szavát: «Pro Christo legatione fungimur». (II. Cor. 5, 20.)

B) A prédikáló személye után az enciklika **magáról a prédikációról** szól és beszédeink rendszeres témájául Szent Pállal együtt «Jesum Chistum et hunc crucifixum» (I. Cor. 2, 2.) jelöli meg.

Úgy megismertetni Krisztust az emberek között, hogy ez az ismeret ne csak hitüket gyarapítsa, hanem a keresztény élet tüzét is felszítsa, — ez a prédikáció célja. Krisztusról nem prédikálunk ma eleget; pedig ez minden prédikálási téma fölött hasonlíthatatlanul gyümölcsözőbb. Őt kell ismét beszédjeink középpontjába állítanunk, minden elvont keresztény tanítást benne konkrét életre váltva bemutatnunk, minél többet beszélni az ő szent alakjáról és hamarosan látni fogjuk, hogy szent személye a 2000 év távlatán át is bűvölő erővel képes megragadni a modern lelkeket is.

Szent Pál beszédtémája után rámutat az enciklika Szent Pál *szónoki eszközeire* is: «non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis». (I. Cor. 2, 4.) Ezzel kapcsolatban elítéli a pápa a merőben filozófiai beszédeket, amelyek természetfölötti lelki életet pusztán természetes eszközökkel — kinyilatkoztatás s teológia segítségének igénybevétele nélkül — akarnak ébreszteni, pedig — mint írja a pápa — «neque enim in ordine supernaturali humanis tantum adminiculis quidquam proficitur».

Amint föntebb a szentatya a prédikáló személyétől természetfölötti diszpozíciót követelt, épúgy követeli itt a prédikációtól a természetfölötti bizonyítási eszközök alkalma-

zását, mert hiszen a prédikálás célja is túlhaladja a merő természet kereteit. Ezért ajánlja a pápa minden prédikációnak örök első forrását, a Szentírást különös tanulmányozás végett.[1]

IV. A tízperces prédikációk.[2]

Az egyházi gyakorlat mai szokása mellett, mely átlag fél órában szabta meg a szentbeszédek idejét, a könnyebben mozgó, kevés szabadidővel rendelkező modern ember ma már nem könnyen talál elegendő időt prédikáció hallgatáshoz. A félórás beszédek ma már az intelligencia előtt sokkal hosszabbaknak tünnek fel, semhogy azok rendszeres hallgatására időt szakítana magának.

Ezzel a körülménnyel számolt több külföldi ország papsága, midőn a hagyományos félórás prédikációk *mellett* a szentmise első evangéliumával kapcsolatban rövidebb, 5—10 perces szentbeszédet léptetett életbe.

A félórás beszédeket — véleményünk szerint — nem volna szabad ezután sem feladnunk. Maradjanak meg azok továbbra is kedvező alkalmaknak a buzgó hívek számára, akik a vallási igazságokat alaposabb megvilágításban, tématikus kifejtésben (amelyhez mégis csak hosszabb idő kell), akarják hallani.

Nem fogják tehát ezek a rövid beszédek fölöslegessé tenni a szentbeszéd ma ismert félórás alakjait; továbbra is meg-

[1] A szentírási prédikációk rendszeres feldolgozása céljából kitűnő biblikus prédikáció-gyüjtemények sorozatát kezdte meg 1917-ben a paderborni Schöningh cég: «*Alttestamentliche Predigten*», többek közreműködésével szerkeszti *P. Dr. Tharsicius Paffrath O. F. M.* «*Neutestamentliche Predigten*», többek közreműködésével szerkeszti *P. Dr. Thaddeus Soiron O. F.*

[2] Források: *Busser:* Zehn-Minuten-Predigten. Regensburg. *Esser:* Eine Viertelstunde. 1. és 2. k. Predigten im Anschlusz an die hl. Sonntagsevangelien. 3. és 4. k. Predigten auf die Festtage des Kirchenjahres. Paderborn. (Magyarul is megjelent a «Korda» kiadásában.) *Hickey* O. S. B.: Dix minutes en chaire. Paris. Beauchesne. *Pailler:* Instructions d'un quart d'heure. Paris. Téqui. *E. Ross:* Five minute sermons. I—III. Herder Book. St. Louis. *Schellauf:* Zehn-Minuten-Predigten. Meser's Buchhandlung. *Seehart:* Loqui diu non possumus. (Kurze Zeitpredigten.) Mainz. *Tissier:* A la messe de onze heure. Paris. Téqui. *Weninger:* Originelle, kurzgefasste, praktische Predigten. Mainz. *300 kurze Frühlehren.* (Fünf-Minuten-Predigten auf alle Sonntage des Jahres.) Von Priestern d. Kongr. d. hl. Paulus. Regensburg.

tarthatjuk azokat ott, ahol tényleges hallgató közönségük van.[1] Ott azonban, ahol a hívek nagy része ma *semmiféle* prédikációt sem hallgat, mindenképen hasznos és szükséges a vasárnapi mise evangéliumához csatolt 5—10 perces beszédek bevezetése.

Főkép városokban szükségesnek tartjuk a német, hollandi stb. példa követését. Ezekben az országokban vasárnap és ünnepnap délelőttökön majdnem minden időrendben beosztott szentmise első evangéliuma után 5—10 percnyi prédikációt is hallgatnak a misén jelenlevő hívek.[2]

Ennek a rendszernek hatása beláthatatlanul fontos a hitéletre. Hiszen napjainkban nálunk a hívek egy nagy része még a misehallgatás kötelezettségének sem tesz eleget; de akik misét hallgatnak is azok közül is mily kevesen hallgatnak szentbeszédet! Sokan bizony éveken át nem!

Mi ennek a következménye?

Azt a kis vallási ismeretet, amelyet az iskolában elsajátítottak, hamarosan el is felejtik és csakhamar beáll náluk is a hitközöny, amint Szent Pál megmondotta nevezetes szavaiban: «Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei».

Rendkívül fontos, hogy intelligenciánk is hallgasson prédikációt. A természetfölötti életet, ha elalélt, ez ébreszti, ha él, ez fejleszti. Nem hiába tartották az apostolok a prédikációt előbbrevalónak az alamizsnaosztásnál s betegápolásnál (Ap. Csel. 6, 2. 4.), s nem hiába tartotta fenn az ősegyház a prédikálás jogát a püspöknek. Ezzel utalni akart annak rendkívüli fontosságára. A szentmise főbb cselekmény ugyan, a szentségek nagyobb értékűek — teológiailag; de a szentmise megértésére, a szentségek értékelésére a prédikáció tanít! «Hogyan hisznek annak, akit nem hallottak?» (Róm. 10, 14.) Igazán honnan szereznék hitüket? Otthon? Az intelligens családok otthona aligha mondható ma kereszténynek. Ujságból? Nem olvasnak keresztény lapot. Vallási ismeret gyüjtésre s az iskolában tanultak felújítására sokszor bizony ma egyedüli eszköz a prédikáció. Minden városban van egy késői, az intelligencia által láto-

[1] Túl aggályosnak tartjuk tehát *Gushurst* véleményét, aki a rövid beszédekben a korszellemnek tett alaptalan engedékenységet lát. (*Gushurst:* Seelsorge und XX. Jahrhundert. Paderborn. 1912. 21. l.)

[2] A püspöki «*Cerimoniale*» ma is tartalmazza ezt az előírást: «Sermo regulariter infra missam debet esse de Evangelio currenti». (L. I. c. XXII. n. 2.)

gatott ú. n. «kalapos mise», vagy «szagos mise»; legalább ezek alatt vezessük be okvetlenül a rövid szentbeszédet.

A szentmisébe beszőtt rövid beszédekkel azoknak is módot nyujtanánk prédikáció hallgatásra, akik a mai fél-órás beszédeken bármi okból nem vehetnek részt. Kitűnő pasztorális érzékkel mondja X. Pius 1911 június 6-án a braziliai püspökhöz írt levelében:

«Optime autem populi commodis consultum fuerit, si hoc in morem inducetur apud eos, quod iam in aliis dioecesibus utilissime factitatur, ut unusquisque sacerdotum ex utroque clero, singulis diebis festis inter sacrum conciunculam de rebus divinis habeat».[1]

Sajátos előnyük az ilyen beszédeknek az is, hogy általuk a mise leckéje s evangéluma már a mise első részében ismertté válik a hívek előtt s ennek kapcsán a hívek egy-egy jó vezérgondolatot is kaphatnak a mise további hallgatásához.

Természetesen ezeknek a beszédeknek *kitűnően kidolgozott, átgondolt* allokucióknak kell lenniök. Mert nemcsak az fontos, hogy rövidek legyenek, de époly szükséges, hogy velősek is!

V. Temetési beszédek.[2]

A) A katolikus szertartási könyv előírásai általában nem ismerik ugyan temetés alkalmával a fungáló pap részéről mondandó gyászbeszédet, híveink körében azonban gyakran fordulhatnak elő oly halálesetek, amidőn a temetésen résztvevők lelki haszna megengedetté, sőt **célszerűvé teszi rövid gyászbeszéd tartását.** Azt legalább is örömmel látnók, ha *intelligens híveink* temetésénél néhány komoly szót mondana a pap és ezzel is igyekeznék enyhíteni a mai kizárólagosan latin temetési szertartás meglehetős egyszerű-

[1] Act. Ap. S. Vol. III. nr. 8. pag. 263.

[2] *Besson:* Les Mystéres de la Vie Future. Paris. Téqui. *Büchler:* Grabreden. Rottenburg. *Drexellius:* Considérations sur l'Éternité. U. o. *Engel:* Heilandstrost (Licht- und Trostworte an christl. Gräbern). Breslau. *Füssy:* Halotti beszédek. Bpest. *Gumpenberg:* Trauer und Trost an den Gräbern unserer lieben Toten. Regensburg. *Hamon:* A síron túl. Bpest. *Keppler:* Armenseelenpredigt. Herder. *U. a.:* A szenvedés iskolája. Bpest. *Lapeyrade:* La Priére pour les Morts. Paris. *Méric:* L'Autre Vie. Paris. Téqui. *Nagelschmidt:* Begräbnisreden. 2 k. Paderborn. *Nicolas:* Les Vivants en Visite chez les Morts. Paris. *Vidmar:* Grab- und Trauerreden. Innsbruck.

ségét. Mert hiszen olyan intelligens hallgatóságnak beszélne, akik más alkalommal alig kerülnek pappal érintkezésbe, még pedig olyan kedvező hangulat között, mint talán soha máskor.

A temetési szertartások mélyebb értelmét a hívek úgysem fogják fel könnyen; azokat szavainkkal kell megmagyaráznunk. Aztán vannak egyes megrendítő halálozások (szerencsétlenség; igen súlyos szenvedés utáni halál; sok árva maradt; hirtelen halál stb.), amelyeknél a résztvevő közönség különösképen is meghatódik, és szinte elvár a paptól néhány szót a szenvedés értelméről, az örök életről stb. Ha a temető pap ilyen eseteknél is szó nélkül, oly nyugodtan recitálja el imáit, mint egy végelgyengülésben csendesen meghalt nyolcvanéves anyóka koporsójánál, bizony könnyen ad tápot annak a felfogásnak, amely szerint «a papnak nincs szíve». Ilyen alkalmat elszalasztani pasztorális mulasztás, és itt hallgatni nem arany, hanem kötelességmulasztás.

Az ilyen gyászbeszédet nem ítéli el XV. Benedek pápa nevezetes enciklikája («Humani generis»), csak *a templomban a halott koporsója fölött mondott beszédekre írja elő* az enciklikához kiadott «Norma»-ban: «Eloquia funebria nemini recitari fas esto, nisi praevio et explicito consensu Ordinarii, qui quidem, antequam consensum praebeat, poterit etiam exigere, ut sibi manuscriptum exhibeatur».

Persze, a gyászbeszéd csak akkor tölti be feladatát, ha nem az elhunytat dicsőítő beszéd az, hanem a túlvilági életre utalással, egyrészt az árvákat s özvegyet vigasztaló felebaráti szeretet parancsának teljesítése, másrészt pedig felhasználása annak a kedvező lelki diszpozíciónak, melybe temetéskor az örök igazságok megfontolására különben alig hajlandó emberek is belekerülnek.[1] Az élet nehézségeiről, anyagaik hajhászásának hívságáról, halhatatlanságról, ítéletről, föltámadásról, Isten igazságosságáról s irgalmáról soha megrendítőbben s eredményesebben nem lehet beszélni, mint egy nyilt sír szájánál. Protestáns íze csak úgy lenne a gyászbeszédnek, ha az elhúnyt magasztalását tűzné ki célul; de ha a beszéd a föntemlített magasabb célt tartja szem előtt, nincs okunk idegenkedni attól a szokástól,

[1] Kitűnő tárgyalást ad a gyászbeszédekről *Brandt*: «Vorträge auf dem zweiten homiletischen Kurs in Ravensburg». 103. l. V. ö. még *Horváth János*: Az ékesszólás a koporsónál. Veszprém. *Keppler*: Die Armenseelenpredigt. Herder.

amelyet *Szent Ambrus* és *Nazianzi Szent Gergely* reánk maradt örökbecsű gyászbeszédeinek tanusága szerint az őskereszténység is gyakorolt, s amelyet a «*Cerimoniale Episcoporum*» is megenged, és amit a régi magyar rituálék is ismertek.

B) Nem lesz talán fölösleges, ha a gyászbeszédekkel kapcsolatban **a temetők pasztorális jelentőségéről is** leírunk itt néhány gondolatot. Hiszen örömmel kell nyúlnunk minden eszköz után, amely a mai hideg lelkek megnyerésében csak némileg is segítségünkre lehet.

A temető az őskereszténység gondolata szerint az Isten nagy szérűskertje és az Egyház mindig tudatában is volt a temetők csendes sírjaiból kiáradó pasztorális segítő erőnek.[1] Az őskeresztények a vértanuk sírja fölött tartották összejöveteleiket, s a középkor hatalmas dómjai is csendes kripták és sírok fölött szökkentek magasba. A temető rendezettsége ma is jele a hitközség mélyebb lelki életének.

A temető kitűnően alkalmas a *kegyelet növelésére* a halottak iránt. Érdekes, hogy éppen az az Egyház becsüli meg legjobban az emberek porlandó maradványait is, amelyik az ember életében soha nem szűnik meg a lélek jogait s elsőbbségét hangoztatni. A halottak iránti kegyeletnek mi csak örüljünk. A bécsi nép leveszi kalapját minden temetési menet előtt, a tiroli temetőkben szentelt vizet is tartanak, hogy a látogatók a sírokat meghinthessék, és az ilyen kegyeletes lelkület feltétlenül kedvezőbb talaj a vallási munka számára, mint az az újpogány, eldurvult gondolkozás, mely a halott előtt pietas nélkül tud elmenni. Szent Pál szomorúan írja a régi pogányokról: «sine pietate sunt».

De a temető *kitűnő hithirdető* is: a mulandóság dörgőszavú hirdetője ebben az arany után futó, sárba ragadt, tövises bokorban vergődő, az élet gondjaiban fölemésztődő mai emberiségnek. Mint kiáltanak a néma sírok (és minden szavuk egy-egy pasztorális pörölycsapás a lelkeken): «Vae vobis divitibus!» «Beati pauperes spiritu!» «Vae vobis, qui nunc ridetis!» «Beati tristes!» stb.

A temető kitűnő ébrentartója lehet az *örök élet gondolatának*, sőt — a lelkekhez való kapcsolatunk ügyes megvilágításával — elsőrendű paralizálója a mai, feldúlt idegzetű, intelligens emberek lelkét elöntő spiritista áramlatok tobzódásainak is.

[1] Már csak azért is következetesen jár el, mikor oly határozottan állást foglal a temetőt fölöslegessé tevő halotthamvasztás ellen.

Mindeme hatásai miatt a temető méltán megérdemli, hogy gondunk legyen reá.

Ügyeljünk mindjárt annak méltó külsejére is. Mert ahol vadon nő a fű, omladozik a kerítés, kecskék legelnek a rendetlenül, terv nélkül ásott sírokon, — ott bizony, ezzel az «abominatio desolationis»=szal a temető nem pasztorális eszköz, hanem botránykő.

A helyes temető=kultuszt lehet ügyesen ápolni s fejleszteni híveinknél. Buzdítsuk őket, hogy a halottak estéjén kívül is keressék fel kedves elhunytjaik sírját; a hitoktató is kiviheti néha oda az iskolás gyermekeket (főkép a gyermek=sírokhoz); de nem kevésbbé jó hatással van a hívekre, ha látják, hogy a plébános is sétálgat a sírok közt breviáriumát mondva, vagy rózsafüzért imádkozva meghalt híveiért. Természetesen föltétlenül kívánatos, hogy a temetési szertartás végzésébe is minél több lelket vigyünk. Nem fölösleges erre külön is felhívni a figyelmet; mert hiszen a mindennapi megszokottság könnyen visz a latin imák lélektelen recitálására. Temetési szertartásunk úgyis eléggé szegényes (főleg a fővárosban, ahol ének is ritkán kíséri a pap szavát). Ajánlatosnak tartjuk tehát, hogy a latin szöveg után megfelelő esetekben, néhanapján rövidke beszédet, de okvetlenül minden temetés után legalább rövid magyar imákat is végezzünk.

De éppen pasztorális érdekből emelje fel a pap szavát azon elkereszténytelenítés ellen is, amely a nagy városok temetőiben a síremlékek révén folyik. Akárhány helyen a síremlékek között bizony a modern pogányság lehelete suhan végig. A reménytelenül zokogó szoboralakok («sicut qui spem non habent»), a derékbatört oszlop, a szörnyű nagy gránitkocka a síron, s a komikus, vagy pogányhangzású feliratok mind=mind a materialista világfelfogás belopódzása a szent helyre. Pedig egyszerű fa, vagy kovácsolt vasanyagból is (tehát nemcsak drága márványból) s ügyes kertészmunkával bájos, kegyeletet ébresztő, mélyen vallásos temetői művészetet lehet megvalósítani.[1] Itt is jusson tehát eszébe a papnak a próféta szava: «Ecce constitui te, ut evellas et destruas et disperdas et dissipes et aedifices et plantes». (Jer. 1, 10.)[2]

[1] *Geitner:* Das christliche Grabmal. München. Gesellsch. f. christl. Kunst.

[2] Ezt egyébként a C. I. C. is előírja az 1211. can.=ban: «Caveant ordinarii locorum, parochi ac Superiores, ad quos spectat, ne in

VI. Konferenciák. Vallási előadások.[1]

«Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül». (Márk 16, 16.) Ez a keresztény életnek immár két ezer év óta érvényes jelszava, amely az intelligens vagy kevésbé tanult embereket egyformán arra kötelezi, hogy Krisztus tanait jóakaró hívő lélekkel elfogadják, s homlokukat odatartsák a keresztvíz alá. Ez volt mindenkor a keresztény élet megkezdése s megvalósítása. Ma is úgy van, hogy a lelkipásztor nem mondhat igent ott, ahol az Egyház veto-t kiált, hogy nem adhatunk cukrot ott, ahol a föld savának kell lennünk.

A különbség az egyes történelmi korok közt csak annyi, hogy egyes korszakokban több, másokban kevesebb akadállyal kell megküzdenie a léleknek, mely Krisztus örök igazságainak megismerése felé tart. És ki tagadhatná, hogy ma ezek akadályok, melyek a Krisztust követő intelligens léleknek útját állják, csak megsokszorosodtak. Hiszen a testi és lelki, örökölt és szerzett tulajdonságoknak, hajlamoknak, tudatos vagy öntudatlan vágyaknak, céloknak, törekvéseknek az a végtelenül bonyolult és talányos összetétele, amit mi «modern lélek»-nek nevezünk, szinte legelsősorban abban nyilvánul meg, hogy fázva fordul el a tekintélyen, kinyilatkoztatáson felépült hitrendszertől. Autonom akar lenni vallási életében is s mindazt, amit elfogad vallási téren, lehetőleg eszével is meg akarja alapozni.

A Szent Pál «rationale obsequium»-ának sürgős hangoztatását az intelligencia pasztorálásában ez teszi kettősen indokolttá; ez magyarázata s igazolása az intelligens osztályok

cemeteriis epitaphia, laudationes funebres ornatusque monumentorum quidquam prae se ferant a catholica religione ac pietate absonum».

[1] Néhány forrás (a bibliografikus «Függelék»-ben felsorolt hitvédelmi könyveken kívül): *Feuling O. S. B.:* Glaubensgewissheit und Glaubenszweifel (Drei Vorträge für Gebildete) Beuron. Verlag der Beuroner Kunstschule. *Garrigoue Lagrange:* Dieu. Son existence et sa nature (Solution thomiste des antinomies agnostiques) Paris. Beauchesne. *Jatsch:* Das Evangelium der Wahrheit und die Zweifel der Zeit. (Apolog. Vorträge zu den sonntags-evangelien des Kirchenjahres) 2 kötet. Herder. *Brettle:* Die Kirche und die moderne Welt. (Vorträge für Gebildete) 40 hitvédelmi prédikáció, melyeket a szerző Würtzburgban mondott el a 11 órai misén. *Prohászka:* Konferencia beszédei. *Besson:* L'Homme-Dieu (Conférences préchées à la métropole de Besancon) Paris. *Tissiet:* Le fait divin du Christ. Paris. *Besson:* L'Église, oeuvre de l'Homme-dieu. Paris.

részére a rendes templomi beszédektől elütő, ú. n. konferencia-beszédek tartásának is.

Konferencia-beszédeket a francia *Fraysinous* († 1841) tartott először abból a célból, hogy a vallásgyűlöletben felnövekedett ifjúságot a vallásos élethez visszavezesse. Nyomában sok francia szónok alkalmazta sikerrel a beszédeknek ezt a fajtáját, mint pl. *Lacordaire* († 1861), *Ravignan* († 1858), *Félix* († 1891), *Monsabré* († 1907). Az olaszok közt *Ventura* († 1861), *Agostino de Monte Feltro*. Nálunk főleg *Prohászka* és *Bangha*.

A) Szükségességük.

A pogányokhoz «küldelek, hogy megnyissad szemeiket és a sötétségből a világossághoz térjenek». (Ap. Csel. 26, 18.) Ezek a szavak nemcsak Szent Pálra és az akkori pogányokra vonatkoztathatók, hanem akárhány mai megkeresztelt intelligens emberre is, akinek hitbeli ismeretei nem nagyon múlják felül a pogányokét. Ha a modern embertől azt kívánják, «hogy higgyen Jézusnak szűztől való születésében, Mária szeplőtelen fogantatásában, vagy Krisztus feltámadásában és mennybemenetelében, akkor elfordul s azt fogja mondani: kérem, hagyjon magamra, nem értjük egymást».[1] Mennyire szükség van konferencia-beszédekre, ha a különben jóakaratú *Paulsen* is így ír! Jól tudjuk ugyan, hogy intelligenciánk vallási közönyösségének főoka nem az észbeli nehézségekben van; mindamellett elhibázott dolog lenne esetleges észbeli nehézségeik fölött egyszerűen napirendre térni, mert észbeli alapozás nélkül túlzó intellektualizmusukat helyesebb utakra mi sem terelhetjük.

A konferencia-beszédek jelentőségét megadja az a tény, hogy a modern ember benső meggyőződését még féltékenyebben őrzi a megkötöttség ellen, mint külső cselekedeteit. Az ész áldozatát meghozni egy bizonyos meggyőződés elfogadásával sokkal nehezebb neki, mint akaratát valamely külső tettre kényszerítenie. Intelligens híveink erkölcsi életét csak hitüknek erős megalapozására építhetjük fel. Természetesen mindig szem előtt tartandó e beszédekben a lelki javítás célja, mert csak így kerülhető el a «*Congregatio Episcoporum et Regularium*» jogos kifogása, amelyben szóvá teszi, hogy egyes szónokok «a maguk, s nem a Jézus Krisztus ügyét keresik» (Kor. I. 13, 5.) s «a konferenciáknak egy rosz-

[1] *Paulsen:* Einleitung in die Philosophie. 256. l.

szul értett módját alkalmazzák, mely csiklandozza a szellemet és a fantáziát, de sohasem indítja meg az akaratot, sohasem javítja meg az erkölcsöket».[1]

Nem szabad soha szem elől téveszteni a helyes apológia célját. A *hívőt* megerősíteni hitének biztosságában, s a hite által nyujtott örömökben: ez első célja az apológiának, ez lehet tehát célja a konferencia-beszédeknek is. *Hitetleneket* nem elsősorban apologetikus érvek hoznak vissza az Egyházhoz (mint ahogy legtöbbnyire nem is ilyen természetű okok vitték el őket onnan), hanem akárhánynál a személyes lelkiélmények játsszák a döntő szerepet.

Mi is azt valljuk, hogy a konferencia-beszédek nem szentbeszédek s *nem pótolhatják a tulajdonképeni szentbeszédeket;* hanem azokra mégis *előkészítik, fogékonnyá teszik* a hitében megfogyatkozott hallgatóságot, melynek kezdetben a szentbeszéd még túl nehéz, szokatlan táplálék lenne. Mi is valljuk, hogy *nem elsősorban* a hívő közönségnek valók a konferencia-beszédek, de azért nagyvárosokban hébe-korba mégis szükségesek. Ezek csak úttörői a szentbeszédeknek, nem adják a teljes evangélium kenyerét, amelyre a hívők vágynak, hanem csak a hithez előkészítő, hitet megkedveltető tejet, melyet a hitében gyenge modern lélek is meg tud emészteni. De azért hasznosak lehetnek a hitükhöz ragaszkodó hívéknek is, akiket megerősítenek a napilapokban, társaságokban stb. hemzsegő ferde vallási felfogások ellen.

A konferencia-beszédek célja legyen észbelileg is kiképezni híveinket, hogy «Krisztus Jézus jó katonája» (Tim. II. 2, 3.) legyenek, «mindenkor készek lévén megfelelni mindenkinek, aki tőlük okát kérdi azon reménységnek, mely bennünk él». (Pét. I. 3, 15.)

B) A konferencia-beszédek kellékei.

Az ezernyi kételytől marcangolt lélek, mikor végre egy papot meghallgat, éppen nem retorikai csillogást, frázisok tömkelegét, sőt nem is csillogó szellemi sziporkákat vár, hanem legelsősorban *világos fogalmakat, nyilt beszédet, határozott állásfoglalást.* A küzködő lelkeket a végleges hitbeli elbukástól ugyan meg nem menti a legszebb stílus s legsikerültebb deklamálás sem! Éppen azt szeretné a hallgató, hogy a szónok bizonyítsa is be, amit oly szép lendülettel előad.

[1] A körlevelet közli a «Magyar Sion». 1904. 746—52. l.

Enélkül a legjobb akaratú hallgatóság előtt is úgy hangzik beszéde, mint valami ismeretlen, más világból jövő, érthetetlen szavak zuhataga.

A konferencia tehát *tudományos igényekkel* lép fel. Nagyon résen legyen hát a szónok, hogy esetleges botlásokkal többet ne ártson a jelenlevő szakemberek előtt, mint amennyit használ. Ha nem ért valamihez, inkább ne is kezdjen bele, mert a neki idegen területen úgy fog csetleni-botlani (az ügy mérhetetlen kárára), mint ahogy Dávid tántorgott, — mikor felvette Saulnak nem rá szabott fegyverzetét.

A szorosan vett szentbeszédben inkább érvényesül az isteni ige ható ereje; míg a konferenciát tartó bizony *legyen felvértezve a tudományosság minden kellékével.*

De még így is, a legjobb akarat mellett is lehetetlenség manapság minden kérdésben otthonosaknak lennünk. A polihisztorok kora visszavonhatatlanul lejárt. Igyekezzünk tehát inkább kevesebbszer, de annál alaposabban szólani; vagy még inkább — a modern munkamegosztás elve alapján — más, jártas papokat is megszólaltatni, mintsemhogy vakmerő bátorsággal és szuverén fölénnyel mi magunk ítélkezzünk ma egy történeti, holnap bölcseleti, másnap dogmatikai, azután természettudományi komplikált kérdésekben. Ez a pózolás «ignotos fallit, notis est derisui».

Egyet azonban itt sem szabad felednünk. Vannak problémák, amelyeket maradék nélkül, teljesen kielégítően megoldani egyszerűen lehetetlenség; *így* megoldani ne is akarjuk azokat. Egész más: hitünket észszerűen megalapozni, s egész más azt matematikai tudássá laposítani akarni. *Schulte* talpraesett megjegyzését tartsuk szem előtt: «Nem szabad nekünk, papoknak a scandalum pusillorum félelme miatt tarthatatlan dolgot védelmezni, bebizonyított tényeket letagadni vagy csak letompítani is akarni. A tanult emberek visszanyerésére talán nincs ennél veszélyesebb taktika. A mult és jelenkor vallási árnyoldalai s visszás állapotai nem fogják az intelligencia szívét elhidegíteni a hosszú évszázadok alatt sebekkel borított Egyháztól, hanem inkább közelebb vinni hozzá, ha ezeket a szükséges kegyelettel és igazi komolysággal tárgyaljuk».[1]

Persze vigyázzunk, hogy csak oly ellenvetéseket említsünk, amilyenek a hallgatók lelkében felmerülhetnek. Fölöslegesen nehezítenők munkánkat, s eredményét tennők koc-

[1] *Schulte:* Die Kirche und die Gebildeten. Herder. 1919. 160 l.

kára, ha minden apró=cseprő nehézséget előrántanánk, amelyet aztán a rendelkezésre álló idő alatt úgy sem oldhatunk meg.

Inkább azon igyekezzünk, hogy a felhozott kételyek megoldása világos, biztos, imponáló legyen. Sem élc, sem gúny itt nincs helyén! Okosan persze kifejezést adhatunk megütközésünknek is egyik=másik rágalom említésekor; de egyébként «harc a bűnökkel, béke az emberekkel». A személyeskedés a szószékről okvetlenül kizárandó!

Emellett ne feledjük a régi igazságot, hogy a kereszténység leghatékonyabb védelme mégiscsak *a keresztény tanok pozitív előadása* a maguk nyiltságában. Ez legtöbbször többet ér a közvetlen hitvédelemnél.

A «*Congregatio Episcoporum et Regularium*» körlevele (1894 júl. 31.) így ir e tárgyban: «Száműzve legyenek a szószékről azok a ragyogni akaró beszédek, melyek inkább spekulatív mint gyakorlati értékűek, inkább feltűnést keltő, mint gyümölcsöző tárgyakkal foglalkoznak. Az ilyesmi talán a zsurnalisztika küzdőterére és akadémiai tantermekbe alkalmas, de sohasem a szenthelyre . . . Továbbá az apologetikus beszédek érvelése inkább a kinyilatkoztatásból, mintsem emberi bizonyítékokból vétessék és oly alapossággal, világossággal nyujtassék, hogy az ellenvetések megcáfolása ne keltsen új ellenvetéseket. Az meg már éppen kerülendő, hogy a túlhajtott konferenciázás az erkölcsi prédikációkat, mint valami másodrendű dolgot kiszorítsa vagy kicsinylésnek tegye ki, mintha azok csak közönséges embereknek valók lennének; mert az igazság éppen ellenkezőleg az, hogy az erkölcsi prédikációk az összes híveknek szükségesebbek, mint a polemikusak s ezért a legügyesebb és legünnepeltebb szónok is, még a legválogatósabb és legszámosabb hallgatóság előtt is jól teszi, ha időről=időre a morális prédikációt alkalmazza. Máskép az ily hallgatók örökké csak tévelyekről fognak hallani, melyekben ők tán nem is részesek, — és soha az erényről s oly bűnökről, melyek valószínűleg köztük is előfordulnak, tán még inkább, mint az alsóbb osztályok között».[1]

C) Beszédtémák.

A konferencia=beszédek bölcseleti, erkölcsi, vallásbölcseleti tárgyakkal foglalkoznak, elsősorban a józan ész alapján

[1] Magyar Sion 1894. 749. l.

állva s eltekintve a természetfölötti kinyilatkoztatástól; vagy pedig kinyilatkoztatott igazságokat tárgyalnak ugyan, de nem prédikáció, hanem a teológiai előadás alakjában (didaktikus s nem didaszkalikus beszédek).

A beszédek főalapvonása: A vallástalan világnézet nem tud boldogságot, lelki nyugodtságot adni. Bennünk él az élet célja utáni kutatás vágya. Ezt elkerülni nem lehet. A napi élet forgatagának hullámai sokszor elfojthatják eszünk és szívünk vágyait, okoskodásait, de akár kemény napi munka után, akár durva érzéki örömektől elkábítva, előbb-utóbb feltűnik előttünk az élet céljának nagy kérdőjele. Ó, azok a magányos órák, az életuntságnak pillanatai, melyek sokszor a legnagyobb érzéki élvezetek után rohanják meg a lelket!

Hányan élnek manapság, mint az az angol, kinek sírján ez áll:

«Dubius vixi, non impius;
Incertus morior, non perturbatus;
Humanum est nescire et errare.
Ens entium, miserere mei».

Mit bánják, akárhogy is van! Ignoramus ... De vajjon méltó-e eszes lényhez a «lehet is, nem is?» Vállvonogatással szabad-e az örökéletet elintézni? Ez nem valami teoretikus, érdektelen igazság megállapítása, hanem legszemélyesebb ügyem s legfontosabb életkérdésem! Itt a felelet «vagy-vagy», de soha: «nem tudom!» Mert hiszen az életemet eszerint kell beállítanom. Agnoszticizmussal az emberi ész be nem érheti. Mindenütt keressük Istent, s hiába mondják nekünk, hogy céltalanul kopogtatunk; mi addig keressük, míg valami feleletet nem kaptunk. Viszont a hitetlen — *Strindberg*nek egyik szép gondolata szerint — mindenben hisz, ami tévedés.

Körülbelül ez legyen *alapszínezése* minden konferencia-beszédnek, akármilyen témáról szóljon is az.

Az alábbiakban felsorolunk néhány témát, amely konferenciabeszédek anyagául elsősorban alkalmas:

Isten léte; a lélek halhatatlansága; a szabadakarat; a fejlődés és leszármazás-elmélet; a bibliai teremtéstörténet; a túlvilág; kinyilatkoztatás; a Szentírás; a csoda; Krisztus istensége; messiási jövendölések; Jézus csodái s feltámadása; örök élet és örök boldogság; vallás s Egyház; a pápaság, a kereszténység kulturális hatásai; a pápák érdemei; Egyház és karitász; Egyház és a szociális kérdés; vallás és tudomány; Egyház és állam; a hitoktatás fontossága a nevelésben; laikus

erkölcstan; gyónás; Mária-tisztelet, szentek tisztelete; papi nőtlenség; tiszta élet; a szerzetesség; index, inkvizició; a Galilei-kérdés; katolikus erkölcstan és gazdasági haladás; mit köszön Magyarország a pápaságnak; halottégetés; spiritizmus; teozófia; lélekvándorlás; buddhizmus; panteizmus; monizmus; materializmus stb.

Nem kell ijedten kitérni útjából annak a két ellenvetésnek sem, amely a jobb érzésű intelligens hívek lelkét is sokszor komoly zavarba ejti. Az egyik: a kétezeréves Egyház arcára ráncolódó foltok, a «chronique scandaleuse»; a másik: a hitetlenség mai hódítása.

Az elsőre vonatkozólag ne féljünk beismerni, hogy a Sergiusokkal és VI. Sándorokkal, a Richelieukkel és Mazarinokkal, a reneszánsz-kardinálisokkal s a XVIII. század gáláns-abbéival mi sem dicsekszünk. Ha a 12 apostol közt is volt Júdás, elkerülhetetlen, hogy a mai 370.000 pap közt ne akadjon. Csak hangoztassuk bátran, hogy minden eszmény — minél fönségesebb az — annál inkább ki van téve a profanizálás veszélyének; s ahol az ember érintkezésbe jut az ideállal, ott azonnal kompromisszum — sőt néha bizony kompromittálás — keletkezik. A napot azonban nem átkozzuk el azért, mert a gonoszokra is süt, és az eszményeket nem vetjük el azért, mert voltak, akik visszaéltek velük. A «Nagy» nagy marad, ha képviselői néha talán kicsinyek is. Két évezred szédületes kultúrmunkájának értékét nem tudja megsemmisíteni egyesek kisiklása.

Ami pedig a második nehézséget illeti, nagy vonásokban szintén letagadhatatlan a tudós világ lelki elszakadása a keresztény hittől. De vajjon bizonyít-e ez bármit is a kereszténység ellen? Föntebb egy helyen már kifejtettük, hogy ezek a tudósok nagy analitikusok, nagy tekintélyek egy picinyke speciális szakban; ahol azonban szintézisre s a legmagasabb nézőpontokat szem előtt tartó összefoglalásra kerül a sor, illetékességük s tehetségük egyaránt lekicsinyül. Tudásuk geniális egy kicsi kis területen, de mihelyt ennek határain túlra kalandoznak, kezdődik náluk — Nietzsche szerint — a «grossze Dummheit». De egyébként a tudós világ elkereszténytelenedése nem is általános. És ha egyes hívek jóakaratát meg is zavarják a «hitetlen tudósok», ezek ellensúlyozására tucatostul mutathatunk oly nagyszerű tudósokra, akikre a tudomány s a keresztény hit egyaránt büszkék lehetnek.

Igen ajánlatos a konferencia-beszédekre névreszóló meg-

hívókat küldeni (a hívek kataszteréből kiírt címekre). Ma már mindenhová hívják az embert; ujság, reklám, plakát annyira vérünkbe ment, hogy tulajdonképen azt nem is tartják az emberek fontosnak, ami mellett nem verik a nagydobot. Hát ezzel számolni szabad. «*Vocat eos nominatim.*» Látni fogjuk, mennyi olyan Nikodémus jön hallgatni, akiről azt hittük, hogy csak Pilátus vállvonogatásával kérdezősködnek az igazság után.

D) Vallási előadások.

A szorosan vett konferencia-beszédek mellett meg kell említenünk az intelligencia kollektív pasztorálásának másik eszközét: a vallásos előadásokat is (pl. a Credo-gyűléseken). Ezeknek tárgyköre és befolyása — éppen, mert a konferenciáktól eltérőleg nem templomban, hanem profán helyen hangzanak el — bővebb és szabadabb, mint a templomi konferencia-beszédeké.

Legjobb, ha ezeket valamilyen katolikus helybeli szervezet rendezi s készíti elő megfelelő meghívókkal, helyi lapokban közzétett híradásokkal, Igen ajánlatos ezeket az előadásokat nevezetesebb, előkelőbb helyiségekben tartani, ahová az intelligencia úgyis el szokott járni; esetleg ajánlatos nem kimondottan katolikus egyesületi házban, mert katolikus házba talán éppen olyanok nem mennének el, akiket a beszéd meg szeretne mozdítani.

A tárgy megválasztásánál különösen vigyázzunk annak érdekességére és időszerűségére. Az egy témáról szóló *sorozatos beszédek* hatása mélyebb, mint az egyedül álló tárgyaké. Nem kell erőszakosan kiéreztetni a beszédből a vallási, térítő szándékunkat. «Man merkt die Absicht, und wird verstimmt.» Az előadóemelvény nem szószék s az előadóterem nem templom. Elég, ha a vallással összefüggő témákat ismertetjük s némi érdeklődést keltünk irántuk.

A beszédek végén tegyük lehetővé a hozzászólást. Nem mintha nem tudnók, hogy vitatkozásból ritkán kerül ki valami jó, hanem e hozzászólásokból fogjuk intelligens híveink sokszor félszeg, sokszor téves, de többnyire jóakaratú felfogását, kívánalmait, tehát tényleges lelkiállapotukat megismerni.[1]

[1] 1921 nyarán pl. Amsterdam legnagyobb előadótermében 500 katolikus és 500 protestáns hallgató előtt nyilvános vitát folytatott egy katolikus világi szónok s egy protestáns lelkész a pápaságról. A vitában a katolikus álláspont fényesen győzött.

Ismételten akarjuk azonban hangoztatni, hogy sem a konferencia-beszédek, sem az előadások értékét *túlbecsülnünk* s nehézségeit, veszélyeit *lekicsinyelnünk* nem szabad. Az ilyenfajta beszédek is szükségesek, mert jók arra, hogy előítéleteket leromboljanak, akadályokat eltávolítsanak; *az igazi keresztény életet azonban még ma is az egyszerű, logikus, világos, és főleg — apostoli lélekből fakadó szentbeszédek képesek kivirágoztatni.* Legutolsó pápáink, XIII. Leó, X. Pius, XV. Benedek nem hiába emelnek szót az *ilyen* szentbeszédek mellett.

Mert nagyon igaza van a fönt említett kongregációs körlevélnek: «A vallásbeli tévedések a katolikusok közt inkább a szívben, a szenvedélyekben gyökereznek, semmint az értelem eltévelyedésében».[1]

VII. A drótnélküli telefon az igehirdetés szolgálatában.[2]

Röviden megemlékezünk itt még a technika egyik legújabb nagyszerű felfedezéséről, a drótnélküli telefonról is, mint lehetne azt — talán nem is a nagyon távoli jövőben — beállítani a prédikáció szolgálatába.

A hosszú háború blokádja, a győztesek gyűlölködő elzárkózása, pénzünk nagy leromlása egyaránt okai annak, hogy a világ mai legújabb tudományos haladásával nemcsak lépést tartani nem tudtunk, hanem a legújabb felfedezésekről is sajnos csak elkésve, és annál nagyobb csodálkozással veszünk hírt.

Drótnélküli telefonról a háború előtt alig is hallottunk valamit. Most pedig hol innen, hol onnan jön felénk a szinte hihetetlen hír, hogy a külföld e téren elképesztő felfedezé-

[1] Magyar Sion. 1894. 748. l.

[2] Ennek a könyvemnek első kiadása 1923-ban jelent meg; szószerint, minden változtatás nélkül veszem át onnan ezt a VII. részt, bár így, ahogy meg van írva, ma már csak kortörténeti érdekességgel bír. A mai olvasó szinte elhinni is alig hajlandó, hogy 1923-ban a «rádió»nak még a nevét sem ismertük, annál kesvésbbé annak szakkifejezéseit és hogy e sorok írójára e cikke miatt «naiv hiszékenységet» is ráfoghattak. Annál nagyobb elégtétel volt aztán számára, hogy 1926-tól kezdődőleg egyetemi hitszónoklatait rendszeresen közvetítették «drótnélküli telefonon». A kérdéssel egyébként bővebben foglalkozom «Összegyüjtött Munkáim» X. kötetének három cikkében: «A rádió az igehirdetés szolgálatában», «Rádiós apostolkodás» és «A rádiós pasztoráció Európában». *Szerző.*

seket tett és berendezéseket valósított meg a háború alatt és után. Rájöttek, hogy az elektromos hullámokat pompásan lehet használni nemcsak morse-jelek továbbítására, mint ezt már mi is ismertük a drótnélküli táviróban, hanem a hang-hullámok terjesztésére is. Sőt a dróttalan telefonon a beszéd és zene sokkal tisztábban hallható, mint a közönséges vezetékesen, mert ott nincs az a sok mellékindukció, amely a drótos vezeték hangtisztaságát zavarja.

A feladó állomás antennáiból váltakozó árammal előállított elektromos hullámok sugárzanak ki, amelyek aztán másodpercenként 300.000 km-nyi őrületes gyorsasággal terjednek szét a világon minden irányban. A fáradtan érkezett gyenge hullámokat eddig nem tudták felfogni és megérteni; a rádiótechnika legújabb találmánya, a katódsugaras lámpa ezen is pompásan segített, amennyiben ennek segítségével a gyenge hullámot tetszés szerinti fokra tudják felerősíteni. A felvevő állomás antennáit egy szobában is el lehet helyezni, elég ahhoz egy négysarkos keretre felcsavart dróttekercs, melynek síkját az érkező hullámok irányában kell felállítani. Az érkező hullámok igen gyenge áramot indukálnak ugyan a tekercsben, ezt a gyenge áramot azonban felfokozzák a katódsugaras lámpával, s az így erősített áramot telefon-hallgatóba vezetve kényelmesen lehallgathatjuk az érkező szöveget vagy zenét.

Legnagyobb nehézség természetesen a minden percben érkező ezer meg ezer *különféle helyről jövő* hullám szétválasztása, hogy azok zűrzavarba ne keveredjenek össze. Ma már ez is nagyszerűen sikerül a «rezgőkör» nevű műszerrel, amely a különböző hosszúságú (azaz rezgőszámú) hullámokat megszűri s csak az olyan hullámhosszúságú hullámokat engedi át, amilyen éppen annak a leadó állomásnak hullám-hossza, amellyel most beszélni akarunk. Éppen úgy, mint mikor színes üveget tartunk szemünk elé, csak olyan sugarat látunk, aminő az üveg. Angliában és Amerikában privát-használatra már oly egyszerű felvevőkészülékeket gyártanak, amelyeket a dolgozószobában az asztalon fel lehet állítani. Áruk ma még körülbelül 200 dollár.

Miközben ezekről az új dolgokról olvasunk és elgondolkozunk, mint lehetne ezt az új találmányt is beállítani a lelkek szolgálatába, kezünkbe jut egy külföldi egyházi lap, amely meglepő hírt közöl. A hírt lehetőleg pontosan igyekszünk adni, amint az a «*The Catholic World*»-ban *Dr. theol. Thom. F. Coakley* megírta. Eszerint tehát 1921 november 27—dec.

11-ig Pittsburgban (Pensylvania) a katolikus templomban misszió volt. A Westinghouse-Elektromostársaság a szószékre drótnélküli felvevő állomást szerelt fel, még pedig oly ügyesen elrejtve a villanylámpa mellé, hogy a hívek nem is vették észre. Az egész apparátus alig nagyobb, mint egy mostani telefonunk. A szükséges batériákat és egyéb technikai eszközöket pedig a templom hátsó részében helyezték el.

Második nap protestáns emberek érkeznek Pittsburgba egy helyről, amely Pittsburgtól 66 km-re fekszik és könyveket kérnek a páterektől, mert tegnap otthon hallották az első beszédeket és konvertálni akarnak. Más helyeken, igen messze Pittsburgtól, gyónók jelentkeznek papjuknál, mert hallották a gyónásról szóló beszédet. Több mint 600 km-re fekvő városokban nemkatolikusok felvilágosítást kérnek vallásukról. *Húsz államból* jönnek tetszésnyilatkozatok, melyek mind arról beszélnek, hogy a hallgatók minden este a legfeszültebb figyelemmel hallgatták a beszédeket. Rögtön rengeteg kételyt közöltek a páterekkel, akik már legközelebbi esti beszédükben megfeleltek a száz meg száz km-re levő láthatatlan hallgatóiknak. A legérdekesebb volt azonban egy Detroit állambeli hívő híradása, aki még azt is hallotta, mikor a beszéd alkalmával a perselybe gyüjtött pénz csörömpölt és postán ő is elküldte saját hozzájárulását. Azok száma, akik minden este hallgatták a beszédeket, körülbelül egymillió volt.

Mikor ezeket leírjuk, ismét kénytelenek vagyunk hangsúlyozni, hogy ezek nem kitalált adatok, hanem mindezt a «The Catholic World»-ban egy teológiai doktor írta meg.

Éppen, amikor ezt olvastuk, tartotta Prohászka püspök úr idei konferencia-beszédeit a férfiaknak az egyetemi templomban. Mikor láttam azt a szorongó férfi-tömeget, felvillant a gondolat: Hej, bár mi is annyira volnánk, hogy most ezeket a lélekrázó beszédeket Győrben, Egerben, Miskolcon, Szegeden, Szombathelyen kis telefonkagylóval fülükön, íróasztalukra borulva, elmélkedve hallgatná ezer meg ezer magyar intelligens férfi! És a hét végén, mikor a püspök úr kihirdette, hogy vasárnap reggel pedig közös áldozás lesz, hát Egerben és Szombathelyen és szerte az országban csak jönne ám papjához a sok régen nem gyónó hívő és elvégezné gyónását.

Hogy ez mind fantázia? Lehet. De olyan fantázia, ami néhány év alatt valósággá is válhat.

Hát még aztán mikor majd a kórházak betegágyán sínylődő, vagy kimozdulni nem tudó betegek, az elzárt rabok, a messze tengeren hajózók csak fülükhöz emelik a kagylót és lelki vigasztalást, megerősítést kapnak valamelyik szentbeszédből! Hisszük, eljön az az idő — nem is olyan sokára —, amikor ezek a privát felvevő állomások oly elterjedtek lesznek, mint ma a bicikli, vagy írógép. És micsoda hihetetlen perspektívák nyílnak akkor a lelkipásztorkodás számára! Mily csodálatos fénnyel ragyog majd föl a «szentek egyességéről» hirdetett tanunk fönsége, mikor majd eldugott kis falvak lakói, egyedül álló tanyások és majorosok az előre meghatározott órában prédikációt vagy katekézist kapnak. Még pedig mindig csak a legelső, legkiválóbb forrásból. Micsoda lehetőségek kecsegtetik a pogány missziós munkát is, amely nem lesz többé az időjárás, utak és klíma szeszélyeihez kötve, hanem ha a bennszülötteknek félreeső vidékeken hónapokig is kell nélkülözniök a missziós pátert, legalább szavát hallhatják minden nap.

És még egyet. Ha mi Rómában — de minél előbb — felállítanánk egy óriási erejű leadó állomást és világgá kürtölnők, hogy minden nap pl. este 8 órakor ma ilyen nyelven, holnap amolyanon a legkitűnőbb prédikátorok fogják tárgyalni valamelyik vallási igazságunkat; vagy bizonyos esetekben, pl. karácsony éjtszakáján, húsvét napján stb. maga a pápa szólna néhány szót híveihez, akik szerte a föld kerekségén feszülten figyelik és Alaskában, Grönlandban, a Szaharában, India őserdőiben, a svájci hegyek menedékházaiban, egy budapesti bérkaszárnyában, az óceánjáróhajó kabinjában egyaránt hallanák, mint valósul meg szóról-szóra az Úr szava: praedicate evangelium omni creaturae, — micsoda lenyügöző valósággá válnék a «katolikus» szónak nemzeteket áthidaló jelentése! Igaz, ezt még Jules Verne sem írta meg könyveiben; ennyire Jókai fantáziája sem csapongott. De nem láttuk-e már sokszor, hogy a modern technika messze maga mögött hagyta sok pontban a legcsapongóbb regényíró-fantáziát is?

Nem is annyira a gondolat merészségétől félünk, mint inkább attól, hogy nemcsak az osztrák politika hibája, hogy egy gondolattal mindig el szokott késni. Amerikában most szerveznek egy nagyszabású dróttalan telefonhírmondót Newyork leadó állomással, mely leadja a híreket, börzejelentéseket, operaelőadásokat, hangversenyeket. Bár csak mi se maradnánk le ennek a beláthatatlan pasztorális jelentő-

ségű felfedezésnek értékesítésétől és ne akkor kapkodnánk majd utána, amikor — mint ez már annyiszor megtörtént — az emberi észnek éppen legszebb találmányait az ellentábor már régen használja az emberi lélek nemesebb törekvései ellen.

VIII. A Szentbeszéd eredményességének néhány titka.

A) A szentbeszéd eredményességének legelső titka mindig is volt és marad is: **a hitszónok papi egyénisége, lángoló papi lelkülete, feddhetetlen papi élete.** A Krisztus ügyéért mindent áldozó és azt mindennél előbbre helyező papi lélek mély benyomást gyakorol még az anyagiasság elsöprő hullámaiban fuldokló mai emberre is.

Az a szentbeszéd, amelynek tartalma mögött nem áll ajánlólevél gyanánt a szónok meggyőződéses élete, hiába épülne fel akár a legjobb homiletikai könyvek előírása szerint is: pengő érc és zengő cimbalom (Kor. I. 13, 1.) fog maradni! Viszont, ha a hallgatók kiérzik, hogy amit a szónok a szószéken előttük elmond, azt legelsősorban saját maga hiszi el, saját maga tartja meg és éli át, éli hívei előtt nyitott könyv gyanánt álló kifogástalan életével; ha kiérzik szavaiból, mennyire minden öröme s boldogsága, egyetlen ambíciója a szónoknak megnyerni híveit ama szent igazságoknak, amelyek elsősorban a saját lelkét töltik el boldogító örömmel, akkor még a homiletikai szabályok esetleges figyelmen kívül hagyása sem fogja útját állani a beszéd eredményességének. Csodálkozva fogjuk látni, hogy még ebben a «prédikációt únó világban» is mint szoronganak a hallgatók tömegei annak a papnak szószéke körül, aki mint lobogó gyertya ég el az Isten dicsőségéért, akinek nincs éjjelenappala a lelkek keresésében, akinek munkás életében valóra válik a régi mondás igazsága: «Ignis nunquam dicit: sufficit».

Egy hitetlen így nyilatkozott P. Ravignanról: «Ez maga is hiszi, amit prédikál, egész a torkáig tele van hittel». Az ilyen lángoló meggyőződés még a gyöngébb fizikum sok hiányát is képes pótolni (pl. az arsi plébános). Utóvégre nem lehet minden hegedű Stradivarius, de Paganini jól játszanék egy egyszerű hegedűn is. Szent Ágostonnak szavait tehát — «Ama, et fac, quod vis» — a hitszónokra így alkalmazhatjuk: «Esto sanctus, et praedica, quod vis».

A világi retorikától eltérőleg a homiletikában tehát ki kell mondanunk a tételt: Annál nagyobb eredmény kíséri prédikációnkat, minél inkább sikerült saját életünkkel megközelíteni a katolikus életideált.

Érdemes a hitszónoknak gyakran elolvasnia Szent Pálnak Timotheushoz és Titushoz intézett szavait. Mi mindent követel tőlük! (Tim. I. 3, 2. s köv.; Tit. 1, 7. s köv.) És mindezt miért? «Ut potens sit exhortari.»

«Cuius vita despicitur, restat, ut eius praedicatio contemnatur» — mondja Nagy Szent Gergely pápa. Viszont Szalézi Szent Ferencnek is igaza van: «Egy uncia jó példa többet ér, mint száz font szó».

Ma annyira az «egyéni tekintély» korát éljük, hogy nem az ú. n. «nagy szónok» tölti be eredménnyel az igehirdetés feladatát, hanem a jámbor, tüzes lelkű pap. Jól mutat rá erre már Borromei Szent Károly a «Pastorum instructiones»ben: «Quaemadmodum enim in arca testamenti duo illi Cherubim ita collocati erant, ut semper mutuo se aspicerent: ita vita concionantis doctrinae ex altera parte respondere debet usque adeo, ut et vitam doctrina collustret, et doctrinam rursus vita corroboret, viresque eidem perpetuo addat»...

A szónoknak tehát mindaz a személyes jó tulajdonsága, amit a homiletikai tankönyvek «ethicon» névvel foglalnak össze (életszentség, alázatos és imádságos lelkület, önzetlenség, lelki tisztaság, udvariasság és pastorális okosság), mindez napjainkban — a hivatalos tekintély és a személyiség varázsának emelkedése korában — fokozott jelentőséget nyer a szentbeszéd sikerének szempontjából.

Világi szónoknál mindez nem fontos, de annál inkább az egyházinál. A világi szónoklat célja nem emelkedik a természet fölé, tehát elégséges a szónokban a természetes retorikai eszközök jelenléte. Nem így azonban az egyházi szónoklatnál, amely a természetfölötti élet elhatározásait van hivatva kiváltani a hallgatókból, melyhez már nem elég még oly brillírozó retorika sem, hanem az eredményben döntő szerepet játszik a szónok természetfölötti élete is. Hogy is vezethetné hallgatóit Istenhez közel az a hitszónok, aki nem előbb maga jutott el Isten közelségébe?

Egy tudományos előadás tanuságot tesz az előadó tudásáról. Egy regény az író kifejező ügyességéről. Egy szavalat az előadói készségről. És egy szentbeszéd? A szónok hitéről! Kell tudás is a szentbeszédhez, kifejezési ügyesség és előadói készség is, de mindezen felül lángoló hit és ennek meg-

vallása. A jó beszéd mindig hitvallás, tanuságtétel arról, hogy mennyiben él Isten a szónok lelkében és mennyire járja át annak egész gondolati, érzelmi és akarati világát. Ezért nem lehetne eredményes ma az a prédikáció, mely pusztán csak logikai s retorikai kategóriákon épülne fel s merőben abstrakt okoskodás produktuma lenne.

Nem habozunk tehát kimondani, hogy a buzgó mindennapi papi elmélkedés a sikernek eminens eszköze. Jól az prédikál, aki sokat meditál. «Ex plenitudine contemplationis praedicatio derivatur». (Summa 2=a 2=ae q. 188, art 6.) Viszont «qui non ardet, non incendit.»

Az Úr már Ezechielhez így szólt: «Audies de ore meo verbum et annuntiabis eis ex me». (3, 17.) És az apostolok is együtt említik az imát a prédikálással: «Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus». (Act. 6, 4.) Hányszor ismételi meg Szent Pál ezt a gondolatot! Kéri az efezusiak imáját: «Ut detur mihi sermo in operatione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium evangelii». (Ef. 6, 19.) Kéri a kolosszaiak imáját: «Orantes pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi . . . ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui». (Col. 4, 3, 4.) Kéri a thesszalonikiak imáját: «Fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur». (Thess. II. 3, 1.)

És halljuk csak N. Szent Gergely szavát: «Prius aurem cordis aperiat voci Creatoris, et postmodum os sui corporis aperiat auribus plebis». (In Ezech. 1. I. Hom. I.) Vagy Szent Ágoston gondolatait: A szónok «pietate magis orationum, quam oratorum facultate indiget . . . Sit orator, antequam dictor . . . Priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum levet animam sitientem, ut eructet, quod biberit, vel quod impleverit, fundat». (De doctrina christ. 1. IV.)

«Gut predigen lernt man nicht auf den Akademien, sondern auf den Knien».

A mély lelkiéletet élő, a lelkek örök sorsáért aggódó, az ezernyi lelki veszélynek kitett embertársait féltve szerető, de egyben a mai élet változatos arcát is nyitott szemmel vizsgáló pap mindig érdekesen, meleg szívvel és figyelmet lekötően fog tudni beszélni napjaink hallgatóságához is. Az ilyen papi egyéniségen újra teljesedésbe megy a régi axioma: «Agere sequitur esse». Mert azokat a szavakat, amiket Buffon a stílusról elmondott: «Le style c'est l'homme=même», fokozott érvénnyel alkalmazhatjuk az igehirdetőre: «A prédikáció maga az ember».

Említenünk is alig kell, hogy a papnak *minden gyanún fölül álló jó hírneve is* elengedhetetlenül szükséges a prédikáció eredményességéhez. Még pedig nem elegendő, ha a pap saját lelkiismerete előtt van rendben (persze ez a fő), hanem emellett adnia kell a külső látszatra is. A legfőbbnek Szent Pál is azt tartotta, hogy Isten ne találjon benne kivetni valót; de emellett gondja volt arra is, hogy az emberek előtt is minden tettéről számot tudjon adni.[1] Tehát a jelszó: «*Non tantum caste, sed et caute*». Mert találóan írja Nagy Szent *Gergely;* «Cuius vita despicitur, restat, ut eius praedicatio condemnatur».[2]

Legfőbb követelmény *a szónok apostoli élete s lelkülete.* A hallgatóság azonnal kiérzi, melyik volt betanult beszéd s melyik fakadt saját lelkünkből, mi színészi képmutatás s mi apostoli tűz, s hogy vajjon a szónok saját életét prédikálja-e vagy valamelyik hitszónoklati folyóirat legutolsó számát. Mert bizony tüzes prófétai lelkesedés kell a mai szónokba, akinek hallgatóságáról akárhányszor el kell mondania: «*Ossa arida, audite, verbum Domini!*» (Ezech. 37, 4.

Hányszor el lehetne mondani ma is, amit a nagy francia jezsuita-szónokról, Ravignanról, az ő méltóságteljes, komoly megjelenéséről, összeszedett magatartásáról, ünnepélyes szavatartásáról mondott egy protestáns miniszter: «Prédikált, mielőtt megszólalt volna!»

Arra persze nem is kell rámutatnom, hogy a lelkiismeretesen vett igehirdetői feladat mily értékes hatással van magának az igazi papi lelkületnek kialakítására is. Hiszen ahány szót kiejtünk a szószéken, ugyanannyiszor kell feladnunk magunknak a kérdést: Szabad-e ezt nekem elmondanom anélkül, hogy a mindentudó Isten hazugságról ne vádolna és szememre ne hányná a Szentírás szavaival: «Miért beszélsz te parancsolataimról?» (Zsolt. 49, 16.) Prédikálhatjuk-e nyugodtan ezeket hallgatóinknak, és nem fogja-e az Úr reánk olvasni: «Mindazt, amit mondanak nektek, tartsátok meg és tegyétek; de tetteik szerint ne cselekedjetek; mert mondják és nem teszik». (Máté 23, 3.)

[1] L. pl. Kor. II. 8, 21.

[2] In Evang. II. hom. 12. n. 1. V. ö. *Isid. Hispal.* (L. Offic. ad Fulgent. c. 5.): «Qui in erudiendis atque instituendis ad virtutem populis praeerit, necesse est, ut in omnibus sanctus sit, et in nullo reprehensibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse a peccato debet esse alienus... Ita ut in omnibus semetipsum formam vivendi praebeat, cunctosque ad bonum opus et doctrina et opere provocet».

B) A szentbeszéd sikerének föltételei között erősen szoktuk ma hangoztatni **a korszerűséget, modernséget, a mai élet ismeretét is.** Ezt a kifejezést azonban könnyen félre lehet érteni. Nevezetesen félreértené a dolgot az a hitszónok, aki — hogy érdeklődést keltsen — valóságos eleven kőnyomatos ujság lenne, aki a szószéken minden hírt, eseményt és újdonságot leadna, erőltetett hasonlatokat és mesterkélt szófűzéseket, kificamított gondolatmenetet használna, mindezt azért, mert ez «új» és «modern» prédikálás.

Minderre természetesen nem gondolunk, mikor a szentbeszéd sikerének föltételei között a korszerűséget és az életközelséget mi is fölsoroljuk. Egész másról van itt szó. Arról, hogy nem elég a hitszónok egyéni jámborsága, mellyel maga éli buzgó vallásos életét, hanem ahhoz is kell értenie, hogyan kell vallásunk természetfölötti igazságait a mai emberrel megkedveltetni.

A híveknek van valami csodálatosan finom szenzóriumuk és azonnal észreveszik, hogy régi hagyományos igazságok át nem élt, lélektelen továbbadása történik-e ott a szószéken, pattogó frázisok, válogatott szóvirágok és dörgő tüdőgimnasztika kíséretében, vagy pedig egy embertestvér áll-e ott föltöttük a magasban, ember, mint ők ott lent a hajóban, mai ember, akinek lelkén szintén végighullámzik a istentkereső mai lélek minden tapogató útkeresése, akinek érző lelkén végigremeg az élettel viaskodás és aki meleg szeretettel s szánakozó részvéttel nyujtja testvérei felé kezét, hogy elvezesse őket Krisztus meleg szívére, ahová a pap már eltalált s ahol ő oly boldognak érzi magát.

Ha a hallgatók kiérzik, mily eleven erővel hullámzik ebben a szónokban a kegyelmi élet, mint nyög, sajog, vívódik és szenved az ő lelke is a természetfölötti élet magasfeszültségű árama alatt s mennyire minden öröme az, mennyire szent, személyes ügye, hogy hallgatóinak lelki lámpásaiból minél többet kapcsolhasson be ebbe az éltető krisztusi áramba — igen, az ilyen prédikáció korszerű és modern.

Ezt a korszerűséget, ezt az életközösséget sürgetjük! Olyan beszédeket, melyekből a hívek észreveszik, hogy a pap nem gondolja magát felhői magaslatokban elszigetelve a hívek tömegétől és nem áradozik — elkülönítve magát a való élet hullámaitól — aszketikus elmefuttatásokban. «Non ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.» (I. Petr. 5, 3.) Érezzék meg a hívek, hogy a szószék peremhez is fölcsapnak a nehéz földi élet habzó hullámai és hogy az

ott prédikáló papnak érző és részvevő szíve van az ő küzdelmes életük problémái iránt, hogy könyörületes lelke van a mai élet emberfölötti nélkülözései iránt és hogy eligazító, éles szeme van, amelynek vezetésére nyugodtan bízhatják vergődő lelküket.

Kiolvasni a lelkek mélyén húzódó kérdéseket, megérezni minden rezdülésüket, úgy hogy szinte szájukból vegyük ki a gondolatokat: ez az igazi korszerű és életközelséget lehelő prédikáció! Igy nem tud beszélni az a pap, aki életét hivatalban, irodában, könyvtárban, íróasztalnál tölti. Igy csak az tud beszélni, aki sokat gyóntat és sokat beszélget híveivel. Annak a papnak, aki lépten-nyomon hallja a való élet keserű tengeréből felszálló panaszokat, annak prédikációja mindig a legidőszerűbb és legkinzóbb kérdéseket viszi a szószékre és állani fog róla Emerson mondája: «Vágd meg szavait és vérezni fognak».

C) Ez a lelkület aztán magával hozza a siker harmadik titkát, **a természetes beszédet is.** Beszéljünk természetesen! A mai ember nem bírja el a régiek koturnusos körmondatgörgetését; de nem szívesen hallja papját «szónokolni» sem. Hanem legörömestebb akkor figyel reá, ha úgy beszélget velük a szószékről — oly hangárnyalattal, oly színezéssel, oly gesztusok kíséretében —, mint azt két sétáló jóbarát szokta, csak jóval hangosabban. Az isotonia, a monotonia és a prédikáló stílus elkerülésének legjobb módja az, ha a szónok egész személyiségével képviseli az ügyet, melyet a szószéken hirdet. Akinek komolyan lelkén fekszik, hogy vallásos elhatározásokra indítsa hallgatóit, az nem fogja őket álomba ringatni, de nem fog reájuk kiáltozni sem, hanem egyszerűen «beszélni» fog, azaz pontot s vonást ismer, hangsúlyoz, szünetet tart, természetesen elbeszélget s eldob magától minden mesterkéltséget.

De épp ezáltal biztosítja a sikert. Mert hiszen a szónok feladata befolyásolni a hallgatók elhatározását, azaz «rábeszélni». Ehhez pedig mind a modern pszihológia, mind már Cicero megállapítása szerint is három dolog kell: «Tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus — mondja Cicero; aut docendo, aut conciliando, aut permovendo», azaz: világosan elmondani a tárgyat (docendo), szimpátikussá tenni (conciliando) és fellelkesíteni iránta (permovendo). Mert ha igaz az, hogy «a jó plébánosnak legelső híve a saját lelke», akkor nem kevésbbé igaz, hogy a jó beszédnek is a legmélyebb hatást magára a szónokra kell tennie. Midőn

pedig a szónok az előkészület ideje alatt a témával birkózik és keresi az utakat és módokat, melyekkel a fölvett tárgy gyakorlati következményeit a saját életében meg lehetne valósítania, s látja az akadályokat, melyek útban állanak, az alatt nyeri el beszéde azt a melegséget, bensőséget és erőt, amelynek a hallgatók lelke sem tud ellenállni. Az a szónok, akinek saját lelkében végbementek azok a tipikus folyamatok, amelyek minden emberi lélekben végbemennek ennek vagy annak a témának átelmélkedésekor és megtárgyalásakor, az a szónok könnyen győzi meg hallgatóit arról, hogy amit nekik hirdet, arra valóban szükségük van, mert az erő a harcban, vigasz a szomorúságban, út a sötétségben és jutalom a győzelemben.

D) Az eredményesség érdekében csak helyeselni tudjuk ama hitszónokok eljárását, kik a tételek elméleti fejtegetéseinek magasságából a mindennapi élet ezer változatú arcáról ellesett **példákkal ereszkednek közelebb hallgatóik lelkéhez.** Tagadhatatlan, hogy a példák és történetek közbeszúrása feloldja a régi beszédtípusok kimért kereteit és a beszédet némileg moziszerűvé, hullámzóvá teszi. Dehát nem találhatunk-e erre szimbolumot az Úr eljárásában is, aki nemcsak a mozdulatlan szárazföldről, hanem a hullámzó csónakból is tanította az embereket! «Bemenvén egyik hajóba, mely Simoné volt, kéré őt, hogy vigye egy kissé beljebb a parttól; és leülvén, tanítá a hajócskából a sereget». (Luk. 5, 3.) Van hitszónok, aki jobban tud tanítani a logikai okoskodás egyenes vonalában s a szillogizmusok szilárd szárazföldjén; de van, aki az élet tengerének hullámokat fodrozó erejével emeli a hívek sajkáját Istenhez közelebb.

A francia klasszikus hitszónokok elvből mellőzték a példák alkalmazását. Aki azonban a beszéd klasszicitását hajlandó mögéje helyezni a beszéd eredményességének, csak használjon bátran példákat. Persze módjával! És csak csattanókat!

Kitűnő bevezetés lehet (exordium ab illustratione) egy-egy esemény a zajgó életből, ha az magában foglalja a mondandó beszéd alapgondolatát. Hatásos befejezést is adhatunk a beszédnek, ha van olyan történetünk, amelyik összefoglalja a tárgyalt anyagot. De mind a való történeteket és példákat, mind az allegóriát, a metaforát és a parabolát nagy haszonnal alkalmazhatjuk magában a beszéd testében is. Még tanult emberrel is sokszor megesik, hogy az ujság vasárnapi számát legelőször a «Képes melléklet»-nél nyitja ki. A pszihológiai kutatás ma már megállapította, hogy még a tanult ember is

szívesen gondolkodik képekben, nemcsak fogalmakban; az átlag-publikum pedig egyáltalán képtelen az absztrakt fogalmi gondolkodásra.

Sőt, ha egy-egy elméleti igazságot találó, érdekes, lehetőleg a mai életből merített példán illusztrálunk, ezzel nemcsak azt érjük el, hogy hallgatóink figyelme felélénkül, úgyhogy a gondolatot sokkal erősebben megjegyzik maguknak, hanem ami még értékesebb: átlátják, hogy amit a beszédben hirdetünk, azt valóban meg is lehet valósítani.

A példák használata néha megzavarja ugyan a logikus gondolatmenetet és fölépítést, de eredményességük folytán szemet hunyhatunk e szépséghibák fölött is. És ha az Úr Jézus nem restelte a példabeszédeket, nincs azokon restelni való a mi számunkra sem. Mert ha az Úr is olyan absztrakt fogalmi magaslatokon maradt volna beszédeiben, mint némelyik hitszónok teszi, bizony Őt sem hallgatták volna meg. De az Úr nem is cselekedett így! Az ő beszédeiben fehérlik a vetés, zöldel a fügefa, virul a liliom, piroslik az égbolt, csiripel a tetőn a veréb, fénylik a gyertyaláng és eleven életét éli az egész lelkes és lelketlen természet egyaránt.

A mi beszédeink is sokat nyernek eredményességben, ha rólunk is el lehet mondani, amit az Úr Jézusról mond az evangélista: «Példabeszédek nélkül nem beszélt nekik». (Máté 13, 34.)

Hiába: a mai ember idegei nem bírják a felhőmagasságban hömpölygő elvont szóáradatokat, a sivár monológok színtelen egyhangúságát, hanem csakúgy sóvárognak a szemléltetést, képeket, hasonlatokat, dialógust, történeteket, idézeteket, élmények közbeszúrását is felhasználó eleven előadás után.

A példák, történetek, elbeszélések és parabolák alkalmazása nem más, mint az egykori «biblia pauperum» modern használata. Ezzel könnyebben teljesítjük az újkori valláslélektan és valláspedagógia amaz előírását, amely szerint a hitigazságokat nem elég csupán az ész előtt fejtegetnünk, hanem igyekezni kell azokat érzelmi momentumokkal lelki élménnyé is változtatni. Csak így fakad lelki élet a szentbeszéd nyomán.

Már pedig a prédikáció nyomán fakadó lelki élet a szentbeszéd eredményességének egyetlen fokmérője.

E) De ezzel már eljutottunk a beszéd sikerének egy újabb fontos föltételéhez is, és ez **a pszihológia fokozottabb alkalmazása a szószéken.** Ezt a követelményt két irányban is kell hangoztatnunk.

1. A teológiai főiskolák tanítási módszerei közt természetszerűleg a logika, az okoskodás és bizonyítás uralkodik. A teológiát tanuló jövendő papságnak szigorú okoskodási szabályokkal, adatokkal és érvekkel kell bebizonyítani, hogy minden dogmánk, minden erkölcsi tételünk szilárd alapokon nyugvó, kétségbe nem vonható igazság.

Már most közeli a veszély, hogy a szószékre kerülő pap ott is az ő teológiai tankönyveinek módszerét fogja követni és a prédikáció hallgatóira a logikai okoskodás és bizonyítás szillogizmusainak áradatát zúdítani. Ámde a szentbeszéd sikerét még korántsem biztosítjuk, ha tárgyunk igazságát akár napnál fényesebben is bebizonyítjuk. A szentbeszéd akkor sikeres, ha az akaratot megindította, ha vallásos elhatározásokhoz segített. A legcsillogóbb észtorna végén még mindig fenyegeti a hallgatókat a veszedelem, hogy «mirati sunt, conversi non sunt».

A conversióhoz, az akarat megindításához, a vallásos elhatározásokhoz a logika mellé époly adag pszihológia is kell. Pszihológia, mely nem éri be azzal, hogy a témák igazságaira rámutatott, hanem ugyanakkor az érzelemre és akaratra is igyekszik hatni és ép ezért rámutat a tárgy eudaimonikus oldalaira is, hogy t. i. milyen szép, mennyire fölemelő, erősítő, vigasztaló és megnyugtató a keresztény hitnek tárgyalt tétele, mennyire megköveteli a természet is, az emberies józan élet is, a társas együttélés lehetősége is a keresztény erkölcstannak most tárgyalt törvényét, mennyire bűnhödés, romlás, összeomlás jár annak megsértése nyomán stb. Azaz a morálteológia mellett alkalmazni kell a morálpszihológiát is, *a «theologia mentis» mellett a «theologia cordis»-t is!*

Az Egyház jól tudja, hogy az ember nemcsak ész, hanem akarat és érzelem is. Tudja, hogy a teológiai tanfolyamok elvégzése még nem nevel kész papokat és ép azért leendő papjaitól az észt kiképző teológiai kurzus mellett a szemináriumnak akaratot és érzelmet nevelő, papi lelkületet teremtő éveit is megkívánja. De akkor a hitszónok is lássa be, hogy beszédtémájának még oly szigorú logikával kimutatott igazsága sem elég a hallgatók akarat- és érzelemvilágának befolyásolásához. Számoljon azzal az igehirdető, hogy a mai ember könnyebben közelíthető meg történeti és lélektani érvekkel, mint logikai fegyverekkel. Ezt az embert szívénél könnyebb megfogni, mint eszénél; és ha miénk a szíve, már miénk az esze is. A mai ember sok kérdésben nem úgy érez, ahogy gondolkodik, hanem úgy gondolkodik, ahogy érez.

Az ügyes kereskedők már régen rájöttek arra, hogy korántsem elég akár a legjobb árukat tartani is raktáron, hanem legalább ép olyan fontos azokat hirdetni és ajánlani is. Vastag könyvek jelennek meg ilyen címekkel: «Az árusítás lélektana». És ha nem félnénk attól, hogy félreértenek, szinte azt szeretnők mondani, hogy a szentbeszéd sikerének érdekében érdemes lenne megfigyelni egy ügyes kereskedő eljárási módját. Mint kelleti és mutogatja áruját a vevő előtt! Mint sürög-forog és kellemeskedik! Mint nem szűnik meg dícsérni az áru előnyeit és jó oldalait! Mígnem az elsősorakoztatott érzelmi momentumok pergőtüzének hatása alatt meglágyul a vevő ellenálló ereje és megveszi az árut. Azt is, amit talán nem is akart megvenni! Azt is, amire talán semmi szüksége sincs!

Vajjon volna-e hitszónok, aki nyugodtan tudná nézni, hogy őt az Isten örök országáért folytatott munkájában, az igehirdetésben, felül tudja mulni egy kereskedő a mulandó földi árunak melegebb, elevenebb, ügyesebb, rábeszélőbb ajánlásával!

Csak annak a szónoknak lesz sikere, akinek erős a szeme, éles a füle és érzéssel teli a szíve. Erős szeme lássa meg a mai ember lelki küzdelmeit, éles füle hallja meg kínzó kételyeit s panaszait, érzéssel teli szíve pedig a jó Pásztor megrendült szeretetével szánja meg az ezernyi gond és kétség hullámain hányatott testvéreit. Ha tehát jó dogmatikusnak és jó moralistának kell is a szónoknak lennie, de legalább is ép olyan mértékben kell jó pszihológusnak is lennie, aki ismeri a mai lélek vívódásait és vergődéseit, csalogató jelszavait, zátonyait, útirányát s megközelítésének minden ösvényét.

A szónok pszihológikus eljárása nem volt annyira fontos azokban a régi időkben, amelyekben rendíthetetlenül erős volt az emberek hite; ezt a hitet nem könnyen hozta veszélybe az ügyetlen igehirdető. Ma azonban úgyis csupa kérdőjel meredezik sok ember lelkében a hit birodalma körül; mily csekélyke kisiklás is elegendő, hogy sebet ejtsen az amúgyis érzékeny lelkeken!

2. Mikor azonban a pszihológia fokozottabb alkalmazása mellett emelünk szót, még egy másik gondolat is lebeg szemünk előtt. Nevezetesen sok olyan apróságot akarnánk hangsúlyozni, amiket együttesen «*pszihológikus eljárás a szószéken*» címmel foglalhatnánk egybe és amiknek szem előtt tartása szintén hozzátartozik a prédikáció sikerének titkához.

Ide tartozik pl. a szónok szerény megjelenése és fellépése, mert a hiúság sehol sem visszatetszőbb, mint a templomi szószéken. Ide tartozik a «decorum» név alatt ismeretes szószéki illemszabályok szigorú betartása. Ide a beszéd időtartamának a mai erősen elfoglalt emberek idegességéhez mért józan mérséklése. És ide főkép a kellemetlen vagy kényes kérdések tapintatos tárgyalása. Nem lehet ugyan a szószéken sem teljesen kikerülni a feddést, erősebb bírálatot, veszedelmes világfelfogások és hamis erkölcsi jelszavak elítélését, de mindez a legnagyobb tapintattal, józan mérséklettel és fegyelmezett mondatokban történjék.

Ne azt érezzék szavunkból a hallgatók, hogy erőszakoskodni akarunk meggyőződésükön, és az a szándékunk, hogy törik-szakad megtörjük és leigázzuk akaratukat; hanem azt lássák, hogy ott a szószéken egy testvérük nyitja meg előttük saját lelkének szentélyét, és bepillantást engedve lelkének mélységeibe őket, az ő hallgatóit, eligazítani szeretné a hit és erkölcs sorsdöntően fontos kérdéseiben, amely kérdéseket ő maga már boldogító harmoniában megoldott a maga számára.

Különösen legyünk óvatosak és elővigyázatosak olyan irányzatok bírálatában, amelyek alapjában jók és helyesek, csak kinövéseikben veszedelmesek.

A hibákat korholó beszédeink kidolgozásában ne felejtsük el azt a történetet, amelynek szereplője két igehirdető volt az amerikai rabszolgaellenes mozgalom idején. Mindketten egyforma lelkesedéssel szónokoltak a rabszolgaság ellen, de míg az idősebbet meghallgatta a nép, a fiatalabbnak csak gúny és megdobálás jutott. Végre is aztán a fiatal panaszkodni kezdett: Hát nem értem! Mindketten ugyanazt tanítjuk, — s téged meghallgatnak, engem meg kigúnyolnak. Az öreg így felelt: Igen; mert te mindig ezt mondod hallgatóidnak: Ha ezt meg ezt teszitek, biztos elkárhoztok. Én azonban ezt mondom: Kedves barátaim, ha ezt meg ezt a jövőben nem teszitek meg, biztos, hogy nem fogtok elkárhozni. És íme, engem meghallgatnak, téged pedig megdobálnak!

É) Nagyban hozzájárulhat a prédikáció sikeréhez a **beszédtéma megválasztásában érvényesülő tervszerűség is,** vagy ha a ma divatos kifejezést akarjuk használni: *a témaválasztás racionalizálása.*

Szellemi és anyagi téren egyre hangosabbá válik ma a racionalizálás követelése és kár volna ezt a prédikációs munkában figyelmen kívül hagyni. El kell t. i. ismernünk, hogy

a prédikációs-témák tervszerűtlen, találomra történő kiválasztásával sok szellemi energia pocsékolódik el, sok beszéd hangzik el eredmény nélkül, mert beteljesedik az Írás szava: «Ceciderunt sacerdotes in bello, . . . dum sine consilio exeunt in proelium». (Mach. I. 5, 67.)

A mai hitszónokok ajkáról egyre erősebben hallatszik a vágyakozás új vasárnapi perikopák után, minthogy a mostaniak a Szentírásnak csak kis töredékét ölelik fel és homiletikus szempontból már erősen ki vannak aknázva. Aki azonban ismeri azokat a nehézségeket, amik e vágy teljesülésének útjában állanak, beszédeinek felfrissítése és átütő erejük fokozása érdekében nem várja meg e kívánság egészen bizonytalan teljesedését, hanem utánanéz, nem lehetne-e a mai perikopák mellett is keresztülvinni a prédikációs munka racionalizálását.

És ebben valóban kínálkozik egy kitűnő eszköz a szónoknak: a sorozatos prédikációk. Érdekes tapasztalat, hogy a mai közönség mennyivel szívesebben hallja az alapos oktatásra alkalmat nyujtó sorozatos prédikációkat egy-egy témáról, mint a vasárnapról-vasárnapra találomra választott, egymással semmi összefüggésben nem álló beszédeket. E sorok írója a Pázmány-egyetem templomában, a világvárosi művelt publikum előtt egy évig beszélt a «Quas primas» enciklika nyomán Krisztus Királyról, két évig a tízparancsolatról, közel hat évig a Credo-ról és valósággal lelki élmény volt számára az a figyelem és kitartás, amellyel hallgatói a beszédsorozatokat követték.

Már pedig ilyen érdeklődést keltő, hosszabb-rövidebb beszédsorozat bőven áll rendelkezésünkre. Ime egynéhány: az Úr csodái, az Úr példabeszédei, bibliai jellemképek az Ó- és Újszövetségből, a szentségekről, a szentmiséről stb. A hallgatók is megbecsülve érzik magukat, ha a prédikációk ilyen szisztematikus felépítése által is betekintést nyerhetnek a prédikáló papnak értük, az ő lelkükért végzett fárasztó munkájába.

G) Végül a szentbeszéd eredményességének nélkülözhetetlen előmozdítója **a kellő előkészület is.**

A németek nagy szónokát, Keppler rottenburgi püspököt egy ízben állítólag megkérdezte valaki, hogy melyik beszédét tartja a legsikerültebbnek. És a püspök azonnal válaszolt: «Azt, amelyiket legjobban megtanultam könyv nélkül».

Nem lehet eléggé hangoztatni, hogy az ú. n. «jó sváda», a könnyű beszélőképesség még koránt sem elég a siker biz-

tosításához. Mert hiszen nem az a fontos, hogy beszéljünk, hanem az, hogy mit beszélünk. Aki a szentbeszédre csak úgy futtában, felületesen készül, az nincs világos tudatában a szószék nagyszerű hivatásának, de egyben a szónok súlyos felelősségének sem. Akik azzal dicsekszenek, hogy «ők milyen könnyen készülnek», csak vegyék észre, hogy őket meg «mily nehezen hallgatják». Érdemes volna ezeknek megfontolniok Szent Pál szavait: «... ne cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar». (Cor. I. 9, 27.) És Cicero figyelmeztetését is: «Quoties dicimus, toties de nobis judicatur».

Az ilyen gyorsan és könnyen készülő szónokoknak szeretném figyelmébe ajánlani két festő párbeszédét. «Én egy nap alatt meg tudok festeni egy képet. Sajnos, az eladás egy évig tart.» «Fess egy évig egy képet, akkor el fogod tudni adni egy nap alatt.» Mennyi igazság van benne!

De érdemes hivatkozni Lacordaire-re is, aki már szónoki hírnevének tetőpontján állott, mikor egy internátus látogatása alkalmával az intézet direktora megkérte, hogy intézzen «pár szót» az ifjúsághoz. És a világhírű szónok így felelt: «Ha előbb értesített volna erről, gondolkodtam volna, mit mondjak. De többre becsülöm a nyilvánosság előtti szereplést, mintsem hogy azt megtegyem készület nélkül». Ez az az «Achtung vor der Majestät des Wortes», amelyről bold. Keppler püspök oly sürgetőleg beszélt!

Senki nem veheti tehát könnyen azt a feladatot, ami a szószéken reá vár! És hogy ha panaszt hallunk a hívek ajkáról a prédikációk ellen, annak igen nagy részben az az oka, hogy a hithirdető pap lebecsülte magasztos feladatát és nem fordított kellő időt a készületre, a «magnalia Dei» méltó hirdetésére. Viszont az a hitszónok föltétlenül megnyeri a lelkeket, aki nem lankad és ki nem fárad éveken keresztül hétről-hétre mindennap elmélkedni a prédikációján, vívódni témáival, olvasni és gondolkodni hozzá, pontosan leírni és pontosan betanulni. A hallgatók pár beszéd után már csalhatatlanul kiérezik, hogy az ő papjuk lelkiismeretesen elkészített és megtanult beszéddel táplálja-e lelküket, vagy pedig ráhagyatkozik a lustáknak és felületeseknek beszélő «svádájára». Nem lehet kétséges, hogy ez utóbbiaknak nem lesz könnyű számadásuk, amiért az éhezőknek kenyér helyett követ, hal helyett skorpiót adtak. (Luk. 11, 12.)

Akinek hétről-hétre kell prédikálnia, bizony háromnapos

fáradhatatlan bányamunkával és háromnapos ötvösmunkával kell a hetedik nap termését kidolgoznia. És egészen jogosan beszél Hettinger arról a megilletődöttségről, ami lelkét elfogta, valahányszor egy pap temetésekor íróasztalában megtalálta elmondott beszédeinek jól rendezett kéziratát. «Euge serve bone et fidelis» (Luk. 19, 17.) fogja hallani ez a hűséggel dolgozó szolga az Úr ajkáról.

Mily zamatos figyelmeztetéssel írja *Pázmány Péter:* «Szorgalmatos tanulással készüljetek a prédikáláshoz, és ha Homerus medve-módon nyalogatva ékesgette verseit, ti is a prédikációt ne futófélben, hanem hosszú ideig való jobbításokkal készítsétek . . . Valaki készületlen prédikál, üti-véti a dolgot; sem elei, sem utóllya szólásának: csak haboz; egybe zűr, zavar mindeneket; akármit akárhol előhoz, és ki nem tud gázolni hosszan nyújtott beszédeiből. Ne bízzék azért senki elméjében, mert soha jól nem prédikál, aki jól hozzá nem készül.» *(Pázmány P.)*

Azok a hítszónokok, akik dicsekszenek vele, hogy ők «mily könnyen beszélnek», nem veszik észre, hogy a hívek meg «mily nehezen hallgatják» az ő készületlenségüket. Hiába: *alapos készület nélkül senki sem tud jól prédikálni!* E tekintetben általában sok jogos kifogás emelhető nemcsak tárgyilag, hanem az előadás szempontjából is. Vajjon nem ismerünk-e egyházi szónokokat, akiknek — úgy látszik — sejtelmük sincs a szószék magasztos feladatáról, s akiknek beszédei után örömmel sóhajtunk fel: Hála Istennek, hogy egy intelligens ember sem volt jelen a beszéden! És nemcsak ezek, de még jóakaratú szónokaink is még sokat tanulhatnának s javulhatnának kiejtés, hangsúlyozás, szótagolás, lélegzetvétel, beszédtechnika, gesztus, pátosz, arcjáték stb. tekintetében anélkül, hogy a színészkedés vádja érhetné őket.[1]

[1] Az alábbiakban megemlítünk néhány könyvet, melyek tanulmányozása — a klasszikus *Jungmann* és *Meyenberg* mellett — sokban hozzájárulhat a *hitszónoki előadó készség* fejlesztéséhez: *Bainvell:* Winke f. d. richtige Verwertung von Schrifttexten in d. Predigt. *Bessmer* O. S. B.: Der junge Redner. Herder. *Benedikt:* Der mündliche Vortrag. Leipzig. *P. Cassiepe:* Homiletisches Handbuch. 4 k. Paderborn. *Delsarte:* Pratique de l'Art oratoire. Paris. Téqui. *Guttmann:* Die Gymnastik der Stimme. Leipzig. *Hegedüs:* A beszéd művészete. Bpest. *Kaim:* Die Anschaulichkeit auf der Kanzel. Paderborn. *Kieffer:* Die äuszere Kanzelberadsamkeit oder d. Kunst d. kirchl. Diktion u. Aktion. Paderborn. *Kolb:* Über Vortrag und Vortragsfehler. Wien. *U. a.:* Vorträge über die Redekunst. Wien. Mayer. *U. a.:* Über den Zauber d. menschlichen Sprache. U. o.

Az alapos készülést nemcsak az Isten igéjének kijáró tisztelet teszi szükségessé, hanem a mai templomi közönség természete is. Hol vagyunk már attól a kortól, melyben a hallgatóság a tekintély elve alapján engedelmes lélekkel vette tudomásul a szószékről elhangzó igazságokat, bármily egyszerű külső formában és igénytelen előadásban hangzottak is el azok! A könyvek, ujságok, rádió és gyűlések által elkényeztetett publikum ma sokkal kritikusabb, a szónok szavait mérlegeli és elcsépelt állításaira vagy készületlen beszédeire bizony üresen hagyja a templom padjait.

Aki a földi gondokkal küzködő, keseredett, elégedetlen, az örökkévaló dolgoktól erősen elfordult mai embernek eredménnyel akarja hirdetni a természetfölötti élet valóságát és igazságait, annak ugyancsak neki kell ehhez készülnie! Legyünk tehát azzal tisztában, hogy aki a hitszónok tisztségét a mai, nagyon megnövekedett igényű hallgatóság előtt csak elfogadhatóan is akarja betölteni, annak alapos készülésre, folytonos meditálásra van szüksége. Egész héten ezzel a kérdéssel járni-kelni, ebből a szemszögből nézni a nagy világ és a kis paróchia életének eseményeit, gyúrni és formálni az anyagot, aztán leírni (lehetőleg nemcsak vázlatban), aztán megtanulni . . . mindez munkát, fárasztó, komoly munkát jelent, — de sikert is. Míg viszont senki se csodálkozzék, ha ma is igazolódik a régi tapasztalat: «Qui ascendit sine labore, descendit sine honore».

Mialatt a hitszónok beszéde anyagával birkózik és súlyos veretű, fegyelmezett, terminus technikusokkal megszabályozott dogmatikus vagy morális tételen elmélkedik, azzal vívódik, azt gyúrja s formálja, hogy a nagy hívő tömeg lelki szükségleteihez közel hozza, olyan munkát végez, mint az elektromos transzformátor, mely a messzi fekvő centráléból vastag drótokon szállított óriási feszültségű áramot át-

Lienert O. S. B.: Der moderne Redner. Einsiedeln. *Niebergall:* Wie predigen wir dem modernen Menschen? Tübingen, (protestáns szerző jóakaratú munkája). *Schuth S. J.:* Theorie des mündlichen Vortrages. Herder. *Schleiniger:* Muster des Predigers. *Steinbach:* Die menschliche Stimme im Dienste d. Kirche (Seelsorger-Praxis XXIV. k.). *Skraup:* Mimik und Gebärdensprache. Leipzig. *Stingeder:* Wo steht unsere heutige Predigt? Linz. *Ude:* Wie bilde ich mich zum Redner aus? (Prakt. Anleitung u. Erlehrung d. Redekunst auf Grundlage d. Psychologie). *Udeis:* Praedicate evangelium (Anleitung f. d. Kanzel, moderner Anforderung entsprechend). Regensburg. *Le Vade-Mecum des prédicateurs.* Paris. Téqui (sok vázlat, jegyzet, idézet a szentbeszédekhez).

alakítja, mindennapi használatra alkalmassá teszi. A készü= let fárasztó volta is ebben áll: a logikából átnyergelni a pszihológiára; egy vértelen, sápadt könyvdefinicióra rá= lehelni a lüktető élet piros szinét, hogy a beszéd túldoktrinär ne legyen, ne vesszen el fogalmak és logikai elmefuttatások ködében, hanem a sápadt absztrakciókból utat találjon a konkrét élethez.

Nem lehet tagadni, hogy a modern pasztoráció sok külső szerepléssel, gyűlésekkel, egyleti élettel annyira igénybe veszi a pap idejét, hogy az eredményes prédikáláshoz szük= séges előkészületet erősen meg kell nyirbálnia. Ez sajnos, való tény. De más kérdés, hogy meg lehet=e vele barátkoz= nunk! Kérdés, hogy a pasztoráció említett mellékhajtásai valóban jogosan vonják=e el a papot a mégis csak legeminen= sebb pasztorális munkának, az igehirdetésnek eredményes betöltésétől. Én azt hiszem, hogy az apostolok ma is bizo= nyára úgy vélekednének erről, mint mikor 1900 évvel ezelőtt, egyéb foglalatosságokat a diákonusokra bízva, ezt írták: «Nos vero orationi et ministerio verbi instantes eri= mus». (Act. 6, 4.)

Bizony egy jó prédikáció komoly munka és fárasztó vajúdás között születik meg! Mint a méh végiglátogat tömérdek virágot, kiszívja annak édes nedvét, lenyeli, magá= ban összegyúrja s aztán kiadja mint tiszta mézet, úgy kell a hitszónoknak is sokat olvasnia, tanulnia, gondolatokkal töltekeznie, azokat magában feldolgoznia, kialakítania s végül formába öntve kiadnia magából, leírnia. Míg a beszéd inkarnációja megtörténik, végigszenvedjük a vajúdás min= den aggodalmát, erőfeszítését, fáradságát. Aki hallgatja a beszédét, legtöbbször nem is sejti, mennyi elmélkedés és olvasás, mennyi verítékezés, mennyi ész= és idegmunka rejlik benne. A buzgó pap idegemésztő prédikációskészülete azonban hétről=hétre évtizedeken keresztül nem kényszere= dett szenvedés, hanem az áldozatos papi élet örömmel vállalt velejárója, nem kedvetlen verítékezés, hanem a lélek= meghódító hadjárat lendületes várvívása, a korszerű papi aszkézis leghasznosabb megnyilvánulási formája.

De viszont így nyeri meg a szentbeszéd azt a kenetet, amelynek ereje ellenállhatatlanul ragadja meg a hallgatósá= got, mert *általa minden egyes szentbeszéd a prédikáló pap nyilvános hitvallásává magasztosul: az így prédikáló pap nemcsak beszél, hanem hitét is megvallja!*

*

Összefoglalás.

A korszerű, prédikáció fontosságát nem szűnünk meg eléggé hangoztatni.

Kérjük magunknak a nyelv adományát, hogy tudjunk beszélni a modern nép nyelvén. Viszont ne féljünk! Hiszen hányszor látszott már, hogy a keresztény világnézetnek feladták az utolsó kenetet s az antikrisztus szellemét megkeresztelték s mégis azok a nagyhangú rendszerek ma már mind átvették a csendes nyugalom helyét, de megújult erővel tört ki az emberek lelkéből a «Veni Sancte Spiritus!»

Ne féljünk, de — tartsunk mindnyájan önvizsgálatot: Vajjon mi, Krisztus apostolai, tudunk-e úgy beszélni, hogy mindnyájan — az intelligencia is — megértsenek s megszeressenek? Nem szorongunk-e félő szívvel zárt ajtók mögött? Átjárta-e minden ízünket a pünkösdi láz bátorságot adó, meggyőződést szülő ereje?

Álljunk mi is elő az első pápa régi pünkösdi meggyőződésével, de úgy, hogy az új, jogos igényeket se hagyjuk figyelmen kívül. Beszéljünk lélekkel ennek a modern katechumén világnak, mely szomjazza a lelket, hogy mindnyájan «saját nyelvükön halljanak minket beszélni».

Igaz, a levegőben sok mindenféle lelki bacillus van ma, de a prédikáció-kerülésben nem mindig a korszellem hibás, hanem az a prédikáló is, aki nem érti meg korát, aki folyton csak «importune» beszél s nem «opportune», aki körül elváltozott az egész világ, csak ő maga maradt a régi. Minden kor emberének megvolt a maga hibája, de a krisztusi lelkivezetők ettől soha nem kedvetlenedtek el. Az ember akarata rosszra hajló nemcsak ma, hanem az volt «ab initio» s az apostoloknak mégis sikerült az «animalis homo»-ból «spiritualis homo»-t alakítaniok. A világ mindig «rossz» volt, de az apostoli lelkek igyekeztek «legyőzni a világot». «*Praeconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit... Sacerdos ergo si praedicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est praeco mutus?*»[1]

De ha aztán jól elkészültünk, csak bátran s imponáló biztossággal lépjünk fel! Beszéljünk átérzéssel, tűzzel, az eleven élet lüktetésével, hogy reánk is álljon *Emerson* mon-

[1] S. *Gregorius*, Regulae Pastorales II. c. 4.

dása: «Vágd meg a szavait s vérezni fognak». Bárhol kelljen beszélnünk, a pap műveltsége az átlagos intelligenciáénál mégis csak nagyobb. Kenyérgondok nem veszik el idejét, tanulhat. «Loquebar de testimoniis in conspectu regum et non confundebar.» (Ps. 118, 46.) Nem kell félnünk a beszédtől. «*Nil ei magnum, cui Deus magnus est.*»

Lássuk meg, hogy az arany csillogása s az ételektől görnyedező asztalok mellett mily kevéssé boldog a mai művelt ember. Egyre hangosabban kér szót benne az elhanyagolt lélek s vár valakit, ki őt újra teremtse. Nos, itt a mi «Creator Spiritus»=unk.

Megpróbálta a mai ember «lélek» nélkül élni, de póruljárt. A mi «Teremtő Lelkünk» át meg átjárja a lelket s nem mond csődöt a kétely sötét Nikodémus=éjén, a szenvedések Kálváriáján, a megpróbáltatás keresztútjain sem. *Schopenhauer* azt mondta, hogy az ő rendszere csak egészségeseknek való. De a mienk mindenkinek, ha . . . ha *ügyesen hirdetjük*. Csak láttassuk be a mai emberrel, hogy a hit nem futás a mélységek elől, vagy apathia. Ó dehogy! Sokkal nagyobb fellendüléseket, önlegyőzést, magunkföléemelést ismer ez, mint amit akármilyen empiria nyujthat.

Pünkösdi megrendülés kell nekünk. Egyik árústól a másikhoz rohan epedve a modern ember az eszmék vásárterén. Hol tisztább árúk, hol a durva materializmus után kapkod. De egyszer aztán kifárad — talán éppen mai korunkban — s akkor kezét újra a meg nem nyirbált, le nem tagadott, szigorúan dogmatikus, egyházi «Veritas» felé nyujtja ki s ekkor egyszerre elülnek a «Welträtsel» kínzó kételyei. Figyeljük csak, mint szól már a modern katechumének éneke:

Die Menschheit fiebert. Geister glüh'n empor,
Mit Schwung getränkt, mit Kräften, stürmisch groszen,
Schon steh'n sie hin bis an der Himmel Tor,
Mit Lustgeschrei die Pforten einzustoszen.
Lasst alles fallen! Lust und Leid sei tot,
Verloschen aller Hoffnung bunte Gaben —
Gott höre uns und unsers Schreiens Not:
Wir müssen dich für unsere Kinder haben!

(Gustav Schüler.)

A mi nagy feladatunk: *ügyesen hirdetni ezt az annyira sóvárgott Krisztust!*

Bárcsak sikerülne mind e sorokkal, mind pedig prédi=

kációs-köteteimmel csak egy lépéssel is előbbrevinni a prédikáció megújhodásának sorsdöntően fontos, szent ügyét, hogy minden igehirdető testvéremen és e sorok szerény íróján is valóra váljék az Írás szava: «Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam et in ipsa laudabo eum». (Eccli. 51, 30.)

És valóra váljék mindnyájunkon, kik az Úr igéjét hirdetjük, az annyiszor elmondott breviáriumi ima: «Per evangelica dicta deleantur nostra delicta!»

III. SZAKASZ.

Liturgiánk a pasztoráció szolgálatában.[1]

Bevezető gondolatok.

A felületesség könnyen kimondja a vádat, hogy a katolikus liturgia túlságosan külső formákhoz ragaszkodó, cerimóniákban elvesző, külsőséges istentiszteleti mód, amely a lélek bensőséges vágyainak nem felel meg, azokat érintetlenül hagyja. Ami a külsőségesség vádját illeti, találóan mondja a külső vallási gyakorlatokról *Francis Jammes*, a híres konvertita: «Ezek a gyakorlatok olyanok, mint a csomók a zsebkendőn: figyelmeztetnek az erényre». «Nem osztozhatom azok véleményében — írja *Leibniz* —, akik annak az örve alatt, hogy lélekben és igazságban akarnak imádkozni, az istentiszteletből száműzik mindazt, ami az érzékekre hat, mindazt, ami a képzeletet elősegíti, s nem vetnek szá-

[1] *Szunyogh X. F.:* A liturgikus apostolság munkaprogrammja. Pannonhalmi Szemle 1934. évf. 4. sz. *U. a.:* Lélekújulás és lélekújítás a liturgia szellemében. *Herwegen:* Alte Quellen neuer Kraft. Schwann, Düsseldorf. Továbbá az «*Ecclesia orans*» sorozat alábbi füzetei: 1. sz. *Guardini:* Vom Geist der Liturgie. 2. sz. *Casel:* Das Gedächtnis des Herrn in d. altchristl. Liturgie. 3. sz. *Hammenstede:* Die Liturgie als Erlebnis. 4. és 5. sz. *Miller:* Die Psalmen. 6—8. *Kramp:* Messliturgie und Gottesreich. (Darlegung und Erklärung der kirchl. Messformulare). 9. sz. *Casel:* Die Liturgie als Mysterienfeier. Herder kiadás. *Müller-Reif:* Zur Psychologie d. liturgischen Religiösität. Akad. Bonifatius-Korresp. 1921. évf. 89—96. l. *Fischer:* Lebensquellen vom Heiligtum (Lesungen f. Freunde d. Liturgie). Herder. *Stapper:* Gundrisz d. Liturgik. Münster. *Prill:* Liturgik. (Eine Einführung i. d. Verstündnis d. kirchl. Gottesdienstes.) Bonn. *Braun:* Liturgisches Handlexikon. Regensburg. *Brors:* Gloria in excelsis Deo, oder wie lebe ich mit d. Kirche? Kevelaer. *Sleumer:* Liturgisches Lexikon. Limburg. *Lefebere:* Liturgia. Ses principes fondamentaux. Lophemles-Bruges. *Vigourel:* Manuel de litourgie Paris. *Guardini:* Vom Sinn d. Kirche. Mainz. *Herwegen:* Das Kunstprinzip d. Liturgie. Paderborn. *Cabrol—Pletl:* Die Liturgie d. Kirche. Kempten. *Schuster:* Liber sacramentorum (olaszul). *Kramp:* Die Opferanschauungen d. röm. Messliturgie. Erklärung d. kirchl. Opfergebete. Regens-

mot az emberi gyöngeséggel; figyelmünket nem vagyunk képesek belső gondolatainkra irányítani, sem azokat lelkünkbe vésni valami külső segítség nélkül.»[1]

Pusztán a külső formák betartása korántsem elégséges az Egyház szándéka szerint sem, viszont azonban ezek nélkül nem is lehetünk el mindaddig, amíg maga az ember is — akinek Istent imádnia és a szertartásokat végeznie kell — «külsőséges» marad, azaz a lélek mellett «külsőséges» testből is áll.

Hogy a fenti kifogás mily fölületes és alaptalan, és hogy az Egyház szándéka szerint, méltósággal és pontossággal végzett liturgia mily mélységes, benső lelki hatásokat képes kiváltani, *arról igen sok neves konvertita tanuságot tesz*, akiket tévelygésük közt — saját vallomásuk szerint — éppen a katolikus szertartások fönsége ragadott meg legelőször s vezetett az Egyház kebelébe.

Igy pl. — hogy csak egy-kettőt említsünk —, *Szent Ágoston* saját tapasztalatából irja: «Megfigyeltem, hogy a szent igék ének formájában bensőbben és igazabban lendítik, tüzelik lelkemet a jámborságra, mint ének nélkül . . . Eszembe jut, hogyan omlottak az egyházi énekek hallatára könnyeim hitem visszanyerésének első idejében . . . A gyengébb lelkek jámbor áhítatra indulnak, mikor kedves éneket hallanak».[2]

burg. *Batifoll:* Leçons sur la Messe. Paris. *Vandeur:* La sainte Messe. Maredsous. *Merk:* Die hl. Messe in ihrer Feier. Stuttgart. *Kunz:* Das kath. Kirchenjahr. Regensburg. *Schaller:* Die Liturgie d. Charwoche. Herder. *Parsch:* Aus Brevier und Messbuch. Pustet. *Schafer:* Liturgische Studien (Beiträge zur Erklärung des Breviers u. Missale). 4 k. Regensburg. *Blume:* Brevier u. Messe. (Geschichtlich-liturgischer Grundriss.) Regensburg. *Feuling:* Einführung i. d. Liturgie d. Charwoche. (Drei Vorträge f. Gebildete.) Augsburg. *Braun:* Sakramente u. Sakramentalien (Eine Einführung i. d. röm. Rituale). Regensburg. Das hl. Jahr d. Kirche. (Tageslesungen aus d. hl. Schrift u. Liturgie d. Kirchenjahres.) Bearbeitet *von Mönchen d. Abtei Maria-Laach.* Düsseldorf. *Folyóiratok:* «Benediktinische Monatschrift». Herausgegeben von d. Erzabtei Beuron. «Liturgie und Kunst». Herausgegeben von den Benediktinern von Siegburg. M.-Gladbach. Sorozatos vállalat: a pannonhalmi bencések kiadásában megjelenő «Lelki élet könyvei». *A)* sorozat: «Bibliotheca Benedictina». *B)* sorozat: «Ecclesia orans». *C)* sorozat: «Bibliotheca Dominicana». A legújabb évek liturgikus irodalmát évről-évre legbővebben ismerteti *Casel:* Jahrbuch für Liturgiewissenschaft. (Münster. Aschendorff.) Eddig 13 kötet.

[1] Id. *Payot—Weszely:* Az akarat nevelése. Bpest. 1921. II. k. 8. l.

[2] *Vass:* Szent Ágoston vallomásai. Bpest. 1917. II. k. 112—130. lap.

Huysmans «En route»[1] regényének főhősét a katolikus szertartások térítik meg; a liturgia művészete vezeti nyomról-nyomra az Egyházba vissza, a liturgia szépsége, a nagyheti szertartások, a Dies irae, a Stabat Mater. *Jörgensen* ezt írja Huysmansról: «Huysmanst a szépség vitte az Egyházba. Először is a liturgia szépsége. Hosszú évek után egyszer időtöltésből ismét templomba ment. Minthogy szerette a művészetet, ezután többször eljárogatott. Majd a Saint-Sulpice-ben épült egy megrendítő «Dies irae»-n, halálosan szomorú «De profundis»-on, vagy az «Officium defunctorum» egy vesperásán, «amelynek zsoltárversei, mint a koporsóra aláhulló göröngy dübörögnek»; majd a nagyhéten végigzarándokolta Páris templomait» . . .[2] «Nem tévedhet az a vallás, — így okoskodik, — mely a zenében ennyi biztonságot alkotott». Különös okoskodás az igazság felé, de mégis az — igazság felé! Sok ilyen neves konvertitánk van, akik bejöttek az Egyházba, ha nem is az ajtón, hát az ablakon.

A művészet valóban ellenállhatatlanul képes hozzánk húzni a művelt embereket. «Mikor az umbriai sziklabarlangban az Isten trubadúrja zengte izzó dalait; mikor Dante szelleme a pokol örvényein átfúródva az egek magasaiba szállott; mikor Giotto hajnalos üdeséggel festegette az assisi templomfalakra baba emberkéit; mikor a szent magyar királyleány marburgi sírja fölött égbe szökkent a világ legszebb gót temploma; mikor a karrarai márvány Michel Angelo kemény ütéseire kiadta a «Mózes»-t, akkor nem hangzott el egyetlen egyszer sem a kérdés a katolikus egyházon belül: hol van az intelligencia?»[3]

Érdekes a neves német konvertita írónak, *Bahr Hermannak* vallomása is a misekönyvünkről: «Sokszor elmondom magam előtt, mennyi tévedéstől, céltalan kutatástól, vigasztalan problémától, tanácstalan kétkedéstől, mennyi aggálytól, szükségtől, s dühtől, mennyi hiába tékozolt fáradságtól, mennyi jajtól, csalódástól, ábrándtól, önpocsékolástól s önmarcangolástól maradtam volna mentes, menynyivel könnyebb lett volna a meggondoltság, egész életem

[1] Németül *A. Sleumer* fordításában: «Vom Freidenkertum zum Katholizismus.» Hildesheim.

[2] Sammlung «Kultur und Katholizismus» IX. Bd. Mainz u. München. 1908. 60. l.

[3] Élet. 1911. évf. 1409. l.

mennyire máskép alakult volna, tele biztonsággal, állhatatossággal s egyenességgel, ha valaki nekem negyven évvel ezelőtt fiatal koromban egy «Missale Romanum»-ot kezembe adott volna!»[1]

A katolikus liturgiának mérhetetlen a vonzó ereje, csak — ki kell tudni aknázni!

Hogy liturgiánkat minél sikeresebben állíthassuk be a lelkipásztorkodás szolgálatába, az alábbiakban rámutatunk I. azokra a művészi elemekre, amelyeket az Egyház a liturgia szolgálatába állított; II. magának a liturgiának lélektani hatására; III. a hívek részvételére a liturgiában; IV. néhány szót ejtünk a külföldi mozgalmakról; végül V. felhívjuk a figyelmet a szertartások végzése körül néhány fontos gyakorlati apróságokra.

I. Művészi elemek liturgiánkban.

Az Egyház a művészetek fájának legszebb gyümölcsét, az egyházi művészetet, kezdettől fogva lélekmentő tevékenységének szolgálatába állította; a kereszténység művészi inspirációiban fogantak a világ legmonumentálisabb alkotásai.

A vallásos művészet, amint egyrészt a vallás szülötte, másrészt a valláshoz vezeti is a lelkeket. Tanít, nemesít, lelkesít. Közvetlenül, szinte intuiciós erővel ragadja meg a lelket; ugyanazzal az intuiciós lendülettel, amely a művészetben a mű alkotásakor felvillant. A teremtő gondolatoknak ezt a lebilincselő fönségét érezzük a gót templomok homályában épúgy, mint a friss virággal feldíszített kis

[1] Bekenntnisse von *Hermann Bahr*. Reichspost 1921 dec. 25-i sz. — *II. Frigyes* porosz királyra oly hatással volt egy szentmise, hogy a végén így szólt: «A kálvinisták úgy tisztelik Istent, mint az ő szolgájukat; a lutheránusok, mint a hozzájuk hasonló embert; a katolikusok azonban, mint az ő Istenüket!» *(Kozma:* Liturgica. Agriae. VII. I.) — Egy münsteri protestáns teológus, *Smend* («Monatsschrift für Gottesdienst und kirchliche Kunst» 1920. évf.), írja, hogy «a római mise a maga nemében utólérhetetlen istentiszteleti s művészi alkotás . . . És mily változatosság az egészben s mily bősége az érzelmek gazdagságának! A csendes misétől a katedrális főpapi miséjéig, a jegyesmisétől a gyászmiséig, a Roratetől a nagypénteki Missa praesanctificatorumig és a húsvéti nagymiséig — a változatosságnak és alkalmazkodó képességnek mily bősége!»

kápolnában, a vallásos festő művében és az egyházi zene fönségében egyaránt.

A művészet erkölcsi tekintetben is nemesítőleg hat. Tartsuk egy kis gyermek elé egy imádkozó gyermek képét, látni fogjuk, mint kulcsolódik össze az ő keze is, s mint alakul vonása a képhez hasonlóvá. Ilyen észrevétlen hatást gyakorolnak templomaink művészi képei a hívekre.

Az Egyház liturgiája *a művészet valamennyi ágát* felhasználja s a lélek szolgálatába állítja. Templomainkban a lelket együtt ragadja meg az építészet, szobrászat, festészet s emellett ott van az iparművészet is (miseruhák, oltárterítők, ereklyetartók, padfaragások stb.). A papnak legkisebb részletekig szabályozott, mély szimbolikus jelentőségű, rituális mozdulataiban viszont az élő plasztikát találjuk meg. Egyes helyi szokások még a táncot is beállították az Isten dicsőségére, mint pl. az echternachi táncoló körmenet vagy a spanyolországi «Baile de los Seises», amidőn Úrnapján a sevillai székesegyházban tíz apródruhába öltözött fiú táncol az Oltáriszentség előtt. Sőt a templom volt a legelső színház is a vallásos misztériumok számára.[1]

Az énekművészet is legjava termését adja, hogy a kultuszténykedéseket, elsősorban a legfőbbet, a szentmisét minél áhítatosabb hangulattal kísérhessük. Egyes melódiák mögött (némelyek egész az Ószövetségbe nyúlnak vissza) ezer és ezer évnyi mult fekszik; de újabban is mindig a legnevesebb mesterek tartották kötelességüknek az egyházi zene gazdagítását.[2]

A megrendítő hatású régi egyházi énekek közül némelyiknek ismerjük szerzőjét is, a többiek a szó szoros értelmében vett népeknek, a közös szükség és szorongattatás tüzében nemesre izzott imádságok. *Herder* ezeket a régi himnuszokat az emberi nem jótevőinek nevezte.[3]

[1] Még a párisi legelső színház ajtaja fölött is 1547-ben kőcímer állott kereszttel s a szenvedés és a kereszthalál eszközeivel.

[2] «*Wagner* Parsifal-ja élő bizonysága annak a megdönthetetlen zenetörténeti tanulságnak, hogy minden nagy zeneszerző élete végén szükségképen érzi, hogy teremtő lelke adósa Annak, kitől mindenét vette: Istennek. *Mozart* és *Verdi* Requiemjében keresi az égi utakat, *Beethoven* Missa solemnis-e, *Liszt* Krisztus című oratóriuma ugyanerről a lélektani jelenségről tesznek tanubizonyságot, melyről Wagner Parsifal-jában tett mélységes hitvallást». *Járosy:* Lex Parsifal. Kat. Szemle. 1912. 954. l.

[3] Érdekes, mint vélekedik a himnuszok hatásáról *Bahr*, a neves konvertita író: «Annyi erőt adnak, annyira vidámmá tesznek; igazában ezek értetik meg velünk földi életünket, amely csak onnan

Ezek a régi himnuszok azt is mutatják, hogy az Egyház mindenkor becsülője volt a szoros értelemben vett szépirodalomnak is. A költészetet is beállította az istentisztelet szolgálatába. Mindenek előtt pedig átvette a világirodalom legszebb termékeihez tartozó szentírási költeményeket, a «canticum»-okat és a zsoltárokat, amelyek szinte felülmulhatatlan mélységgel egyaránt énekelnek istenszeretetről — és emberi nyomorról, Isten akaratáról — és emberi tévelygésekről.

A Szentírás költői kincsei mellett hamarosan külön költői termékek is gazdagították a szertartásokat. Elég legyen a szír *Efrémre*, *Naz. Szent Gergelyre*, főkép a milánói *Szent Ambrusra* rámutatni. Mint a himnuszok az Egyház zsolozsmáskönyveiben, épúgy az ú. n. Sequentia-k (amikből ma is még körülbelül 5000 megvan) a mise szertartásaiban találtak felvételt.

A liturgián, amint az ma előttünk áll, századok dolgoztak s helyezték el benne legértékesebb kincseiket. A szavak gazdagsága vetekszik benne a gondolatok változatosságával, s a dramatikus, epikus, logikus művészi formák bőségével (kezdve a rövidke versiculusoktól, a finom művű régi vasárnapi oratióktól egész a remekbe épített papi zsolozsmáig s a mise szerkezetéig). Kimeríthetetlen bőséggel váltakoznak az egyes részek felépítésének stílusai is; a «de ea» officiumok szigorú egyszerűsége mellett az újabb ünnepeknek szinte barokkgazdagságú pompája, a régi szűz-vértanuk könnyeket fakasztóan kedves officiumai mellett a boldogságos Szűz ünnepeinek gazdag misztikája. Amit az alakító, rendező és teremtő emberi géniusz s kultúra legjobbat csak alkotott, mind az istentisztelet szolgálatában áll itt. Az Egyház ugyan jól tudja, hogy a művészet nem ad vallást s nem pótolja azt, de igenis: hatalmasan elősegítheti a vallás erőinek kifejtését. Ily értelemben a művészetre is érvényes, amit a bölcseletről mondanak: «Philosophia est ancilla theologiae».[1]

felülről nézve bontakozik ki teljes szépségében. Valósággal forrásai a legnemesebb életkedvnek, acélos életerőnek! Útmutatások az örök boldogságra és pedig nemcsak odaát, hanem már itt a földön is, mert aki hittel, reménnyel, szeretettel biztossá vált a túlvilági élet felől, az már itt megízleli annak előízét». *Hermann Bahr:* Tagebuch. Neues Wiener Journal. 1920 febr. 8. L. továbbá *Hellinghaus:* Lateinische Hymnen d. christl. Altertums u. Mittelalters. Münster. *Wolters:* Hymnen u. Sequenzen. Berlin.

[1] Teljes joggal írja *Mausbach:* «Még ha az egész történelemben visszagondolunk a művészet és istentisztelet kapcsolódásának leg-

Külön tanulmányt kellene írni, ha a keresztény tanoknak a világirodalom kiváló képviselőire tett hatását is be akarnók mutatni. Itt csak meg sem említhetjük azokat a mesterműveket, amelyeket íróik éppen a kereszténység fönséges eszméinek terjesztésére hoztak létre. (Pl. a legendák, melyek közt nem egy költői becsű). Sőt a régi profán irodalmi termékeket is ma csak úgy ismerhetjük, hogy középkori szerzetesek egész életet szenteltek azok lemásolásának. A legelső könyvtárak is náluk keletkeztek.

II. Liturgiánk lélektani hatásai.

Ezek után azonban szomorúan kérdezzük, hány intelligens hívünk ismeri ezeket a gyönyörű szertartásokat, amelyek egy Michel Angelo géniuszát megihlették, mikor a Sixtina mennyezetét festette? Hány vett részt lélekkel ezeken legalább csak diákkorában? Hiszen az iskolai szünetek rendesen abba az időbe esnek, mikor a kereszténység legnagyobb ünnepeit ünnepeljük.

A pasztoráció érdekében feltétlenül többet kell gondolnunk azzal, hogy híveinknek a mainál mélyebb liturgikus életet nyujtsunk.

Hisz az Egyháznak ezt a kincsét még legjobb hívei is alig ismerik. Ha egyházról beszélnek, egyik előtt mint a vallásos szervezkedés imponáló világorganizmusa jelenik meg; a másik talán hajdani politikai hatalmára gondol; a harmadik szociális hatásaira, kultúrát terjesztő, áldásos működésére; pedig mindezek másodrendű jelenségek az Egyház életében, mind ez még nem az Egyház lelke.

A) Ami az **egyház igazi lelkét kitárja,** *ami az ő szíve dobbanását elárulja, ami leheletét ontja, — az a liturgia. X. Pius,* a nagy lelkipásztor-pápa, nem hiába kezdte meg uralkodását ezzel a nyilatkozattal: «Legforróbb kívánságunk, hogy az igazi keresztény szellem minden módon fel-

magasabb pontjaira is, akár Görögországban, akár Egyiptomban vagy Keleten, nem akadunk még egy vallásra, amely minden művészetet, az építészetet, plasztikát, festészetet, költészetet, zenét és a kisművészeteket oly egyetemlegesen gyüjtötte volna maga köré, mint a komoly és érzékek örömétől bizonyos mértékben elzárkózó katolikus Egyház». *(Mausbach—Esser:* Religion, Christentum, Kirche. Kempten. 1913. III. k. 329. l.) München-Gladbachban külön folyóirat jelenik meg újabban («Liturgie und Kunst». Kühlen), amelynek sajátos célja a kultusz művészeti elemeire rámutatni.

virágozzék és mindegyik hívőben megmaradjon. Ennek elérése végett pedig elsősorban az Isten házának szentségéről és méltóságáról kell gondoskodnunk; itt gyűlnek össze a hívek és innen merítik ezt a szellemet, első és mellőzhetetlen forrásából: a legszentebb titokban való valóságos részvételből és az Egyház nyilvános és ünnepélyes imáival való egyesüléséből».[1] Az Egyház «corpus Christi mysticum»; ennek a testnek pedig lelke a Krisztus szelleme. A liturgia egész önálló szellemi világot állít elénk, külön időszámítással, saját megszentelt napjaival s óráival, külön nyelvvel, külön rendkívül gazdag szimbolizmussal, melyek mind együtt egy egész évre felosztott, titokzatos, a Megváltó életét mindig megújító drámának összefüggő részeit alkotják. A liturgia felöleli Krisztus egész életét és mintegy állandó megelevenítése az ő életének; mindenütt Krisztust nyujtja a léleknek. Még csak nemrégiben is a nagy munkaláz ígért pótlást a vallás helyett. De semmi nem pótolja többé a léleknek feltörő vágyát: Közelebb Istenhez!

De hol leljen rá a helyes útra? Megint csak liturgiánkban.[2]

Ne csak hirdessük liturgiánkról, hanem tényleg érezhető is legyen rajta, hogy az imádkozó Krisztusnak lelkét leheli magából. Az Egyháznak rendíthetetlen ereje, hogy ily fönségesen tud imádkozni. Sem gyűlések, sem felvonulások, sem kedvező állami törvények nem teszik főerejét; még a prédikációnak, missziónak, gyóntatásnak s katekézisnek sem látja olyan hasznát, mint annak a titkos forrásnak, amelynek éltető mélyéről mindez a külső tevékenysége fakad; és ez a kincs az, hogy az Egyház megrendítően tud imádkozni.

Tudjuk, hogy az intelligencia pasztorációjának legfogósabb kérdése éppen a körül forog: mint lehetne az elvont Krisztus-fogalmat eleven valósággá változtatni a lélekben. Már pedig a liturgia főkép ezt képes elérni. A tökéletességre törekvő léleknek rendkívül sok indítást adhat a liturgia. Nem alap nélkül hirdeti a papszentelő püspök: «*Agnoscite, quod agitis, imitamini, quod tractatis; quatenus dominicae mortis*

[1] Id. *Beauduin—Szunyogh*: Az Egyház lelki élete. Pannonhalma. 1922. 11—12. l.

[2] Nem véletlenül történt tehát, hogy a nagy «lelkipásztor pápa», *X. Pius*, akinek annyira szívén feküdt a lelki élet emelése, oly gyökeres reformokkal dolgozott éppen a liturgia méltóságának s alkalmasságának emelésén. Jól tudta azt is, hogy az eucharisztikus mozgalom sikere is összefügg a liturgikus élet emelésével. Ezért mondta: «Ne imádkozzatok a mise alatt, hanem imádkozzátok a misét» (*Guardini*: Vom Geist der Liturgie. Herder. 1918. 3. l.).

mysterium celebrantes, mortificare membra vestra a vitiis et concupiscentiis omnibus procuretis». Egy másik helyen meg így figyelmeztet a *Pontificale*: «*Vide, ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis, operibus comprobes*».

B) Mily alapon remélhetjük, hogy a liturgia a krisztusi szellem kiáradását közvetíteni képes?[1] Jogot erre éppen **a liturgia szelleme** ad, amely az egész keresztény lelkületet, legfőbb erényeinket felöleli, hirdeti, ajánlja, megköveteli.

Ez a szellem elsősorban is az *imádság* szelleme a végtelenül fönséges Istennel szemben. «Venite procedamus ante Deum — halljuk napról-napra — ploremus coram Domino, qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster, nos autem populus eius et oves pascuae eius». Aztán a *hálaadás* szelleme. Nemcsak mondjuk «gratias agimus». Tibi propter magnam gloriam tuam», hanem a legfőbb liturgikus cselekményt egyszerűen «hálaadásnak» (εὐχαριστία) nevezzük.

Aztán az *öröm* szelleme. «Exultemus Domino» — halljuk a felhívást és tényleg bájos öröm ömlik szét liturgiánkon. Mikor imádkozunk, mindjárt énekbe kezdünk. Az ének az öröm gyermeke.

Aztán itt van a liturgia *szociális* szelleme. Miért imádkozik az Egyház többes számban? Miért «laud*amus* Te, benedic*imus* Te, adora*mus* Te, glorifica*mus* Te, gratias agi*mus* Tibi, miserere *nobis*, ora pro *nobis*» stb. Azért, hogy a minden időn és helyen felülálló, a világot átfogó, nagy, isteni üdvökonomiába emelje az imádkozó egyént, ki ezáltal tudatára jut a közös Atyának s a nagy ember-testvériségnek.

A liturgia ritkán beszél első személyben, még olyan esetekben is, amikor egyik másik cerimonia az első személyt különösen megkívánná. A liturgiában mindig a «közösség» imádkozik; még pedig nemcsak a templomban összegyűlt hitközség, hanem az egész katolikus hívősereg. Sőt a liturgia nemcsak térbeli korlátokat nem ismer, hanem bizonyos tekintetben fölötte áll az idő határainak is; amikor a földön küzdő imádkozik, egynek érzi magát a dicsőült imádkozókkal, kiknek örökkévaló életében pedig nincs többé időszámítás. A liturgikus gyülekezet imára ragadó hatásáról helyesen írja egy neves bencés liturgista, *Beauduin*: «Itt az egyesülés gyarapítja az egyén erőit, képességeit és a leggyöngébbeket is magával ragadó hatalmas folyót teremt: bizonyos összekap-

[1] *Herwegen O. S. B.*: Die Erneuerung unseres religiösen Innenlebens aus dem Geiste der Liturgie. Das neue Reich. 1920. 754. s köv. l.

csoló lelkület járja át az egész gyülekezetet. A tömeglélektan jelenségei lépnek az isteni működés szolgálatába. A liturgiában minden ennek a működésnek erősítésére van rendelve: erre szolgál a szertartások fénye, a szent cselekvések dramatikus jellege, a pap és a bűnös közti párbeszéd, a közös ének».[1]

A liturgia a *tekintély* elvét is hirdeti, amikor a püspöktől az acolythusig minden szereplőnek teendőit a legkisebb részletig előírja.

A liturgia tele van őskeresztény *hősi szellemmel* is. Legjava énekei s szövegei zengik a hősies vértanuk dícséretét. De mindennél szebb felmagasztalása a hősies lelkületnek, hogy a legfönségesebb áldozatot csak vértanuk ereklyéje fölött szabad bemutatni; a liturgia ezáltal napról-napra hirdeti az áldozatos nagylelkűséget, hogy akik Krisztussal egyesülnek a halálban, Vele is fognak megdicsőíttetni.

Joggal kiált fel *Huysmans*, a nagy konvertita: «A költészetnek mérhetetlen talaja és a művészetnek mily összehasonlíthatatlan birodalma van az Egyházban!» «Ezek az ősrégi szertartások — mondja *Duchesne* — kétségtelenül szentek, mert Istentől származnak Krisztus és az Egyház által. De ha nem is lenne meg ez a dicsőségük, akkor is megszenteltek lennének előttünk, mert oly sok nemzedék lelkiéletét alkották. Századok óta imádkoztak ilymódon! Mennyi érzelem, mennyi öröm, mennyi felindulás, mennyi könny fakadt ki ezekből a könyvekből, ezekből a szertartásokból, ezekből a formákból!»[2]

C) A liturgia az Egyháznak **hivatalos istentisztelete,** az imádság nyelvén szent cselekményekkel kísért gazdag feldolgozása egész hittanuknak. Éppen azért, mert itt az Egyház a «corpus Christi mysticum» kegyelmet osztó szerepében lép fel, a liturgia középpontja természetszerűleg a hét szentség. Ezt a kegyelmi kisugárzást a tagokra az Egyház szolgái bizonyos cselekedetek és szavak kíséretében közvetítik; ilyenkor a püspök, *mint* püspök, a pap, *mint* pap, a szerpap, *mint* szerpap tényked ik — és a hívő, *mint* hívő szerepel. Ezek kapnak, amazok adnak. A liturgia tehát — minthogy ilyen szerves, minden egyént megfogó, de az egyéneken felül álló tényked és — *az Egyház titokzatos vérkeringése.* A vérkeringésre pedig minden tag egyformán rászorul. Amelyik tag kívül esnék a cirkuláción — elhal. Viszont legélénkebb éltető hatá-

[1] *Beauduin—Szunyogh:* Az Egyház lelki élete. Pannonhalma, 1922. 25. l.

[2] Id. *Beauduin—Szunyogh:* i. m. 66. l.

sát akkor fejtheti ki, ha az egyén annyira bele tud merülni a közös, hivatalos imák szellemébe, hogy még magánimáit és magánájtatosságait is — esetleg tudatlanul is — az Egyház közös imáinak nemes patinája színezi alá (gyönyörű példa erre a keresztény ókor imádkozási módja).[1]

A liturgia, mint kegyelmet közvetítő ténykedés feltétlenül szükséges mindenkinek, aki az Egyházhoz kíván tartozni; ez a lélek vallásos tevékenységének normális megnyilatkozása és képes is arra, hogy annak a léleknek, amely szellemébe behatol, minden istentkereső vágyát kielégítse. Megragadja az egyszerű lelket is, és viszont a kétezeréves Egyház legszebb, Istennek hódoló gondolatainak kijegecesedése a legképzettebb ember lelki szükségleteinek is eleget képes tenni.

A liturgiai év pszihológiai felépítése is egyenesen példaszerű. Szemléltető módszere valósággal élménnyé, személyes eseménnyé teszi bennünk az ünnepelt hittitkokat. Nem oly ima az, amit kezdünk és bevégezünk, nem elmélkedés, aminek anyagát tetszés szerint választjuk, hanem szent hitünk titkainak állandó, napról-napra mélyülő, összefüggő, rendszeres átelmélkedése.

Annyira igyekszik szemünknek is felfoghatóvá tenni a hitigazságokat, hogy akárhányszor valósággal dramatikai előadássá élénkül. A megváltás után sóvárgó adventi emberiség lelki hangulatától kezdve végigéljük a születő, tanító, szenvedő, meghaló s föltámadó Üdvözítő életének minden földi mozzanatát. S nemcsak úgy, hogy hideg emlékeket ünnepelünk, hanem az ünnepelt eseményeket valamikép új életre keltjük, megismételjük.

Aki pl. lélekkel kapcsolódik a karácsonyi éjféli misébe, valósággal úgy érzi, mintha Krisztus születése most történt volna. A virágvasárnapi körmeneten ismét együtt szenvedünk az Úrral. Az «Ecce lignum» éneklésekor szinte újra látjuk a szenvedő Krisztust, s az «adoratio crucis» alatt úgy hajtunk térdet a kereszt előtt, mintha tényleg rajta is függene. Nem csoda, hogy ily dramatikai erőből a középkorban templomi mysterium-játékok fakadtak.

Igy van igaza *Thalhofernak*, aki ezt írja: «A híveknek — még a legbensőségesebbeknek is — legnagyobb része tanuskodhatik arról, hogy gazdag szimbolikájú miseliturgiánk mellett a holt nyelv ellenére is, könnyebb magukat össze-

[1] *Dölger:* Sol. salutis. Gebet und Gesang im christlichen Altertum. (A «Liturgiegeschichtliche Forschungen» 4—5. sz.)

szedettségben tartaniok, mintha az oltárnál vagy a szószéken mozdulatlanul álló, vagy térdelő pap félórán keresztül akár a legszebb imákat imádkozná is elő népnyelven».[1]

De a liturgikus istentisztelet fontosságát még más szempont is ajánlja. Az egyes kinyilatkoztatott igazságok a különböző természetű emberekre nem egyforma hatást gyakorolnak. Egyiknek ez az igazság kapja meg a lelkét mélyebben, a másiknak amaz. Ha tehát valamelyik imádság csak az egyik vagy csak a másik vallási igazság hangoztatásán épül fel, természetszerűleg csak arra a lélekre lesz mélyebb hatással, amelyik amaz igazságra könnyen és szívesen rezonál.[2]

A liturgikus imádkozás kitűnően kerüli ki ezt a veszélyt, mert a hitigazságok egész tömegét öleli föl, az isteni tannak lehetőleg teljes tartalmát dolgozza fel és pedig éppen a nagy alapigazságokat. (A háromszemélyű egy Isten, az ő végtelen fönségében, teremtés, gondviselés, bűn, megváltás, a Megváltó országa, az utolsó dolgok.) A liturgiában hatalmas perspektivák nyílnak, melyek megóvják a vallási életet a szűk keretekkel járó elnyomorodástól.[3]

A liturgiával való együttélés[4] elősegíti a gyümölcsöző imádkozást azáltal, hogy biztosítja a lélekben fölmerülő vallási gondolatok teljes orthodoxiáját, továbbá gazdag és bőséges anyagot nyujt (még pedig rendszeres elosztásban), kimeríthetetlen változatossággal megóv a megszokottságtól. Mint a templomszentelés himnusza énekli, valósággal az angyalok társaságába emel: «*Illi canentes iungimur almae Sionis aemuli*».

Nem utolsó előnye a liturgikus mozgalomnak az sem,

[1] *Thalhofer—Eisenhofer:* Handbuch der kirchlichen Liturgik. Herder. 1912. 201. l.

[2] *Guardini:* Vom Geist der Liturgie. Herder. 1918. 9. l.

[3] Az istentisztelet népies megnyilatkozási módjait a bennük lelhető dogmatikus gondolat óvja meg az elsekélyesedéstől; viszont az ének, az a szertartás, az a kép, az a körmenet, temetési búcsúztató stb., amelynél a dogmatika csóválni kénytelen fejét, nem menthető meg az érzelgősség veszélyétől.

[4] Itt azonban ki kell térnünk egy felmerülhető nehézség megbeszélésére is. Egyes liturgikus íróknál kifejezéssé vált, hogy a liturgiát «*át kell élni*». Bármily tetszetős legyen is ez a szó, a modern filozófiai használatban némi kellemetlen mellékíz tapad hozzá; így tehát a vallásos élet egyoldalú érzelmi hangsúlyozásának elkerülése céljából talán megfelelőbb lenne ez a kifejezés: «*a liturgiával együtt kell élni*»; hiszen az igazi liturgikus élet komoly, áldozatra kész együtt élést és együtt szenvedést jelent Krisztussal. Már pedig ez az együttélés az embernek nemcsak a szívét, hanem az eszét is kell hogy megfogja s faragja a krisztusi ideálhoz egyre hasonlóbbá.

hogy hathatós gátat tud emelni az imaélet és egyéni vallásosság elvizenyősítése, elsekélyesítése, az ú. n. «vallási infantilismus» ellen.[1]

D) A liturgikus mozgalommal kapcsolatban sok szó esik **a liturgikus lelkiéletről is,** amire viszont sokan csóválva kérdik: Hogy jön a liturgia, amely Isten imádása s tisztelete, a lelkiélethez, főkép hogyan rendezhető be a mai ember bonyolult lelki élete a liturgia alapján? Tényleg a liturgiának nem az a célja, hogy előírásokat adjon az ösztönök fékezésére, a szenvedélyek legyőzésére. Bár nem szabad azt sem szem elől tévesztenünk, hogy ha a liturgia főcselekményében közvetlenül Istent akarja is tisztelni, azonban megmutatja arra is az utat, hogyan lehet az erkölcsi életet is istentiszteletté tenni.[2] Példák erre a miseimák s az a tömérdek liturgikus cselekmény, amelynek első célja a hívek megszentelése s nem Isten dícsérése (szentségek, szentelmények). De hát előírásunk, szabályunk van elegendő a lelkiélet számára, hanem a szellem, a nagy odaadás hiányzik belőlük, hogy ezeket kövessük is. Minthogy pedig a liturgia éppen ezt a meleg, tüzes, odaadó lelkületet ébresztgeti bennünk, mégiscsak joggal beszélhetünk a liturgia szelleme szerinti lelkiéletről. Mily fönséges az ember célja, mit érhet a lélek, amelyért Krisztus annyit áldozott, mily kegyes Atyánk, meghitt barátunk nekünk az Isten — mindez hol jut élesebben tudatunkra, mint a liturgiában? Pedig nem ez-e alapja a lelkiéletnek? Igazat adunk *Meyenbergnek*, aki szerint a liturgia kompendiuma a Szentírásnak, a szentatyáknak, a dogmatikának, a morálisnak, aszketikának, a hússá-vérré-életté vált vallásnak.[3] Ime tehát anélkül, hogy a «panliturgizmus» herezisébe esnénk, amely a minden fiatal mozgalmat jellemző túlzással a liturgiát az egyedül üdvözítő eszközök közé magasztalja, annyit mindenkinek el kell ismernie, hogy a liturgia is egyik útja, még pedig az újabb századok gyakorlatában különösen méltánylandó útja a lelkiéletnek.

E) Részletesebben meg kell említenünk **a liturgia és a misztika** viszonyát, minthogy korunk embere különös hajlammal bír a misztika iránt.

Csak kérdezzük meg akármelyik nagyvárosi könyvkeres-

[1] *Pinsk I.:* Im Namen der Liturgie gegen religiösen Infantilismus, Feminismus und anderes. «Liturgisches Leben» 1935. évf. 1. sz.
[2] *Kramp:* Liturgie und religiöses Leben. Stimmen d. Zeit. 1923/24. 92. l.
[3] Homiletische und katech. Studien. Luzern. 1908. 55. l.

kedőt, hogy a teozófikus és okkultista irodalom legbizarrabb termékeit is mint kapkodja a mai közönség! Nem is csoda ez. A víz vissza törekszik a tengerbe, amelynek mélyéből kiemelkedett s az emberi szív vágyódik Istenhez, ki őt teremtette. Isten a A és Ω, mindennek kezdete és vége. Az embernek is el *kell* jutni Istenhez, ha boldog akar lenni. Vannak, akik abból a szomorú tapasztalatból kiindulva, hogy a legvilágosabb logikai érvelések sem voltak képesek az intelligencia tömegeinek lelki elhidegülését megakadályozni, azt állítják, hogy ha egyáltalában vissza lehet őket nyerni, az legkönnyebben a misztika útjain történhetik.[1]

És tényleg be kell látnunk, hogy ha az intelligenciánál az észbeli érvek erősebb szerepet játszanak is, mint az egyszerűbb híveknél, végtére a vallás náluk sem pusztán az ész és akarat, hanem egyúttal a szív, kedély és érzelem dolga is.

Már pedig a kedély s az érzelemvilág megragadására nagyszerű eszköz a liturgia, amely kellő teret nyit a helyes misztikának is. Megkapóan nyilatkozik egy protestáns ember a kölni dómban végigélt istentiszteletről: «Azt egyszerűen át kell élnie az embernek, mint hat egy ilyen pompás dóm, ha az ember megtöltekezik annak leheletével, ha a szentély kigyúlad száz meg száz lámpa fényében, s fölötte a magasban titokzatos homály borong, s mint élénkíti meg ezt a fényes világot az élő embereknek, a papoknak ájtatossága, színpompás, fehér, vörös s aranyos ruháikban, mint tömörül minden a főoltár köré, amelynek aranyos szekrényében a katolikus hívő az eleven Krisztust testestül jelenlevőnek hiszi, aki körül minden festészet és szobrászat csak dísz és járulék, s aki előtt ünnepi ruhában s történelmi méltósággal díszített főpap végzi tisztelgő szolgálatát; s mint szállnak ég felé a liturgia egyszerű, szinte megindító hangjai kérve, panaszolva, sóhajtozva, majd örvendezve s repesve bujdosnak ide-oda a széles csarnokban s úgy látszik, végre is fölfelé eltávoztak, de a lelkeket megtanították, hogy együtt szálljanak s együtt könyörögjenek . . . mindezt át kell élni, hogy érezhessük, mit jelent a dóm s az istentisztelet egy katolikus számára».[2]

[1] *Mumbauer:* Über mystische Literatur. Akad. Bonif. Korresp. 1912. évf. 205. l.

[2] Id. *Rost:* Die kath. Kirche nach Zeugnissen von Nichtkatholiken. Regensburg. 1919. 90. l. V. ö. *Smend* protestáns teológusnak lelkes nyilatkozatát a szentmiséről *(Smend:* Die Macht der römischen Messe in der Gegenwart. Monatschrift f. Gottesdienst u. Kirchl. Kunst. 1920). Továbbá *Stapper:* Aus protestantischem Urteil über die Messe. Münsterisches Pastoralblatt. 1920.

Payot, a neves francia pedagógus sem tudja eltagadni liturgiánkból a mély pszihológiát. «Nem szemlélhetjük a templomban az ünnepi szertartást anélkül — írja —, hogy át ne volnánk hatva bámulattól azon csalhatatlan tudomány iránt, mely még a legcsekélyebb részletekre is kiterjed. A gyászszertartásban pl. mindenik mozdulat, minden testtartás, minden ének, az orgonahang, sőt az ablakok fénye is, csodálatos logikával arra van hivatva, hogy a hozzátartozók fájdalmát vallásos érzületté alakítsa át. Azoknál, akik igaz hittel vesznek részt az ilyen szertartáson, a meghatottságnak a lélek legrejtettebb mélységéig kell hatolnia».[1]

A liturgia misztikája elsősorban ugyan a hitben erős, sőt Isten szeretetébe nem közönséges fokban elmerült lelkekre van hatással; de — mint a tapasztalat mutatja — akárhányszor meg tud ragadni oly hideg lelkeket is, kikről a legpompásabb logikai érvek is hatás nélkül pattannak le.

Ma, amikor nemcsak katolikus, hanem nem keresztény körökben is erős sóvárgás él a misztikum után, csak kezünket kell kinyujtanunk a legtisztább misztika, az Egyház liturgiája felé. Hol az a művész, aki statikát és dinamikát, életet és halált, bűntudatot és kiengesztelődést, fényt és árnyékot, nappalt és éjjelt, szomorkodást és ujjongást oly tökéletes egységbe tudna foglalni, mint azt liturgiánk teszi? Nincs az a Faust, Parsival vagy Divina Commedia, mely e tekintetben csak megközelítené is a mi liturgiánk fenséges drámáját, ahol az emberi lélek tartja eljegyzését isteni Urával, ahol az ember igazán és valóban (nem csak jelképesen) az istenhasonlóság magaslatára emelkedik. *Hiszen, amit a liturgia külső formái kifejeznek, azt a hozzájuk kötött kegyelmi hatás tényleg eszközli is!*

A liturgiát, mint világot meggyőző energiáknak eleven forrását, mint nagy pozitívumot a modern lélek küszködő kételyei között, elsőrendű segítőeszköznek kell tartanunk a vallásos élet terén, úgy annak kialakításában, mint további ébrentartásában. Ilyen mély benső életet a földön csak az Úr Jézus élt, aki Isten és ember volt, s liturgiánk éppen azért oly sikeres polarizálása a vallásos pszichének s a legbensőbb vallásos életnek, mert az nemcsak filozófia, nemcsak fenséges költemény, hanem Krisztus Urunk életének ismételt s ismételt elvonulása, szemlélete, átélése. Ez a liturgia nemcsak elméletben old meg ellentéteket, hanem képes egységes,

[1] *Payot—Weszely:* i. m. II. k. 7. l.

harmonikus életstílust adni az egész emberi életnek. Aminthogy egykor, a fiatal, viruló kereszténység első századaiban, tényleg a liturgia volt az akkori hívek életstílusa, vagyis az a szellem, amely az akkori keresztények életét eltöltötte.

Liturgiánk annyi indítást adhat a keresztény tan mélyebb felfogására s a keresztény élet nagyobb megkedveltetésére, hogy minden eszközt fel kell használnunk annak ismertetésére. Fönségesen mély gondolatok kimeríthetetlen tárháza a mi liturgiánk, hatalmas átfogó gondolattal felépített, évről-évre visszatérő, a legszentebb stílusban megírt tragédia . . . Egyszer csak elhallgatnak a harangok s a nagy csöndben — mintha pusztából jönne — felhangzik a sírás: «Incipit lamentatio Jeremiae prophetae». Gyászos pusztulásban állnak az oltárok s kezdődik a legszentebb dráma. Szállnak az ég felé a megindító nagypénteki imák minden emberért, rabokért, utasokért, betegekért, hitetlenekért, zsidókért, pogányokért. Magasra emelik a feszületet s felhangzik a szelíd szemrehányás: «Populo meus, quid feci tibi aut in quo contristavi te, responde mihi» . . . És aztán megcsendülnek a «Crux fidelis» és a «Vexilla regis» himnuszok, amelyek már akkor régiek voltak, mikor a keresztes seregek ajkáról hangzottak fel. Aztán csönd és gyász . . . Másnap reggel még síri csönd, de már hasad a húsvéti öröm s aztán belevág a fehérdalmatikás diákonus tenorja a szomorú lelkek mélázásába: «O, vere beata nox» . . . és Glóriára megszakad a fekete gyászlepel, sikítoz, a csengő zúg az orgona, csengbong a harang: Surrexit Dominus vere, alleluja . . .

És mennyi változatosság kínálkozik a legkülönfélébb érzelmek számára! Az úrnapi körmenet, vagy a pápai solemnis mise pompája az öröm, a győzelem érzelmeihez valók, s az Isten fönségének megsejtetésére. Az adventi, nagyböjti, főkép a nagyheti liturgia, s az officium defunctorum a bűnbánat és gyász kifejezésére. A rendes vasárnapi istentiszteletek fönséges nyugalma meg jól illik minden érzelemhez. Az egyedüllétben imádkozni tudókat a templomok csöndes mellékkápolnái várják s az örökmécs mögött az Oltáriszentség. Az igazi keresztény életnek azonban csak úgy válik liturgiánk «első és nélkülözhetetlen forrásává», ha sikerülni fog híveinkkel az eddigi felületes misehallgatás felszínei helyett a liturgikus élet mélységeit is megszerettetni.

«Emlékszünk arra — írja *Beauduin* —, hogy társaságban megnéztük a velencei Szent Márk-templom pompáját: elsietett és szórakozott látogatás volt, aminő ismeretes a túl-

csigázott turisták előtt, akik megfutották az itáliai útirendet a maga mindig egyenlő állomásaival. Szent Márk temploma úgy jelent meg előttünk ebben a pillanatnyi elszédülésben, mint hatalmas és kissé fantasztikus tömeg a maga végnélküli oszlopaival, régi stílusú előcsarnokával, ragyogó kupoláival sokszínű márványával, gazdag mozaikjaival, teljes bizánci ragyogásában. De ez a gyors és felületes látogatás csak zavart benyomás maradt, tétova emlék, egység és összefüggés nélkül. És vezetőnknek a maga megszokott lelkesedésével és szóvirágos magyarázatával nem sikerült minket is elragadni. Ez az első látogatás mindazonáltal szívünkbe oltotta a vágyat, hogy visszajöjjünk ehhez a futtában látott csodához és kedvünk szerint szemléljük.

Később megadatott, hogy hosszú órákon át csodáljuk ezt a megfoghatatlan művet, amely csak úgy leheli magából a hitet és szeretetet. Márványba és porfirba faragott próféták, apostolok és szentek sokasága már messziről hívja a keresztényt imádásra és könyörgésre. És mihelyt a hívő belép az épületbe, elragadott szeme új díszfelvonulást fedez fel, még elragadóbbat, még pompásabbat, melynek fenséges eszméi végigterjeszkednek az oszlopokon és a boltíveken, a mozaikok arany alapjában, a bronzkapuk domborműveiben, oszlopos korlátokon, a folyosók és székek sorain egész addig a kövezetig, melyet lábával tapos és mentében magával ragadja a teremtés és az emberiség egész történetét s ezt az egyetemes hódolatot fokozza minden fény és pompa találkozóhelyéig, a főoltárig, mely mindennél gazdagabb, ragyogóbb az ő porfir baldachinja alatt, arany lemezeivel, *pala d'oro*-jával, mindenfajta gyöngyeivel s drágaköveivel. És mily gazdagság és mily megbecsülhetetlen, a világi látogatóktól nem is sejtett munka van a kincstárában, sekrestyéiben és múzeumaiban elrejtve!»[1]

Mi is arra törekedjünk tehát, hogy híveink necsak futtában, felületesen ismerkedjenek meg a liturgikus élettel. Mert csak így fogják azt megszeretni. És minél jobban megszeretik s tudatosan ki is akarják használni az istentisztelet gyümölcseit, annál inkább érezni fogják a húsvét utáni utolsó vasárnap oratiójának beteljesedését (ami minden liturgikus mozgalomnak egyetlen célja): «Excita quaesumus, Domine, tuorum fidelium voluntates, ut divini operis fructum propensius exequentes pietatis Tuae remedia maiora percipiant».

[1] *Beauduin:* i. m. 146. l.

III. Híveink részvétele a liturgiában.

A) Nagy sikere a lelkipásztornak, ha intelligens hívei előtt fel tudja nyitni a liturgiának, ennek az «illusztrált katekizmusnak» lapjait, ahol a hívek vallásuk egész hittartalmát a legszebb imádságok alakjába öntve találják.

Pedig az intelligens hívőben megvannak az előfeltételek, melyek a liturgiának, az egész keresztény jámborság klaszszikus összefoglalásának mélyebb megértéséhez és értékeléséhez szükségesek. És amint az intelligens hívekkel szemben az a lelkipásztor kötelessége, hogy vallásos tudásukat egyéb ismereteikhez egyenlő fokra emelje, épúgy joggal elvárhatják, hogy nekik **istentiszteleteink szellemébe is mélyebb betekintést** engedjünk; ezáltal fogjuk elérni, hogy a ma jórészt privát papi könyvnek tartott misekönyv részei ismét az egyének «magántulajdonává» válhatnak. Ha pl. megtudjuk valósítani *X. Pius* fönséges gondolatát, hogy t. i. híveink, «ne imádkozzanak a *misén*, hanem a *misét* imádkozzák,» azaz ha sikerülni fog intelligens híveinket rászoktatni, hogy a liturgikus évet az Egyház szívével s érzelmeivel a Misekönyvvel kezükben éljék át (mint ez sok helyen már valóra vált), már ez a lassú, mélyre szivárgó hatás is megbecsülhetetlen haladás lesz a lelki megújulás felé.[1]

Az egész liturgikus mozgalom főcélja: a hívek szorosabb bekapcsolása a liturgiába.

Bár az egész őskereszténység gyakorlata is igazolja ezt a törekvést, a lépten-nyomon fölmerülő aggodalmak eloszlatása céljából mégsem lesz fölösleges, ha rámutatunk arra, hogy ez a törekvés nemcsak seholsem sérti a legszigorúbb egyházias gondolkozást sem, hanem ellenkezőleg magából a liturgia lényegéből táplálkozik.[2] A liturgia tulajdonképeni végzője ugyan a pap; abban a tekintetben azonban, hogy Istennek szolgálni tartozik, minden hívő beletartozik a «genus sacerdotale»-ba, vagyis a nyilvános istentisztelet akkor válik tényleg a közösség istentiszteletévé, ha abban valamiképen minden jelenlevő bekapcsolódik. Bármily

[1] Természetesen nem lehet túlozni e pontban sem. S azért már kivihetetlennek (de céltalannak is) tartjuk az «Augsburger Postzeitung» (1917 szept. 12. és 13.) «Laienapostolat» c. cikkének tervét, amely az egész latin «Breviarium Romanum»-ot is a hívek kezébe akarja adni. Nem tudnának mit kezdeni vele!

[3] V. ö. *Sawicki:* Die katholische Frömmigkeit. Paderborn. 1921. 322—4. l.

csekélyke vallásos aktusuk nagy értéket nyer, mihelyt az Úr Jézus végtelen értékű áldozatához kapcsolódik. Mindig is tanította dogmatikánk, hogy ki minél buzgóbban vesz részt a misén, annál több kegyelemben részesül. De liturgikus nyelvre fordítva mi mást jelent ez, mint azt, hogy minél szorosabban belekapcsolódnak a mise cselekményeibe.

Emellett még nyiltan is hangoztatnunk kell, hogy *a liturgikus mozgalom egyáltalában nem nyul a mai liturgikus szabályokhoz, nem változtat rajtuk*, sőt éppen arra törekszik, hogy minden funkciónkban a lehető legpontosabban betartsuk az előírt szabályokat. Ez a kijelentés — gondolom — sok félreértésnek veheti elejét.

Mindenképen változtatni kell a mai sajnálatos állapoton, amikor a liturgia szinte teljesen a pap dolgává vált, s érintkezése a hívekkel, azok lelkébe kapcsolódása alig van.

Téves felfogás az, hogy ennek első oka a latin nyelv, mintha a latin nyelven folyó énekes mise a szöveget nem értő hívek lelkére teljesen hatástalan maradna. A régi liturgikus egyházi énekek szövegének megvan az a bizonyos méltóságuk és «numerus»uk (sőt egyesek a nyelv «magikus erejé»ről is beszélnek), amely a szöveget nem értők lelkében is vallásos hatást tud kiváltani, s valamikép megsejteti velük az itt végbemenő «mysterium tremendum» fönségét. De ha valljuk is, hogy a mise latin nyelve nem lehet komoly akadálya a liturgia átélésének, mégsem tagadható, hogy ha érzelmi hatások mellett az ész imádságára is számítunk — ami nélkül pedig helyes vallásosság nem lehet — *okvetlenül sulyt kell helyzenünk a liturgikus szöveg megértésére* is. Sajnos, e téren az intelligencia sincs sokkal jobb helyzetben, mint a tanulatlanabb hívek; mert hiszen a középiskolában elsajátított latin tudása rendesen egy-két év alatt annyira elvész, hogy a liturgikus szöveg megértése már nehezen sikerülne nekik is.

A liturgia szellemének s szépségeinek megismertetésére már a középiskolai tanulmányok alatt nagyobb gondot kell fordítani.[1] S minthogy éppen a legszebb szertartások ideje alatt iskolai szünet van, legalább előzetesen felhívni azokra a diákok figyelmét.[2] Hasonlókép igen kifizetné magát a hittanár fáradsága, ha az énekelni szokott főbb miserészeket

[1] *Hammenstede:* Religiöse Vertiefung unserer Jugend durch die Liturgie. *Mosterts:* Jünglingsseelsorge. II—IV. kiad. Herder. 1923. 161—185. l. *Schreiner:* Heilige Zeiten. Kösel. Kempten.

[2] V. ö. *Hauser:* Die Liturgie und Jugend. (A «Der Münchener Katechet»ben. München. 1906. 210—220. l.)

(Gloria, Credo) latinul megtanultatná diákjaival, akik így hasonlíthatatlanul erősebben tudnának a nagy misék szellemébe elmerülni.

De ezenkívül a liturgikus lelki életre, a liturgiába való szorosabb bekapcsolódásra rendszeresebben is rá kell nevelni az ifjúságot. Megemlítjük itt azt a kissé merész újítást, amellyel a budapesti Szent István gimnázium egykori hittanárja igyekezett az ifjakat élénkebben bekapcsolni a misébe. «Minden osztálynak van *diakonusa* (fölügyelő, aki osztályának lelki és anyagi igényeit is szívén viseli). Ennek helyettese a *subdiaconus*. A VIII-os diakonus az *archidiaconus*. Akik a gyülekezés alatt felolvasnak, azok a *lectorok*, az indulásra jelt adók az *ostiariusok*, az oltárt felszerelők az *acolitusok*. Mindezek a rendek az oltár körül állanak. A ministrációt az egész ifjúság együtt mondja. Confiteorkor: *confitemur alterutrum peccata nostra* és így lépünk a szent misztériumhoz, amelynek célja nem a misehallgatás, hanem részvétel a misében, a Krisztussal való egyesülésben, tehát a szentáldozás (nem a mise előtt, sem után, hanem a misében).

Evangélium után jő a lecke — és az evangélium felolvasása. (A latin evangéliumot is mindig fennhangon olvasom vagy énekelem és mindig többen és többen vannak, akik megértik, hogy miről van benne szó s így hozzászoknak a latinhoz.) A prédikációban mindig történik utalás a misztériumban való részvételre. A *Credo*-t is együtt mondjuk. *Offertorium*-kor az áldozni akarók kijönnek és körmenetben hozza kiki a kis ostyából álló áldozati ajándékát és teszi rá a paténára, melyet fehér kendőben az archidiakonus tart a kezében. *Agnus Dei* után pax-táblácskával az archidiakonus megkapja a *pax*-ot és átadja a gyülekezet szélső tagjainak, akik továbbítják. A diakonusok mindegyike elviszi a *békét* saját osztályának. Ezután következik a *Communio*, a közösségnek legerősebb kifejezése, amikor egyek vagyunk mindnyájan Krisztus szent testében. Evangélium után a diptychákból felolvasom, hogy kikért mentózunk a *memento vivorum*-ban és *mortuorum*-ban.»[1]

[1] *Neumann:* Liturgikus diákpasztoráció. Katholikus Nevelés. 1923. 51. lap. Mi magunk is részt vettünk egy ilyen misén és épültünk azon az eleven áhítaton, amellyel az ifjak a szent cselekménybe belekapcsolódtak. Rubricisztikai nehézségek miatt ugyan fel kellett hagyni ezzel a kezdeményezéssel, de úgy ez a — kétségkívül jóakaratú — kísérlet, mint egyéb példák mutatják, mennyire érzik a legbuzgóbb papok, hogy a hívek részvételének mai módja a szentmisében korántsem kielégítő.

B) A főtörekvésünk az legyen, hogy híveink **necsak misét «hallgassanak», hanem hogy a misébe tevékenyen belekapcsolódjanak.**

Ahogy híveink — még a legjobbak is — ma a közös ünnepélyes szentmisén résztvesznek, ideális állapotnak egyáltalában nem mondható. Nézzünk csak végig soraikban, mire szorítkozik részvételük. Aránytalanul nagy percentnek semmiféle imakönyve nincs. Ezek evangéliumra felállanak, keresztet vetnek; Úrfelmutatáskor — mint már kiskorukban tanulták — mélyen lehajtott fővel a pad alá néznek (legalább csak ránéznének az imádásra emelt Istenemberre!); áldáskor megütik mellüket; utolsó evangéliumkor ismét felállanak (ha ugyan azt még bevárták); s a végső Üdvözlégy-ek alatt nagy megelégedéssel indulnak kifelé: no, ezt is «lehallgattuk», hál' Istennek, hogy vége! — Az egész mise alatt nem volt egyetlen lelki megmozdulásuk, egyetlen vallásos gondolatuk, élményük.

És mit csinálnak a buzgóbbak? Próbálnak imádkozni, de többnyire nem nagy sikerrel. Egyik előveszi olvasóját, másik imakönyvét, de bármily komolyan föltették magukban, hogy buzgón, figyelmesen imádkozva fogják a félórát eltölteni, hamarosan nagy szomorúsággal veszik észre, hogy nem megy a dolog. Vallásos gondolataik úgy futnak előlük, mint lepke a hálóból. Hol egy oltárkép veszi el figyelmüket, hol egy későn érekezőnek végigcsörtetése, hol a perselyező sekrestyés, hol a kóruson Ave Maria-t szólózó hölgy — hiába, egyetlen Miatyánkot nem bír igazi áhítattal magában elimádkozni! Idegesen lapozgat imakönyvében, — ez is hiába, olvas, olvas, de minden élmény nélkül, gondolat nélkül, s amint fordít, az előző lapot már el is felejtette. Szeme-szája imádkozik. Lelke? Alig. És ilyenek ajkáról fakad a jogos panasz: Betöltjük minden kötelességünket és Istenhez mégsem jutunk közelebb.

Hol itt a hiba? Nagyon érdekesen mutat rá a hibára a «Neue Züricher Nachrichten» 1923 nov. 12. száma, amely szerint a hiba abban van, hogy olyasvalamivel próbálkoznak a hívek, ami az adott körülmények között szinte lehetetlenség. *A hitközség ünnepélyes, közös istentisztelete nem privát áitatosságra való*, s aki mégis megpróbálja, nem fog neki sikerülni. Magánáitatosságra valók a csendes szentmisék, a békés mellékkápolnák padjai, a félhomályba burkolt templom egy-két imádkozóval, a misztikusan lobogó örökmécsnél végzett adorátió stb.; de a közös istentiszteleten —

éppen a tömeglélektan hatása miatt — csak a közösséggel együtt végzett ájtatosság sikerülhet. «Az összegyűlt ember-tömegek hatalmas szuggesztív és pszichikai hatásának, a látó-, halló- és szaglóérzékünkre törő zavaró benyomások tömegeinek ellenállani nem tudunk. Az akaratélet virtuózainak, az önuralom atlétáinak, az eksztazis hőseinek s a misztikus elmélyedés példaképeinek kellene lennünk, hogy ilyen embertömeg közepében sikerüljön átadni magunkat saját lelkünk legbensőbb rezdüléseinek» — írja a nevezett lap. Majd így folytatja: «De hát ki is kényszerít erre? Ha lelkünkkel s Istennel egyedül akarunk maradni, nem ostobaság-e, magunkat belevetni az emberáradatba? Vajjon a vasárnapi istentisztelet arra van-e, hogy Istennel négyszemközti beszélgetéseket tartsak? Nem, éppenséggel nem. A vasárnapi istentiszteletnek, amint azt a közösség ünnepli, egész más célja van. Az Egyház az Úr napján egész különös pompával mutatja be a szentáldozatot, és ebben a liturgikus áldozati cselekvésben, amelyet a pap az egész közösség nevében végez, nem úgy kell résztvennünk, hogy elkülönözött gondolatokkal s érzelmekkel töltekezünk, s egyéni imákat és olvasmányokat végzünk. Gondolatban mindnyájunknak az oltár szent drámája körül kell egyesülnünk, a mise misztériumát tiszteletünkkel s együttérzésünkkel kísérnünk . . . Tehát a vasárnapi istentiszteleten nem akkor fogunk helyesen résztvenni, ha kétségbeesett s végül is eredménytelen erőfeszítéseket teszünk, hogy Isten elé mint individiumok, egyes emberek külön ügyeket terjesszünk, hanem azzal, hogy beolvadunk a nép közösségébe, egyesülünk a pap szent ténykedésével . . . A szentmise nem merő alkalom vagy ürügy, hogy a néptömeget hetenként egyszer a templomba összekényszerítsük, hanem a katolikusok Istent-tisztelő imáslelkületének legvégső, legmagasabb kicsúcsosodása; az ájtatosságnak legtökéletesebb formája, amely mindnyájunk szívéből fakad és szebben s szentebbül nem alakuíhatott volna ki».

A hívek közösségének bekapcsolása az istentiszteletbe jól sikerülhet az ú. n. «*Betsing-Messe*» által, vagyis a részben közös imával, részben közös énekkel kísért miserészvétellel. Az ima azonban megfelelő miseszöveg magyar fordításából áll. Bárhol megvalósítható; de föltétele, hogy minden hívő kezében legyen az énekek és imák szövege.[1]

[1] Erre a célra alkalmas füzet: «Közös szentmiseájtatosságok». Pannonhalma, 1934. Ára száz példányon fölül à 10 fillér.

A magánájtatosságokon, a kis mellékkápolnákban elhúzódva lehet bármily imával sikeresen elfoglalni lelkünket. De mikor egyszer belevetjük magunkat abba a fönséges sodró lelkiáradatba, amely egy solemnis mise közösségében végigzúg a templom falai között, ott nem lehet többé Szent Antalhoz könyörögni, nem lehet «földrengés idején», «esőért», a «búcsúsokért» c. imákat végezni; itt csak egyet lehet lelki eredménnyel végezni: a száz meg száz hívő léleknek és a misézö papnak a megilletődés szárnyain a fönséges Isten trónja elé egybeforrva emelkedni s mondani: Prostrati ante thronum tuum, o Trinitas, orationis donum precamur tribuas; ut pietatis igne succensi mysticam Aeterno Patri digne sacremus hostiam».

C) És hogy a hívek ezt megtehessék, **azért van szükség a magyar Missale-ra.**

A gyönyörű svájci havasok közt kapaszkodó fogaskerekün ülve megütközik az ember azon a filiszter lelkületen, hogy egyes utasok, mikor a legszebb részek mellett haladnak el, akkor is ujságot böngésznek, vagy Baedeckerbe temetkezve olvassák, mi is látható az úton. De nem szakasztott ilyen eset-e, mikor a pap az oltárnál Krisztus Urunk vértelen áldozatát mutatja be, s a hívek a legszebb részekből alig látnak valamit, mert lapozgatnak egy lelki Baedeckerben, amelynek imái legföljebb azt mutathatják meg, hogyan *kellene* imádkozniok.

X. Pius, a nagy lelkipásztor pápa azt írja 1903 nov. 22-én kiadott motu proprio-jában: «A keresztény nép egyesül az Isten házában, tehát a nyilvános és ünnepélyes istentiszteleteken egyesülnie kell az Egyház közös imáiban is. Az igazi keresztény szellemnek első és nélkülözhetetlen forrása a cselekvő részvétel az Egyház szent misztériumaiban és imáiban».[1]

XV. Benedek pápa is, mikor 1915 márc. 15-én a montserrati (Spanyolország) liturgikus kongresszust üdvözölte, különösen szívükre kötötte, hogy a népet vezessék rá a szentmisében való aktív részvételre. A római bíbornok-vikárius által 1919 okt. 21-én kiadott templomi rendszabályok közt is ezt olvassuk: «. . . A hívek vegyenek aktív részt a liturgiában és hangosan, érthetően feleljenek a közös imákra s a liturgikus- és népénekre».

Lankadatlan törekvésünk legyen tehát, hogy minél több

[1] Ismeretes dolog, hogy maga *X. Pius* katekizmusokat is írt, és ezekbe a Missale-ból belenyomatta az egész Ordinarium Missae-t.

hívünk lehetőleg az Egyház hivatalos misekönyvével, a Missale-val vegyen részt a közös szentmisén.

Az Egyház a «*munus ministerii*»-t, amelyet Krisztustól kapott, a liturgiában, annak lelket megszentelő hatásában gyakorolja. A liturgiának az is célja, hogy az Egyházra bízott szentségek kincsét minél fenségesebb közelségbe hozza a lélekhez. Vegyük csak pl. a szentmisét. Mily megdöbbentően kevés volna magát a konszekrációt elvégezni, ha ezt nem előznék meg s követnék, mint drága gyémántot nem kereteznék, az Egyház évezredes pietásából fakadó páratlan szépségű imák és liturgikus ténykedések. «Liturgia nélkül az Eucharistia valósága a kicsinyek és egyszerűek számára távoleső, elvont, személytelen, gyakran egyhangú és — kimondom — unalmas lenne. A liturgia által azonban Krisztus kilép szentségi állapotának mozdulatlanságából és csendjéből — megtalálja evangéliumi életének teljes megvalósítását . . . Ő az, aki könyörög; aki beszél hozzám evangéliumában; újra látom az egyházi év miséiben az ő egész életét és minden tanítását. A Missale nap-nap után újra megjeleníti Jézust, amint új titkot mutat, új beszédet mond, új Eucharistiát rendel. Mint a tanítványok, én is találkoztam a Mesterrel a kút kávájánál, a hegyen, az útkeresztezésnél, a tó partján. Názáretben, röviden földi életének minden formájában. Az így megértett szentmise bensőséges találkozás lesz, az élő és mindig megújuló együttlét, aminő volt Emmausban a tanítványoké: «Nemde fellángolt a szívünk, mikor beszélt az úton és magyarázta az Írást?» (Luk. 24, 32.)[1]

Ezért legyen rá gondunk, hogy olyan misekönyv kerüljön híveink kezébe, amely a latin szöveg mellett mindjárt a magyar fordítást is nyujtja. Hiszen szemmelláthatóhelytelenség, ha a nyolc évig latint tanult hívő mise alatt akármilyen elsőrangú (de mindenképen kisebb értékű) imakönyv imáit mondja, amelyek mégis csak a szerző szubjektív hangulatának, s nem az imádkozó lelki állapotának megszólaltatói.

A hivatalos liturgia mellett a hívő néplélek pszihológiai megnyilatkozása gyanánt tömérdek *magánájtatosság* is fejlődött ki az Egyházban, amelyek szintén jogosak, sőt bizonyos hívőrétegeknek szükségesek is;[2] minthogy azonban ezek csak bizonyos rétegek természetes lelki hajlamainak és

[1] *Beauduin:* i. m. 53—54. l.

[2] *Fuchs:* Liturgie oder Volksandacht? Hochland. 1918—19. 310. s köv. l.; *Herwegen:* Liturgie und Volksandacht. Hochland. 1918—19. 618. s köv. l.; *Fuchs:* Liturgie als Volksandacht. U. o. 623. s köv. l.

érzelemvilágának szülöttei, korántsem alkalmasak kivétel nélkül a fejlettebb intelligenciájú hívek lelki szükségleteinek kielégítésére, sőt egyik=másik könnyen szolgálhat azok megbotránkoztatására. Ez a veszély nem áll fenn a hivatalos egyházi liturgiával szemben, amelynek tárgyilagos gondolatvilágát a tanult hívek szellemi közremunkálkodásuk által hasznosan változtathatják át egyéni kincsükké.

Az intelligencia kezébe tehát az Újszövetségi Szentírás után mindjárt *legelsősorban liturgikus könyveinket* (latin=magyar szöveggel) kellene odaadnunk, mert ezek részükre mindenkor modern könyvek maradnak, mert ezekben lüktet az Egyház titokzatos benső kegyelmi élete és mert ezekben kristályosodott ki leghitelesebben a katolikus világnézet. Ezek a tiszteletreméltó régi formák, ha régiek is, korántsem holtak: a Szentlélek éltető lehellete leng bennük ma is, életet hordoznak s életet adnak.

A misén való áhítatos részvételt — hogy necsak misét «hallgassanak», hanem abba tevékeny lélekkel bele is kapcsolódjanak — kitünően elősegíti a Missale kézbeadása.[1]

Magyar nyelven már több fordításban is áll rendelkezésünkre a teljes Misekönyv. Legmegfelelőbbnek találjuk a *Szunyogh Xav. Ferenc* fordításában megjelentet (Szent István Társulat kiadása). Értékes szolgálatot tesznek a liturgikus mozgalomnak a *Klinda József* által kiadott, egészen olcsó «Misefüzetek» is.

Németben igen jók a *Schott* könyvek.[2] *Angolországban* is kitűnő ilyen könyvekről van tudomásunk.[3]

[1] A franciák legnagyobb katolikus lapja, a «La Croix», egy ízben körkérdésben tette szóvá, mi az oka a mai vallási tudatlanságnak. *Kurth Godefroid* így felelt: «Szerintem a vallási tudatlanság egyik oka, ha nem a legnagyobb oka, a liturgikus tudatlanság. Adják vissza a hívőknek az oltárnál ünnepelt titkok ismeretét és ennek következményét: ezeknek a titkoknak szeretetét. Adják kezükbe a Missalét, melyet egy sereg közönséges és középszerű könyv helyettesít. Ez lesz a vallásos oktatásnak igazi módja, mellyel elérhetjük, hogy ismét ragaszkodjanak a templomhoz, akik még eljárnak bele, és ismét visszatérjenek bele, akik már elhagyták». (La Croix. 1911. aug. 5.)

[2] *Schott:* Das Messbuch der hl. Kirche (latin=német missale). *U. a.:* Römisches Vesperbuch. *U. a.:* Oremus (Kleines Mess= und Vesperbuch). *U. a.:* Kleines Laienmessbuch. Valamennyi *Schott Anselm O. S. B.* munkája. *Sauter:* Das hl. Messopfer oder die liturgische Feier der hl. Messe nachrömschen Ritus (igen jó mise=magyarázat). Paderborn. Schöningh.

[3] *The Day Hours of the Church* (latin=angol «Horae Diurnae»). «*The Missal for the Laity*» (a misekönyv angolul). «*The Rite of*

Franciában jók : Dom Gérard van Caloen ; Le Missel des Fidèles (Desclée). Le Paroissien très complet. (Tours). Főleg pedig: *Lefebvre :* Missel quotidien et Vespéral. (Lophem-les Bruges.)

A szentmisébe való eleven bekapcsolódás után *hasonló célt kell kitüznünk a szentségekre vonatkozólag is.*

Mindenesetre rendkívül biztató jel, hogy a Misekönyv ötféle magyar fordításban eddig kb. negyvenezer példányban fogyott el, tehát ma már ennyi hívő Misekönyvvel vesz részt a szentmisében. Ezt a számot még bőven meg is kell sokszoroznunk. De emellett igyekezzünk a szentségek liturgiáját is élővé tenni, megértetni, közelebb hozni, lelki élménnyé tenni híveinkkel. Mind a szentségek,[1] mind pedig más ájtatosságok[2] elmélyítéséhez és megértetéséhez már jó magyar segédkönyvek is állanak rendelkezésre.

Hasonlóképen igyekezzünk arra, hogy híveink szentáldozásukat lehetőleg a szentmisében a miséző pap áldozása után végezzék, és így ú. n. *szentségi részvétellel* hallgassák a misét. Mindjárt megjegyezni kívánjuk, hogy ha ez a praxis egyes hívek gyakori áldozásának útját állaná, természetesen legyünk tekintettel kimért idejükre, és áldoztassuk meg őket misén kívül is. Ahol azonban lehetséges, oda kell hatnunk, hogy az őskeresztény szokásokhoz híven az áldozást ne szakítsuk ki a miséből, hogy így az áldozás ne maradjon magánájtatosságnak, hanem pap és hívek együtt, egy közösségben áldozzanak.[3]

Marriage, the nuptial Mass and Blessing» (a házasságkötés szertartása). «*The Layfolk's Ritual*» (latin-angol «Rituale»). Valamennyi Burns and Oates kiadásában. (London.)

[1] *Szunyogh X. F. :* «Liturgikus élet» (A katolikus Egyház szertartásai). Eddig 12 szám. I. A házasság. II. A keresztség. III. A betegek szentsége. IV. A temetés. V. A nap megszentelése. VI. Anya és gyermeke. VII. Búcsújárásra. VIII. Gazdák imádságai. IX. A haldoklókért. X. A bűnbocsánat szentsége. XI. A szentáldozás. XII. A papszentelés. Szent István-Társulat kiad.

[2] *Szunyogh X. F. :* «Liturgikus ájtatosságok». Eddig 4 szám. 1. Adventi ájtatosság. 2. Bűnbánati ájtatosság. 3. Keresztúti ájtatosság (szavaló kórusra). 4. Szentkeresztúti ájtatosság (a Szentírásból és liturgikus szövegekből). Szent István-Társulat kiad.

[3] Sőt *Kramp S. I.* annyira megy egyik cikkében (Opfermahl oder Kommunion-andacht? Stimmen der Zeit. 1922. 102. Bd. 202. l.), hogy szerinte az Egyház a misén kívüli áldozáshoz külön okot követel meg. — Ezt az újítást már túlzásnak tartom.

IV. Néhány szó a liturgikus mozgalomról.

Külföldön pár évtizede mélyen szántó «*liturgikus mozgalom*» indult meg annak érdekében, hogy a katolikus liturgiában lefektetett vallási gondolatokat az eddiginél erősebb mértékben állítsuk be a lelkipásztorkodás szolgálatába. Nem egyes szertartások, imaszövegek ismeretéről van itt már szó, hanem arról, hogy az Egyház liturgiáját *egész életstílust formáló eszközzé* emeljük. Liturgiánk, amelyre azelőtt az intelligencia legelőkelőbbjei is csak mint tiszteletreméltó klasszikus emlékre tekintettek, eleven vallási életnek válik ma újra forrásává.

A hívek ugyan eleget tesznek misehallgatási kötelezettségüknek, ha a szent cselekmény főrészeire figyelnek; az Egyház ideális törekvése azonban az, hogy a misézővel imáikban egyesüljenek s őt csendben követve közösen mutassák be az áldozatot. A régi keresztény századokban a híveknek bekapcsolódása a liturgiába külsőségekben is erősebben megnyilvánult. Maguk hozták az oltárhoz az áldozati anyagot, a pap imáira gyakran s hangosan feleltek s minden jelenlevő szentáldozáshoz járult.

Lassacskán azonban megváltozik a helyzet. Az áldozathoz oly kevés anyag kell, hogy azt maga a papság készíti elő; a közösség helyett már csak a kórus felel, vagy egyenesen csak a ministráns, s a jelenlevőknek egyre kisebb töredéke járul szentáldozáshoz. Ezzel azonban megszűnt a liturgiának régi közvetlen, bensőséges átélése is.

A napjainkban egyre erősebb hullámokat verő liturgikus mozgalomnak éppen az a célja, hogy a híveket jobban bekapcsolja a liturgikus cselekvésekbe, imákba s énekbe.

Nem arról van szó, hogy a hívek valami határozatlan vágynak engedve részt vesznek egyik-másik liturgikus ünnepen s élvezik azt, mint ahogy felüdülünk festői kolostorromok szemléletén; hanem egészen új vallásos típus, a «liturgikus ember» típusa van kialakulóban, aki «a vallási igazságok összességét akarja a liturgikus életben látni, hallani, tapintani, sőt átélni, egyszóval az igazságokat, mint eleven valóságot föllelni s eszével, akaratával s egész érzelmi világával átélni».[1]

[1] *Müller—Reif:* Zur Psychologie der liturgischen Religiosität. Akad. Bonifatius Korresp. 1921. 92. l.

A liturgia az Egyház életének megnyilatkozása. Hát van az Egyháznak külön élete? Igen. Van az egyénnek is az Egyház kebelén belül, de van magának az Egyháznak is. A családi élet, a népélet stb. is túlemelkedik az egyén életén, menynyivel inkább annak az egyháznak élete, amelyet a kegyelem az ő fejével, Krisztussal csalhatatlan egésszé, misztikus testté köt össze!

Már most a misztikus testnek részt kell vennie Krisztus valódi teste életében is. Krisztus élete telítve volt az Atyának adott áldozattal; Krisztus misztikus teste is mindennap megújítja a Golgota áldozatát, amely amellett nagy áldozat, egyúttal a legfönségesebb imádság is. Emellett Krisztus úgy akarta, hogy az Isten országa a szentségek által jusson el a lelkekbe. Tehát áldozat, ima és szentségek kiszolgáltatása — e háromból áll a liturgia, s az őskeresztények életében a «devotio» nem jelentett mást, mint résztvenni a liturgiában s Krisztus életének megismételt misztériumainál évről-évre fölmelengetni magukban a buzgóság szent tüzét. Ők jól tudták, hogy az egyén vallási élete csak fokozódik azzal, ha minél szorosabban belesimul a közösség, a hitközség vallási életébe. A közös istentiszteleteken szívták magukba az erőt, amellyel esetleg még aznap odahajthassák fejüket a hóhér bárdja alá. Az őskeresztények meg tudtak halni az Egyház tanaiért, mert tudták élni *az Egyház életét!*

A középkorban a régi hitközségek benső, meleg, közös istentisztelete ellanyhul. A püspök és a presbiterium körül liturgiára gyülekező kis hitközségek helyét az «ecclesia universalis» gondolata foglalta el. Az idők s a néplélek változott követelményei tették szükségessé, hogy az egyénnek minden vallásos gondolata polgárjogot nyerjen, amennyiben dogmával nem ellenkezik. Sajnos azonban ezúttal megszűnt a liturgia életstílus, életet alakító hatalom lenni, s ami azelőtt az egész hitközség közös kincse volt, egyre inkább a papok privát ügyévé zsugorodott. A legújabb kor túlzott individualista szelleme aztán, az egyéniség jogának hangoztatása, a folytonos privát ájtatosságok a közösnek hátrányára még mélyebbre tágította az ürt az oltár s a hívek között.

Az az új liturgikus mozgalom tehát, amely ma egyre erőteljesebb hullámokat ver külföldön, csak látszatra új; valójában azonban feltámasztása akar lenni az őskereszténységben megvolt liturgikus közös együttélésnek, természetesen a modern életviszonyoknak megfelelő új formában.

Németországban már a XIX. század elején *Sailer*, a későbbi

regensburgi püspök, felhívta a figyelmet a katolikus kultusz s a benső élet összefüggésére («Neue Beiträge zur Bildung, des Geistlichen» c. könyvében. München. 1811.).[1] Az igazi megmozdulást azonban e kérdésben 1863-ban végezte a beuroni bencés-kongregáció. Németországban a mult század vége felé egy beuroni bencésnek, *Schott*nak misekönyv-kiadása vált nagyjelentőségű eseménnyé.

Franciaországban szintén a bencések egyik ágának, a maurinusoknak érdeme, hogy a XVII. és XVIII. század folyamán végzett páratlanul mozgalmas patrisztikus tanulmányaikkal az őskereszténység gazdag lelki életére fordították a figyelmet. Ez megteremtette a franciák közt a liturgikus mozgalom kedvező talaját, amelynek első művelése a francia solesmesi kongregáció alapítójának, *Don Prosper Guèranger*nek, nevéhez fűződik. De épígy a beuroni alapítónak, *Wolter* főapátnak neve is maradandó emlékű lesz a liturgikus mozgalom történetében. Belgiumban, Németországban, úgyszintén Franciaországban, Maredsousban és Louvainben vert erős gyökeret a beuroni kongregáció.

Érdekes, hogy mennyi meleg érdeklődést mutatnak a liturgia iránt külföldön az egyetemi hallgatók. Ezt erősen lehet tapasztalni Franciaországban is, ahol az «Association Catholique de la jeunesse française» tagjai dolgoznak erősen a liturgikus lelkiéleten.[2]

Hollandiában minden Egyházmegyének külön liturgikus egylete van s valamennyi fölött egy országos közös egyesület. Ezekben a papságot vezetik be a liturgia mélyebb megértésébe. Tényleg ez a legfontosabb lépés! Ha aztán a papság mélyebb tudatára jut az általa napról-napra végzett szentmise, szentségek s szentelmények cerimóniáinak, ezek teljes gazdaságának, az egyházi év egyre visszatérő, vagy rendkívüli, nagyszerű alkalmainak s hozzászokik, hogy mindezt a lehető legmélyebb tisztelettel s érdeklődéssel végezze, aztán már könnyű lesz nekik a liturgiát a hívek részére is gyümölcsözővé tenniök. A holland egyházmegyei liturgikus egyesületeknek működő tagjai csak papok lehetnek; tiszteletbeli tagok világiak is. Az egyesületek szakfolyóiratokat adnak ki; tömérdek, egészen gyakorlati liturgikus tanulmányt, tömegterjesztésre alkalmas röpiratokat jelentetnek

[1] *Michels* O. S. B.: Die liturgischen Bestrebungen der Gegenwart. L. *Wiesebach*: Primaner und Student. Wiesbaden. 1922. 29. l.

[2] *Posch*: Katholische Arbeit im heutigen Frankreich. Das neue Reich. 1923/24. 243. l.

meg, külön liturgiai könyvtárt alapítottak, liturgiai kurzusokat rendeznek, sőt liturgikus felvilágosító irodát is tartanak.

Különösen érdemesnek tartjuk itt ismertetni a *belgiumi liturgikus mozgalom* főbb vonásait, bár jól tudjuk, hogy mindeme törekvéseket nem lehet hozzánk egyszerűen csak átültetni.[1]

«A felhasználandó eszközök kétfélék; egyesek magukra a kultusz tényeire vonatkoznak, mások ezen tényeken kívül célozzák a liturgikus működés kifejtését.»

A) *A kultusz ténykedései.* — Ezen a téren a liturgikus mozgalom tagjai minden erejüket arra óhajtják fordítani, hogy elérjék a következő eredményeket:

1. A keresztény nép cselekvő módon vegyen részt a szentmiseáldozaton, megértvén és követvén a szertartásokat és a liturgikus szövegeket.

2. Hangsúlyozzák a nagymise és a vasárnapi plébániai istentisztelet jelentőségét és közreműködnek, hogy a hivők gyülekezeteiben megújuljanak a közös liturgikus énekek.

3. Segítsék a vasárnapi vesperás és completorium megtartására, illetve felújítására irányuló munkálkodást és hogy a szentmiseáldozat után ennek adjanak első helyet.

4. Be kell vezetni és egyesíteni kell a szentségek szertartásában mind a felvevőket mind a segédkezőket és meg kell értetni ezeket másokkal.

5. Nagy tiszteletet és nagy bizalmat kell tanusítani az Egyház szentelményei iránt.

6. Vissza kell helyezni a halottak liturgiájának tiszteletét, meg kell tartani a vigiliák és laudes szokását, nagy ünnepiességet kell adni a temetési szertartásoknak, össze kell gyüjteni erre a hivőket, hogy így hathatósan küzdjünk a halottak kultuszának elkereszténytelenítése ellen.

B) *A kultusz ténykedésein kívül való liturgikus tevékenység.*

a) *Lelkiélet.* 1. Vissza kell állítani a keresztény nép előtt a hagyományos, nagy liturgikus idők tiszteletét, mint az advent, karácsony, nagyböjt, húsvét, az ünnepek nyolcada, a szent Szűz, az apostolok, országunk szent megtérítőinek ünnepe.

2. Fel kell használni a legelső helyen a magánlelkiélet, az elmélkedés, az olvasmányok stb. mindennapi gyakorlataiban a napi liturgia tanítását, a zsoltárokat, a többi liturgikus könyveket, a katolikus kultusz alapvető dogmáit.

[1] *Beauduin:* i. m. 75—78. l.

3. Életet és egészséget kell vinni a keresztény nép kedves áhítatgyakorlataiba azáltal, hogy egyre jobban a liturgia forrásából táplálkoznak.

b) *Tanulmányok.* 1. Elő kell mozdítani a katolikus liturgia tudományos műveit.

2. Népszerűsíteni kell külön folyóiratokban és közleményekben a liturgikus tudományokat.

3. Elő kell mozdítani a nevelőintézetekben a liturgikus imádságok tanulmányozását és főként gyakorlatát.

4. A körökben, a patronázsokban, a különböző egyesületekben igyekezni kell a szabályos liturgikus alakításra és erre a célra fel kell használni a szokásos népszerűsítés különböző módjait.

c) *Művészetek.* 1. Fel kell újítani és pártfogolni X. Pius minden tanításának alkalmazását, mely Motu proprió-jában van az egyházi zenéről.

2. A szent művészeteknek (építő művészet, szobrászat, képírás stb.) gyakorlására meghívott művészeknek oly képzést kell adni, mely megismerteti velük a szent Egyház kultuszának szellemét és szabályait.

3. Meg kell ismertetni az írókkal és művészekkel, hogy a művészeteknek mily bőséges forrását nyujtja az Egyház az ő liturgiájával.

d) *Elterjesztés.* 1. Terjeszteni kell minden körben a népszerű liturgikus közleményeket, melyek a liturgia fontosabb részeit teljes jelentőségükbe helyezik, úgymint a vasárnapi szentmisét, a vesperást, a szentségeket, a halottak kultuszát stb.

2. Fel kell éleszteni a családokban a régi liturgikus hagyományokat, melyek összhangba hozták a családi örömöket az Anyaszentegyház naptárával és különösen fel kell használni erre a célra azokat a zenei műveket, melyek ezen szándék szerint készültek.

Ime, ezekben foglalja össze egy belga szerző az ottani liturgikus mozgalom főbb törekvéseit.

A belga bencések lapját, a «Les questions liturgiques et paroissiales»-t Franciaországban is nagyon olvassák. A Missale-nak Brüggeben megjelent francia fordításából egy év alatt 80.000 pld. fogyott el stb.

A liturgikus vallási élet mozgalma egyre nagyobb hullámokat vet már külföldön.

Nálunk ennek a nagy jelentőségű mozgalomnak ma még csak legelső, gyönge rezgései tapasztalhatók.

V. Fontos gyakorlati apróságok.

Aki ismeri különösen az intelligencia érzékenységét az istentiszteleti helyek, eszközök, szertartások stb. esetleges hiányaival szemben, nem fog csodálkozni, ha szóvá teszünk e helyen néhány egészen gyakorlati szempontot is. A kérdés apróságnak látszik ugyan, de jelentősége a gyakorlati pasztorációban a látszatnál jóval nagyobb és amíg nem kezeljük túlságba vitt pedantériával vagy a hívek más osztályainak megbántásával, egyáltalán nem látjuk be, miért nem volna szabad az intelligensebb híveknek ezzel a természetes gyengeségével a pasztorációban számolnunk.

Először is könnyen megeshetik, hogy tanult híveink az egyházi élet egyes külsőségein, vagy pedig önmagukban különben teljesen helyes hitéleti intézmények működésén, a nép vallásosságának egyik-másik megnyilvánulási módján megütköznek.

Egyes helyeken a jámbor — de művészethez nem értő — «egyéni akció» rikító színű zászlókkal, esetlen szobrokkal, elrettentő festményekkel úgy tele tömi s elcsúfítja a templomot, hogy a fejlettebb ízlésű, művelt híveknek valósággal kínná válik az ott tartózkodás. Máshol a nép előénekesei vagy a különféle társulatok előimádkozó asszonyai zavarják az áhítatos csendet és lelki elmélyedést, amit a művelt hívek inkább keresnének a templomban, mint a hangos, kiabáló imádkozást. Ismét máshol az egyszerűbb nép egy órával az istentisztelet megkezdése előtt elfoglal minden helyet s a pontosan érkező közönség állva szorong az egész idő alatt stb.

Hogy tehát olyan hatást érhessünk el, amint azt fentebb vázoltuk, a liturgia művészetének *kifogástalannak kell lennie.*

A) **Templomokba csak igazi művészet illik;** mert amily felemelő az igazi műremek, lelkileg is époly ártalmas lehet a kontármunka. Ha a művészet segítheti a lelki elmélyülést, a vásári cifraság viszont árthat neki.

a) A művészet a földi szép otthona, a szépnek érzéki kifejezése. Ha minden művészet éppen szépségével hat, legelsősorban áll ez az egyházi művészetről, melynek éppen a *legszebb* földi és mennyei szépséget kell ábrázolnia. Egész természetes, hogy a megérzékeltetni akart természetfölötti, lelki szépségnek a legszebb földi alkotás is mögötte marad;

de az isteni szépség, melynek az egyházi művészet szolgálni akar, meg az egyházi művészet nevelő feladata egyaránt elvárhatják, hogy e téren mindenben legalább lehetőleg kifogástalant nyujtsunk.

Jól tudjuk, hogy minden templom nem dicsekedhetik művészi értékű tárgyakkal, — ezt nem is lehet megkövetelni; de azt igen, hogy amit bármily szegényes templomomba beállítok, legalább ne sértse az ember művészi érzékét. Mert, ha igaz az, hogy a vallásos művészetben a jóakarat és jámbor lelkület némileg pótolják a hiányzó szépséget, sőt vallásos képnél a kép jámbor lelkülete legalább is oly fontos, mint művészi szépsége, mégis az is igaz marad, hogy a vallásos igazság legméltóbb kifejezésre csak *a formailag is tökéletes* műremekben talál.

Itt van aztán nagy lelkipásztori okosságra és tapintatra szükség, amely egyrészt megóvjon az egyszerűbb lelkek kegyeletét sértő és könnyen megbotránkoztató, túlzott «tisztogatástól», másrészt attól a félénkségtől, amely a baj nélkül megvalósítható üdvös újításnak is útjában szokott állani. Hitünk és dogmáink természetesen fölötte állanak minden kritikának, de ha *örök* értékek is azok, korántsem *megkövült* értékek, hanem olyan *eleven* valóságok, amelyeket egyre jobban felfogni, egyre több élettel áttelíteni lehet. Igy lehetséges aztán az is, hogy bizonyos külső szertartási formák, az ájtatosságnak bizonyos alakjai el is avulhatnak; jók voltak valaha, nem jók ma; megfelelnek az egyszerűbb híveknek, de nem fakasztanak vallásos életet a műveltebbeknél.

E szempontból bizony igen sok oltárképet, szobrot, viaszvirággal megkoszorúzott Máriát, nemzeti színbe öltöztetett szenteket, recsegő kántoréneket, ájtatos anyókák sóhajtozásait, hangos előimádkozót stb. jó volna revízió alá venni.

b) Nem volna fölösleges valamiképen rendezni a szakadatlan *gyászmisék* ügyét is. Némelyik templomban — főleg nagyobb vidéki helyeken — heteken s hónapokon át megszakítás nélkül folyton feketében miséznek plébános és káplánok egyaránt. Nem szólunk most arról, hogy az örökös «Requiem»-mondás mily könnyen megunttá válhat a pap előtt is, és mennyi fönséges más miseszöveget kell ezek miatt mellőznie; hanem az imádkozni akaró, s főleg az Egyház liturgiáját kihasználó intelligens világi hivő sem érzi jól magát, ha ahányszor csak templomba megy, örökké a halálfejes tumba áll előtte s folyton csak a kántor siralmas

halotti énekét hallja. Nem hiába szabályozza az Egyház, hogy mely napokon nem szabad gyászmisét tartani. Tartsuk meg a szabályokat!

Egyesek arra hivatkoznak, hogy a nép feketében kívánja a misét. A tapasztalat azonban arról győz meg, hogy kellő felvilágosítás után egész nyugodtan elmondatja a misét halottjáért akkor is, ha «színben» kell mondanunk. Tudtunkkal nem is annyira a nép van a színben mondott misék ellen, mint inkább a kántorok, mert így egy Gloria=val és Credo=val hosszabb a mise.

c) Számolnunk kell az intelligens, vallásos hívek ama vágyával is, mely szívesen merül el csendes beszélgetésbe Istennel, vallásos életét azonban gyakran piacra vinni nem szereti; legszentebb érzelmeinek profanizálását látja benne. Éppen azért az ilyenek pl. nem szívesen vegyülnek a nagy tömeg közé s a nagy körmenetekkel s felvonulásokkal szemben előnyt adnak a vallásos élet csendes, privát gyakorlásának. Sokan vannak értékes lelkek, akik húzódnak a jelszavas, ú. n. «hurrákatolicizmustól»; és ha a vallási élet külső megvallásának gyakorlatát adandó alkalmakkal nem is szabad elengednünk, *viszont nem szabad ezt a bizonyos «vallási szemérmetességet» mindjárt hitközönyösségnek minősíteni.* Vallásunk ugyanegy mindenki számára, de ezt az ugyanegy vallást a különböző emberek egyénileg különbözőképen dolgozzák fel. A művelt ember vallásos gondolkozása egészen más, mint a népé. Ezzel a másféle gondolkozással a pasztorációs eszközöknél és módszernél számolni kell.

B) *Rendkívül fontos azonban magának* **a papnak kifogástalan szereplése is a liturgia végzése körül.** Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy mégoly csekélynek látszó, még annyira megszokott szertartást is oly nagyfokú tisztelettel végezzünk, *amilyenre az emberi gyarló természet arra képes!*

Bár az Egyház tanítja is, hogy a szentségek érvényessége csak az előírt cselekvények pontos betartásától és a helyes szándéktól függ, és független a kiszolgáltató lelkiállapotától, mégis nem szűnik meg hangoztatni, hogy minden előírt cselekményt a lehető legnagyobb fokban «*digne, attente ac devote*» végezzünk, s isteni és egyházi parancs egyaránt kötelezi a papot, hogy a szentségek kiszolgáltatásakor súlyos bűn ne terhelje lelkét. És bár ennek a parancsnak célja elsősorban az istentisztelet méltóságát (s nem eredményességét) megóvni, mégsem zárkózhatunk el ama gondolat elől sem, hogy

a liturgia hatása bizonyos fokban mégis csak függ a liturgiát végző lelkiállapotától is. A celebráns u. i. nemcsak az Egyház nevében áll Isten előtt, hanem saját vallásos egyéniségét is képviseli ott, s bizony az ő egyéni buzgósága is növelheti Isten dicsőítését. Tehát ha a liturgikus funkciók eredményét a fungálónak lelkiállapota s a liturgia végzési módja lényegében nem is érintheti, magukra a hívekre nézve mégsem lehet az közönbös. A pap által «*ascendit oratio*», s ugyancsak általa «*descendit Dei miseratio*». A hanyag vagy méltatlan pap nem tud annyi kegyelmet elérni hívei részére, mint a buzgó, szent pap.[1]

Többször meglepetve tapasztaljuk, hogy ugyanazok a tanult emberek, akikre istentiszteletünk semmi hatást nem tesz, egy-egy komoly színházi darabból vagy zeneelőadásról szinte áhítatos hangulatban térnek haza. Persze ennek többféle oka lehet; de egyik kétségtelenül az is, hogy maguk az előadó művészek is *minden erejüket megfeszítették*, hogy a szerző által a műbe lefektetett gondolatoknak lelket megrendítő tolmácsolóivá válhassanak. Sokat próbáltak, sokat javítgattak, sokat verítékeztek, amíg a sikert elérték.

Liturgiánk kétségkívül műremek, amelynek első teremtője s állandó sugalmazója a Szentlélek. Azonban a Szentlélek itt is, mint a Szentírásnál is, *igénybe veszi munkájában az emberi közreműködést és annak sajátosságait is*. Tehát liturgiánkban is vannak emberi részek! A fenségest a nevetségestől talán sehol kisebb távolság nem választja el, mint éppen a liturgiában. Éppen művelt laikusoknak van különösen finom érzékük a fönséges iránt, csak épúgy, mint a banalitás iránt. És bizony nem csoda, ha egyes eldarált officiumokban, összecsapott litániákban, elnagyolt temetési szertartásokban stb. nem tudják az Isten tiszteletét felfedezni! Lehet, hogy mindezt a végző pap észre sem veszi, csak jelentéktelen külsőségnek tartja, sőt lehet bensejében tényleg buzgó is az a pap. De hiába; az emberek a külsőségek után ítélnek s az Egyház is annyira értékeli a külsőt is (persze a belső mellett), hogy külön kongregációval ügyeltet fel a szertartások pontosságára. (Congr. Rituum.)

Minden liturgikus cselekményünkön ömöljön el tehát a méltóság és megilletődöttség komolysága. Csengjenek folyton fülünkbe *Szent Ágoston* figyelmeztető szavai: «*Quum laudatis Deum, toti laudate: cantet vox, cantet vita, cantent*

[1] *Sawicki:* Die kath. Frömmigkeit. Paderborn. 1921. 317. l.

facta».[1] Mihelyt gondolatnélküli megszokottság ütközik ki mozdulatainkból vagy szavainkból, a legszebb szertartás is értéktelen, forgalomból kikerült pénzzé, idejét mult melódiává torzul, amely senkire többé nincs hatással. «*Opere Dei nihil antiquius*», figyelmezteti fiait Szent Benedek. És tényleg tudatában kell lennünk annak, hogy minden korelváltozás és a papi munka iránt támasztott új követelmények mellett is a liturgikus istentisztelet mindenha *a legelső s legsajátosabb papi tevékenységhez* fog számítani. Amint a Megváltó egész életében, tanaiban s szenvedésében a keresztáldozat volt a tetőpont, épúgy a papi tevékenységnek is a szent titkok minél méltóságosabb bemutatásában kell kulminálnia. A «*mysterium fidei*» páratlan kincse Egyházunknak; ennek hiánya üressé teszi a felekezetek templomait, boldog birtoklása viszont beigazolja rólunk a Szentírás szavait: «Non est alia natio tam grandis, quae habeat deos appropinquantes sibi».[2]

A lelki gondozás legtermészetesebb helye mindig a templom marad; s a templomon *kívül* folytatott, még oly ügyes pasztoráció is magában nem lesz képes a lelkeket a süllyedéstől megmenteni. Úgy kell rendeznünk istentiszteleteinket, hogy azok méltósága, ünnepies s örömteljes hangulata a köznapi gondokba merült hívek lelkét magasabb régiókba emelje, ahol őszintén fakadhat ajkukról a legalább egy órára megkönnyebbült lelkükből az örvendező zsoltár: «*Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus*».

Távol áll ugyan tőlünk a túlzásba vitt rubricisztikai pedantéria, de viszont nem hagyhatjuk szó nélkül azt a felületes könnyelműséget sem, amellyel egyesek a rubrikák előírásait lépten-nyomon megsértik. Nem ártana az ilyeneknek, ha jól átolvasnák a tridenti zsinat komoly elsorolásait, amelyekben a ceremóniák céljáról beszél. Eszerint a ceremóniák célja:[3] 1. «ut maiestas commendaretur»; 2. «ut mentes fidelium in Deum erigantur et ad rerum altissimarum contemplationem excitentur».[4]

[1] *S. Aug.:* Enarr. ps. 148. n. 2.

[2] Deut. 4, 7.

[3] Conc. Trid. sess. XXII. cap. 4. és 5. Bár itt a zsinat tulajdonképen a szentmiséről beszél, de érveit joggal kiterjeszthetjük minden liturgikus funkcióra. L. még továbbá *S. Thom.* III. 83. a. 4. 5. és *Suarez:* Commentaria ac disputationes in tertiam partem S. Thomae disp. 83. és 84. l.

[4] Bővebben l. *Gatterer:* Annus liturgicus. Oeniponte. 1912. 15—20. l.

Sajnos, úgy látszik, a szentségek kiszolgáltatói közül egyesek a dogmatikából túlerősen tanulták az «ex opere operato» tant s elfelejtik, hogy az egyházi cerimóniák mélyén fekvő, a lelkeket megragadni képes nagy gondolatok csak akkor érvényesülhetnek, ha azok a mechanikus, külsőséges lehadarás helyett *magukat az előadó művészeket, a papokat is* mélységesen megragadják. A szertartások minden hatását elveheti a slendrián mozdulat, a ritus nem ismerése, a kapkodó asszisztencia, az ide-oda forgó tekintet, a kellő rendezés híján tolongó tömeg, az egymás hátán szorongó hívek, a brillirozni akaró kántor erőlködése, és sok ezernyi más apróság, aminek pedig kellő előkészülettel s utánnézéssel könnyen elejét lehet venni.[1]

A szertartások végzésének méltóságos komolysága leghangosabb tanusága a pap hitének s mély benyomások ekéje a résztvevők lelkében.[2] A hívek nem alap nélkül ítélik meg a pap lelkületét abból a térdhajtásból, amellyel úrfelmutatáskor imádja az elrejtőzött Üdvözítőt. Igyekezzünk tehát a liturgiát, a kezünkben levő nagy örökséget legbuzgóbb közreműködésünkkel hatékonnyá tenni,[3] szem előtt tartva a montecassinoi nagy szerzetesi törvényhozónak, *Szent Benedeknek* liturgikus imperativusát: «Nihil operi Dei praeponatur». (Regula cap. 43.)

Bizony nem árt elolvasni egy protestáns kritikus szavait a nagyszombati szertartás alatt végzett megfigyeléseiről: «Az a sietség, mellyel a lectiókat lehadarták, a méltóságnak az a hiánya, ahogyan azok végét hajszolták, kínosan világossá

[1] Hogy a szerető gondoskodás látszólag csekély eszközökkel is mily komoly eredményeket érhet el, arra kitűnő gyakorlati útmutatásokat ad *Soengen* S. J. praktikus könyve: «Gotteshaus und Gottesdienst». Herder.

[2] Hogy még a hideg lelkekre is mily hatással lehet a méltósággal végzett liturgia, példa erre az enciklopedista *Diderot* vallomása, melyet egy úrnapi körmenetről tett: «Sohasem tudtam nézni a papi ruhákba öltözött egyháziaknak ezt a hosszú sorát, ezeket a fiatal acolythusokat, fehér albákba öltözve, kék övvel átkötve, amint virágot hintenek a Szentség elébe, azt a tömeget, mely vallásos csendben előttük s mögöttük halad, azt a sok férfit, amint meghajtják fejüket; sohasem tudtam hallgatni azt a komoly s pathetikus éneket, amit a papok kezdenek s megszámlálhatatlan férfi és női, leány- és gyermekhang felel reá, sohasem tudtam hallgatni anélkül, hogy bensőmben meg ne indultam volna, megilletődés ne fogott volna el s könnyek nem jöttek volna szemembe». (Oeuvres. ed. 1798. XIII. f. 272. l.)

[3] Itt is áll a költő szava: «Was du ererbt von deinen Vätern hast, erwirb es, um es zu besitzen».

tette az ellentétet a mult és jelen közt. Megkövesedett világ. A népet csak a külső cselekmények érdekelték, a gyertyák meggyujtása, a víz megszentelése. A papok sóhajtoztak a hosszú szertartás miatt. És senki sem sejtette, hogy ez az istentisztelet talán legszebb költeménye volt egy Istennel eltelt léleknek».[1]

Az oltárok, padok, templom, liturgikus szerek és ruhák *hófehér tisztaságára*, mint elengedhetetlen követelményre, elég legyen itt csak rámutatni. Komoly hivő papi lelkület nem tűrhet meg poros oltárt, piszkos corporálét, rongyos misekönyvet, viaszos gyertyatartókat, kimosatlan ampolnákat, kopott kelyhet s neveletlen ministránsokat.[2]

Jól tudjuk, hogy könnyebb ezeket a nehézségeket szóvá tenni, mint a helyes gyógymódot mindig megtalálni; de legalább nem árt, ha ezeken és még sok más hasonló dolgokon elgondolkodunk; így pl. hogy a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásakor a stólapénz néha nem túlságosan szoros viszonyban áll-e a szent cselekményekkel; a szeretet helyét viselkedésünkben néha nem a helyén nem való tekintély foglalja-e el; hogy a hitéletben felületes, külső megnyilatkozásoknak nem tulajdonítunk-e döntő szerepet; hogy ha istentiszteletünk s prédikációnk mindenkinek is kell, hogy szóljon, de tényleg nem lehettünk volna-e ebben vagy abban intelligens híveink szükségleteire nagyobb pszihológiai s

[1] Id. *Sawicki:* Die katholische Frömmigkeit. Paderhorn. 1921. 274. l.

[2] Valahol olvastunk egy «*litániát*», amelyről azt írták, hogy «a hívek gyakran hallják ezt, pedig soha nem éneklik, csak azok nem hallják meg, akiket illetne». Ilyen részletek voltak ebben a «litániában»: «Hogy minket, oltárterítőket, kimosatni méltóztassál, — kérünk téged, hallgass meg minket! Hogy minket, szobrokat leporoltatni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, lecsurgó viaszt összeszedni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, görbe gyertyákat egyenesre állítani méltóztassál, — kérünk téged... Hogy minket, kik valaha papírvirágok voltunk, tűzrevetni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, viaszfoltos oltárterítőt és elsárgult korporálét kimosatni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, elszakadt kazulákat megvarratni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, poros lim-lomot az oltár háta mögül s a sekrestye ablakából elhordatni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, zsíros Ritualét s elszakadt Missalét újjal kicserélni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, ampolnákat a mészfoltoktól megtisztítani s a sekrestyei «Lavabo»-ba vizet önteni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy rajtunk, már régen nem «alba» albákon megkönyörülni méltóztassál, — kérünk téged . . . Hogy minket, gyóntatószékeket a pókhálóktól megtisztítani méltóztassál, — kérünk téged . . . stb.

pedagógiai tekintettel anélkül, hogy ezáltal a népet elhanyagoltuk volna; egyszóval, hogy vajjon a liturgiánkban rejlő mérhetetlen kincset tényleg *minden rendelkezésünkre álló eszközzel* igyekeztünk-e *tanultabb* híveinknek is kincsévé tenni? Arra törekedjünk, hogy megvalósítsuk *Pascal* gondolatát, aki azt írta, hogy a vallásnak tiszteletreméltónak, kívánatosnak kell feltűnnie, hogy azt a vágyat ébressze az emberekben: bárcsak igaz lenne, és ezáltal az ész útját egyengesse hitünk észbeli érveinek elfogadására.

Mit gondoljon a nép az olyan papról — kérdhetjük mi is a neves *Jais Egyed-del*[1] —, aki könnyelműen szalad az oltárhoz, a misében úgy siet, hogy a szavakat alig ejti ki félig, a ministránt eltolja a misekönyvtől, mint villám forog egy lábon az oltártól a nép felé, rohanva szórja a keresztet a kenyér és bor, Jézus Krisztus teste és vére fölött, a szent ostyát és a konszekrált kelyhet,melyet átváltozás után a népnek imádásra kellene felemelnie, alig egy pillanatra mutatja, alig biccenti lábát, mikor a térdének a földet kellene érintenie? Mit gondoljon arról a papról, aki oly fegyelmezetlen a tekintetben, hogy úgy látszik, mintha már az oltárhoz menet a jelenlevőket számolná össze, s mikor a néphez kifordul, úgy bámulja őket, mintha a «Dominus vobiscum» helyett ezt akarná mondani: «Te is itt vagy?», vagy: «Téged nem ismerlek!»

Liturgiánk az intelligencia pasztorációjában csak úgy lesz segítségünkre, ha tényleg igaza lesz *Dunin-Borkowski*-nak, aki így ír: «A liturgia mindig szép, méltóságos, felemelő. A liturgia nem ismeri a sietséget, a szóhajszát, rohanó imák hegyi patakját, hanem egyenesen elítéli a mechanikus recitálást, a vak ledarálást, a responsiók versenyfutását. Lépése mindig ünnepélyes, buzgósága sohasem ideges és kirobbanó, hangja állandóan méltóságos, mozdulatainak vonalai mindig klasszikus szépségűek. Mindaz, ami ennek ellene mond, az emberi gyengeségnek, tehetetlenségnek, esetleg a körülmé-

[1] *Jais:* Handbuch des Seelsorgers. Paderborn. 1870. 10. l. — A pap misézési módjából a nép nem egész jogtalanul következtet annak lelkületére is. Jais említ egy esetet, midőn egy fiatal, buzgó papot nagy gyóntatásra hívtak, de ő szabódott: «Kérem, oly fiatal vagyok, és még inkább annak látszom. Az embereknek nem lesz hozzám bizalmuk.» Az öreg pap így felelt: «Barátom, mielőtt leülne gyóntatni, misézzék az emberek előtt; de lassan, épületesen, buzgón. Mise után kissé imádkozzék a templomban, s aztán Isten nevében üljön be a gyóntatószékbe». Megtette. Valamennyi pap közül nála gyóntak legtöbben. (l. m. 11.)

nyek által megkövetelt sietésnek, de sohasem az Egyháznak számlájára írandó. Az Egyház sokat eltűr, néha szemet húny a népízlés előtt, anyai elnézéssel hallgatagon visel el egy-egy kiabáló szint, egy-egy süvítő hangot, de szívében mindig él a vágy a tökéletesebb szépség, a nyugodtabb pompa, a kenetesebb fönség után. Mindig azt tanítja, hogy a buzgósággal végzett rövid ima a nyilvános istentiszteletben is többet ér a rohanó lehadart rózsafüzérnél és a szeretetből fakadó, Istenhez felszálló, tökéletes szeretet sóhaját elébe helyezi a túlsiettetett tempóban rohanó litániák árjának».[1]

[1] *Dunin-Borkowski:* Kirchenflucht und echte Christenart. Stimmen der Zeit. 1914. 265. l. A liturgiát végző pap összeszedettségének s méltóságteljes szereplésének hangoztatásával természetesen nem akarunk a protestáns végletbe esni, ahol az istentisztelet minden magasztossága s értéke kizárólag a szertartást végzőnek viselkedésétől függ. «Ha a mai evangélikus istentisztelet sokszor oly szegényes és hiányos, túl józan és üres, ezért a felelősség nem annyira az intézményeket s a szertartáskönyveket terheli, mint inkább a mélyen vallásos egyéniségek hiányát» — írja egy protestáns szerző *(Heiler:* Katholischer und evangelischer Gottesdienst. München. Kaiser. 1921. 45. l.) Tényleg náluk az istentisztelet minden hatása csak szubjektív és egészen a liturgiát végzőtől függ; a mi szentmisénknek ellenben önmagában is végtelen objektív értéke van, amelynek csak külső érvényesülését teszi könnyebbé a celebráns megilletődött, komoly akciója.

IV. SZAKASZ.

Pasztoráció az egyesületekben.

I. A Mária=Kongregációk.[1]

Nem véletlenül történik, hogy a felnőttek egyesületeinek ismertetésénél első helyen a Mária=Kongregációval és a Credo=egyesülettel foglalkozunk.

Keresztény közszellemről, keresztény közéletről addig szó sem lehet, amíg az *egyének lelke* nem töltekezik meg a kereszténység fönséges tanaival. Csak vaklárma és füstcsinálás minden keresztény mozgalom, míg azokat, akik ezt a mozgalmat csinálják, tetőtől=talpig át nem itatta a kereszténység szelleme. Ezért kell azon kezdeni a munkát, hogy hitre, istenszeretetre, bensőséges keresztény életre neveljük azokat, akiket azután segítő előcsapatnak, úttörőknek akarunk felhasználni lelkipásztori tevékenységünkben.

A kongregációk évszázadokon át beváltak az erős keresztény férfilélek kifejlesztésének munkájában; azok adják ma is a leghasználhatóbb világi apostolokat. Újabban pedig nálunk kitűnő segítőeszközre leltek a «Credo»=ban (Amerikában ez a «Holy Name Society»). Minden törekvéssel azon kell tehát lennünk, hogy necsak folyton új tagokat nyerjünk azoknak, hanem hogy főkép minél mélyebbé tegyük az egyesületek belső hitéletét. A dolog természete hozza magával, hogy csak szűkebbkörű, elite=csapat toborzódik a kongregáció zászlaja alá; de ez legyen aztán az a kovász, amelynek ereje sokakat megjavíthat. Viszont a Credo inkább tömegekkel dolgozik.

Amiket a kongregáció feladatairól az ifjúsági kongregációknál elmondottunk, azok itt is érvényben vannak. A gyűlések tárgya azonban sokkal változatosabb lehet. A liturgia megismertetése, a szentmise értékének feltárása, Szentírás=olvasás, pedagógiai, szociológiai, filozófiai kérdések megtárgyalása, részletek a dogmatikából, apológiából, egyháztörténelemből stb.

[1] A kongregációkról bővebbet l. «Összegyüjtött Munkáim» VII. kötet 171—183. lapján.

Itt még csak egy sajátos megjegyzést kell tennünk. Sokszor kell u. i. a vallási egyesületek ajánlóinak megfelelniök egy ellenvetésre, mely azok működését anyagi történetsben, előmenetel hajhászásában látja kimerítve.

Egész természetes követelmény, hogy a kongregáció és a Credo elsősorban a lelki fejlődés és lelki élet melegágya legyen. Mi ítéljük el legelőször azt, aki csak azért áll be azokba, hogy ott anyagi előmenetelt találjon.

Ha azonban ezt hangoztatjuk is, emellett mégsem tudjuk hibáztatni, sőt, határozottan ajánlani merjük a katolikus szolidaritásnak azt a mértékét, amely az igazságosság határain belül a tagok anyagi jólétét, előmenetelét, támogatását, segítését is megvalósítja.[1] Bár a vallási egyesület elsősorban szellemi célokat szolgál, mégis jól tudjuk, hogy anyagiak nélkül az emberi lélek meg nem lehet, s a lélek minden magasba szárnyalása is csak Dädalus-repülés lenne. Azért a kongreganisták és a Credo-tagok kölcsönös támogatását a világi életben is megengedettnek, sőt szükségesnek találjuk.[2]

II. A «Credo»-egyesület.

Ma, a szervezkedés korában, vallási téren is egyre jobban tért hódított a társadalmi osztályok szerint történő tömörülés (legényegylet, munkások, tanoncok, anyák stb. egyesülete), csak éppen (az Urak Mária-Kongregációját kivéve) az intelligencia vallási egyesületekbe tömörítése hiányzott a legújabb korig. Pedig ha valakik, hát éppen tanult férfiaink szeretnek «*maguk közt*» lenni.

Lélektani tény — és ezzel az intelligencia pasztorálásában is számolnunk kell —, hogy nagyobb számban vagy

[1] Örömmel halljuk pl., hogy az egyetemi ifjúság «Americana-bajtársi szövetsége», meg a «Szent Imre Szenátus» is programjába vette, hogy a tagjai közül kikerülő végzett katolikus férfiakat igyekszik megfelelő álláshoz is juttatni. Nagy bajunk mai napig, hogy az állások betöltésekor nem ismerjük hithű, intelligens híveink címeit.

[2] A vallási egyesületekről szólva meg kell említenünk azt a visszás állapotot, mely sajnos, nem megy ritkaság számba: hogy egyes buzgóbb híveinket valósággal csömörlésig jóllakatjuk a legkülönfélébb egyletekkel, míg a nagy többséghez aztán nem tudunk hozzáférni. Minek egy helyen 4—5 féle egylettel elaprózni munkánkat, mikor mindegyiknek ugyanaz a néhány tucat jámbor hivő a tagja? Inkább szervezzünk be egy jól vezetett egyesületbe *minél több* tagot, minthogy mindig és újra meg újra azokat igyekezzünk megtéríteni, akik már régen megtértek!

éppen tömegben sokkal könnyebb az embereket a külső vallási gyakorlatoknak megnyerni, mint elszórtan. Mindenki megfigyelhette, hogy buzgóbb férfi híveink is mint húzódnak meg a templom-oszlopok homályában és bizonyos szégyenkezéssel kelnek fel a padból, mikor tízszerannyi asszonynépség között kell menni áldozniok vagy várakozniok a gyóntatószék előtt. Egész más a helyzet, ha sok férfi egyszerre megy gyónni, áldozni.

Ezen a helyzeten gyakorlati érzékkel segíthetünk a *közös férfiáldozásokkal*, amelyek míg egyrészt eltüntetik a fent említett hátrányos momentumot, másrészt ostentatív jellegüknél fogva alkalmasak a közönyösebb lelkek megmozgatására is.

Ezt a célt szolgálja a Németországban keletkezett «Männerapostolat».

Ez nem akar *külön* egyesület lenni, mert *minden* férfit szeretne tagjai közé gyüjteni; annyiban nem is szervezett egyesület, amennyiben semmiféle tisztikara nincsen. Viszont annyiban megtartja az egyesületi jelleget, hogy a tagokat névjegyzékbe veszi. A tagoknak mindössze három kötelességük van: 1. Mindenkor védeni Krisztusnak s az ő Egyházának ügyét. 2. Napi imáikat, munkájukat, szenvedéseiket Jézus Szívének felajánlani. 3. Minden hó első vasárnapján részt venni a közös áldozáson.

Az első alakulás 1910 novemberében, Krefeldben (Németország) történt egy missió után.[1] Négy év alatt (1914-ig) a kölni egyházmegyében 35.000, a paderborniban 10.000, a trieriben 9000 stb. tagot gyüjtöttek. 1913 óta havonként megjelenő lapjuk is van: «Männerapostolat» (Warendorf in W. Verlag Schnell.).

X. Pius pápa (1913 júl. 28.) az alábbi meleg elismerő szavakkal tüntette ki a mozgalmat: «Dilectis fructuosi huius Apostolatus promotoribus et eundem sancte exercentibus gratulemur ex animo, ac Deum deprecantes, ut ad eius gloriam atque ad animarum salutem eorundem numerus quoto mense augeatur, coelestium munerum auspicem et benevolentiae nostrae testem, Apostolicam Benedictionem peramanter impertimur».

Nálunk a «Männerapostolat» céljait egy időben a «*Katolikus Férfi-Liga*» valósította meg, amelynek szabályai teljesen

[1] *Sträter:* Das Männerapostolat. Herder. 1917. 18. l. «*Männerapostolat*». Monatsblätter f. d. kath. Männerwelt. Warendorf. Schnell. 1914. 8. sz.

azonosak voltak a föntemlítettekkel. A fővárosi tagok szentbeszédet minden hó első vasárnapját megelőző szombat d. u. hallgattak az egyetemi templomban; ugyanott járultak másnap a közös szentáldozáshoz. A Katolikus Férfiak Ligája ezt a hármas elvet: a komoly, művelt, cselekvő katolicizmus elvét követte. Nem volt egyesület, csak hitéleti tömörülés. A csatlakozás feltétele: a bátor katolikus hitvallás és komoly, meggyőződéses hitélet. A Liga időnkint összejöveteleket tartott, megbeszélte a katolikus teendőket, szervezte a katolikus férfiak öntudatos hitvallását és cselekvését. Időnkint röpiratot is adott ki aktuális katolikus kérdésekről. A «Férfiliga» ma már nálunk megszünt, de helyét kitűnően tölti be a **Credo-egyesület.**

A közös áldozást előkészítő ájtatossággal kapcsoljuk össze. Előkészítő ájtatosság legyen szombaton este (aszketikus vagy hitvédelmi szentbeszéd). A beszéd tárgya lehet egy versiculus a Bölcsesség könyvéből, az Úr Jézusnak egy-egy mondása, a Szentírásból egy megkapó kép, valamelyik szent életének frappáns eseménye, időszerű kérdések, előkészület az áldozásra vagy hálaadás az áldozásért, a Jézus Nevéről vagy Szívéről-szóló litánia könyörgéseinek magyarázata stb. Elég egy gondolat, de melegen, frissen, korszerűen.[1] Beszéd után gyónási alkalom; vasárnap pedig mise közben rövid beszéd. Nagyon jó, ha mise alatt a férfiak mind énekelnek (közismert szövegű s könnyen énekelhető énekeket!)

A Credo rendkívül *fontos jelentőségű* a férfi pasztorációra nézve. A havi szentbeszédhallgatás és a havi gyónás és áldozás eredménye elmaradhatatlanok az egyének lelki életében is. De nem kevésbbé fontos hatással van másokra is: a családra (hitét buzgón gyakorló családfő, a házasélet visszaéléseinek megszüntetése), a közös vallási életre (a férfiak jó példaadásai a Nikodémus-lelkeknek; istentiszteleteinkre sajátos jelleget nyom a férfiak részvétele; ez a természetes útja a nők s gyermekek megnyerésének is), az egyesületi életre (ezek a legbuzgóbb tagok) s minden társadalmi és karitatív tevékenységre (ők a legmegbízhatóbb munkatársak).

[1] Anyagot adnak *Knor:* Männerapostolat, 12 Predigten über das allerh. Altarsakrament im Anschlusse an einen Monatsheiligen. Warendorf. Schnell. *Sträter:* Männerpredigten, besonders für die monatliche Kommunionfeier des Männerapostolates. Warendorf. Schnell. A «*Chrysologus*» (Blätter f. Kanzelberedsamkeit. Paderborn. Schöningh) is hoz minden számában ilyen beszédeket.

Az egész mozgalomnak lelke — éppen mert külön magistrátusuk nincs — a papi vezető; éppen azért a siker jó részben a papi vezető *helyes* megválasztásától függ.

III. «Katolikus Akadémikusok Szövetsége.»

Lehetnek esetleg olyan körülmények, melyek Mária-Kongregáció alakítását bizonyos városokban az urak részére lehetetlenné teszik. Ilyen helyzetben sem szabad azonban lemondani a kísérletről, hogy ha akár csak 12—15 jóakaratú tanult hívünk van is, valamiféle vallási egyesületben összehozzuk őket.

A németek századunk elején már megérezték «a katolikus világnézet lappangó és szétforgácsolt erői összegyüjtésének» szükségességét, s a művelt német híveket a «*Gesellschaft für christliche Kultur*» egyesületbe akarták tömöríteni.

Az erők gyüjtése terén azonban a döntő lépés 1908-ban történt meg.

Az 1908-i düsseldorfi katolikus nagygyűlésen a német katolikus intelligenciának egy kis csoportja egyesületbe tömörült vallásos felfogásuk megerősítése és hitéletük mélyítése céljából. Az eszme gyorsan terjedt a nyugati s északi német városokban, úgy hogy 1913-ban ezek az egyesületek «*Verband der Vereine katholischer Akademiker zur Pflege der katholischen Weltanschauung*» címmel központosulhattak, s 1916 óta Kölnben (Viktoria Str. 15.) külön titkárságuk is van.[1]

A szövetség célját vázlatosan az 1918-ban kiadott évkönyv alapján[2] az alábbiakban ismertetjük:

1. §. A katolikus világnézet hathatós védelmezése s képviselete céljából az intelligencia szorosabb egyesülését szükségesnek tartjuk.

2. §. Az egyesülés céljai: az egyesek vallásos meggyőződésének erősítése, buzdítása a megygőződés külső gyakorlására, az ingadozók s távolállók újra megnyerése.

3. §. Minthogy az egyén vallásos meggyőződésének előmozdításáról s élénkítéséről van szó, a kitűzött célok

[1] *Lauscher:* Katolische Akademikerorganisationen. Akad. Bonifatius Korresp. 1913. évf. nov. sz. *Hoeber:* Die religiösen Pflichten des gebildeten Laienstandes. Köln. *Thöne:* Der Verband der Vereine kath. Akademiker. Unitas 1914. évf. 162. l.

[2] Druck von L. Schwann, Düsseldorf. 1918. 67—69. l.

hathatós elérése csak úgy várható, ha az egyesülés vallási alapon s az Egyházhoz csatlakozva történik . . .

4. §. Az egyes kerületi egyesületek tevékenységének a hely különböző körülményeihez mérten különbözniök kell. Tekintetbe jöhetnek: előadások tartása, időnkénti gyűlések, azonban nem pusztán társalgás, hanem az egyén céljaival összefüggésben álló kérdések megbeszélése céljából; a tagok buzdítása egyes kérdések tanulmányozására stb. Az előadásokat lehetőleg megbeszélések kövessék . . .

Mint látjuk, a «Verband» célja tagjait az Egyház benső szépségének mélyebb meglátására vezetni s ezáltal bennük vallásunk nagyobb szeretetét felgyujtani. Legnagyobb súlyt a vallásos témák közül választott előadásokra fektetik. Bő alkalmat nyujtanak a papság és világiak találkozására s gondolataik kicserélésére. Joggal illeti ez egyleteket *Faulhaber* bíbornok: «Sammelkolonie katholischer Intelligenz», és «Taufbrunn eines kirchenfreudigen Laienapostolats» címekkel. Az eredmény u. i. felülmulta a legvérmesebb reményeket is.[1]

Hasonló kísérlettel nálunk is lehetne próbálkozni. A legtöbb városban természetesen nem kell az akadémikus végzettséget túlságosan szorosan venni, mert hiszen mi az intelligencia körébe másokat is beszámítunk.

IV. A Katolikus Kör.

A helyesen irányított Katolikus Kör szintén értékes segédeszköze lehet az intelligencia pasztorálásának, amennyiben alkalmat ad a papnak, hogy a templomon kívül is összegyüjthesse tanultabb híveit s velük érintkezhessék.

Rendkívül fontos azonban e körök *helyes* vezetése, hogy azokban az élet egyéb, egyszerű kaszinó színvonalán fölülemelkedjék, hogy tagjaikban a katolikus önérzetet s az összetartozás érzetét fejlesszék, szóval hogy tényleg a pasztoráció segédeszközeivé legyenek. Vagyis, hogy a kör *elvi alapon álljon!* A nehézség éppen abban rejlik, hogy e körökben — éppen természetükből kifolyólag — helyet kell adni különféle szórakozásoknak is, viszont nagy a kísértés, hogy

[1] Pl. 1919 elején a kölni csoport taglétszáma már közel 600. (Kölnische Volkszeitung. 1919 jan. 6. sz.) Az 1918. évkönyv szerint a tagok száma Aachenben 200, Dortmundban 108, Duisburgban 106, Essenben 300, Recklinghausenben 120 stb.

helyes vezetés híján a kör tevékenysége csak ezekben merül majd ki.

«Nem vallásos egyesület ez, hanem társadalmi kör, de lelkét vallásosságból meríti; nem hitbuzgalmi egyesület, hanem kulturális társaság, de eszméit hitbeli inspirációkkal éleszti; nem imádkozó kör, de van meggyőződése, mely imádkozni is tud. Akció köre ez, de olyan akcióé, amely nem sápok és osztalékok körül forog; hatalmi egyesület, de senki letörésére, hanem a legnagyobb eszményi kincsek oltalmára, minden jónak védelmére és csak a rossznak leküzdésére».[1]

Fontos, hogy katolikus szempontból jól megválogatott könyvtár álljon a tagok rendelkezésére; járjanak a katolikus napilapok s folyóiratok, esetleg másodsorban színtelenek is, de a katolikus ellenesek semmi esetre sem.

Nem szabad a tagok közé olyanokat fölvenni, akik nyiltan vétenek a katolikus erkölcstan ellen (szabadkőműves, tisztán polgári házasságban élő, nyilvános templomkerülő).

A vasárnapok s ünnepnapok megszentelésére, többszöri gyónásra is buzdítani kell a tagokat s minél több előadást vagy eszmecserét tartani akár szorosan vett vallási, akár oly társadalmi modern kérdésekről, amelyek leginkább időszerűek. Mindez a sok feladat igen nehézzé teszi a katolikus körök helyes vezetését; már pedig helyes vezetés nélkül jobb, ha inkább meg sem alakulnak, mert így — mint sajnos, sok példa mutatja — csak katolikus cégér alatt működő kártya-club lesz belőlük minden pasztorációs haszon nélkül.[2]

[1] *Prohászka:* A katolikus kör hivatása. Alkotmány. 1912 dec. 3. sz.

[2] Bárhol alkalom kínálkozik művelt híveink lelkéhez akármilyen formában, akármilyen egyesületben hozzáférni, kapva kell kapni minden alkalmon. Igy pl. csak mint különlegességet említjük meg a *színészek osztályát*, akiket könnyen hajlandók vagyunk lemondóan «massa damnata»-nak gondolni; és ügyességgel még azokat is lehet pasztorálni!

New-Yorkban 1914 márc. 31-én gyűlésezett először a «*Katolikus Színészek Szövetsége*». Kezdetben alig volt 15 tagja, három évvel később már 400 s ma már benne van a katolikus amerikai színészek többsége. Az Egyesült Államok területén ez a szövetség, több mint 300 plébániai színházat létesített. Célja elsősorban vallási; a színészek hitének ápolása; emellett a tagok anyagi helyzetének javítása is. Az egyes szakosztályok minden hónapban gyűlést tartanak, amelyen először vallási, utána pedig művészi kérdéseket beszélnek meg. Évenként egyszer közös gyűlés is van közös szentáldozással. A szövetség nagyban dolgozik a színházak erkölcsi nívójának emelésén is. Olyan művészekkel, akik munkájuk nevelői feladatának tudatában vannak, a színház is természetesen veszíteni fog mai frivolitásából.

V. A pap a társaságban.

Szintén pasztorációs eszköz lehet a lelkipásztor *vendégszerető háza* is, ha a plébános — néhányszor egy esztendőben — szívesen látja hitközsége vezető tagjait és fesztelen kedvességgel, fehér asztal mellett elbeszélgetnek a helybelieket érdeklő kérdésekről. Természetesen a pap okosságán s helyes magatartásán fordul meg, hogy ezek az összejövetelek tényleg hívei becsülését fokozzák s bizalmaskodó kártyatársaságokká ne nívótlanodjanak.

Ezzel kapcsolatban ejtsünk néhány szót a pap társadalmi szerepléséről is.

Főleg az intelligencia papjáról áll, amit *Krieg* pasztorális könyvében írt: «A lelkipásztorra nem feltétlenül dícséret, ha azt mondják rá, hogy a társadalmi életben nem vesz részt, ott sem, ahol jelenlétét komoly okok tennék kívánatossá. Vannak társaságok, ahol a lelkipásztor sok jót tehet, sok rosszat megakadályozhat s ahol gondolkodás nélkül megjelenhet, persze föltéve, hogy annyira kipróbált ember, hogy mindig csak becsületére válik Krisztusnak».[1]

Lehetnek ugyan ritka esetek — pl. ha egy kis város intelligenciája megoszlott egymás közt —, amelyekben a lelkipásztori okosság a pártatlan, teljes társadalmi félreállást tanácsolja; egyébként azonban Krieg szavait mindenkép elfogadhatjuk.

Jól tudjuk, hogy a társaság nem veszélytelen a papra s józan életbölcsességet és pasztorális prudentiát követel meg tőle.

Tehát soha ne feledkezzék el a szentelő püspök figyelmeztetéséről: «*Sit conversatio vitae vestrae delectamentum ecclesiae Christi*». (Pontif. Rom.)

Sehol oly könnyen nem látszik meg a folt, mint a pap fehér miseingén. Ha a nap egész évben tisztán süt, senkinek nem jut eszébe megdícsérni. «Persze hogy süt! Azért nap!» De ha a kalendárium azt jelzi, hogy holnap foltok jönnek, napfogyatkozás jön, nos akkor az emberek rögtön kormos üveget tesznek a szemük elé, hogy minél jobban, világosabban kigyönyörködhessék magukat a nagy szenzációban, hogy bizony még a napnak is vannak foltjai. A pap is legyen mindig tudatában, hogy ha jó, kifogástalan, buzgó életű — nem nagyon veszik észre. «Persze hogy az! Azért pap!» De jaj

[1] *Krieg:* Wissenschaft der speziellen Seelenleitung. Herder. 1904. 75. l.

neki, ha foltjai jönnek! Kormos üvegen nézik, feketítik, nagyítják minden hibáját.

Komolyan figyelmeztet *Szent Bernát*; «*Nugae nugae sunt in ore saecularium: in ore sacerdotum blasphemiae*».

A legnehezebb feladat itt éppen az, hogy kedves, szeretetreméltó s jókedvet nem zavaró tudjon lenni anélkül, hogy papi méltóságából s a komoly katolikus elvekből a legkisebbet is engedne. Állandóan derültnek, szelíden jókedvűnek lenni (a belső lelki rendbeszedettség külső jele) könnyelműség nélkül; vitatkozni sértegetés nélkül; társalogni pletykálkodás nélkül; mindig a helyes hangot eltalálni, elveinket mindig méltósággal képviselni megalkuvás nélkül — bizony nem könnyű dolog. Beszédmodorából ne ütközzék ki folyton a pap, s ne akarjon prédikálni a szalonban is; de viszont ne felejtse, hogy hívei őt az oltár titokzatos magaslatánál is látják s a szószékről is hallják, sőt a gyóntatószékében előtte térdelnek.

Társalgásunkban nagyon vigyázzunk. Eléggé megfontoltak s elővigyázatosak soha nem lehetünk. Szavunkat könnyen elferdítik. Beszélgetésünk tartalma s külső formája is magas műveltségű emberről tanuskodjék. Főkép ne akarjunk oly körülmények s dolgok fölött, amelyekhez mások jobban értenek, a tekintély szavával ítéletet mondani. Sőt azt se higgyük, hogy legnagyobb előnyünknek azt fogják tartani, ha egyes világi körök szakkérdéseiben — amelyek nem tartoznak az általános műveltséghez — otthonosaknak akarunk látszani, viszont azonban *saját területünkön* félve térünk ki a fölvetődött kérdések elől, mint aki nem biztos a dolgában vagy szégyelleni valója volna.

Itt kiérezni, mi illik, mi megengedett, mi egyeztethető meg méltóságunkkal, — bizony ehhez nagy ügyesség szükséges. Ne legyen a pap a legújabb divatot és etikettet hajhászó ficsúr, de nem is vetheti meg az általános társasági szabályokat sem «életszentség», sem «önálló gondolkodás», sem egyéb jelszavak alatt. «Külső emberi voltunk hozzáalakítása az intelligencia társadalmi szokásaihoz, amennyiben ezek józan szokások, semmikép sem tesz még minket üres társaság-emberekké, hanem önuralmat árul el s megbecsülést, és pedig éppen azok megbecsülését, akiket Krisztusnak megnyerni vagy megtartani akarunk» — írja helyesen *Mathies*.[1] Ez a mi tetszésünk az apostol tetszése: «*placere ad aedificationem*». (Rom. 15, 2.)

[1] de *Mathies*: Der Priester und die Gebildeten. Pastor Bonus. 1908. évf. 223. l.

V. SZAKASZ.

Nyomtatványok a pasztoráció szolgálatában.[1]

Az intelligencia lelki gondozásában a sajtónak is fontos szerep jut, ha azt ügyesen tudjuk ennek a célnak szolgálatába állítani.

I. Füzetek, röpiratok, templomi könyves-táblák.

Elsősorban kitűnően megírt *kis füzetek*, esetleg *röpiratok* tömeges terjesztése volna kívánatos.

Prédikáció meghallgatására sok hívünk nem kapható; hosszabb lélekzetű könyvek elolvasására pedig ma a legtöbb embernek nincs ideje. Olyan kis füzetekről kell tehát gondoskodni, amelyek vallási témákat tárgyalnak ugyan, de élvezetes feldolgozásban, amelyeket vacsora után, villamoson, utazás közben, egy kis séta alatt fáradság nélkül végigolvashatnak az emberek. Persze kimerítő tárgyalást ezek a kis füzetek nem nyujthatnak, de ha híveink csak nagy körvonalakban hallanak is arról a témáról, még mindig jobb, mintha egyáltalában soha nem olvasnak hasonló dolgokról.[2] Valaha mindenki azt gondolta, hogy a prédikáció csak akkor lehet jó, ha félóráig tart, s ma már — a körülmények hatása alatt — egyre jobban megbarátkozunk a csak főbb gondolatokat adó 5—10 perces szentbeszédekkel is. Épúgy kell letennünk arról,

[1] *Chwala:* Drucksachen im Dienste der Seelsorge. Dülmen. 1913. 45—65. l. *Dr. S.:* Das schwarze Brett in der Kirche (Linzer Quartalschr. 1907. 2. füzet). *Dr. S.:* Die Gottesdienstanschläge an den Kirchentören. Regensburg. *Stich:* Druckschriften im Dienste der heiligen Eucharistie. Bericht über den XXIII. euch. Kongress. Wien. 1913. 293—297. *Brenner:* Ankündigung und Verbreitung der Gottesdienstordnung. U. o. 505—509. l.

[2] Minden füzetben különben jelezni lehetne egy pár nagyobb, hasonló tárgyú könyv címét is, hogy ha egyik-másik olvasó érdeklődése fölkelt a tárgy iránt, bővebb ismeretért tudjon hová fordulni.

hogy ezerfelé elfoglalt híveink átlaga nagy tudományos appa=rátussal készült vallási könyveket elolvasson; könnyed, rövid füzetekről kell gondoskodnunk számukra. Olyan füzetekre gondolunk, mint aminők az 1884=ben alapított angol «*Catholic Truth Society*» kitűnő kiadványai. Már 1913=ban ki=adott jegyzékük szerint 6 művészeti kérdést, 212 életrajzot, 144 vitás kérdést (katolikus s protestáns vallás közti ellentét), 154 aszketikus, 17 nevelési, 199 szépirodalmi, 129 történeti, 66 hit és tudás viszonyát tárgyaló, 15 szentírási, 67 szociális füzetet (összesen 1003 számot) adtak ki.[1] A Catholic Truth Society 1934 november elején ülte fönnállása 50. évfordulóját. Öt pápa, számos bíboros, érsek és püspök elismerte tevé=kenységét, mely a katolikus világnézet fényénél vizsgálja és visz az angol köztudatba minden tudományos, társa=dalmi, történelmi, természettudományos stb. kérdést olcsó könyvek, röpiratok alakjában. Ötven év alatt 37 millió művet terjesztettek el. Pusztán 1934=ben 1,331.311 nagyobb röpiratot, 21.761 könyvet és 203.700 kisebb röpiratot terjesztettek el. Ötven év alatt 2330=féle művet adtak ki, még francia, olasz, német, spanyol, portugál, japán, kínai, arab, izlandi, esperanto és számos afrikai s indiai nyelven is. Sok művet Braille=betűkkel nyomtattak a vakoknak. Mindez annak a négy bátor angol katolikus férfinak mun=kájából sarjadt, akik 1884=ben mindössze 12 fonttal (mint=egy 240 pengővel) egyiküknek (James Brittennek) szűk magánlakásában kezdték el az óriásivá fejlődött felvilá=gosító munkát. Emellett 1909 óta egy másik angol egye=sület, a «*Catholic Social Guild*» is ontja füzeteit («Penny Pamphlets»).

Németországban figyelmet érdemeltek a Harmadik Biro=dalom által — sajnos — megszűntetett «*Volksverein für das kath. Deutschland*» (München=Gladbach), Ausztriában pedig a «*Der kath. Volksbund*» kiadványai, Franciaországban a «*Sciences et Religion*» számai (Librairie Bloud et Cie).

Nálunk a *Szent István Társulat* régebbi «kék füzetei», amelyeket éveken át rendes tagsági illetmény gyanánt adtak ki, jelentettek örvendetes újítást. A füzetek egyrésze azonban túl vaskos volt, azonkívül a háború alatt meg is szűntek. Örömmel látjuk, hogy a Társulat a «Szent István Könyvek»=ben újra feleleventette az eszmét nagyszerű sikerrel. Bár a fenti célnak még kisebb terjedelmű és főleg sokkal köny=

[1] Egy=egy füzet átlagos terjedelme 32 oldal.

nyebb előadásban feldolgozott füzetek felelnének meg első-sorban.

Ezeknek a kisebb vallásos füzeteknek terjesztését jól elő-segíthetik az *ügyesen gondozott* **templomi könyvestáblák.**[1]

Aki ismeri a mai ember gondolkozásmódját, nem fog megütközni a könyvterjesztésnek ezen a módján. A mai ember nagyon kényelmes. Kétszer is meggondolja, míg valamiért bemegy a boltba. De amit az utcán kezébe nyom-nak, szívesen megveszi. A boulevard-lapok az embereknek ezt a kényelmi oldalát kitünő eredménnyel használják ki — saját zsebük érdekében.

Nem fog hát senkisem megbotránkozni, ha a lelkek érdekében mi is kihasználjuk ezt a templomi könyvestáblák által. Hiszen azok a könyvek, amelyek ott kaphatók, szintén az Isten igéjét hirdetik, mint a szószék, sőt a prédikáció hatását — éppen mert nyomtatva vannak, — még mara-dandóbbakká teszik.

A füzetek ügyes megválogatása, a változatosság s a könyvestáblák állandó gondozása persze elengedhetetlen követelmény a vállalkozás eredményességéhez.

Megfontolás tárgyává kellene tenni minden nagyobb városban *vallási-kölcsönkönyvtár* felállítását is[2]. Magyar-nyelvű értékes vallásos irodalmunk úgyis elég sovány, de még nagyobb baj, hogy amink van, azt is alig ismerik intelli-gens híveink. De akárhány kitünő könyv meg végkép el-fogyott a könyvpiacról, úgy hogy magán embernek lehetet-len hozzájutni. A mai méregdrága könyvárak különben is éppen az intelligens emberek számára megfizethetetlenek. A nagy nyilvános könyvtárak hitbuzgalmi könyveket alig szereznek be. Meg vagyunk róla győződve, hogy egy kizáró-lagosan vallási könyvtár felállítása a fővárosban elsőrendű lelki szükségletet elégítene ki.

II. Az istentiszteleti rend közzététele.

Igen jó szolgálatot tehet a sajtó a lelkipásztorkodásnak az *istentiszteleti rend közzétételével* is. «Mindnyájan keresnek Téged» (Márk. 1, 37.), mondták az apostolok az Úrnak,

[1] Legelőször Angliában alkalmaztak ilyeneket («Church-door Cases»).

[2] Budapesten már szép eredménnyel dolgozik is a Baross-u. 82. sz. alatt.

mikor ráakadtak a magányban, ahol imádkozott. Ma is vannak, — hála Istennek: sokan is — akik keresik az Urat s nekünk mindenképen meg kell könnyíteni, hogy rátaláljanak. Az őskereszténység ostiariusának munkáját, aki a híveket összegyüjtötte a szent titok megünneplésére, idővel a harangok hívó szava váltotta fel. De nagy városban ma már erőtlen a harang szava is; ide már új eszköz kell, hogy a nyomtatott hirdetésekből mindenki, aki csak akar, értesülést szerezhessen az istentisztelet, prédikáció, gyónási alkalom stb. pontos idejéről.

Ez akár kis röplapon, akár pedig a napilapok hasábjain történhetik meg. Mindenképen arra kell törekednünk, hogy templomunk istentiszteleti sorrendjéhez híveink *minél könnyebben hozzájuthassanak*, mert a modern nagyváros mindent elnyelő lármájában soha elég gyakran és elég ügyesen nem tehetjük közzé istentiszteleteink sorrendjét. Arra törekedjünk, hogy abba minden érdeklődő, sőt nem érdeklődő is *valósággal beleütközzék*. Külföldön a nagyobb városokban egész rendes dolog, hogy a templomok aznapi istentiszteleti sorrendjét a lapok vasárnapi számai hasábokon át hozzák.

Emellett azonban minden nagyobb város templomainak istentiszteletéről *átnézetes táblázatra* is szükség van külön cédulán, amelyen külön ki kellene emelni, melyik templomban mikor van a legkorábbi s legkésőbbi mise, a szomszédos, látogatottabb kirándulóhelyeken mikor van mise stb. és ezeket a lapokat évről-évre minden katolikus családba eljuttatni, minden templomajtón s minden szállodában a portásnál és a jegyirodák falain kifüggeszteni, hogy a városba jövő idegenek is azonnal láthassák. Sőt jó volna e hirdetést a nagyvárosi plébánia területén minden lakóházban a házmesterrel vagy házi megbizottal kifüggesztetni, hogy az egész évben ott lógó templomi rend legalább néma szemrehányással illesse még a hideg lelkeket is. Közzé kell tenni azt is, hogy melyik templomban mily nyelven lehet gyónni. Sok külföldi város szállodájában ki van függesztve az istentiszteletek sorrendje *térképpel*, amelyen az egyes templomok feltűnő módon vannak megjelölve, hogy az idegen is könnyen megtalálhassa. Más külföldi templomok ajtajain, sőt a templomokon belül is hirdetések tájékoztatják a híve-

[1] Egyes párisi templomokban pl. a katolikus egyetem előadásainak rendje is ki van függesztve. A holland templomok ajtaján gyakran láttam e felhívást: «Vasárnap semmit ne vásároljatok!» (t. i. ott nincs törvényes munkaszünet).

ket a házasságról (házassági akadályok, vegyes házasság), a helybeli katolikus intézményekről, rövid, velős mondatok a katolikusok kötelességeiről.[1] A praktikus Angliában 2—3 m^2 nagyságú táblák állanak a templomok előtt az utcán, amelyekről kiabáló, óriási nagy betűkkel olvasható az istentiszteletek rendje, a templom papjának neve és lakása.

Nálunk sem ütköznének ilyen vagy hasonló dolgok komolyabb nehézségbe. A nagy városokban annyit mindenesetre meg kellene tenni, hogy minden hivőnek, aki újonnan költözködik a plébánia területére, postán röpcédulát küldjünk, amelyen rajta állana a plébánia-templom pontos istentiszteleti rendje, a plébános lakáscíme, mikor s hol kell betegellátásért jelentkezni, mily egyesületek s kongregációk működnek a plébánia területén, hol s mikor tartják gyűléseiket stb.

III. Az «Egyházközségi Tudósító».[1]

A lelkipásztorkodásnak kitűnő szolgálatot tehet egy kis heti, kétheti vagy havi plébániai lap, ami nálunk kezdetben «*Katolikus Tudósító*», jelenleg «*Egyházközségi Tudósító*» névvel, a németeknél «Pfarrblatt», klasszikus hazájában, Franciaországban pedig (ahol a legjobban el van terjedve) «Bulletin paroissial» néven vált ismeretessé.[2]

Nem lehet tagadni, hogy a mai nagy lélekszámú plébániákon a legbuzgóbb lelkipásztor törekvése is sokaknál igen könnyen eredménytelen maradhat. Bármily buzgósággal fogjon is valaki a lelkek munkálásához, még ha minden pap mindjárt «angelorum linguis» beszélne is a szószéken, mit ér mindez a szent törekvés, ha ezrével akadnak hívei közt, kik a templomtól már elszoktak, kikhez tehát a szószékről elhangzó szó el nem ér s kik vallásukról legfeljebb ha egy-egy botrány feltálalásakor hallanak.

A buzgó lelkipásztor azonban nem adhatja fel reményét ezekkel szemben sem, hanem igyekszik őket arról az oldalról megközelíteni, ahonnan még megközelíthetők. Ha kereskedő, bankár, ügyvéd, orvos, író, tudós, vállalkozó, mérnök ma már kivétel nélkül igénybeveszi a sajtót eszméi terjesztés-

[1] Bővebben l. tanulmányomat: «A Katolikus Egyházi Tudósító» (A korszerű lelkipásztorkodás újabb segédeszköze) a jelen kötet «Függelék»-ében a 273—294. oldalon.

[2] Magyarországon az első volt a «Miskolci Katolikus Tudósító» Rétay Kálmán miskolczi plébános szerkesztésében.

séhez, vállalatai ajánlásához, s ha ellenfeleink fanatikus, romboló fegyverként forgatják ellenünk a rotációsgépeket, önként kínálkozik a gondolat, hogy mi is külön e célra készített ujsággal igyekezzünk hitünk igazságait terjeszteni, a katolikusok összetartását fokozni s a vallás ügye iránti érdeklődésüket fölkelteni.

A) A «Tudósító» szükségessége.

a) Az «Egyházközségi Tudósítók» létjogosultságának és szükségességének egyik bizonyító érve a szentmise-látogatásnak, de általában a többi ájtatosság látogatásának is kérdése.

Nagyobb városokban, hol több templom is van, alig van hét, amelynek egyik-másik napjára vagy talán mindennapra is valamilyen ájtatosság ne esnék. Hogy erről a hívek tudomást szerezhessenek, arról eddig az istentisztelet sorrendjének vagy a szószékről, vagy a templomajtóról történt kihirdetésével gondoskodtunk. E hirdetési módnak azonban kettős hátránya is van. Először az, hogy csak azoknak jut tudomására, akik a prédikáción jelen vannak (ami manap városokban tudvalevőleg még a templomlátogató híveknek is csak kisebb részéről állítható). De még nagyobb hátránya az ilyen hirdetésnek, hogy az egyszeri olvasást s kivált az egyszerű hallást az emberek igen könnyen elfelejtik. Mily hálás lenne minden hivő, ha nyomtatásban kézhez kapná minden hét vagy minden hónap istentiszteletének kimerítő sorrendjét!

b) De mily hasznos volna a hitéletre nézve is, ha a pap kezében volna egy eszköz, amely közte és hívei közt az időről-időre való pontos megjelenés által szorosabb összeköttetést teremtene; amelyben a plébános szólhatna és magát bemutathatná oly hívek előtt is, kik a templomnak tájékától is félnek. Úgy-e, a kereskedő mint igyekszik vevői előtt személyesen bemutatkozni! És ahová maga el nem jut, legalább reklámjait küldi el. Vajjon a pap nem az a «homo negotiator»-e, akinek mindent meg kell tenni az egyetlen «pretiosa margarita»-ért?

Az elmondottakból világos, mi akar lenni az «Egyházközségi Tudósító». Oly *időszaki* (havonként vagy hetenként megjelenő) *lapocska, melynek feladata az istentisztelet sorrendjének, az illető városban levő katolikus egyletek műkö-*

désének és az időről-időre aktuálissá váló katolikus hitbeli vagy társadalmi kérdéseknek, támadásoknak, nehézségeknek ismertetése és megfejtése által az illető hitközség katolikusainak buzgalmát és érdeklődését vallásuk iránt fölkelteni és ébrentartani.

Olyan szerv ez, amely által a lelkipásztor eljuthat az eltévedt bárányokhoz is; amely által a kitartó híveket óvja a csüggedéstől; meghívja valamennyiüket egyházi ünnepségekre, ájtatosságokra; felhívja figyelmüket a leselkedő veszélyekre; erkölcsösségre, józanságra, alamizsnálkodásra buzdítja őket; megbeszéli azt a tömérdek modern lelkipásztori témát, amelyet a szószéken szóvátenni talán nem lehetne.

B) A «Tudósító» tartalma.

Vizsgáljuk most már az egyházi tudósítók tartalmát. Mit is nyujtson egy elevenen szerkesztett egyházi tudósító?

a) Az egész lapnak legfontosabb része az *első oldal*, annak kidolgozása tehát különös figyelmet érdemel.

A különböző *külföldi* tudósítók különféle módon igyekeznek ugyan az első oldalt kihasználni, egyben azonban átlag megegyeznek, hogy t. i. az első oldalon foglalnak helyet a plébánia hivatalos közleményei, hirdetései. Tehát az istentisztelet sorrendje, plébániai hirdetések, a keresztelés, temetés stb. ideje. Ha pedig ilyenekkel az első oldal teljesen be nem telnék, egy ügyes költemény vagy rövid cikk (ez persze átterjedhet a további lapokra is) tölti be a helyet.

Az első oldalnak még gyakorlatiasabb felhasználását látjuk azonban azoknál a tudósítóknál, melyek a cím alatt mindjárt az illető vasárnapi evangéliumot hozzák, utána a heti istentiszteleti sorrendet. A többi részt általános jelentőségű vezércikkel töltik be, míg a hitközségi híreket a legvégén, a hirdetések előtt adják.

A *magyarországi* tudósítók valamennyije — a külföldiektől eltérőleg — vezércikket közöl az első oldalon. Legszerencsésebb gondolatnak tartjuk azonban az első oldalon művészi kivitelű szent kép másolatát közölni. Ez nagyban hozzájárul a tudósító megkedveltetéséhez.

b) Ami már most a lap *további tartalmát* illeti, az életre való lelkipásztor számára úgyszólván kimeríthetetlen anyaghalmazt szolgáltat hitközsége életének, hívei kívánalmainak, hibáinak, visszás eljárásának stb. élesszemű megfigyelése.

A lap tartalmának megválogatásában figyeljünk arra, hogy a lap célja a *hitélet* emelése; tehát a lap minden sorát ennek szolgálatába kell állítani. A komoly gondolatokkal telített vezető cikk után rövid költemény, épületes elbeszélés vagy valamely szentnek legendája tegye érdekessé a lapot. Mert hiszen, ha merőben hivatalos közleményekből állna, nem tudná magát megkedveltetni.

c) A hitbuzgalmi s szépirodalmi rész mellett tekintélyes részt kell juttatni a *hitvédelmi közleményeknek* is; és pedig, minthogy a katolikus vallás legjobb védelme tanainak pozitív kifejtése és minthogy híveink lelki életét legnagyobb veszély a vallási tudatlanság részéről fenyegeti, minél több helyet kell adnunk oly közleményeknek, melyek hittanunk tételeit ismertetik, liturgiánk jelentését fejtegetik stb.

d) Itt vannak aztán az ellenséges (főkép a helybeli) sajtó által szellőztetett egyházellenes *támadások*, melyek, ha felelet nélkül maradnak, a legszomorúbb rombolást vihetik végbe a gyengehitűek között. Ne legyenek tehát ritkák oly cikkek, amelyek az ember származásáról, az indexről, halottham-vasztásról, szekularizációról stb. szólanak.

e) Ilyen általános érdekű közleményeken kívül aztán vannak olyanok, melyek *az egyházi évszakok szerint* inkább illenek az egyik vagy másik számhoz. Ha például a tudósító csak havonként jelenik meg, mint az nálunk szokás, a januári szám hozzon cikket az újesztendő megszenteléséről, a februári hamvazószerdáról, a böjtről (miért böjtölünk? káros-e az egészségre? stb.), a márciusi a keresztről, az áprilisi a húsvétról, a májusi a szűz Anyáról, az októberi a rózsafüzérről, a novemberi a tisztítóhelyen szenvedő lelkekről, a decemberi a karácsonyról stb.

Általában véve lehetőleg legyünk rajta, hogy a közlemények minél rövidebbek, időszerűebbek, minél gyakorlatiasabbak legyenek. Így pl. honnan a gyertyaszentelő Boldogasszony-körmenet, honnan ered a balázsolás, mi a hamvazkodás jelentése, a búzaszentelő-körmenet, a Nepomuki Szent János-tisztelet, a nagyheti ájtatosságok stb., mind oly témák, amelyeket átlag mindenki tanult valaha, de mindenki el is felejtett. Ezeknek felújítása tehát csak hasznos lehet.

f) Az egyes cikkek közt aztán kurzív szedéssel *találó kis mondások*, *figyelmeztetések* is foglalhatnak helyet. Helyén valónak tartjuk a plébánia népmozgalmi adatainak közlését is arról a hétről vagy hónapról egy-egy találó szentírási

idézettel a végén. Megkereszteltettek febr. 8=án: Csibrány Erzsébet stb.... «Menj ki belőle, tisztátalan lélek és adj helyet benne a vigasztaló Szentléleknek» (keresztségi szer=tartásból). A házasság szentségét fölvették febr. 17=én: Szakálli István és György Erzsébet stb.... «Az igazi házastárs egész szívet ad és egész szívet követel» (Szuszai). Halottaink febr. 22=én: Kümmel Anna stb.... «Memento mori!» (Gondolj a halálra!)

VI. FEJEZET.

Intelligenciánk egyéni lelkigondozása.

I. SZAKASZ.

Gyónás, áldozás, lelkigyakorlatok.

I. A szentgyónás.

A hit *gyakorlása* a legbiztosabb módja minden hitbeli kétely megszüntetésének, amint viszont is a hitbeli praxis elhanyagolása rendesen kezdete a hitbeli kételyeknek is. A gyónás a katolikus hitéletnek egyik leggyümölcsözőbb gyakorlása; igyekeznünk kell tehát azt intelligens híveinkkel megszerettetni és minél gyümölcsözőbbé tenni.

A) A gyónás értékelése.

A gyónás megbecsülését főleg két szempontnak kiemelésével mozdíthatjuk elő intelligens híveink előtt. Egyrészt utaljunk arra a nagy *sóvárgásra*, amely a más valláson levő komolyabb lelkeket annyiszor elfogja a gyónás után; másrészt pedig emeljük ki azokat *a lélektani mozzanatokat*, az emberi lélek természetes vágyait, amelyeknek egyedül a gyónás tud megfelelni.[1]

Közismert dolog, hogy a protestánsok között többször indult mozgalom a fülgyónás visszaállítására. Így — hogy csak az újabb időkből vegyünk példát — 1868-ban 483 anglikán pap kérte az angol parlamenttől, hogy vezessék be a gyónást. 1877-ben 800 anglikán pap nyilatkoztatta ki, hogy plébániájukon készek a gyónást azonnal bevezetni.[2]

Leibniz, «a XVII. század legnagyobb németje» így ír a

[1] Használható gondolatokat találni erre nézve *Bergier:* Der Triumph der Beicht. *Gspann:* Die Kath. Beicht im Lichte der Vernunft. Továbbá: Beleuchtung der Vorurteile wider die kath. Kirche von einem protestantischen Laien. Zürich.

[2] Katholik. 1884. évf. II. 655. l.

gyónásról: «Nem lehet tagadni, hogy ez az intézmény isteni= leg bölcs, és ha van valami kiváló és dícséretes a keresztény vallásban, hát ez az intézmény az, amit Kína és Japán lakói is megbámultak, mert a gyónás szükségessége sokakat vissza= tart a bűntől, főkép a még nem megrögzötteket, és az eleset= teknek nagy vigaszt nyujt, úgy hogy véleményem szerint egy komoly, okos gyóntató kiváló eszköz a lelkek megmentésére; mert tanácsával hozzájárul, hogy a rossz hajlamokon uralkod= junk, hibáinkat megszüntessük, a bűnrevivő alkalmakat ke= rüljük, az okozott kárt megtérítsük, kételyeket megoldjunk, a lelki depressziót előzzük, végül a lélek minden baját meg= szüntessük vagy enyhítsük. Ha igaz az, hogy emberi dol= gainkban egy jó barátnál nagyszerűbbet nem találhatunk, mennyivel magasztosabb az, hogy ezt a jóbarátot az isteni szentségnek sérthetetlen méltósága kötelezi hűségre és segít= ségnyujtásra».[1]

Nem kevésbbé értékes a nagy pedagógusnak, *Pestalozzi*= nak véleménye: «A gyónás lényegében határozottan nagy népnevelő erők rejtőznek. A reformáció felbontotta azt a köteléket, amely a népet lelkipásztora füléhez vezette és nem lehet tagadni, hogy a papi lélekgondozás lényeges része, a hívek pontos ismerete az általánosan elvetett gyónás miatt napról=napra csökken, és époly láthatóan gyöngül a lelkész és nép szívét szorosra fűző kötelék is».[2]

Ismeretesek *Goethe* szavai is (Eckermannhoz 1805 febr. 12=én): «A fülgyónást a néptől soha nem lett volna szabad elvenni».[3]

[1] *Leibniz:* Systema theologicum. Mainz. 1825. 264. l. V. ö. még *Goethe* alábbi nyilakozatát: «Wir waren belehrt, dass wir eben darum viel besser als die Katholiken seien, weil wir im Beichtstuhl nichts Besonderes zu bekennen brauchten, ja dass es auch nicht einmal schicklich wäre, selbst wenn wir es tun wollten. Dieses letzte war mir gar nicht recht; denn ich hatte die seltsamsten religiösen Zweifel, die ich gern bei einer solchen Gelengenheit berichtigt hätte». (Goethe: Wahrheit u. Dichtung. VII. 103.)

[2] Id. Das Neue Reich. 1921. évf. 843. l.

[3] Egyik kiváló modern psychologus, *Ebbinghaus*, «Grundzüge der Psychologie» (Leipzig. 1908.) című könyvének 558. lapján így panaszkodik: «Der Kulturmensch darf nicht alles sagen, was er denkt. Ja, er muss gerade das oft unterdrücken, was am meisten nach Aussprache drängt... Verschweigen muss er auch, was sein Gewissen bedrückt... Dieses Vermeiden einer befreienden Aus= sprache kann nun unter Umständen schwere Schädigungen der geistigen und nervösen Gesundheit zur Folge haben!» És most jön az 559. lapon a *gyónás annyiszor támadott intézményének védelme:* «Auch Einrichtungen, wie die Ohrenbeichte der katholischen

Az eddig felhozott nyilatkozatok is már több *lélektani mozzanatra* mutatnak rá, amelyek az embert a gyóntató-székbe viszik.

A gyónás *az emberi lélek szükségessége*. Szükségünk van arra, hogy örömünket s fájdalmunkat mással közöljük, mert a megosztott öröm kétszeres, s a megosztott fájdalom felényi. Amily jól esik a gyermeknek, ha fájdalmát, csalódását anyja keblén kisírhatja, épúgy lélektani szükségesség hibáinkat egy meghitt barát előtt kibeszélni, lly bizalmas viszonyt lát e tényben az Egyház is, mikor gyónó *gyermekről* és gyóntató *atyáról* beszél.

Minthogy a természet valamikép mása a természetfölöttinek, még saját szervezetünk életműködéséről is vehetünk hasonlatot, mint azt különben már *Origenes* is tette. Ha a testbe mérges, káros, vagy emészthetetlen anyagok kerülnek, micsoda munkát fejt ki az organizmus, csakhogy megszabadulhasson a káros anyagoktól, még ha sokszor nagy megrendülés, a gyomor teljes felforgatása árán is! Ugyanígy törekszik a lélek is a gyónásban, hogy az erkölcsi mérget kidobja magából.

B) A gyóntató feladatai.

Az intelligenciának — főleg a férfiaknak — gyóntatása azonban *nagyon súlyos feladatok s nehézségek* elé állítja a gyóntatót. Minden buzgó pap nagyon jól tudja, hogy az intelligens hívek gyóntatása korántsem könnyű dolog.

Sehol oly szeretetteljes, egyéni kezelés, sehol annyi tapintat és türelem, sehol oly igazi «küzdelem egy lélekért» nem szükséges, mint az ilyen gyóntatásoknál. A gyóntatóban a tudásnak, ember- s lélekismeretnek, okosságnak s finom-

Kirche, verdanken ihre Entstehung und ihre Lebenskraft zwar nicht des klaren Erkenntnis, aber einer instinktiven Beobachtung der Gesetze geistiger Hygiene und Therapie».

Szintén elismerő szavakkal ír *az imádság lélektani értékéről*. Szavait így végzi: «Was ohne die Kraft des Glaubens nicht vollbracht werden könnte und von dem im Gebet zu höherer Sammlung und Glaubenstärke gediehenen Menschen vollbracht wird, das bildet diejenigen Fälle von «Gebetserhörung», die auch der gar nicht mehr wundergläubige wissentschaftliche Mensch als Gebetserfolge gelten lassen wird . . . Das am weitesten verbreitete, am bequemstem zu handhabende, und am wenigsten schädliche Nebeneffekte herbeiführende Mittel zur Erleichterung eines bedrückten und nach Aussprache drängenden Herzens ist das Gebet» (559. l.). **Ime a kereszténység intézményeit a legmodernebb, éppen nem keresztény pszichológia is támogatja!**

ságnak igen magas fokára van szükség, hogy ezt a szentséget üdvösen tudja a tanult híveknek kiszolgáltatni.

a) Mindenekelőtt legyünk annak tudatában, hogy a gyóntatószék elsősorban ugyan *ítélőszék*, de emellett *tanítókatedra* és *prédikálószék* is, az isteni pedagógiának legelső katedrája; nincs még egy alkalom, amikor a lelket annyira alapjában lehetne megragadni és oly lendületet adni neki, mint itt. Az a gyóntató, aki tudja, hogy mennyire bonyolult egy modern, művelt lélek összetétele, és hogy a modern technikai kultúra sokszor mily ijesztő erkölcsi mélységekkel jár kapcsolatban, mily anyagias, önző a mai világfelfogás, az a gyóntató mindig bizonyos *szent megilletődöttséggel* fogja végezni intelligens hívei gyóntatását, akik annyi akadály legyőzése után — ha talán kevésbbé diszponálva is —, de mégis eljutottak a gyóntatószékig.

Ha valahol, hát az intelligens férfiak gyóntatásánál kell szószerint venni a Catech. Rom. követelését: «Imprimis opus est, ut huius sacramenti minister tum scientia et eruditione, tum prudentia praeditus sit». (P. II. cap. 5. n. 56.)

Jól tudjuk, hogy a gyónáshoz csak a bűnök tartoznak szorosan véve. De azért nem szabad szárazon csak ezekre szorítkoznunk; engedjük a gyónókat, hadd beszéljék ki magukat kísértéseikről s küzdelmeikről, lelki szárazságról s vigasztalanságról; az anya hadd panaszkodjék neveletlen fiai miatt is, az ifjú hadd kérjen tanácsot a pályaválasztásról is; hadd sírja el itt mindenki könnyeit, amelyeket sehol, még legbizalmasabb környezete előtt sem sírhat el. Igy lesz a pap nemcsak bíró, hanem atya, vezér, tanító, orvos, vigasztaló, s így lesz a gyónás betegeket talpraállító második Bethsaidává.

b) A helyes gyóntatásra vonatkozólag különösen fontos a gyónónak *minél alaposabb lélektani ismerettel történő kezelése*. Csak minél kevesebb sablon, rutin és közhely! A tapasztalati lélektan ma már sok, a vallási életet érintő kérdést egész más világításba állított, mint ahogyan azokat azelőtt szemléltük. Távol áll ugyan tőlünk, hogy *Kräpelin* merész megállapítását — amely szerint «minél körülményesebben megismerjük a bűnözést, annál jobban elenyészik a beszámíthatóság»[1] — magunkévá tegyük; a szabadakaratot befolyásoló tömérdek akadály ismeretében azonban okvetlenül be kell látnunk, hogy akárhány objektív bűntényálladéknál szub-

[1] *Kräpelin:* Das Verbrechen als soziale Krankheit. Heidelberg. 1906. 34. l.

jektív bűnről mégsem, vagy legalább is csak letompítva lehet szó.

A gyóntató bíró, akinek ítélnie kell a bűn motívumai s a magát vádló gyónó felelőssége fölött is. Már pedig nem lehetetlenek, sőt nem is nagyon ritkák az olyan esetek, amelyekben a gyónó, tömegszuggesztió vagy öröklött pathológikus hajlam hatása alatt elkövetett, a morális által halálosnak nevezett bűnöket vall be, amelyeket azonban tényleg halálos bűnök gyanánt megítélni jogtalanság volna. «Belátóbb morálteológusok előadásaikban már többször felhívták arra a figyelmet, hogy bizonyos megszokottá vált cselekvések, amelyek az erkölcstan elvei szerint súlyosan bűnösök volnának, halálos bűnnek mégsem számíthatók».[1] Itt aztán a *helyes* ítélethez sem természetes ösztön, sem fínom tapintat nem elegendő a megfelelő pszihológiai és pszihiatriai ismeretek nélkül.

c) A gyóntatószékben sokszor van dolgunk oly *lelki betegekkel is*, akiknek gyógyítása nem kíván ugyan még testi orvost, de akiknek lelki tevékenysége nem normális, akiknek beszámíthatósága tehát mindenesetre korlátozott. Főleg a mai felfordult helyzet teremti ezrével a megzavart lelkeket, akiknél nem szabad elkedvetlenednünk, ha legjobb tanácsaink is sokszor eredménytelenek maradnak. Nem mi vagyunk az okai, sokszor nem is a gyónók.[2]

[1] *Jentgens:* Experimentalpsychologie und Seelsorge. Theologie und Glaube. 1922. 49. l. V. ö. Prümmer alábbi sorait: «Omnes theologi concordant, toties adesse peccatum mortale, quoties tres conditiones, sc. materia gravis, plena advertentia, perfectus consensus adsunt, sed in praxi est valde difficile, immo haud semel prorsus impossibile iudicare, utrum actus commissus attentis omnibus circumstantiis et poenitentis dispositionibus, sit peccatum mortale necne. Quis e. gr. potest semper cum certitudine determinari, quando accurate in furto adsit materia gravis et sufficiens pro peccato mortali; quando adfuerit sufficiens consensus in pravis cogitationibus; quando interfuit sufficiens advertentia in blasphemiis prolatis ab hominibus rudibus? S. Augustinus, quasi aquila inter Doctores, fatetur se non obstante suo studio ad id non potuisse pervenire et monet id pensandum esse potius iudicio divino quam humano (De civ. Dei 1. 22, c. ult.). Quae cum ita sint, confessarius ne sit pronus ad iudicandum talem vel talem actum fuisse peccatum mortale. Saepe debet iudicium relinquere sapientiae divinae». *Prümmer:* Manuale Theologiae moralis I. n. 372.)

[2] A bécsi egyetem teológiai karán e kérdésekkel részletesen foglalkozott H. *Schlösz.* Értékes előadásai e címmel jelentek meg: Propädeutik der Psychiatrie für Theologen und Pädagogen. Wien, Kirsch. Továbbá: Einführung in die Psychiatrie für weitere Kreise. Herder. A mai hihetetlenül izgatott világban különben sem szabad

Sok nehézséget okoznak a gyóntatónak *a tépelődő, kételyekkel vívódó* — bár jóakaratú — lelkek is. Egy ízben engedjük meg, hadd beszéljék ki őszintén minden bajukat; de aztán értessük meg velök, hogy a gyóntatószék nem vitatkozás helye, s itt nincs alkalom hosszú tudományos előadásokra az igazság felől, ajánljunk nekik kételyeikre szükséges könyveket s főleg vezessük rá őket, hogy az isteni kegyelem megnyugtató munkájában imával, egyszerű, gyermeki odaadó készséggel működjenek közre.

d) Az intelligens hívek gyóntatásához *roppant nagy türelem is szükséges.* Sok művelt hivőnek gyónása bizony alaposan előveszi a gyóntató idegeit. A gyónó bánata s megilletődöttsége akárhányszor fordított arányban áll bevallott bűnei nagyságával s mikor a gyóntató — feladatához híven — igyekszik benne a bánatot fölkelteni, az illető a figyelmeztető szavakban sértést lát s idegenkedni kezd.[1]

Aztán a gyónóknak ez a csoportja néha alig érthető körülírásokkal, vagy az elhallgatásra alapos gyanút keltő habozásokkal végzi a bűnbevallást, ami a gyóntató kérdezősködését kell, hogy maga után vonja; ezt megint sértésnek veszik. Igen ajánlatos tehát a kérdéseknél mindjárt hozzáfűzni, hogy miért adjuk fel azokat; lássák, hogy nem kíváncsiság adatja velünk a kérdéseket, hanem a kötelesség.

Mennyi lelki buzgóság, finomság, tapintat, mennyi heroikus önuralom, soha el nem fogyó, imponáló nyugodtság szükséges itt a gyóntatáshoz! Még ha korholnunk is kell, még ha nyílt sebeket érintenünk, még ha talán a feloldozást is meg kellene tagadnunk, történjék ez is oly hangon, amelyből kiérezzék az aggódó, s segíteni akaró lelkipásztori szeretet lelkületét, s amelyből a méltatlan bánásmód vagy durvaság ürügyét a gyónás további elmulasztásához semmiképen ne

csodálkoznunk, ha a gyóntatószékben sokszor akadunk erősen megviselt idegzetű emberekre. Ezeknek helyes megítélését s kezelését megkönnyíti *Müncker*, bonni teológus könyve: «Der psychische Zwang und seine Beziehungen zu Moral und Pastoral». (Düsseldorf. Schwann.). Továbbá *Capellmann—Bergmann:* Pastoralmedizin. Paderborn. 19. kiad. Az egész kérdést pedig legalaposabban tárgyalja *Chr. Schulte:* Was der Seelsorger vom Nervösen Seelenleiden wissen muß. Paderborn. 1936. Emellett hasznos lehet az «Összegyüjtött Munkáim» VII. k. 122. lapján fölsorolt egyik-másik könyv áttanulmányozása.

[1] Ami különben mindig is így volt. Már *Szent Ambrus* kérdi: «Quem mihi nunc facile reperias honoratum ac divitem, qui si arguatur alicuius culpae reus, non moleste ferat?» (De Apologia David c. 2.)

lehessen kovácsolni. Bárcsak mibennünk, papokban mindig elevenen élne a gyónás beláthatatlan jelentőségének tudata és soha el nem felejtenők, hogy minden más tevékenységünknél hatásosabb, tehát fontosabb az a csendes, egyéni pasztoráció, amit az apostoli buzgóság a gyóntatószékben «*in omni patientia et doctrina*» . . . elérni képes.

e) Igyekezzünk *a gyónási alkalmat minél könnyebbé tenni.* Tehát kiírni a templomra nemcsak azt, hogy mikor van istentisztelet, hanem azt is, hogy mikor és milyen nyelveken lehet gyónni, sőt nagyobb városokban ajánlatos magán a gyóntatószéken is jelezni, hogy mily nyelveken gyóntat az ott ülő pap.

Aztán számoljunk az intelligencia pszihológiájával, mely nem szeret kérni, még gyóntató papot sem, de ha találja, szívesebben odamegy. Ezért tehát minden helyen legyen meghatározott óra, amikor a gyóntatószékben *kérés nélkül* papot lehet találni. Ideje nincs mindenkinek, hogy várakozhassanak, fontos tehát, hogy mindjárt találjanak papot és ne kelljen sokáig várakozniok; főleg hivatalnoknak, orvosnak, tanárnak, diáknak nincs sok vesztegetni való ideje.

Aztán — hiába, ez már leküzdhetetlen tény — intelligens emberek nem gyónnak szívesen ismerős papnak. Ezen az érthető emberi gyöngeségen a kisebb városokban, hol nincs «copia confessariorum», legalább a húsvéti időben idegen gyóntatók segítségül hívásával kell segíteni.[1]

C) Az intelligencia sexuális problémája a gyóntatószékben.

Külön is szóvá kell itt tennünk az intelligencia sexuális problémáját, mint amely az intelligencia gyóntatásában sok nehézséget okoz.

[1] Érdekes felhatalmazásuk van pl. a Westminsteri egyházmegye papjainak: minden papnak, kinek Anglia vagy Wales valamelyik egyházmegyéjében jurisdictiója van, gyóntatási felhatalmazást adhatnak a saját maguk, a plébániaépületben lakó személyek s a plébánia területén működő tanítók és tanítónők meggyóntatására. A salzburgi hercegérsek pedig felhatalmazta a plébánosokat, hogy az olyan idegen, más egyházmegyebeli papoknak, kiket személyesen jól ismernek, vagy akik megfelelő okmányokkal rendelkeznek, néhány — legfeljebb 10 napra — megadhatják a felhatalmazást a gyóntatásra és prédikálásra, de csak azon feltétel alatt, ha az illető papoknak saját egyházmegyéjükben van joghatóságuk a gyóntatásra és prédikálásra.

«Lex christianorum lex impossibilium». Ez a közmondás a régi keresztény világban keletkezett, amikor a kereszténység — szigorú erkölcsi felfogása dacára is — oly rohamosan terjedt. Joggal is látjuk ebben a gyors terjedésben a kereszténység isteni eredetének egyik bizonyítékát.

Viszont azonban az is tény, hogy a kereszténység elfogadásának legnagyobb akadályai sohasem annyira a hittételei voltak, mint inkább a keresztény erkölcstan. Bármint hánytorgatják is egyesek a dogmákat, komoly nehézség alig akadna bennük az intelligens elmék előtt is; mikor azonban Szent Pál mai utódja eljut az igazságosság, tisztaság és az ítélet hirdetéséhez, ott már könnyen kaphatja feleletül Félix elutasító szavait: «Egyelőre elég! Majd alkalomadtán ismét elhívatlak». (Ap. Csel. 24, 24.)

Nem véletlen dolog, hogy a sexuális kérdés éppen a legújabb évtizedekben vált égetővé. Oly korban, melynek egyetlen törekvése arra irányul, hogy az ember nemcsak a természet erőit hajtsa hatalmába a tudomány segítségével, hanem az egész társadalmi és erkölcsi életet maradék nélkül kimagyarázza pusztán mechanisztikus, materialisztikus eszközökkel, természetszerűleg oly irányzatnak kellett diadalmaskodnia, amelyik az emberi élet feladatát minél több érzéki élvezet megszerzésében látja. Igy tehát a sexuális probléma *keresztény* megoldására ma könnyen felhangzik a modern felelet: «Kemény beszéd ez, ki hallgatja?» (Ján. 6, 61.)

Pedig a pogányság fékezetlen nemi szabadosságával szemben a keresztény erkölcs legszebb diadalát éppen a férfi és nő viszonyának megszentelése által érte el. Bár túlzás volna a tisztaságot az «erények királynéjának» nevezni, mégis másrészt tény, hogy nélküle rendezett lelki élet elképzelhetetlen. Ezért fontos, hogy a mai intelligencia lelkén különös erővel rágódó eme problémára külön is felhívjuk a gyóntató figyelmét.

A kereszténység álláspontja nem hagy semmi kétséget e téren. Nálunk a házasság az emberiség fennmaradására Istentől rendelt titokzatos teremtő szentség; a házasság előtt és azon kívül minden nemiélet bűn, tehát kötelező a tetteken kívül még a gondolatokra is kiterjedő legteljesebb nemi megtartóztatás. Kereszténynek lenni annyit jelentett mindig, mint tiszta életűnek lenni. «*Ut abstineatis vos . . . a fornicatione.*» (Act. 15, 29.) Az erkölcstelen kizáratik Isten országából. (Gal. 5, 31.) Éppen abban lássa a pogány világ a keresztény lélek szépségét, hogy a testi vágyakra féket tud

vetni. «Kedveseim — írja *Szent Péter* (Pét. I. 2, 11. 12.) —, kérlek titeket, tartóztassátok magatokat a testi vágyaktól, melyek a lélek ellen harcolnak, jó magaviseletet tanusítván a pogányok közt, hogy . . . jócselekedeteitek láttára dicsőítsék Istent.»

Ha volt is hiba a keresztények közt, legalább azt mindenki bűnnek tartotta s annak bélyegezte. Újabb korunké a kétes érdem, hogy ma már elfogulatlan bátorsággal, kendőzetlen nyiltsággal lép elő a bűn, mintha mindez a legtermészetesebb volna. Hová veszett modern társadalmunkból a keresztény erkölcs nemes felfogása a sexuális életről, mikor a szabadosság férfihirdetőit (Bloch, Forel, Freud, Marcuse, Meyer-Benfey) pirulni-nemtudásban messze felülmúlják a női apostolok: Ellen Key, Grete Meissel-Hess, Klara Zetkin!

Nemcsak felelőtlen tollú regényirók és zsurnaliszták irásaiban, nemcsak színművekben és mozikban hirdetik már, hanem etikusok és kultúrbölcselők, orvosok és természetkutatók, szellemeskedő essay-irók s modern nők kiáltják teli a világot követeléseikkel: a keresztény felfogáson enyhíteni kell s visszavezetni a pogány szabadsághoz.

És mindez az «értékátértékelés», a keresztény gondolat megtagadása, a protitució pestise, a női öltözködési divat visszaélései, az irodalom s művészet eltévelyedései, az akarat gyöngesége, az elpuhult életmód, a legkisebb önmegtagadástól való visszariadás mind oly kedvezőtlenül befolyásolják intelligens híveink lelkületét, hogy azok jórésze ellenállás nélkül úszik az árral — el a keresztény életmódtól.

Az ifjúság erős lelki nevelése a legjobb preventív eszköz e bajok ellen. Felnőtt híveinknél a mentő és erősítő akció — a tárgy kényes természeténél fogva — leginkább a gyóntatószékre szorítkozik; bár helyénvalónak tartjuk komoly, kongregációs vagy egyéb vallásos gyűléseken tapintatosan nyilt tárgyalásban is felvenni a harcot e pusztító métely ellen.

Mindenekelőtt is nyiltan meg kell állapítanunk híveink előtt, hogy az Egyház a férfi s nő viszonyát a házasságban nemcsak úgyahogy eltűri (ezt gyakran állítják az Egyházzal szemben), hanem végtelenül szent isteni akaratnak tartja, tehát szó sincs erkölcsi felfogásunkban a «házas élet lekicsinyléséről». Viszont azonban a nemi érintkezést szabályozó komoly álláspontjáról az Egyház annál kevésbbé mondhat le, minél fenygetőbb iramban zuhannak e kérdésben visszafelé a modern népek a régi pogányság erkölcstelensége felé.

A házasság felbonthatatlanságának legszebb szimboluma Krisztus eljegyzése az Egyházzal; és híveink körében csak akkor várhatjuk a házassági hűség és felbonthatatlanság teljes értékelését, ha sikerül házaséletük mintájául ezt a viszonyt felállítani. Akkor fognak annak a rettenetes felelősségnek is tudatára ébredni, mily bűnt követnek el, ha a házasság leglényegesebb célját («proles est essentialissimum in matrimonio»[1]) meghiúsítják. Így válik a katolikus morális egyetlen és utolsó gátjává az emberiséget kipusztítással fenyegető neomalthusianismus ellen. Több «Selbstzucht» és kevesebb «Selbstsucht!» Az élvezetvágy, elpuhultság és akaratgyöngeség ellen szembeszállani a legfőbb feladatunk. Mert, hogy a házassági visszaélések éppen az intelligencia körében dúlnak legijesztőbben, ki nem tudná?

E kérdés — természeténél fogva — egyike a pasztoráció legkényesebbjének, és úgy a közös megbeszélésnél, mint főkép egyéni konkrét esetekben (gyónás) *végtelenül nagy tapintatot, résztvevő lelket s ügyes eljárást követel.*[2]

II. A szentáldozás.

Az Apocalypsis szerint a világ vége előtt Isten felengedi a Sátánt s az pusztítani fog népeket, nemzeteket. De akkor «descendit ignis a Deo de coelo et devoravit eos» (Apoc. 20, 10.), s ez a tűz, mely az égből szállott le, előzte a Sátánt.

Nincs ugyan még világvége, de ugyancsak pusztít köztünk a Sátán. Ha híveinket kegyelmi állapotban szeretnők

[1] Summa c. Gent. III. c. 123.

[2] A kérdésről bővebb felvilágosítást nyujtanak az alábbi könyvek: *Saedler* S. J.: Bevölkerungsfrage und Seelsorge. Herder. (A «Hirt und Herde» sorozat 4. száma. A Saedler által ajánlott eszközök: a házasság tiszteletének emelése, a férfi-világ ránevelése sexuális mértékletességre, az anyaság s gyermekáldás védelme. A könyv sok gyakorlati tanácsot tartalmaz a gyóntatószék részére is.) *Hessenbach:* De usu matrimonii. Ein Eheideal und sein Segen für Mutter und Kind. Selbstverlag. Augsburg. *Grassl:* Der Geburtenrückgang, seine Ursachen und seine Bedeutung. Kösel. Kempten (gazdag statisztikai anyag s komoly biológiai megalapozás mellett etikai s vallásos szempontok is szóhoz jutnak a könyvben). *Ehrenberg-Brüning-Behm:* Geburtenrückgang und Volkskraft. Leipzig. (Rostocki egyetemi tanárok előadásai; dícsérik a katolikus Egyház sexuális erkölcsről hirdetett tanát.) *Mausbach:* Ehe und Kindersegen. M. Gladbach. Volksverein. *Hitze:* Geburtenrückgang und Sozialreform. M. Gladbach Volksverein. *Sticker:* Geschlechtsleben und Fortpflanzung von Standpunkte der Arztes. Volksverein. M. Glad-

megőrizni, hogyne kellene hát minél többször ez az «ignis de coelo!»

Már *Szalézi Szent Ferenc* azt mondta, hogy azoknál, akik istenes életet akarnak folytatni, a két áldozás közti idő legfeljebb egy hónap lehet. Ma, *X. Pius* után újra tágra nyitva áll az eucharisztikus Bethesda-forrás. Legyünk rajta, hogy senki nekünk, papoknak szemükre ne vethesse: Hominem non habeo . . .

Az Oltáriszentség szent vallásunk életfája; papnak és hivőnek egyaránt erről kell táplálkoznia. Az áldozásra is alkalmazhatjuk, amit *Szent Bernát* a Szentlélek hatásáról mondott: «Sicut serpens Moysi devoravit omnes serpentes magorum, sic iste (sc. Spiritus Sanctus) cum venerit, absorberit omnes carnales affectiones et delectationes nostras.»[1] Sajnos azonban, még azok az intelligens híveink is, akik hívek Egyházunkhoz, ritkán láthatók az áldozásnál. Pedig az igazi vallásos életnek egyik fokmérője mégis a szentáldozás. Kereszténység nincs Krisztus nélkül, és Krisztussal nem egyesülhetünk áldozás nélkül. Tanult híveink egyszeri húsvéti áldozásával nem szabad beérnünk, hanem igyekezzünk őket is bevonni X. Pius nagyszabású eucharisztikus mozgalmába.

A szentáldozás páratlan bőséggel jön segítségére a modern intelligens lélek magasabb vágyainak. Hiszen ma már egyre többen látják be, hogy ciszternákat ástak maguknak, száraz gödrökből akartak meríteni, s oktalanul elhagyták az Urat, az eleven vizek forrását. A modern tévelygő léleknek világfölényes eligazításra, a modern akaratsorvadástól gyönge léleknek erőforrásra, a modern, meghasonlott léleknek megnyugtató, konfliktusokat elsimító harmóniára van szüksége. Minderre szert tehet az öntudatos, jól feldolgo-

bach. *Keller:* Geburtenrückgang und katholische Seelsorge. Schöningh. Paderborn. (Mit tehet a pap a jegyesoktatás, gyóntatás, prédikáció s a magán papi tevékenységben.) A gyóntatási esetek finom, gyakorlati megoldásához igen jó *Schulte O. Cap.:* Was lehrt uns Priester die Berliner Tagung zur Erhaltung und Vermehrung der Volkskraft? (Theologie und Glaube. 1916. évf. 3. füzet.) *Schilgen:* Im Dienst des Schöpfers (Ein Buch über die Ehe f. kath. Braut- und Eheleute). Kevelaer. A katolikus erkölcstan teoretikus megállapításait pontosan adja e két alábbi könyv: *Knoch:* Geburtenrückgang und praktische Seelsorge (Kirchheim, Mainz) és *Renz:* Die katholische Moralgrundsätze bezüglich der Rationalisierung der Geburten (Aderholz, Breslau). L. ezenkívül az «Összegyüjtött Munkáim» VI. k. 231. lapján közölt bőséges irodalmat.

[1] In Ascens. Domini, serm. 3. n. 9.

zott szentáldozásban.[1] Adjuk fel tehát híveink előtt a kérdést: *Mundus clamat: ego deficiam; caro clamat: ego interficiam; Christus clamat: ego reficiam. Ad quem ibis?*» (S. Bern.)

Olvassuk csak, mit ír egy konvertita saját tapasztalataiból: «Mikor az áldozásról beszélek, a gyakori, sőt — ha lehetséges — a mindennapi áldozást tartom szem előtt a konvertiták részére, amint azt számunkra X. Pius rendeletei lehetővé tették. Még ma is hálás vagyok az Istenben boldogult egykori protestáns teológusnak, későbbi katolikusnak, papnak és egyetemi tanárnak, Lämmer Hugónak azért, hogy konverzióm előestéjén, mikor breslaui lakásán fölkerestem, legelsősorban is a vallásos lélekápolásnak erre az értékes előmozdítójára hívta fel figyelmemet. A modern élet ezer veszélye között a gyakori áldozás hasonlíthatatlan értékű erő- és áldásforrás, a konvertitáknak pedig, az ő meg nem szilárdult és mindenféle nehézségektől zaklatott lelki életüknek, egyenesen nélkülözhetetlen».[2]

De éppen azért, mert az Oltáriszentség központja minden katolikus életnek, legyen rá gondunk, hogy intelligenciánk évenként többször menjen a szentáldozáshoz és a tömegmegnyilatkozásokon, eucharisztikus triduumokon, theophorikus körmeneteken ők is részt vegyenek és pedig méltóan vegyenek részt. Itt szívhatnak magukba igazi, hamisítatlan, katolikus levegőt, ami sokszor — mint felkelő nap a hajnali ködöt — egy csapásra eltünteti a kételyt s a lélekre nehezedő nyomást lelkükből. Hiszen — sajnos — felnőtt intelligenciánk nagyobbára csak közömbös beszélgetésből, ujságcikkekből, vagy legfeljebb teóriából ismeri a katolicizmus életét; mily másképp fognak majd a körülöttük eleven frisseséggel lüktető hitéletre reagálni, ha ők is belekerülnek annak sodró áradatába![3]

[1] V. ö. *Prohászka* beszédét az «*Intelligencia s az Oltáriszentség*»ről a XXIII. bécsi eucharisztikus kongresszuson. (Magyarország részvétele a XXIII. nemzetközi euchar. kongresszuson. Bécs. 1912. St. Norbertus nyomda. 42—52. l.) Továbbá *Stiefenhofer:* Am Tische des Herrn. Paderborn.

[2] *Rothe:* Auf dem Heimwege. Paderborn. 1922. 67. l. Áldozáshoz igen jó imakönyvet állított össze *Hoffmann* az Egyház gyönyörű imáiból. «Vorher und nachher.» (Die Kommuniongebete der Kirche.) Deutsches Quickbornhaus. Burg Rothenfels. Továbbá *Soengen:* Das Liebesmahl des Herrn. U. o.

[3] Pl. Mily élő hit bizonysága az a néhány tiroli vidéken s Hollandiában dívó szokás, hogy temetés napján a gyászmise alatt a halott egész rokonsága áldozni megy!

Az áldozás hatása a lélekre ugyanaz lesz, mint az anyagi tápláléké a testre: «sustentat, auget, reparat et delectat».[1]

Természetesen mi is igyekezzünk minden lehetőt megtenni, hogy intelligenciánk *minél könnyebben* rátaláljon az Oltáriszentségre. Így pl. tegyük az áldozást minél könnyebbé; akkor áldoztassunk, amikor kérik, s ne tüzzünk ki egyetlen időpontot az egész napra.[2] Mutassuk meg, hogy örülünk és súlyt helyezünk arra, hogy intelligens híveink is részt vesznek a körmenetekben. Mutassuk meg azáltal, hogy nekik megfelelő helyet juttatunk s személyesen meghívjuk őket stb.

III. Lelkigyakorlatok a világi hívek részére.

Napjainkban többször akadunk intelligens férfiakra — talán nagyobb számban is, mint első tekintetre gondolnók —, akikben erős vágy nyilatkozik meg egy kis elmélyedés, lelki számadás, magukbavonulás után. Az utóbbi évek viharos eseményeinek egész láncolata s azok kábító, szédítő, ideget kikezdő megrázkódtatásai után ez nem is csoda. És nemcsak az egyénnek, hanem az egész társadalomnak is nagy szolgálatot tesz az, aki nekik ezt a szellemi nyugvást, lelki rendbeszedelőzködést lehetővé teszi.

A) Szent Ignác-féle lelkigyakorlatok.

Nagy érdeme a katolikus Egyháznak, hogy ennek a lelki kipihenésnek szervezett formáját már századok óta életbeléptette és beláthatatlan áldással folytatja is a «népmissziók» és a «lelkigyakorlatok» alakjában. Míg a népmisszió nagyobb tömegekre számít, tehát hatása mindenesetre kisebb, addig a kisebbszámú résztvevővel dolgozó ú. n. «zárt lelkigyakorlat» éppen a világi élettől néhány napra történő *teljes* megválás által sokkal mélyebb lelki hatásokat tud kiváltani. Mindaddig homokon építjük a lelki élet házát, míg az örökkévalóság gondolatát nem sikerül a mainál élénkebb színekkel átvinni híveink lelkébe. Legyen tehát törekvésünk, hogy a lelkigyakorlatok ezentúl ne maradjanak a papok privilégiumai.

[1] S. *Thomas:* qu. 79. art. 1.

[2] Sajnos, vannak plébániák, ahol hétköznapokon «elvből» nem áldoztatnak, — vagy vasárnapokon is «elvből» csak a nagymise előtt (ami meg oly későn van, hogy addig a hívek nem bírják tartani a szentségi böjtöt).

A zárt lelki gyakorlatokat az intelligens férfivilág lelki életének ápolásában elsőrendű szerep illetné meg. Nem alap nélkül mondta valaki Szent Ignác könyvéről, az «Exercitia spiritualia»=ról, hogy majdnem annyi szentet nevelt, mint ahány szóból áll. Kitűnő ajtó ez ma is, amelyen át a lélek belép a «Vita Nouva»=ba. Akárhány tanult hivő, akivel sikerül legyőzetni ellenszenvét az ismeretlen, új vállalkozás iránt, valósággal új útra állítja be életét a lelkigyakorlatok után.

XI. Pius pápa, 1922 július 25=én kelt konstituciójában, amelyben Szent Ignácot a lelkigyakorlatok égi pártfogójául deklarálja, nagyon óhajtja, hogy minél több lelkigyakorlatos ház épüljön. «Summopere exoptamus, ut usus horum Exercitiorum Spiritualium latius in dies diffundatur et illa pietatis domicilia, quo vel mensem integrum vel octo aut, si id fieri nequit, pauciores dies seceditur, tanquam ad perfectae vitae christianae palaestram, frequentiora usque existant ac floreant». (Act. Ap. Sedis. 1923. 422. l.)

Németországban 1922=ben 64 lelkigyakorlatos ház volt, — ezek közül 53 a világi hívek részére. És hogy mily szívesen használják a hívek a lelki megújulásnak ezt az eszközét, arra nézve néhány statisztikai adatot közlünk. 1875—1919 közt a steyli Szent Mihály házban 44.076 világi hívő, a trieriben 1899—1922 közt 29.864, a steyli Jézus=Szíve kolostorban 1893—1914 közt 50.000, az altöttingi ferenceseknél 1893—1914 közt 76.000 tartott zárt lelkigyakorlatot stb.[1]

Hogy az exercitiumok szervezése, előkészítése s lefolytatása minél hatásosabb legyen, 1922 augusztus 17—20 között Innsbruckban háromnapos kurzust tartottak a lelkigyakorlatot vezető papok, amelyen részletesen megbeszélték a lelkigyakorlatok egész benső szellemét, felépítését s külső technikáját.[2]

Még érdekesebbek a kis Hollandia adatai. Ott 1906=ban kezdődött az exercitiumok terjesztése világiak részére, s 1906—1922 közt a lelkigyakorlatos házakban 154.301 világi férfi (!), és 122.685 nő tartott zárt lelkigyakorlatot.[3]

[1] *Sudbrack :* Das deutsche Exerzitienwerk. Theologie und Glaube 1922. 363. l.

[2] A kurzus előadásait tartalmazza *Harrasser* könyve: «Exerzitienleitung». Innsbruck. L. még az alábbi két röpiratot: «Wie organisieren wir am besten die geschlossenen Exerzitien in Deutschland?»; és: «Die geschlossenen Exerzitien» (seelsorgliche Gedanken der Neuzeit). Kizárólag az exercitiumok ügyét szolgálja a «Der Rufer» folyóirat. (Leutesdorf. Johannesverlag).

[3] Ime, egyik magyarázata a holland katolicizmus pezsgő erejének!

A kis Hollandiában tizennégy ilyen exercitiumos ház van, ahol havonként átlag 3—4 szentgyakorlatot tartanak a világiak részére.[1] Diákok, egyetemi hallgatók, leányok, asszonyok, munkások, tanult férfiak külön-külön juthatnak szentgyakorlatokhoz. Sőt azok részére, kik szentgyakorlatot végeztek, a havi recollectio céljára külön havi lap is jelenik meg («De Thabor»).

Nálunk is különös figyelmet kell fordítanunk a zárt lelkigyakorlatok eszméjének népszerűsítésére. Ma már — hál' Istennek — férfiak részére a Manréza férfi lelkigyakorlatos ház, Pannonhalma, Tihany, Kőszeg, az egri ferencesek háza stb., nők részére a péceli, pécsi stb. női lelkigyakorlatos házak rendelkezésre állanak és megmérhetetlen az a hatás, amit a felnőtt hívek lelkigondozásában a zárt lelkigyakorlatok jelentenek.

Jobbnak híján nekünk sok helyen azonban még be kell érnünk *a lelkigyakorlatok szabadabb alakjával*, amikor a rendesen máshonnan hívott idegen pap tart néhány szentbeszédet a külön meghívóval lehetőleg kisebb, meghittebb miliőjű kápolnába egybegyüjtött közönségnek. A szentbeszédsorozatot közös gyónás és áldozás fejezi be. Minthogy a beszédek után a résztvevők visszatérnek mindennapi munkájukhoz, s a hallottak fölött nincs alkalmuk elmélkedni, tartósabb hatást ezek a szentgyakorlatok nem tudnak kiváltani. Egyetlen — bár azért korántsem kicsinylendő — eredményük rendesen a gyónáshoz való jó előkészítés.

Ahol azonban a különleges helyi körülmények a zárt lelkigyakorlatokat lehetővé tennék, természetesen sokkal mélyebb eredményt érhetnénk el ezek által.

Orthodox protestáns körökben sokszor beszélnek az ember vallási újjászületéséről, s azt a pillanatot értik alatta, mikor az akarat — valami nagy lelki megrendülés vagy isteni megvilágítás hatása alatt — teljesen átadja magát a kegyelemnek, meggyőződik hitének igazáról s a vallásos érzelmek szubjektív világából az új ember, az igazi keresztény megszületik. A mi lelkigyakorlataink nem a szubjektív érzelmek homoktalajára építenek; az objektív igazságú katolikus tanokat koncentrált, szigorúan lélektani formákban abból

[1] Amersfoort (kettő), Ejden, Nordwykerhout (kettő), Roeremond, Rotterdam, Uden, Aalbeck, Seppe (kettő), Venlo, Vught, Tilburg. Sőt tartanak lelkigyakorlatokat «másképgondolkodók» (nem katolikusok) részére is, amiket aztán rendesen több konverzió követ.

a célból alkalmazzák az egész lelki életre, hogy abból a Krisztus akarata szerinti új ember kerüljön elő.

Éppen ezért Szent Ignác nem elsősorban vallási érzelmekre s tapasztalatokra épít (amikben az ember könnyen csalódhat); tisztán állítja elénk az emberi élet célját s ezen a rendíthetetlen alapon tökéletes pszichológiai művészettel építi fel jellemképző rendszerét. Vallásunk minden pedagógiai értékét együtt találjuk itt dióhéjban; a lelkigyakorlatok a személyiség alakításának elsőrangú főiskolája. — A zárt lelkigyakorlatok témáinak pszichológiailag egységes rendszere szinte ellenállhatatlan erővel váltja ki a jobb élet fogadalmát; és az elmélkedések logikája alól éppen a logikusan képzett művelt elme nem tudja magát kihúzni. A magány csendes perceiben oly üdítő, tiszta levegőt szív lelke, aminőről a zajos életben fogalma sem volt.

B) A liturgikus lelkigyakorlatok.

Míg eddig lelkigyakorlatokon mindig a szentignáci formát értettük, néhány évvel ezelőtt a *beuroni bencéskongregáció* e téren is érdekes újítással tett kísérletet, az ú. n. «*liturgikus hetekkel*». A szentgyakorlatnak ezt a formáját az előbbivel ellentétben «benedeki formának» vagy «liturgikus lelkigyakorlatnak» lehetne elnevezni.[1]

A bencések tiszteletreméltó régi rendjének beuroni kongregációja a legújabb időben különös buzgalommal adta magát a liturgiának úgy tudományos, mint gyakorlati művelésére. Ennek köszönhetjük a «liturgikus lelkigyakorlatokat» is. Ezek abból a helyes alapelvből indulnak ki, hogy a liturgia nem más, mint *a lelki élet szükségleteihez mért gyakorlati teológia*. És éppen az intelligens emberek sokkal fogékonyabbak a liturgia szimbolikája iránt, mint az egyszerűbb nép, csak legyen, aki figyelmüket erre irányítja, és ügyes vezetőként viszi őket a liturgia kimeríthetetlen kincsesbányáján keresztül.

Ebből a megfontolásból eredt a lelkigyakorlatoknak ez az egészen új, ma még végkép ki sem alakult formája: a liturgikus hét.

[1] Az 1914-ben Maria Laachban tartott liturgikus héten 280-an vettek részt. Rendkívül lelkesen és kedvezően számolnak be a hatásról a résztvevők: Musica Sacra II. évf. 194. l. Kölnische Volkszeitung. 1914. április 15. Germania. 1914. április 17. Allgemeine Rundschau 11. évf. 349. l.

A két methodus közt az alábbi különbséget, illetve hasonlóságot találjuk: Míg Szent Ignác lelkigyakorlatai a lelki magány egyéni feldolgozásában, módszeres fokozatokban akarják az örök igazságokat a lélekbe átültetni, addig a liturgikus hét az egyházi szertartások gazdag pompájának eleven erejével szolgálja *ugyanazt a célt*. Hiszen mi más a liturgia, mint Krisztus földi életének — születésétől mennybemeneteléig — évről-évre történő felújítása? Viszont Szent Ignác gyakorlataiban is igen tekintélyes részt foglalnak el az Úr Jézus életét tárgyaló elmélkedések.

A liturgikus hét megtartására legalkalmasabb a nagyhét, amelynek szertartásaiból a bűn és bűnhődés, a megváltás utáni vágy, Isten büntető igazságossága és megbocsátó szeretete, Krisztus Urunk áldozata plasztikus elevenséggel állanak elénk s elemi erővel markolnak a lélekbe. Nagyhéten kulminál az Egyház liturgikus művészete, amely a hit, remény és szeretet bensőséges erejét leginkább itt nyilatkoztatja ki.

Az ilyen lelkigyakorlatok megtartására természetesen csak olyan kolostorok alkalmasak, ahol kellő számú és nagyszerűen működő kórus van a gyönyörű egyházi énekdarabok méltóságos bemutatásához. Aki ismeri azt a hatást, amelyet a tökéletes készültséggel előadott korális darabok a lélekre kifejtenek, nem kételkedhetik a liturgikus hét sikerében.[1]

A Maria Laachban tartott liturgikus hét vázlata az alábbi: Kezdődik nagyszerdán. Az apát bevezető szavai röviden elmondják, mit fog a szerzetesi kommunitás e napokban adni az istentisztelet legszebb cselekményeiből. Utána a nagyszerda délutáni lamentációk jöttek. Vacsora után egy páter minden nap magyarázatát adja a következő nap liturgiájának. A nagyhét liturgiájának hatása a résztvevők lelkében egyenesen megrázó. A szertartások Krisztust nyujtják a lelkeknek, de nem valami elvont, filozófiai, a távol ködében lebegő Krisztus-alakot, hanem az örökön élő Krisztust, akinek véres küszködése az élet és halál közt szemünk előtt folyik le, aki mielőtt meghalna, szeretetének csodálatos jelét (memoriam mirabilium) hagyja reánk.[2]

[1] *Schmidt:* Moderne Seelenpflege. (Die freien liturgischen Exerzitien während der Karwoche in St. Gabriel.) Das Neue Reich. 1920. 396 s köv. l.

[2] Lelkendezve írja pl. az egyik résztvevő: «Mikor Mária-Laachba beléptünk, az volt az érzésünk, hogy valami szükséges dolgot cselekedtünk, hogy az életet szolgáltuk, mikor egy pillanatra hátat for-

IV. A konvertiták lelkigondozása.[1]

A másvallásúak megtérítésének szervezett és tervszerű munkájáról minálunk — sajnos — alig lehet beszélni. Más országokban sokkal több történik a pasztorációnak ebben az ágában is; és mi talán csodálkozva fogjuk tudomásul venni, hogy a kis Hollandiában nemcsak sok felvilágosító előadásban, sőt újabban utcai prédikációkban is igyekeznek meggyőzni s megtéríteni a más vallásban jóhiszeműen tévelygőket, hanem másvallásúak részére rendszeres zárt lelkigyakorlatokat is tartanak, amelyeket aztán nagyszerű megtérések követnek. A holland katolikusok legújabban aktív módon is hozzáfogtak a nemkatolikusok térítéséhez. Angol mintára ők is nyilvános helyeken, utcákon, tereken szólaltatják meg a katolikus tanokat. Kezdetben a dominikánusok tartottak nyilvános előadásokat protestánsok részére; ezekben — minden vitatkozás kerülésével — a pozitív katolikus tételeket ismertették. Ma már ez a mozgalom az előadóteremből ki-

dítottunk neki. Úgy jártunk, mint a dán király harcosai, akik nehéz úton voltak. Egy bencés kolostorból békés zsoltárének ütötte meg fülüket, s oly erővel vonzotta őket, hogy egy pillanatra elfelejtették legközelebbi céljukat, a kolostorhoz közeledtek, s megtöltötték lelküket a szent hangokkal». *Platz:* Zeitgeist und Liturgie. M.-Gladbach. 1921. 104. l.

[1] *Konvertiták előkészületéhez ajánlható könyvek: Tower* Vilmos: A katolikus hitvallás. Szent István-Társulat. *Bartmann:* Des Christen Gnadenleben. Paderborn. *Beetz:* Fixsterne. Untrügliche Wegweiser f. Katholiken und Protestanten. Aachen. *Bitter:* Konvertitenführer. Dülmen. Laumann. U. a.: Konvertitenunterricht (Prakt. Anleitung zur Unterweisung oder zum Selbstunterricht im Glauben der. hl. kath. Kirche für solche, die zu ihr übertreten wollen.) Dülmen. *Brors:* Klipp und klar. (Apologetisches Taschenlexikon.) Kevelaer. *Devald:* Einführung in das kath. Glaubensleben. Paderborn. *Huszár:* Áttérők katekizmusa. Bpest. *Lingens:* Die innere Schönheit des Christentums. Herder. *de Mathies:* Wass sollte ich von meiner Kirche wissen? Trier. *Mönnichs:* Die Weltanschauung des Katholiken (plébános és egy hívő beszélgetései). Paderborn. *Nagler:* Kath. Religionsbuch. Mainz. *Pichler:* Der Weg zum Leben (Kath. Religionsbuch mit Beispielen und 133 Bildern) Wien. *Roykó* Viktor: Katolikus lettem. Kiskunfélegyháza. *Scherer:* Warum liebe ich meine Kirche? Benziger. *Schmitz:* Unterscheidungslehren d. kath. Kirche u. d. Protestanten. Mainz. *Spirago:* Volkskatechismus, pädagogisch und zeitgemäß ausgearbeitet. Lingen a. d. Ems. *Wettstein:* Zurück zur hl. Kirche. (Eine Begründung d. kath. Glaubenslehre, bes. f. ev.-prot. Christen. Ein Hilfsbüchlein f. d. Konverzions-Unterricht.) Aachen. *Zahn:* Das Jenseits. Paderborn. *Platz:* Katolikus levelek egy megtérő nőhöz. Budapest. *Bilkei:* Kalauz a katolikus vallásba visszatérőknek. Székesfehérvár. — V. ö. még a 38. oldalon fölsorolt irodalommal is.

ment az utcára. Amsterdamban szombat esténként külön erre a célra kiképzett szónokok beszélnek az utcákon, s tereken, ahová megelőzőleg női-kar vallásos énekei gyüjtik össze a közönséget. Az angol «Catholic Truth Society» mintájára ők is tömérdek rövid s olcsó vallási felvilágosító füzetet adnak ki. A mozgalom egyik főszervezője, *Ginnecken S. J.* erre az aktív vallási propagandára külön női-egyletet is alapított «Maria-Martha» névvel. Egy másik páter, *Hendrichs*, 1922-ben Rotterdamban, 1923-ban pedig Hágában tartott konferenciákat nem-katolikusok számára. Hágában minden este 700 fölött volt a hallgatók száma.

Ezeket mi még csodálkozva halljuk, pedig az Egyház igazi «katholicitás»-ához ez a munka is szervesen hozzátartozik: a tévelygők visszavezetése az igaz Egyház kebelébe.

A kommunizmus szomorú napjai alatt és után ezrével tértek nálunk az emberek a katolikus vallásra; sajnos, ezeknek további lelkigondozása is ma még meglehetősen megoldatlan feladat. Más országokban még arra a célra is alakulnak egyesületek, hogy a katolikus vallásra térteket anyagilag támogassák (Angliában pl. a «Converts Aid Society»), nálunk azonban még az ő speciális lelkigondozásuk érdekében is kevés történik. Pedig mindnyájan tudjuk, hogy a keresztvíz még nem ad keresztény életet is, s hogy a megtéréstől mily messze van még a «*sentire cum ecclesia*»-lelkület kialakulása!

A legjobb szándékból történt megtérés után is tömérdek nevelni való van még azon a lelken, akit — ha áttérése után magára marad — a családi s rokoni kötelékek és a társadalmi helyzet igen könnyen visszavisz régi tévelyébe. Ezeknek elsősorban is néhány alapvető könyvet kellene elolvasniok a lelki életről.[1] Különösen szorgalmasan látogassák a szentbeszédeket. Liturgiánk is meglehetősen idegen marad előttük, míg egy jó könyvet erről is el nem olvasnak.[2] És ha már köztünk

[1] Pl. a «Krisztus követését», «Philotheát». Jó *Stolz Albán* eredeti imakönyve is: «Der Mensch und sein Engel» (Herder), amelyben a lélek és az őrzőangyal beszélgetnek. A rendszeres lelkiismeret-vizsgálat áldásaival megismertetheti őket az alábbi könyv: «Übung des Partikuler-Examens nach dem hl. Ignatius» (Dormagen. Rheinland). Elmélkedni megtanítja őket *Ailinger*: «Praktische Anleitung zu viertelstündiger Betrachtung, besonders für Leute in der Welt». (Pustet.)

[2] Pl. *Mihályfi*: A nyilvános istentisztelet. Bpest. *Kempf*: Liturgik oder Erklärung der hl. Orte, Zeiten und Handlungen d. Kath. Kirche. Paderborn. *Cabrol*: Die Liturgie der Kirche. Kösel. Kempten. *Artner*: Az egyházi évnek, ünnepeinek és szertartásainak kimerítő leírása és magyarázata. Bpest.

vannak is, csak hasznát fogják látni s erősödni fognak vallásunk szeretetében, ha egyik-másik nevesebb konvertitának lelki fejlődésével is alaposabban megismerkednek.[1]

Különösképen nagy szeretettel kell végeznünk *a konvertiták gyóntatását*. Hiszen ők nemcsak a megtérés előtt küzdenek sokszor éveken keresztül, hanem bizony áttérésük után is tömérdek kétely marcangolásának van lelkük kitéve. Ha valakit, hát főleg őket hallgassuk végig nagy türelemmel, bármennyire igénybevenné időnket az ő hosszabb gyónásuk. Hiszen — bármily jóakarattal jöttek közénk — oly idegenek még ők a lelki életben, oly tapasztalatlanok! Itt van igazán helyén a próféta szava: szét nem törni a repedt nádat, ki nem oltani a pislákoló mécsest![2]

Kevesen tudják, hogy a Notre-Dame de Sion apácák zárdáiban szerte a világon külön imaegyesület működik, amelynek célja egyrészt a zsidók megtérését imával előmozdítani, másrészt a megtért zsidókat további katolikus nevelésben részesíteni. Az imaegyesület neve: «*Archiconfrérie des Priéres pour la Conversion d'Israël*». Az egész világon kb. 900.000 tagja van. Az asszociációt 1905-ben két neves, zsidóból lett

[1] Az erre a célra ajánlható könyveket l. a 38. lapon. Az ott felsorolt könyveken kívül ajánlhatók még: *de Mathies:* Epistulae redivivae. (Reisebriefe eines Konvertiten.) Herder. *Arndt* S. J.: Wo ist die Wahrheit? (Gründe, die mich bewogen haben, zur kath. Kirche zurückzukehren.) Herder. *Steven:* Gott und die Wahrheit (Lebensbild der Konvertitin u. Benediktineroblatin Freifrau Agnes v. Herman.) Herder. *Oer:* Das Tagebuch meiner Mutter. Herder. *Lammer:* Misericordias Domini. Herder. *Binder:* Louise Hensel (Ein Lebensbild). Herder. *Rüssel:* An der Hand der Vorsehung (Lebensbild einer Konvertitin). Wiesbaden. *Bösmiller:* An der Wegscheide. Kevelaer. *Pauli:* Meine Wege und Gottes Wege. Münster i. W. *Lüttwitz:* Das Hemd des Glücklichen (Bunte Bilder aus dem Leben eines Konvertiten). Trier. *Krogh-Tonning:* Erinnerungen eines Konvertiten. Trier. *Jörgensen:* U. L. Frau von Dänemark. München. *U. a.:* Meine Weltanschauung. Trier. *Stolle-Unterweger:* Was ich suchte — was ich fand. (Bekentnisse einer Konvertitin.) Berlin. *Hoffmann:* Wie meine Seele den Frieden fand. Steyr. *Michalowski-Valois:* Aus der Fremde in die Heimat (Briefe an eine Konvertitin). Paderborn. Die Bekehrung Paul Claudels. Akad. Bonif. Korr. 1914. 3. füzet. *Seiling:* Meine Rückkehr zum kath. Glauben. Paderborn.

[2] Is. 42, 3. — Bővebben: *Sträter:* Die Konvertiten und ihre seelsorgerische Behandlung. Paderborn. Verlag des Winfriedbundes. — A mai konverziós mozgalmakról kimerítően értesít a «*Der Eucharistische Völkerbund*», Puntigam S. J. kiadásában; 1921. óta jelent meg. (Wien, Semperstr. 45.)

keresztény alapította: *Ratisbonne* Alfonz és Tivadar;[1] X. Pius az egyesületet 1909-ben archiconfraternitas rangra emelte. (Hazánkban a Sion-zárdában működik: Budapest, VI., Andrássy-út 117.)

A társulat minden hónapban szentmisét mondat a zsidók megtéréséért. Aki tagja akar lenni, ide küldi be nevét és címét. A kötelessége csak annyi, hogy lelkileg hozzájáruljon az egyesület imaszándékához.

Havi szentáldozás, az egyesületi szentmise hallgatása és a búcsúkkal ellátott társulati imák napi elvégzése kívánatos ugyan, de nem szükséges.

Társulati imájuk a következő: *Imádság Izrael népének megtéréséért.* «Jóságos Isten, irgalmasság Atyja, Mária szeplőtelen szíve és a patriarkák meg a szent apostolok közbenjárása által esedezünk Hozzád, vess irgalmas tekintetet Izrael maradványaira, hogy egyetlen Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak ismeretére jussanak és a megváltás drága kegyelmének részeseivé legyenek. Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.» (100 napi búcsú. XIII. Leó. 1893 július 15.)

[1] *Döring:* Vom Juden zum Ordenstifter. (Der ehrw. P. Libermann und die Gründung der afrikanischen Mission.) Missionshaus Knechtstedten.

II. SZAKASZ.

A hívek katasztere.[1]

Minden lelkipásztori tevékenység végső céja az örök életre előkészíteni, ennek gondolatát ébrentartani és fejleszteni, hogy minden ránkbízott lélekről Isten képmása sugározzék le. Célunk tehát, hogy a kegyelmi életet minden hívőben lehetővé tegyük, megtartsuk, fokozzuk s ha elveszett, nekik újra közvetítsük.

Ezt a célt szolgálják az Egyház szentségei; de ezek mellett szükség van az egyes hívek személyes közremunkálkodására is, vagyis a kegyelmi behatások mellett szükség van az egyén sajátos vezetésére, az egyéni pasztorációra is. A lelkipásztornak minden egyes hívét személyesen kell ismernie («nominatim!» — mondja a jó Pásztor. Ján. 10, 3.), hogy lelki szükségleteiken tényleg segíteni tudjon. Csak *ha híveivel személyesen is érintkezik*, lesz képes őket a jóban megerősíteni, hozzájuk egy-egy bátorító szót intézni, az esetleges hibákra rámutatni, a botrányt megszüntetni.

Ennek az egyéni érintkezésnek s ismeretszerzésnek két különösen eredményes eszköze *a hívek katasztere*[2] *s a lelkipásztori látogatás.*

Az Egyház már régen elvárja a plébánostól, hogy ismereteit — amelyeket híveiről szerzett — írásba foglalja, és azokat fejlessze, állandóan nívón tartsa.

[1] «Die Pfarrkartei» (Ein Merkblatt mit Gebrauchsanweisung. Volksverein. München-Gladbach.) «Wie zentralisiert man die Personenstandsregister in größeren Stadt- und Industriebezirken zu Zwecken des kirch. Vereinslebens und Seelsorge. U. o. *Chwala:* Die Hausseelsorge und ihre moderne Hilfsmittel. Dülmen. *Drexler:* Die Pfarrkarthotek. Freiburg. *Eitner:* Die pflichtmäßige Einführung der Pfarrkarthoteken. Theologie und Glaube 1919. 291. s köv. l. *Kammer:* Die Karthotek als Hilfsmittel der Seelsorge. Trier. Paulinus-Druckerei. *Krose:* Registratur der kirchl. Handlungen. (Kirchliches Handbuch. 7. k. 1918. Herder. 391—404. l.)

[2] Magát e szót nálunk legelőször *Mihályfi* használja «Lélekmentés a nagy világégés után» c. könyvében.

A *Rituale Romanum* utolsó titulusa a «*Status animarum*» vezetését kifejezetten megköveteli minden plébánostól.[1]

Az egyházi törvénykönyv 470. can.-ja erre nézve így rendelkezik: «Habeat parochus libros paroeciales, idest librum baptizatorum, confirmatorum, matrimoniorum, defunctorum; etiam librum de statu animarum accurate conficere pro viribus curet».[2]

A) A Rituale Romanum előírása.

Forma describendi Statum Animarum:

Familia quaeque distincte in libro notetur, intervallo relicto ab unaquaque ad alteram subsequentem, in qua singillatim scribantur nomen, cognomen, aetas singulorum, qui ex familia sunt, vel tamquam advenae in ea vivunt.

Qui vero ad sacram Communionem admissi sunt, hoc signum in margine e contra habeant: *C.*

Qui sacramento Confirmationis sunt muniti, hoc signum habeant: *Chr.*

Qui ad alium locum habitandum accesserint, eorum nomina subducta linea notentur.

Hac igitur ratione fiat, videlicet:

Chr. Paulus N., Petri filius, annorum etc.

Anno . . . die . . . mensis . . . in via, seu platea, vel pago, in propriis aedibus Pauli N., vel in aedibus N. a Paulo conductis, habitant:

Chr. Apollonia, eius uxor, filia Jacobi N., annorum etc.

C. Dominicus, eorum filius, annorum etc.

C. Lucia, eorum filia, annorum etc.

C. Chr. Antonius, filius N., famulus, annorum etc.

C. Catharina N., filia N., ancilla, annorum etc.

C. Martinus, filius N., annorum etc.[3]

Ma már azonban a Rituale fenti formája csak kis helyeken gyakorlatias, mert kész bekötött könyvvel csak ott lehet kijönni.

[1] Sőt a Litt. encycl. Congr. de Propag. Fide De miss. Indiar. oriental. XXII. (Coll. Lac. VI. k. 667. l.) még a *misziók* plébániáin is előírja ezt!

[2] Sok zsinat is követeli zt a plébánostól. Például a ravennai (1855.), három bordeauxi tartományi zsinat (1850, 1853, 1859.), urbinói (1859.), utrechti (1865.), quebeci (1851.), dublini (1853.), armaghi (1854.) zsinatok. Az 1859.-i eszt rgomi zsinat «exactam fidelium conscriptionem» követel.

[3] Rit. Rom. 10. lit. c. 6.

B) Miből áll a modern «liber de statu animarum?» Tartalmazza a hívek kataszterét, vagyis egész családi állapotuk bejegyzését. Nős, nőtlen, hány éves, egyházilag egybekeltek-e, a gyermekek keresztelve vannak-e, bérmálva-e, végzi-e mindenki a húsvéti gyónást, vasárnapi misét hallgat-e, tagjai-e valamely egyházi társulatnak. Szóval minden adat, amit a plébános a hívéről in foro externo csak megtudhat, s amire a pasztorációban a hívek egyéni ismerete szempontjából szüksége van.

Nagyobb helyeken a könnyebb kezelhetés céljából **cédulakatalógust kell bevezetni,** ahol az új családokat nem — mint a könyvben — betoldjuk, hanem beillesztett új lapokon sorozzuk be.

Minden családnak vagy családban nem élő nagykorú hivőnek *külön* cédulája van ebben a gyüjteményben (tehát a «liber» alatt nem szorosan vett könyvet értünk, hanem abcsorrendben elhelyezett lapgyüjteményt), amelyen rajta van a családapa, anya neve, vallása (esetleg vegyes házasság), életkora, lakása, foglalkozása, a házasságkötés napja, a gyermekek születési s keresztelési napja, első áldozása, bérmálkozása, húsvéti gyónás végzése, milyen egyesületek tagjai s milyen ujság jár a házhoz.

Külföldön többféle ilyen cédularendszer van forgalomban. Nálunk kb. az alábbi volna megfelelő:

Budapest.....ker.,.....plébánia.

.....utca .....szám.

A családatya :..... vallása:..... kora:.....

foglalkozása :.....

mily egyesületek tagja?.....

A családanya :..... vallása:..... kora:.....

mily egyesületek tagja?.....

A gyermekek :

	Keresztneve	Kora	Foglalkozása	Egyletek?
1				
2				
3				
4				

Milyen újságok járnak a házba? *Megjegyzések :*[1]

[1] A megjegyzések latinul írandók, hogy avatatlanok tudomására ne jussanak.

Nem állítjuk, hogy a híveknek ez a *papír*jegyzéke megadja már a helyes lelkipásztori *szellemet* is; viszont azonban a jól vezetett kataszternek oly kézzelfoghatóak az előnyei, hogy azt a korszerű lelkipásztorkodás csak nehezen nélkülözheti.[1]

C) A hívek kataszterének előnyei.

1. *A családok vallásos s társadalmi helyzetének megbízható képe.* A család minden eseményéről — amennyiben a lelkieket csak távolról is érinti az — pontos felvilágosítást nyujt. Ha a papot beteghez hívják, mindjárt látja, milyen környezetbe megy; látja, a gyermekeket hogyan nevelik, teljesíti-e a család vallási kötelességeit, keresztelés, húsvéti áldozás, bérmálás, egyházi házasságkötés körül nincs-e hiba a családban stb.

2. Különös eseményeknél (missziók, ünnepélyek) rögtön látjuk, hová kell *meghívókat* küldeni.

3. Az *új plébános* évek alatt sem ismerné meg annyira új hitközségét, mint ahogy pár hét alatt belejön «in medias res», ha elődjétől jól vezetett és állandóan nívón tartott katalógust örökölt. Ez az örökség sok kiábrándulástól s csalódástól, esetleg csalattatástól is menti meg az utódot.

4. Az *egyleti lelkipásztorkodás* is nagy segítőre lel a cédulakatalógusban.

5. Ha a hívő *máshova költözik*, fejlapját átküldjük új plébánosához, aki azonnal tudni fogja, kit nyert új hívében. Már pedig a mai gazdasági helyzet valóságos új népvándorlásra kényszeríti az azelőtt nemzedékeken keresztül mozdulatlan családokat, egyik faluból másikba, sokszor más megyébe, országba, sőt világrészbe.[2]

6. Az *új egyházi törvénykönyv* kötelezi a plébánost «suas oves cognoscere et errantes prudenter corrigere, pauperes ac miseros paterna caritate complecti» (can. 467.). Mind-

[1] Érdekesen nyilatkozott egy plébános a katalógusáról: «Ha a plébániám égne, legelőször a hívek katalógusát menteném meg». *Jäger:* Gedanken zur heutigen Seelsorge. Graz. Styria. 1921. 12. l.

[2] Münchenben pl. a háború előtt egészen kiépített «Zuwanderer-Seelsorge» folyt; aki csak Münchenbe jött lakni, hamarosan megjelent nála egy bizalmi személy, aki a plébános nevében üdvözölte s közölte vele az istentiszteletek rendjét. Az eredmény kitűnő volt; nagyon örültek a plébános figyelmének, s csak kevesen hanyagolták el a templomot. (*Buchberger:* Die Seelsorge in unserer Zeit. Paderborn. Schöningh. 1922. 65. l.). Hát még mennyivel mélyebb a hatás, ahol a pap maga jelenik meg!

ezen kötelessége teljesítésében segítő eszköze lesz a hívek katasztere, vagy — mint a can. 470. §. 1. nevezi — «liber de statu animarum».

Joggal írja egy francia író: «A polgármesternél megvan a község tagjainak névsora, a generálisnál a katonáké, a kereskedőnél a vevőké, csak a plébános érzi magát felmentve a kötelességtől, hogy híveiről jegyzéket vezessen és azt állandóan rendbentartsa».[1] Modern intenzív pasztorációt napról-napra vezetett, s javított kataszter nélkül elgondolni sem lehet.

[1] *Lemaire:* La Paroisse de M. l'abbé Gibier. Orléans. 1904. 9. l. Hogy mennyi érdekes adat lelhető egy jól vezetett kataszterben, arra nézve v. ö. «Linzer Quartalschrift» 1919. évf. 309.

III. SZAKASZ.

A lelkipásztori látogatás.[1]

A hívek felkeresése otthonukban az egyéni lelkigondozásnak egyik legkitűnőbb eszköze. A hívek valamennyi osztályának gondozásánál kitűnő eszköz ez, de talán sehol annyira nem nélkülözhetetlen, mint éppen az intelligencia pasztorálásában. Hiszen az Egyháztól végkép elidegenedtek megnyerésére sokszor egyetlen eszköz az, hogy ha a hegy nem megy Mohammedhez, Mohammed menjen a hegyhez; azaz ha az intelligens hívek nem keresik fel papjukat, a pap keresse fel őket és finom, tapintatos, személyes érintkezéssel oszlassa el az ilyenek lelkét megülő töméntelen elfogult előítéletet. «Ha a nép visszavonul a lelkipásztorok elől — mondta *XIII. Leó* egy francia püspöknek —, akkor a pásztoroknak kell a nép után menniök . . . Szent Pál nem várt addig, míg az athéniek lakására jöttek, hanem ő ment hozzájok az areopágba, hogy megtalálja őket. A pap nem szobor, neki mozognia kell s fölkeresnie az Istentől elszakadt embereket».[2]

A) Történeti fejlődése.

Az egyetlen Pásztor («pastor unus»),[3] a legfőbb Pásztor («princeps pastorum»)[4] lelkeket szerető buzgósága példaképe minden igazi lelkipásztornak. A «jó Pásztor» nemcsak a nyáj, a tömeg után ment, hanem egyéni pasztorációt is folytatott: az elveszett egyért ott hagyta a 99-et, Nikodémus tanítására egész éjtszakát fordított,[5] Máriát Bethániában szívesen tanította,[6] az igazságszomjas Zachaeus házába örömmel tért be,[7] s Jákob kútjánál mennyit vesződött a szamariai asszonnyal![8] A házi pasztoráció nyomait is vilá-

[1] *Chwala:* Die Hausseelsorge und ihre modernen Hilfsmittel. Dülmen. *Guéret:* Ite ad oves! (Le grand devoir pastorel des temps actuels) Paris. Lethielleux. *Mihálovics:* Lelkipásztori házilátogatások. Egyházi Lapok. 1922. 169. l. *Willems:* Hausbesuche und Hausseelsorge. Pastor Bonus 22. évf.

[2] *Chwala:* Die Hausseelsorge. 21. l.

[3] Ezech. 34, 23. [4] I. Petr. 5, 4. [5] Ján. 3. fej.

[6] Luk. 10, 38—39. [7] Luk. 19. fej. [8] Ján. 4. fej.

gosan látjuk az Úr Jézus működésében. Ő nemcsak elmondta példabeszédjét az elveszett juhok után járó jó pásztorról, hanem tényleg azt olvassuk róla, hogy sohasem utasította el, mikor kérték, hogy egyik vagy másik beteget otthonában keresse fel. A kafarnaumi századosban sem azt dícsérte, hogy alázatosságában mily nagy úttól akarta az Urat megkímélni, hanem dícsérte erős hitét. A kánai menyegzőn való részvétele is házi pasztoráció volt. Péter és Lázár házába épúgy betért az Úr, mint Zachaeushoz, sőt ismételten is kellett hallania a szemrehányást, hogy bűnösökkel eszik egy asztalnál.

Az Úr nyomában az apostolok is nemcsak templomokban, hanem magánházakban is tanítottak.[1]

Az első keresztény századokban az egész pasztoráció jórészt *egyéni* volt. A tömeglelkivezetés az üldözések miatt inkább háttérbe szorult. Az egyéni pasztorációnak eredeti eszméje csak a kereszténység nagyobb szabadságával kezdett elhalványulni.

A trienti zsinat tehát nemcsak a lelkek üdvét, hanem a legrégibb keresztény gyakorlat visszaállítását is akarta előmozdítani, mikor elrendelte, hogy a püspökök a népet határozott plébániákra osszák be, mindegyiknek élére állandó plébánost állítsanak, hogy ez aztán képes legyen minden egyes hívét megismerni.[2] Ugyanazt sürgeti igen sok püspök, továbbá több egyházmegyei- és tartományi zsinat is.[3]

A quebeci (1854.) és cincinnati (1858.) zsinatok érdekes amerikai nyiltsággal tanítják a plébánosról: «Non officio suo satisfecisse arbitretur, si domi inclusus expectet, ut ad ipsum veniant parochiani. Semper ecquidem valuit, sed hisce praesertim temporibus valet hoc praeceptum Domini: Ite ad oves, quae perierunt domus Israel».[4]

[1] Ap. Csel. 5, 42. Az efezusiaknál Szent Pál «publice et per domos» tanított. (Act. Ap. 20, 20.) «Mindenkit közületek . . .» Thess. I. 2. 11—12.

[2] «. . . eas *cognoscere* valeat.» Sess. XXIV. de ref. c. 13. Előzőleg pedig így ír: «Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas *cognoscere* . . .» (Sess. XXIII. de ref. c. 1.)

[3] Több szentről is dícsérően említi ezt meg életrajza; pl. «castella et urbes visitans.» (Offic. *B. Eudes*, 19. Aug.); «oppidanos singulos peramanter invisit». (Offic. *B. Ioan. Vianney*, 4. Aug.)

[4] Coll. Lac. 4 k. 140 l. Érdekesen nyilatkozik erről a kérdésről Booth generálisnak, a Salvation Army megalapítójának neje, aki szintén egyik alapítója az «Üdv hadseregének»: «Az Üdvözítő nem azt mondta: Menjetek s építsetek templomokat, s várjatok ott,

B) A lelkipásztori látogatás szükségessége.

«A hívek meglátogatása a lelkipásztorkodás egyik legkiválóbb eszköze: az egyéni pasztorációnak a gyóntatáson kívül a leghatalmasabb módja . . . Elhagyni ezen látogatásokat annyi, mint megfosztani magunkat annak a lehetőségétől, ami főkötelességünk, hogy megismerjük híveinket».[1] Nekünk azonban *parancsunk* van, hogy «legeltessük» híveinket, s nincs tetszésünkre bízva, hogy sorsukra hagyjuk őket.

Ez a lelkipásztori látogatás nem felüdülés, szórakozás a pap részére, nem disznótor, kártyajáték vagy névnapi vacsora, hanem *a legkomolyabb munka*. Itt ismeri meg a legkülönbözőbb helyzeteket (és bűnalkalmakat), amelyekben hívei élnek, családi állapotaikat, a hibás gyermeknevelést, a vasárnapi misehallgatás, gyónás, áldozás teljesítését stb. és az ilyenkor ajkáról elhangzó lelkipásztori intésnek — éppen mert az nagyon egyéni és konkrét lesz — legtöbbször megvan az üdvös hatása. Az ilyen látogatások nélkül a «cognosco meas et cognoscunt me meae» pasztorális elv megvalósulni soha nem fog. Hiszen ma, sajnos, az a helyzet, hogy a nagy városok hívei nemcsak nem ismerik plébánosukat, hanem jórészük — legalább a fővárosban — azt sem tudja, melyik plébániához tartozik!

Különösen mély nyomot hagy ez a látogatás, ha a családot ért különösen örvendetes vagy szomorú esemény után keressük fel a híveket örvendező vagy résztvevő szavainkkal. Itt teljesednek be a papról igazán Ezechiel szavai: «Quod perierat, requiram, et quod abiectum erat, reducam, et confractum fuerat, alligabo, et quod infirmum fuerat, consolidabo, et quod pingue et forte, custodiam». (Ez. 34,16.)

Ezek nyomán más lesz az intelligens hívek felfogása is a papról. Könnyen érthető, hogy az ilyen barátságos látogatásnak elmaradhatatlan a hatása azoknál az intelligens családoknál is, ahová pap legtöbbnyire csak egyszer egy életben szokott kerülni, akkor is lélekszakadva szokott besietni, hogy még élve találja a haldoklót, ha ugyan elhívják hozzá. Csodálkozva fogjuk tapasztalni ezeken a házi látogatásokon, hogy úgyszólván a legtöbb vallásilag közönyös, sőt elfogult emberrel is még mindig lehet eredményesen beszélni, csak legyen olyan pap, aki utánuk megy. Hiszen hitetlen vezéreik

míg az emberek hozzátok jönnek, hanem hogy ti menjetek utánuk, keressétek fel őket s hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek» (*Feerlender:* Der Salutismus. Hochland. 9. évf. 68. l.)

[1] *Mihályfi:* Igehirdetés 1912. 327.

s nagyhangú félrevezetőik folyton csak negatívumot adnak, csak kritizálnak; a lélek pedig pozitívum után szomjazik, kenyeret akar s nem követ, halat és nem skorpiót. Sokszor sajnálatos tény, hogy éppen legjobb papjaink vonulnak vissza teljesen a hívekkel való érintkezéstől, s viszont azok a papok, akiket a világi társaság közelebbről ismer, nem mindig hoznak dicsőséget állásukra. Az igazi buzgó papokról így aztán az a ferde felfogás alakult ki, hogy a jó papok nem e világra való, kiaszott mumiák s érzéktelen lények, vagy legjobb esetben is nem normális emberek.[1] Mennyire más lesz ez a vélemény egy buzgó lelkipásztor üde, friss, jókedvű házi társalgása nyomán, amelyből azonban mindig kiérzik Szent Pálnak lelkekért lángoló buzgalma: «*Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est*».[2]

C) A lelkipásztori látogatás célja.

Ezek a látogatások többféle célt szolgálnak.

a) A már említett *hívek kataszterének* nívón tartása, kiegészítése is szükségessé teszi a lelkipásztori látogatásokat.[3]

b) Sok, a *családba belopódzott helytelen szokást* más eszközzel szinte lehetetlen kiirtani. Hogy az ilyen házilátogatás alkalmával, vagy más fesztelen beszélgetés keretében, szalonokban és társaságban, egy-egy tapintatosan elejtett megjegyzéssel apostoli, szóval «in omni patientia et doctrina», hogyan és mennyit lehet apostolkodni, azt rendszerbe összefoglalni nem lehet, azt csak a nagy pasztorális ügyesség tanítja

[1] Egyszer egy esküvő után az esketŏ pap néhány szóban jó kívánatait fejezte ki a fiatal párnak. Azok módfelett elérzékenyedtek s naiv őszinteséggel — a legkisebb gúny nélkül mondották: «Nagyon köszönjük. Nem is gondoltuk, hogy a papoknak is van szívük!» — Itt tartjuk helyénvalónak arra is felhívni a figyelmet, hogy igyekezzünk egy kis találékonysággal élénkebbé tenni meglehetősen sovány esketési szertartásunkat is. Néhány perces, lélekből jött beszéd nélkül sohasem volna szabad beérni a latin szöveg elmondásával. Egyes helyeken azt is láttuk, hogy az esketŏ pap minden egyes tényked́és előtt és a latin orátiók elmondása előtt pár mondatban megmagyarázza annak szimbolikus jelentését («most meg fogom áldani gyűrűtöket, ez azt jelenti . . .» «most kezeteket összekötöm a stólával annak jeléül . . .» stb.); így az egész szertartás tulajdonképen egy hosszabb beszéd keretében folyik le és rendkívül mély hatással van a jelenlevőkre. Bár el kell ismernünk, hogy az ilyen esketési beszédek beszúrása csak «consuetudo praeter liturgica» alapján lehetséges. [2] II. Cor. 6, 11.

[3] «. . . novorum suae parochiae inquilinorum mores, vitam fidemque diligenter observet.» (A toulousi zsinat 1850.)

meg; annyi azonban tény, hogy rátermettséggel nagyon sok jó magot vethetünk el.

c) Így győződünk meg arról, *mily vallási szokások vannak még életben* a családban. Sokszor elég egyetlen tekintet a szobára, hogy tisztán lássuk, milyen szellem uralkodik a családban. Van=e szentkép a falon, szenteltvíztartó az ajtó= félfán, vagy pedig ruhátlan képekkel van a szoba teleaggatva stb. És ilyenkor a komoly, csendes beszélgetésével sokszor többet ér el a pap, mint legtüzesebb prédikációval. A prédi= kálások folytonos korholásának szélvészére a vándor csak dacosabban húzza magára a rossz szokások köpönyegét, amelyet pedig a melengető szeretet simogatására készséggel vetne le magáról.

d) Vigasz, öröm, reménykeltés bőven fakadjon ajkunkról ez alkalmakkor.

Ezek a látogatások sok oly intimitással ismertetik meg a papot, amelyet a lelkipásztornak tudnia kell; sok rejtett lelki seb tárul fel előtte, amit csak a meghitt, bizalmas kör= nyezetben lehet gyógyítani. Csak így lehetünk híveink lelki vezetői, tanácsadói, figyelmeztetői, vigasztalói, lelki életük hiányainak megfigyelői s javítói.[1]

e) Így tudja a lelkipásztor *ellenőrizni a gyermeknevelés helyességét is* s tud megfelelő tanácsot adni. E tekintetben érdekes tapasztalat bizonyítja, hogy sok intelligens szülő mennyire híjával van a pedagógiai érzéknek, főleg a nagyobb fiúgyermekekkel szemben. A kamaszkorban levő fiúkon — főleg ha az anya özvegyen maradt — nem fog fenyegetés vagy büntetés; az anya elkeseredik, a fiú egyre dacosabbá válik, míg viszont a nyiltszemű lelkipásztor tapintatos taná= csai sok ilyen esetben elejét vehetik a szomorú családi jele= neteknek.

f) Látogatásunkkal *bizonyos jogot szerzünk a családban való megjelenésre*, amit aztán egyes esetekben, ha nem is hívnak, értékesíthetünk. Pl. mennyivel könnyebb így az

[1] Egyáltalában legyünk az *öröm vagy részvét kifejezésében minél bőkezűbbek!* Ha nincs időnk személyes megjelenésre, írásban, sőt telefonon is lehet gratulálni vagy részvétet kifejezni. Mindenki hálás érte, soha nem veszik alkalmatlankodásnak. Örömmel fogják látni, hogy az ő lelkipásztoruk törődik velük. Nem lehetne=e pl. az esküvői szertartás után az esketŏ pap mindjárt a legelső gratulálója is a fiatal párnak? (Persze, nem a templomban!) S a sírnál mondott utolsó «requiem aeternam» után nem fejezhetné=e ki részvétét a gyászolók= nak? stb. Ezek mind apró kis dolgok, de következményeikben sokszor döntő jelentőségűekké nőnek.

intelligens családok nagy betegjéhez hozzáférnünk, ahová talán nem is hívnának! Hát elmegyünk magunktól; hiszen nem vagyunk már idegenek!

g) Csak a házi látogatással, s annak révén az egyéni pasztorációval lehet biztosítani egy-egy *misszió tartós sikerét is*. Hányszor megesik pl., hogy a jól előkészített misszióra megjelennek a vallás gyakorlásával már régen szakított férfiak is s a beszédek hatása alatt sokan meg is gyónnak és néhány hét mulva mégis csak látjuk, hogy a templom új vendégei ismét elmaradtak. Igen, mert az a szál, melyet a misszió vont az elhidegült lélek és Krisztus között, még sokkal vékonyabb volt, semhogy egymagában tartós lehetett volna. De a missziót követő egyéni pasztoráció a megtértek legnagyobb részét megtartotta volna az új élet útján!

Találóan írja *Hanauer*, váci püspök egyik körlevelében: «A missziók után kettőzött munkát kell végezni minden lelkipásztornak: a feltételeknek tettre váltása, a felszított buzgóságnak állandó fenntartása tőlünk is sok munkát kíván. A keresztény életet abban az irányban és abban az ütemben kell folytatni, amint az a missziók alatt megindult, másként a misszió csak egy népünnepély emlékét hagyná hátra és nem vinné előbbre híveinket.

Mekkora öröme van a lelkipásztornak, ha 10—20—30 éves gyónók jelentkeznek a misszió alatt! De meg fognak-e ezek továbbra is maradni? A misszió lökőereje felemelte őket, elhozta a gyóntatószékbe, de jönnek-e később is, ha ez a nagy lökőerő megszűnik működni? Maguktól semmi esetre sem!

Azért a lelkipásztornak nem szabad kezét dörzsölve örülni a nagy eredménynek, a mások munkájából származó bő aratásnak; ha nem akarja a vallásos élethez visszatérőket ismét elveszíteni, haladéktalanul munkához kell látnia. Számon kell tartania a misszió alatt megtérőket és rájuk állandóan különös figyelmet kell fordítania.

Ezeknek van elsősorban szükségük a házi lelkipásztori gondozásra. A misszió után az első heteken belül keresse fel őket a lelkipásztor, újítsa fel velük a misszió emlékeit, a kegyelem boldog átélését, beszélje meg velük és családjukkal a teendőket a jövőre. Oktassa ki őket, hogy az egész család egyszerre vegye fel a teljes katolikus életet, a közös házi imát, a közös templombajárást, a vallásos olvasmányt és lehetőleg ajánlja fel az egész családot Jézus szent Szívének». (A váci egyházmegye Hivatalos Közleményei. 1293. 4. sz. 20—21. l.)

D) A lelkipásztori látogatás ideje.

a) Az új plébános igyekezzék *minél hamarább* végiglátogatni híveit különbség nélkül. Az udvariasságnak s buzgó lelkületnek egyaránt legmegfelelőbb ez az első vizit. Később aztán a látogatásra legalkalmasabb volna a húsvéti vagy a nagyböjt előtti idő, mikor könnyen lehetne szóvá tenni az egész család közeli húsvéti gyónását s áldozását is.

b) A látogatások *száma* attól függ, mily nagy a plébánia. Általános szabály, hogy legalább egyszer egy évben mindenkit meg kell látogatni.

Az erről szóló zsinatok rendesen csak határozatlan időről beszélnek («certis temporibus», «aliquoties», «singulis annis», «interdum», «saepe saepius»).

Hollandiában pl. láttam, amint a plébános és káplánja felosztották három részre az egész hitközséget úgy, hogy minden családban minden évben legalább egyszer megfordult a pap.

c) Különbséget tenni a családok közt nem szabad; minden családba el kell menni.[1] Mert egy pár kiváltságos családnál állandóan vendégeskedni, velük kirándulni járni, — ez lehet személyes kedvtelése valakinek, de korántsem vall a híveit kereső jó pásztor lelkületére.

Meg kell látogatni a papnak — ha netalán vannak — még személyes és politikai ellenfeleit is. Ők is híveink; meg aztán a felebaráti szeretet is kötelezne erre, mert hiszen ez a legbiztosabb útja a kibékülésnek. Sőt látogassuk meg a nyilvános bűnösöket is. Kivételt csak a megátalkodottakkal tegyünk; bár a pap megjelenése — mint példák mutatják — sokszor náluk is megrendítő figyelmeztetéssé válhat.

E) A lelkipásztori látogatás nehézségei.

A lelkipásztori látogatásnak megvannak a maga nehézségei is.

a) Egyik nehézség e téren a papok mai nagy elfoglaltsága s *a paróchiák óriási kiterjedése,* ami rendkívül megnehezíti a rendszeres házi pasztorációt. Nagyon jól tudjuk, hogy sok időbe kerül ez a látogatás. Dehát: «sacerdotium propter homines, parochus propter parochianos!»

[1] «et misit illos . . . in *omnem* civitatem et locum» (Luc. 10, 1); «. . . paterna pastoris cura neminem e parochianis praetereat». Utrechti zsinat (Coll. Lac. 5. sz. 790. l.).

b) A sok időveszteségen kívül más, *személyes áldozatokat* is kíván tőlünk az intelligens hívek házi pasztorációja. Esetleg az előszobában kell várakozni; a fogadtatás hideg, a társalgás kínos, nehezen döcög; minden szóból kiérezni, menynyire nem vártak s nem igen óhajtanak másodszor is minket.

Dehát a plébános látogatása alatt — mint említettük — korántsem egyszerű udvariassági vizitet értünk, annál kevésbbé szórakozást.[1] «Ez az apostol bekopogtatása minden egyes portán: «Békesség e háznak». (Máté 10, 12.) A Krisztus nevében történik e látogatás, a Krisztus szolgája Krisztus vigaszát, igéit és békéjét viszi magával».[2] Ezért a célért kell tudni kellemetlenségeket is elviselni! Különben a leghidegebb családok közt is aránylag ritkán fognak olyanok akadni, amelyek teljesen visszautasítanák ezt a látogatást. Sok helyen viszont régi előítéletek jege törik meg s engedni kezd az elfogultság fagya; ahol pedig tényleg szeretetlenül vagy visszautasítással fogadnák is a papot, — utóvégre is bele kell nyugodnunk, hogy nem üdvözíthetünk mindenkit! — legalább világosan fogja látni plébániája tényleges állapotait. De még ezzel a családdal sem szabad szakítanunk s a «commis voyageurs» által magunkat kitartásban legyőzetnünk.

«Ha az emberek nem köszöntenek többé minket, hát mi köszöntsük őket», — ez a holland katolikus papság kirűnően bevált praxisa. Menjünk el minden családba! Először nagy szemeket fognak reánk meresztení. Talán hidegen fogadnak. Hiszen a «pap» fogalma csak tudatos félrevezetőik karrikatúrája nyomán él bennük. De aki tömegben a legdühösebb papgyalázó, most itt, otthonában — mint egyén — sokkal szelídebb. A legtöbb helyen azok az elkeseredett, felbujtott emberek, mikor egyszer így szemtől-szemben beszélnek egy eleven katolikus pappal, így szólnak hozzá: «No érdekes! Ilyen egész józan nézetei vannak! Ön bizonyára kivétel a papok közt!»

c) Sok papnak — főleg kezdetben — nehézséget okoz *a helyes társalgás eltalálása is.* Mindjárt látogatásunk elején hangsúlyozzuk, hogy nem pusztán udvariassági látogatást teszünk, amit tehát viszonozni nem is kell.[3] Kezdhetjük

[1] A *velencei* zsinat pl. így ír 1859-ben: «Omnes aliquoties invisant, non ut otio vacent, sed ut monita salutis opportune et prudenter illis insinuent . . .» (Coll. Lac. O. k. 309. l.).

[2] *Mihályfi:* Lélekmentés a nagy világégés után. (Budapest 1919. 40. l.).

[3] Viszont mi kínos pontossággal vigyázzunk, hogy a nálunk vizitelő új hivatalnokoknak stb. *idejében* adjuk vissza a látogatást!

a társalgást valami indifferens tárgyon és egy kis ügyességgel könnyen és hamarosan ráterelhetjük a beszédet vallási témára anélkül, hogy tolakodók lennénk. Ha a családban gyermekek vannak, legajánlatosabb azokon kezdeni, mert a szülőkhöz legkönnyebb a gyermekek révén hozzáférni. Jók=e? Tanulnak=e komolyan? Szót fogadnak=e? Szoktak=e rendesen imádkozni? Dícsérjük meg őket! Beszélgetésünk folyamán tapasztalni fogjuk, mint olvad lassankint az elő=ítéletek s elfogódottság jege és mint változik egyre kedve=zőbbé azok felfogása, akik eleven katolikus papot eddig még csak temetésen vagy esküvőn láttak. Általában arra igyekez=zünk, hogy látogatásunkkal *minél kedvezőbb benyomást hagy=junk* a családban. Ezáltal megszüntetjük azt a nem kicsiny=lendő pasztorációs akadályt, hogy ma az intelligens családok=ban a pap megjelenésére azonnal elborulnak az arcok s el=szorul mindenkinek a szíve, mert hiszen pap eddig csak akkor jött, mikor valaki haldoklott.

Természetesen mondani sem kell, hogy házi látogatásunk alkalmával soha semmiféle célra gyüjtenünk nem szabad!

P. Baumgartner így írja le egy glasgowi lelkipásztor házi látogatását, melyen ő maga is résztvett: «Ez a buzgó pap angol frisseséggel vezetett engem lépcsőn fel, lépcsőn le, udvarokon s kis mellékutcákon át, pincékbe le, aztán fel a hatodik emeletre; húsz lakás közül mindig a helyesre talált, kopogott, nevükön szólította az embereket, a férfit, az asz=szonyt, a gyermeket s a legtöbb helyen kitörő örömmel fogad=ták. Vigasztalt, kérdezősködött, feddett, tanácsot adott, me=sélt, figyelmeztetett, aztán pár utcával megint tovább vitt, hol itt, hol ott kopogtatott, az utcán s lépcsőkön ismerősök=kel találkozott, szóval mindenütt annyira otthon volt, mintha ott született volna».[1]

Az ilyen lelkipásztori látogatás igazán nélkülözhetetlen eszköze a mai pasztorációnak. Tanuljunk buzgóságot az ellenségnek taktikájától, a szociáldemokrata gyalogos agitá=toroktól. Menjünk ki az utcákra, be a házakba, mindenhova, összeszedni a híveket; gyorsan menjünk ki, — mint az Úd=vözítő parancsa szól: *Exite cito!*[2]

[1] *Chwala:* Die Hausseelsorge. Dülmen 1913. 51. l.
[2] Luk. 14, 21—23.

F) A betegek gondozása.

A házi látogatással kapcsolatban külön is rá akarjuk terelni a figyelmet az intelligencia pasztorálásának egyik legnehezebb részére, a betegek gondozására.

A *Rituale Romanum* határozott szavakkal rendelkezik e tárgyról: «Parochus imprimis meminisse debet, non postremas esse muneris sui partes aegrotantium curam habere».[1] A C. J. C. 468. kánonja is a plébános meleg szeretetébe s gondjaiba ajánlja a betegeket s nem alap nélkül!

Tényleg a betegágyon dől el végkép a lelkipásztori munka sikere. Amit az isteni Megváltó egy lélekért csak tehet, mindazt megteszi itt; az Egyház nagyon tudja, milyen érték forog kockán, s azért itt végső koncentrált erőfeszítést tesz a lélekért (tanítás, imák, áldások, szentségek, búcsúk, a győzedelmes Egyház segítségül hívása). Mindez az eszköz azonban a pap kezébe van letéve, s nagyrészt az ő buzgóságától s ügyességétől függ, mennyi eredmény jár azok nyomában.

Ha a «beteggondozás» alatt az egyszerűbb osztályoknál sem szeretjük csupán a betegek szentségeinek kiszolgáltatását érteni, annál kevésbbé érthetjük ezt az intelligens osztályoknál. Az egyszerűbb hívek, ha papot hivatnak betegágyukhoz, rendesen már gyónásra elkészült, töredelmes lélekkel várják őt; itt tehát — ha nem is egészen ideális a dolog —, de annyira-amennyire megérthető, ha a betegláto-gatás kimerül a szentségek kiszolgáltatásában.

Az intelligens beteghez azonban — sajnos — többnyire nem hívják a papot (vagy ha hívják, rendesen csak már az eszméletlen állapotban levőhöz), tehát a papnak magának, hivatlanul kell elmennie! Itt aztán igazán neki kell látnia annak a nehéz — de végtelenül fontos — feladatnak, amit beteggondozás alatt tulajdonkép mindig is ismertünk kellene és amelynek a szentségek kiszolgáltatása csak *egyik utolsó mozzanata*.

Hiszen minden lelkipásztor tudja, hogy a pasztoráció leghálásabb alanyai a gyermekek s a betegek. A gyermekek, akik még az élet csalódásai előtt s az élet hajnalán állanak, és a betegek, akik már az élet csalódásai után az alkonyathoz értek; mindketten közel az örökkévalósághoz, mindketten kedvencei Krisztus Urunknak.

[1] R. R. t. 5. c. 4. a. 1.

A beteg lelki gondozása az ő egyéni léleküdvén kívül azért is fontos, mert a beteg pasztorális hatást gyakorol környezetére is, hiszen talán hónapokon át ő az egész család gondoskodásának középpontja. Az ügyes gyermek- és betegpasztoráció egyaránt út az egészséges, felnőtt hívek lelkéhez is.

Már pedig azzal is nagy eredményt értünk el, ha a híveket hozzászoktattuk, hogy a beteg mellett akkor is látnak papot, mikor nincs életveszélyben. Akiknek lelkéhez talán egy hosszú életen át nem tudott a kegyelem odaférkőzni, a betegágyon még azok is könnyen megpuhulnak. A betegágy kitűnő talaj az isteni Magvető számára. Itt kell aztán a lelkek igazi pásztorának elővennie minden tudományát, buzgóságát, tapintatát, találékonyságát! Az elhanyagolt lélekben még valahogy tengődő hit-palántát felfrissíteni, felüdíteni, vigasztalni, a szenvedés értelmére rámutatni, esetleg újra megtanítani imádkozni, egy-egy jó érzékkel megválasztott «unaloműző» olvasmányt kezébe adni stb.[1]

Igaz, hogy sok intelligens helyen akadunk közömbösségre, megátalkodottságra, nyílt ellenszenvre is. De éppen ezekben a döntő percekben mutatkozik meg a papi lelkület legszebb oldaláról, ha a veszélyeztetett lélek érdekében képesek vagyunk apostoli buzgósággal s bátorsággal szembenézni még barátságtalan fogadásnak, tapintatlan elutasításnak is. Az igaz, hogy csak a legodaadóbb lélekszeretet találja meg a kulcsot az ilyen hidegségben elfásult tanult emberek szívéhez; de viszont, ha csak egy kis bizalmat sikerült is benne keltenünk, nyert ügyünk van.

Néhány látogatás után aztán már áldozásról is lehet a beteg előtt beszélni. Némi kis lélektani fogás van abban, ha kezdetben csak az *áldozásról* beszélünk (hogy mily erősítőleg hatna a lélekre, mily öröme volna stb.). Ha aztán a beteg egyszer már vágyat érez az áldozás után, könnyen kapható a gyónásra is, mert hiszen természetesnek találja, hogy anélkül nincs áldozás. Viszont könnyen megfeneklenék a munkánk, ha mindjárt az elején a gyónással hozakodnánk elő olyanoknál, kik talán már évtizedek óta nem gyóntak.

A mai gyakorlat tehát, hogy a beteghez csak hívásra megy a pap (ami intelligens híveinkhez rendesen «in extre-

[1] *Cremer S. J.:* Hoffe und vertraue (Den Kranken gewidmet). Kevelaer. *Gutberlet:* Trostbüchlein für Kranke. Fulda. *Perreyve:* Der Tag des Kranken. Gedanken und Gebete für die Zeit der Krankheit. Neu dargeboten von Otto Eith. (Bücher für Seelenkultur.) Herder.

mis» történik),[1] kétségtelenül elégtelen. Ahol a házi megbizottak rendszerét bevezettük (l. alább), ott azok révén könnyen értesülhetünk híveink minden komolyabb megbetegedéséről, és nem szabad hívásra várnunk.[2]

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban felhívjuk még a figyelmet egy ugyan mellékes jelentőségű, de azért szintén szóváteendő dologra: **a gyászjelentések szövegére.**

Főkép az intelligens híveinkről készülő gyászjelentések sokszor oly túlzásokat, helytelen kifejezéseket, a «pogány gyász» jeleit, vagy egyenesen dogmatikai hibákat tartalmaznak, amelyek hitbeli tudásukra és a csapásban is megőrizendő keresztény lelkületükre nem valami jó fényt vetnek. Ki nem olvasott még gyászjelentést, ahol «a csapástól összetört özvegy» jelenti, hogy «forrón imádott» férje «a halotti szentségek» ájtatos felvétele után meghalt. És hogy a boldogult «porhüvelyét» d. u. 4 órakor fogják «örök nyugalomra» helyezni. A végén aztán valami érthetetlen «Áldás és béke lengjen drága porai fölött!» vagy más hasonló értelmetlenség.

Ezeket a visszásságokat legtöbbször a pap egyetlen szava megakadályozhatja. A haláleset úgyis olyan felfordulást okoz a házban, hogy a gyászolók nyugodtan alig tudnak gondolkozni is, és csak hálával veszik, ha kész gyászjelentésszöveget adunk nekik. Ez a szöveg pl. a következő lehetne:

Özv. N. N.-né gyermekeivel együtt fájdalomtól megtört szívvel, de a kifürkészhetetlen isteni Gondviselés akaratán

[1] Részletek a nagyvárosi pasztorációból:

«Kérem, főtisztelendő úr, csak ne tessék sokáig bent lenni a betegnél. Éppen nemrég adtunk neki injekciót, hogy ne ébredjen fel, míg itt van a pap. Tetszik tudni, nagyon megijedne . . .»

Más. Üvegajtó vezet a beteg szobájához. Az ajtó előtt megállítják a gyóntatót. «Kérem, főtisztelendő úr, nem lehetne az üvegajtón keresztül feladni a halotti szentséget; tetszik tudni, nem akarjuk, hogy szegény észrevegye.»

Más. Éjjel 12 órakor, hideg decemberi időben rohanva hívják a papot. Mire odaér, a beteg már halott. «De asszonyom, hiszen már régen meghalt a beteg!» «Igen, kérem, már 10 órakor meghalt.» «Miért nem hívtak előbb?» «Tetszik tudni, nem akartuk szegényt megijeszteni. De hát kérem, azért csak tessék feladni neki *egy* kis utolsó kenetet.» «De kérem, halottnak szentséget feladni?» «Hát hogyne! Hiszen mire valók akkor a «holtak szentségei?» . . .

És tömérdek hasonló, szomorúbbnál-szomorúbb eset . . .

[2] Szép praktikus szokás dívik Angliában s Olaszország egyes részeiben, ahol a sekrestyében vagy a templomban kiakasztott szekrénykébe cédulát dobnak a hívek a betegek lakóhelyének megjelölésével, hogy a pap oda is elmehessen, ahová talán nem hívnák.

való megnyugvással jelenti, hogy forrón szeretett hű férje,

N. N.

életének 50., boldog házasságának 22. évében, példás keresztény türelemmel viselt súlyos szenvedés és a betegek szentségeinek buzgó felvétele után f. évi dec. 2-án nemes lelkét visszaadta Teremtőjének.

A megboldogultnak hült tetemét f. évi dec. 4-én d. u. 3 órakor fogjuk a farkasréti temető halottas házából a boldog feltámadásig nyugalomra helyezni, lelkéért pedig az engesztelő szentmiseáldozatot az egyetemi templomban ugyanaznap d. e. 9 órakor bemutatni.

Az örök világosság fényeskedjék neki!

Nyugodjék békében!

IV. SZAKASZ.

A világiak apostolkodása.[1]

A hitélet megerősítése és a vallásellenes támadások kivédése elsősorban a papság feladata, mint olyan külön osztályé, amelyiket maga a kereszténység Alapítója bízott meg ezzel a feladatta és ruházott fel a megfelelő hatalommal. Ők vannak elsősorban hivatva, sőt kötelezve a vallást támadó és erkölcsöt rontó irányzatokkal szembeszállani, az ingadozókat megerősíteni, a kételkedőket felvilágosítani, az eltévedetteket visszavezetni, — szóval apostolkodni.

Ma azonban olyan időket élünk, amikor *a papok apostolkodása* az intelligens osztály lelki életének megőrzéséhez és kifejlesztéséhez magában *nem elégséges*, amikor tehát az Egyháznak minden tartalékerőt elő kell vennie, ami fölött csak rendelkezik. *A papok apostolkodása mellett égetően szükség van a laikusok apostolkodására is*, vagyis a világi hívek munkájára az Isten országának elterjesztésében. A világiak apostolkodásának megvalósítása egyik szép gyümölcse az Egyház fája életrevalóságának s a kor mindenkori szükségletéhez alkalmazkodni tudó képességének. És XI. Pius pápa «szemefényének», az Actio Catholicanak egyik legértékesebb eredménye épen a világi hívek érdeklődésének és tevékenységének fölkeltése a vallás és Egyház kérdései iránt.

A) Mit értünk a világiak apostolkodásán?

A világiak apostolkodásán nemcsak a szentségek gyakori vételét, az imádságot, vagy az ezekből eredő jó példaadást értjük. Ezt is. Bizonyára jó lelki hatással van minden intelligens hivőre, ha látja, hogy hasonló vagy magasabb állásban élő felebarátja ott térdel a gyóntatószéknél vagy az áldoztatórácsnál.

[1] *Fassbender:* Laienapostolat und Volkspflege. Herder. *Gerst:* Karitas-Hilfe in der Seelsorge. Herder. *Niestroy:* Die kath. Karitas u. ihre neuzeitlichen Aufgaben. Hamm. *Mihályfi:* A világiak apostolkodása. A «Katolikus Nő» folyóiratban. *Bertram:* Laienapostolat, ein königliches Priestertum. Herder.

De a laikusok apostolkodása alatt ennél még többet értünk: pozitív munkát is az Isten országának terjesztéséért. Értjük az irgalmasság valamennyi testi és lelki cselekedetének gyakorlását oly szándékkal, hogy ezzel az emberek lelkét közelebb vigyék Istenhez.

Mindig örülnünk kell, ha akadnak olyan híveink, akik a vallási igazság boldogító bírásával nem érik be, hanem tehetségük szerint hajlandók a papságnak hithirdető munkáját megkönnyíteni. A lélektan törvényei szerint önmaguk lelkesedése s vallásos érzülete is növekszik, amikor erre másokat igyekeznek buzdítani.

A világi apostolkodás azonban csak segítsége, kiegészítése a papok apostolkodásának, *és semmiképen sem annak pótlása*. A világi apostolkodás nem akarja a világiak és egyháziak közt fennálló lényeges különbséget megszüntetni, csak hathatósan segíteni a papok munkáját. Amint nem igaz, hogy «omne malum e clero», époly túlzás volna azt állítani, hogy «omne bonum e clero».

De ha a világiak apostolkodása nem használhatja is a természetfölötti eszközöknek olyan kimeríthetetlen forrását, mint az egyháziaké, és ha nem rendelkezik is olyan eszközökkel, amelyek a lelkek javát *közvetlenül* szolgálják, mégis sok oly természetes, lelki és testi segítséget nyujthat az embereknek, amelyek alkalmasak az ő erkölcsi emelkedésük, javulásuk előmozdítására. Igy tehát *világi apostol mindenki, aki a lelkek inségét enyhíti; aki másnak vallási tudatlanságát eloszlatja, veszélyeztetett vagy bűnben élő lelkét a vallás gondozó karjaiba visszavezeti.*

Tehát világiak apostolkodásának szorosabb értelemben a világi hívek hitterjesztő s minden olyan léleknemesítő munkáját nevezzük, *amelyhez nem szükséges a papirend hatalma;* vagyis azt a tevékenységüket, amelyet a lelkek megmentésére mint laikus apostolok fordítanak. Igy értelmezve a világiak apostolkodását, az a katolicizmus legbensőbb lényegéből kinövő erény, a segítő, résztvevő, könyörülő felebaráti szeretet erénye.

De tágabb értelemben apostolkodásszámba megy a világi híveknek minden olyan cselekedete is, amellyel az Egyház tekintélyét, tanításait, szabad kultuszgyakorlatait védik a támadások vagy akadályok ellen; apostolkodás minden munka, mely segít abban, hogy az evangéliumi gondolatok minél szélesebb körben érvényesülhessenek a családban, iskolában, nyilvános életben, a szociális törekvésekben, szín-

házban, irodalomban.[1] Igy kitűnő világi apostolok voltak a nagy katolikus parlamenti férfiak: O'Connel, Görres, Windthorst, Lueger, Zichy Nándor; így azok a keresztény sajtó munkásai is.

Tehát — mindkét értelmet összefoglalva — a laikusok apostolkodása alatt a világi híveknek azt a munkálkodását értjük, amely a rendelkezésükre álló természetes és természetfölötti eszközökkel az emberiség vallási és erkölcsi életét emelni, s az Egyház munkálkodásának akadálytalan és minél szélesebbkörű kifejtését biztosítani törekszik.

B) A világiak apostolkodásának történeti fejlődése.

A világiak apostolkodásának csak a neve új, de maga az intézmény — más néven ugyan — megvolt már az ősi Egyházban.

Az ősi Egyházban az özvegyek, nálunk a török hódoltság területén a «licentiátus»=ok, továbbá missziótérületeken a «katechisták» sok kisebb=nagyobb dologban voltak a papok segítői, vagy helyettesítői. Sőt az «ordines minores» és a subdiakonátus gyökerei is ilyen szükségletekre mennek vissza a kereszténység első századaiban.

A világi hivők buzgóságának *mindenkor is sokat köszönhetett a hitterjesztés ügye. Hergenröther* szerint a kereszténység elterjedésének okai között nem utolsó szerepet játszott a «keresztények általános térítési buzgósága, mely a nőket is apostolokká tette s a rabszolgákat a rájuk bízottak megtérítésére ösztönözte».[2] *Knöpfler* szerint «a kereszténység minden hívét, kézműveseket, kereskedőket, rabszolgákat, katonákat, sőt nőket is misszionáriusokká tette».[3] Már a legelső időkben nők is végeztek katechéziseket; betegeket, szegényeket, foglyokat látogattak, árvákat neveltek, nyomorgókat segítettek.

A későbbi századokban is megindító példáit látjuk a világi hívek buzgóságának a hitélet terjesztése és emelése körül. Elég csak az európai népek megtérésére utalnunk, amelyekben igen gyakran egy=egy fejedelem vagy királyi nő hitbuzgalma játszotta a döntő szerepet.

[1] L. *Haring:* Das Laienelement in der Verfassung u. Verwaltung der kathol. Kirche. Theologie u. Glaube. 1911. évf. 198. l.

[2] *Hergenröther:* Handbuch der allg. Kirchengeschichte. 1. k. III. kiad. 156. l.

[3] *Knöpfler:* Lehrbuch der Kirchengeschichte. 3. kiad. 51. l.

Az egyháztörténelem sok fontos esetről, egyházi ügyről tud beszámolni, amely nem papoknak, hanem buzgó világi híveknek, férfiaknak és nőknek köszönheti sikerét. Így pl. már *Szent János* apostol a világi *Gaius*-hoz írja III. levelét, mert Diotrephes (diákonus?) nem fogadta el az apostoli írást. *IV. Ince* idejében az akkor még világi *Assisi Szent Ferenc* támasztja alá a lateráni bazilika ingó falát, hogy fenntartsa az összeomlástól. Az avignoni fogságnak *Sienai Szent Katalin* és a svéd *Brigitta* hathatós munkája vet véget. Spanyolországban a reformáció elterjedését Ximenes bíbornok mellett főleg *Szent Terézia* akadályozza meg stb. A világi hívek segítő munkáját az egyháziak mindig szívesen is látták.

Hofbauer Szent Kelemen-nek egyik legáldásosabb érdeme, amellyel Bécs pasztorációjára (de azon jóval túl is) leginkább hatott az, hogy egész csapat kiváló világi katolikus hivőt képzett ki, akik aztán vezéreivé lettek a népnek.

A világiak segítsége tehát nem valami idegen elem az Egyházban, hanem egyenesen őskeresztény intézmény! *X. Pius* pápa nyiltan is helyeselte az eszmét, mikor 1905 ápr. 15-i «Acerbo nimis» enciklikájában elrendelte, hogy «mindenütt, ahol a papok száma nem elegendő, a hitoktatás elvégzésére világiakat alkalmazzanak».

A modern társadalmi élet sajátságos berendezkedése meg bizonyos esetekben *szinte nélkülözhetetlenné teszi* a világi hívek segítő munkáját, s ha azt jól vezetjük, igen hasznos segítséget lelünk benne.

A társadalmi életnek mai nagyarányú differenciálódása elengedhetetlenül megköveteli, hogy a papnak *minél több segítő kéz* álljon rendelkezésére, főkép olyan helyeken vagy társadalmi osztályokban, ahová a pap nehezen férhetne be.

Sok eset fordul elő, amikor a pap jobb ha nem szól; sok hely van, ahová a pap el nem juthat, ahol viszont a buzgó világi hivőnek egy-egy elejtett szava vagy jóakaratú tanácsa lelkeket szerezhet vissza a vallásos életnek.

Az industrializmus részben felforgatta az agrárnépek helyhezkötöttségét és tízezrével tereli az embereket a rengeteg erkölcsi veszélyt rejtő gyártelepek s nagy városok felé. A gyermekek, leányok s anyák gyári munkájának erkölcsi hátrányát mindenki ismeri s panaszolja. A munkások népvándorlása a régi — meglehetősen elszigetelt — vallási határokat is összekavarja és egy-egy nagyobb telep képe a teljes vallási összevisszaságot mutatja.

Legtöbbet szenved mindenütt a családi élet. Ágyasságok — amikről a nagyobb plébániák vezetője nem is tudhat, csak megbízottja, a világi apostol — egyre gyakoriabbak, munkás és tanult hívek körében egyaránt. Óriási a lelkiínség, amelynek enyhítésére a buzgó lelkipásztornak igénybe kell vennie lelkesebb híveinek segítő munkáját is. Mert hiszen lehetetlen feladat volna, ha a munkával amúgy is túlhalmozott városi lelkipásztor egymaga akarná vállalni ezt a sürgős munkát is. Másrészt pedig korántsem lenne krisztusi megoldás az ilyen okoskodás: «Amelyik követ magam nem tudom felemelni, fekve hagyom». Az egyszerűbb embereket a vallásellenes agitáció, az intelligenciát pedig sokszor elfogult gondolkozás zárja el a paptól és veszi körül őket oly fallal, amin az Egyház szolgáinak legnagyobb buzgalma sem tud áthatolni.

A világiak apostolkodását tehát szükségessé teszi: 1. A papság elégtelen száma; 2. a papság iránti bizalmatlan elfogultság; 3. bizonyos körülmények közt a világi hívek szavának nagyobb ereje.

De ismételten meg kell állapítanunk azt a tényt, hogy a laikusok apostolkodása soha, sehol nem pótolhatja teljesen és nem teheti fölöslegessé a Krisztus által rendelt papi méltóságot. Mert «amint Isten az emberi társadalomban a természetes élet nemzésére külön állapotot, a házaséletet alapította, úgy az Isten Fia az Egyházban a vallási újjászületés, a természetfölötti hitélet kicsiráztatására és ápolására külön osztályt, a papságot rendelte, nagy felhatalmazással látta el és rájuk rakta a felelősséget is az emberek vallási életéért».[1]

C) A világiak apostolkodásának föltételei.

Isten lángoló *szeretete*, áldozatos, *nem magát kereső szellem s alázatos lelkület*, — ezek föltételei mindenféle apostolkodásnak, tehát a világiak apostolkodásának is. A kegyelmi állapot elengedhetetlenül szükséges minden világi apostolban is. Aki maga nem buzgó fia egyházának, s akinek a lelkén súlyos bűn rágódik, annak bármily szorgos külső tevékenysége is eredmény- és léleknélküli külső formasággá válik. Legyen tehát a világi apostol «un chevalier sans peur et reproche». A világi apostol egyúttal saját lelkének is buzgó gondozója.

a) A legelső eredményt mindjárt az illető világi hivő *saját lelkén fogja tapasztalni.*

[1] *Ostermann:* Ursprung, Begriff, Wesen u. Eigenschaften des Laienapostolates. Theologie u. Glaube. 1911. 576. l.

Azok a személyes tapasztalatok, amelyeket a testi=lelki nyomorral való közvetlen érintkezésük által szereznek, jó= tékony befolyással vannak saját lelki életükre is. Főkép ha sikerül apostolainkat arra az öntudatra ránevelni (mert erre a nevelésre is szükség van!), hogy munkájukat mint saját vallási buzgalmuknak kitörő, önkéntes gyümölcsét, vissza= tarthatatlan megnyilatkozását tekintsék.

Isten kegyelme annál nagyobb mértékben kíséri munkán= kat, minél szentebb saját életünk. Ez magyarázza azt a nagy hatást, amely a szentek apostoli munkáját kísérte. *Nagy sikerük volt, mert szentek voltak!* Aki Istenért dolgozik, ön= maga is kell, hogy égjen Isten szeretetétől. Akinek öröme az Isten országának terjedése, annak első dolga lesz ezt az ország= got megszilárdítani elsősorban is *saját* lelkében, és viszont a benső örömet, mely lelkében él, közölni igyekszik aztán minél több embertársával is. Csak az lesz jó apostol, akinek saját lelkében is lobog az a tűz, amelyet fölgyujtani az Úr a földre jött. (Luk. 12, 49.) *A kegyelmi állapot tehát föltétele is, de egyúttal remélhető eredménye is az eredményes apostol= kodásnak.*

b) Még kevésbbé lehet szó ottan igazi apostolkodásról, ahol a munkára önzés vagy hiúság vezetnék az embereket. «A szeretet nem nagyravágyó, nem keresi a magáét.»[1] Az apostolkodás nagyon sok *önfeláldozást, lelkesedést, áldozatos szellemet követel.* A szabad emberi akarat titokzatos ösvényei, a bűnre hajló természet, könnyelműség, emberi tekintetek, a megszokás hatalma mind=mind ólomsúllyal tartják a bűn és tévelyek mellett az embereket, s csak az irgalmas, részt= vevő szeretet türelmes munkája tud ezek felett győzelmet aratni.

c) Éppen azért, mert a világi apostolkodás sikere annyi föltételtől függ, nem lehet bárkit használni erre a munkára, sőt még a jóakaratú jelentkezők is rászorulnak, hogy a pap *módszeres kiképzéssel* segítse elő munkájuk eredményét. A világi apostolokat nem kapjuk készen, nevelésükre sok időt kell szentelnünk, őket legalább havonként magunk köré gyüj= tenünk megbeszélés s beszámolás végett, esetleg valami kongregáció=félét szervezni számukra (mint amilyen a hit= oktatónők egyesülete, melyről alább szó lesz).[2] A munkát,

[1] Kor. I. 13, 5.

[2] Ilyen célt szolgál pl. nálunk a *Szociális Misszió Társulat* nagy arányokban kiépített szervezete (Bpest, Krisztina=krt. 125). Bécsben a *Schwestervereinigung von der hl. Agnes* (VII. Bernardgasse 27.),

amelyet erre a képzésre fordítunk, nem szabad sajnálni; mert a képzett világi segítő megbecsülhetetlen tehermentesítést jelent a túlhalmozott lelkipásztor részére.

Mi viszont igénybe vehetjük a különböző egyletek tagjait. Ők a katolikus társadalom elitje; az apostolkodás pedig a legfönségesebb feladat! Csak meleg szívvel beszéljünk a nagy lelki nyomorról! Hiszen az egyletek céljában többé-kevésbbé úgyis kidomborodik mindaz, amit a laikus apostolkodás elérni akar.

D) A világiak apostolkodásának nehézségei.

Mint minden emberi munkának, a laikusok apostolkodásának is megvannak a maga gyöngeségei, amelyekre nem lesz fölösleges felhívni a figyelmet.

Találkozhatnak, akiket munkájukban nem az Egyház iránti szeretet, hanem más, melléktekintetek vezérelnek: szereplésvágy, vagy egyes esetekben talán anyagi előny elérésének reménye. Egyesek saját munkájuk túlságos előtérbeállításával, a papság által teljesített munkák lekicsinylésével, a meglevő eredmények örökös kritizálásával többet ártanak az ügynek, mint használnak. Nem egyszer találkozhatunk világi hívekkel, aki — úgylátszik — abba helyezik vallásosságuk legfőbb megnyilatkozását, hogy az Egyház vezetőit a legfelsőbbtől kezdve végigszapulják és leszólják a mostani állapotokat.

Különösen közeli a veszély az ú. n. egyházi autonomikus mozgalmaknál, hogy férfiak, kiknek egész katolikus hite valami elmosódott misztikában és interkonfesszionális keresztény szavakban merül ki (erkölcsi viselkedésük meg éppen hadilábon áll a keresztény etikával), hogy ilyen férfiak — helyes egyházi és vallásos érzék nélkül — az egyházi személyek és intézmények életre-halálra szóló bíráivá szavalják fel magukat. A hívek befolyása merőben egyházi dolgokra ellentétben áll a katolicizmus szellemével! «Mellékkormányokat» nemcsak az hatalom, de az egyházi sem tűrhet meg.

Ime, mindez veszélye lehet a világiak apostolkodásának; de mindezt a veszélyt a tudatos s tapintatos papi befolyás sikerrel elháríthatja.

máshol a westminsteri érsek által approbált «*Les Massagéres de la Foi*» társulat. Talán nem csalódunk, ha ilyenekben látjuk a jövő, mozgékony, a kor lelkiszükségleteinek kitűnően megfelelő, modern női szerzetesrendek típusát.

E) Mire terjed ki a világiak apostolkodása?

«Ami magát az apostoli munkát illeti, óriási a választék. Nem végezhet mindenki mindent, de nem is felel meg mindenkinek mindegyik munka. Az egyiknek ehhez, a másiknak máshoz van több hajlama, készsége, tehetsége, rátermettsége. Az egyik tanítani szeret, a másik betegeket ápolni; az egyik a gyermekkel, a másik az aggastyánokkal tud jobban bánni; ez az ártatlan szívek, a másik a bűnös lelkek mélyébe tud behatolni; ennek a szava, annak a szíve tud meggyőzőbben szólani; az egyik jobban tud lehajolni, a másik magához fölemelni, az egyik testi, a másik a lélek nyomora iránt van nagyobb részvéttel. Kiki vállalja magára azt a munkát, melyet legjobban el tud végezni. De ha egyet magára vállalt, emellett tartson ki állhatatosan, igyekezzék magát teljesen beleélni, belenevelni, belegyakorolni. Mert az apostoli munka nem lehet félmunka: egész embert, egész szívet, egész odaadást követel». *(Mihályfi.)*

A világiak apostolkodása részint a) *egyletekben* folyik le, részint pedig b) *egyéni életükkel*, példájukkal történhetik. Munkakörük tehát kiterjed a társadalmi életnek úgyszólván valamennyi megnyilatkozására.

a) Ebből a szempontból nagyra értékeljük a legkülönfélébb *charitativ egyesületek* apostolkodását. A Szent Vince konferenciák, Régiszi Szent Ferenc egylet, Legényegylet, Orsz. Katolikus Népszövetség, Pályaudvari Misszió, Szoc. Misszió Társulat, munkanélküliek felkarolása munkaközvetítés által, elhagyott s elhanyagolt gyermekek nevelése patronageban stb. és a legkülönfélébb hitbuzgalmi egyesületek, oltáregyletek, Mária-Kongregációk, harmadik rendek, Jézus Szíve társulatok stb. munkája mind világi apostolkodás.

Mily segítség lehet pl. ha a rengeteg időt igénylő karitatív irodák, egyesületek, ifjúsági alakulatok irodai munkáját, sőt vezetését is megbízható világi segítőkre ruházhatjuk! Mindeme egyesületeket a korszükségletek hívták életbe, és csak megnyugvás lehet a lelkipásztornak, ha minél több hívét — de ne mindben ugyanazokat! — egyik vagy másik egyesület tagjai közt láthatja.

Az egyesületi élet azonban sohasem lehet öncél, hanem célja megkönnyíteni a papnak híveivel az érintkezést, a hitközség szükségleteinek ismerését és kielégítését, s ezáltal elősegíteni a *templomi* pasztorációt. Minden egyletnek végső céljában tehát a templomot kell szolgálnia!

b) Nemcsak egyletek, hanem *az egyes személyek is* áldásos apostolkodást fejthetnek ki. És főleg ennek a munkának igyekezzünk minél több intelligens hívünket megnyerni, olyanokat is, akik az egyletektől talán vonakodnak.

Itt van pl. elsősorban az a tömérdek balvélemény és téves felfogás az Egyház intézményeiről, tanításairól, amilyenek százával terjedtek el az intelligens körökben is. Gondoljuk csak el, mennyi jót okozhat pl. egy buzgó, katolikus orvos, vagy betegápolónő, aki a beteg pszichológiájának ismeretében oly döntő változásokat hozhat létre a lélekben, amilyennek az egész életében ellenállott.

Egy-egy buzgó világi hívünk nagyszerű térítőhatásokat érhet el, mikor privátbeszélgetéseiben ügyesen, észrevétlenül lerajzolja a hittől távol álló világnézet kicsinyes felfogásait s az igazság morzsáin éhen-tengődését. Vagy ahol észreveszi, hogy házasság készül az Egyház törvényei ellenére, ahol a már hetek óta született gyermeket még nem keresztelték meg, ahol komoly beteg van stb., a barátság, meggyőzés s rábeszélés minden eszközét felhasználja, hogy a vallás parancsait betartsák.

A vallás- és erkölcsellenes propaganda szintén a laikusok apostolkodásában lelhet eredményes *ellenfélre*. Hiszen ijesztő az a tervszerű ördögi munka, amely intelligens köreink hitélete és keresztény erkölcsei ellen ujságban, színházban, moziban, könyvekben egyaránt folyik. (A «Lust ohne Last» elve, a gyermekáldás korlátozása, szabad szerelem stb.)

A világi apostol egy-egy ügyes röpiratot, füzetet hagyhat a családban, felhívja figyelmüket valamelyik neves egyházi szónok meghallgatására, katolikus egyesületeket, jó szellemű lapot ajánl nekik. Egy intelem, tanács, szeretetteljes megjegyzés, vallásos figyelmeztetés a világi hívek ajkáról sokszor hatásosabb a pap szavánál is.

Nagyon igaza van *Fassbendernek*, mikor így ír: «A világi ajkáról elhangzott valláserkölcsi beszéd, amelyből a szívből jövő, bensőséges jóakaratot ki lehet érezni, bizonyos körülmények közt nem ritkán hatásosabb, mintha ugyanaz — talán még nagyobb bensőséggel is — hangzik el, de olyan helyről, ahonnan már megszoktak ilyesmit hallani és föltesznek, hogy annak hivatása is így beszélni».[1]

Tanult s egyszerűbb híveinknek egyaránt szolgálatot

[1] *Fassbender:* Laienapostolat und Volkspflege. Freiburg. 1906. 22. lap.

teszünk, ha intelligens világi apostolaink figyelmét a *társadalmi nyomor* iránt is fölkeltjük. Főkép a mai, erősen szociális árnyalású korban volna végzetes következményű, ha a magasabb társadalmi osztályok a pogány Horatius «odi profanum vulgus et arceo» elvét alkalmazva elzárkóznának az alsóbbaktól. Éppen a magasabb műveltség jár azzal a kötelességgel, hogy hivatott szellemi vezére s segítője legyen a kevésbbé tanultaknak. Mily gyönyörű feladat tehát a buzgó intelligenciának, ha az osztálysurlódásokat enyhíteni, a nyomort csökkenteni, a tévelygőket felvilágosítani — ha mindjárt csak a legkisebb mértékben is — sikerül neki!

Itt érvényesülhet az *irgalmasság testi és lelki cselekedeteinek valamennyi alakja*, természetesen a felebarát *lelki* üdvnek is szem előtt tartásával. Főleg a testi segítségnél soha ne felejtsék el apostolaink, hogy a testi nyomor enyhítése nem főcél, csak eszköz a lelki nyomor csökkentéséhez. Így válik a világiak apostolkodása az igazi keresztény karitász legszebb megnyilatkozásává, amelynek minden mozzanatát az igazi isten- és felebaráti szeretet hatja át.

Hasonlóképen nagy szolgálatot tehetnek laikus apostolaink a *katolikus iskolák* s az *iskolai hitoktatás* elvi és gyakorlati megvédése körül, amelyhez — főkép az utóbbihoz — megmérhetetlen fontos lelki érdekek fűződnek.

Gyönyörű munkatere a világi apostolkodásnak az iskolába nem járó vagy már az iskolát elhagyott ifjúság *tanítása a hit ismeretére, a katechizálás*. Különösen fontos feladat ez oly külföldi országokban, ahol az állami iskolákban tilos a hittantanítás. De nálunk is — ahol kötelező az iskolai hittantanítás — nagyon elkel egy-egy buzgó világi segítő a tanyákon, leányegyházakban, ahol ritkábban fordul meg a pap, továbbá nagy városokban, ahol a papság elégtelen száma miatt az elemi iskolákban világi hitoktatónőket is alkalmazunk. Ez a legutóbbi munkatér annyira belevág a modern pasztorációba, hogy azzal a következőkben kissé bővebben kell foglalkoznunk.

F) A világi hitoktatónők társulata.

A világiak apostolkodásának rendszerítésére többféle szervezet is alakult. Pl. 1845-ben Franciaországban *Le Prévost* e célból alakította a «*Depaul Szent Vince testvérek társulatá*»-t (különbözik a Szent Vince konferenciáktól!) amelynek tagjai a rendkívüli lelkipásztorkodásban segítenek, amelyet a plébániai papság nem képes elvégezni. Nálunk, mint szervezet, szép eredménnyel dolgozik a világi hitoktatónők társulata.

Minél nehezebben fér a lelkipásztor hívei életéhez, annál több eszközt és segítséget kell megragadnia e cél eléréséhez. S ahová ő nem juthat, küldjön maga helyett megbízható, lelkes munkásokat.

Ebből a szempontból tartozik tárgyunkhoz a világi hitoktatónők társulatának megemlítése, amely társulat elsősorban ugyan arra a célra alakult, hogy az iskolai hitoktatás munkájában legyen segítségére a megfogyatkozott papságnak, másodsorban azonban házi és egyéni pasztorációt is végez, még pedig ügyes tagjai révén bejuthat oly intelligens családokba is, amelyek különben félénken zárkóznának el minden egyházi befolyás elől.

Ilyen hitoktatói társulatokat alapított már *Borromei Szent Károly, Bellarmin és Szalézi Szent Ferenc* is. Nevezetes volt az új kor elején «*Padri della dottrina cristiana*» is. Újabban (1886) a hitoktatást végző hölgyeket Párisban *Richard* érsek jóváhagyásával *d'Hulst* archiconfraternitasba szervezte (Archiconfrérie de l'oeuvre des catéchistes volontaires). *XV. Benedek* Rómában 1916-ban újjászervezte a világi hitoktatók társulatát és szabályzatát «*Statuto della Venerabile Arciconfraternita della Dottrina cristiana*» címen adta ki. A C. J. C. 711. can. 2. §. az ordinariusoknak elő is írja hasonló társulatok megalakítását.

Nálunk a budapesti angolkisasszonyok intézetében működő *Ward Mária Kollégium* képezi ki a megbízható világi hitoktatónőket. Amelyik lelkipásztor hívei között ilyen kiképzett buzgó hölgyeket talál, a legnagyobb haszonnal állíthatja be őket a lélekmentés munkájába.

Budapesten «*Sodalitium Doctrinae Christianae*» néven alakult meg a hitoktatónők egyesülete s 1920 október 15-én egyházi jóváhagyást is nyert. Ma Budapesten sok világi hitoktatónő működik kitűnő eredménnyel, és több vidéki városban is igénybe veszik sikeres munkájukat.

G) A házimegbízottak.

A legújabb időben egyes nagyobb vidéki városokban a világiak apostolkodásának rendkívül praktikus módját valósították meg az ú. n. «*házimegbízott*» *módszerrel*.

Maga a szó — a szociáldemokrata használat miatt — talán némi kellemetlen mellékhangzással bír, de a benne rejlő gondolat életreváltása ma már elengedhetetlen feltétele a nagyvárosi és intelligens hívek pasztorálásának.

Külföldön egyre jobban terjed ez az újítás. Ezt valósítja meg pl. Washingtonban a «*Council of catholic Men*» egyesület (elnöke *Benson* admirális), amelynek tagjai összekötőszervek a plébánia hívei s a papság között.[1] Igy pl. a Szent Pál plébániát felosztották 180 részre a nagyobb házcsoportok szerint (egy-egy ilyen rész neve «block»). Minden «block»-ba egy nős «megfigyelő»-t választanak, akinek a munkában felesége is segít, azonkívül egy-egy «számlálót», aki a block minden katolikus családjáról följegyez mindent, ami csak érdekelheti a lelkipásztorkodó papságot.

Ennek a munkának nagy pasztorációs jelentőséget lehetetlen be nem látni. Tudtunkkal Budapesten is több plébánián meglepő eredménnyel dolgoznak a plébános «házimegbízottjai» s az egyes utcák megbízottjai fölött a «főmegbízottak».

Mik ezeknek a feladatai?

«A házimegbízott a ház élő lelkiismerete, a katolikus lakók összetartó szerve, a plébánia és a hívek összekötő tisztje, vagy még helyesebben a ház apostola, aki lakótársai bizalmát és a plébániáét is egyformán bírva legtökéletesebb megteremtője és fenntartója annak a személyes kontaktusnak, amelynek hiánya a híveket a plébániával szemben idegenekké, közönséges ügyfelekké, a lelkipásztorokat pedig hivatalnokokká degradálja».[2]

[1] Les Nouvelles Religieuses. 1921. évf. 523. l.

[2] *Halász:* A házimegbizottak szerepe az egyházközségi életben. Egyházi Lapok. 1922. 212. l.

A protestánsok is kezdik használni ezt az új gondolatot. Pl. a Dunántúli Református Egyházkerület megszervezte az *utcakörzeti gondozók intézményét* az alábbi feladattal: «1. Feddhetetlen élettel, az istentiszteletek látogatásával s egyházi kötelességeinek teljesítésével példaképp világlik mások előtt. — 2. Látogatja a körzetbe tartozó híveket s kötelességeire, az istentiszteleteken való részvételre, rendszeres és önkéntes adakozásra buzdítja őket. — 3. Vigyáz arra, hogy hol készül házasság. (El ne maradjon a templomi esketés,

A házimegbízott tehát a házban valósággal «oculus parochi». Minden, vallást érintő dologról éretsíti a plébánost. Ki komoly beteg a házban; hol született gyermek már hetek óta s még nem keresztelték meg; nem készül-e valami botrány, elválás, vegyesházasság, ágyasság; milyen ujságok járnak a házba; húsvétkor ki nem volt gyónni stb. A megbízott közli a rendkívüli ájtatosságok, körmenetek, vallási összejövetelek idejét a ház lakóival, úgy hogy egyetlen délelőtt elégséges arra, hogy a plébániának bármilyen közleményéről valamennyi hivő azonnal tudomást szerezhessen. Ők viszik pl. hírül az illető ház lakóinak, ha a plébános valamelyik lakásban *házi gyűlést* tart a ház valamennyi lakója részére. Ezek a házi gyűlések is kitünően beváltak. A szokatlan újdonság varázsa olyanokat is elvisz ezekre az esti vallásos összejövetelekre, akikhez más úton hozzá nem juthatunk, mert már régen szakítottak a vallási élet minden megnyilvánulásával.

Érdemesnek tartjuk itt leközölni azt a szabályzatot, amely szerint a budapesti «Regnum Marianum»-plébánián dolgoznak a házimegbízottak:

1. A házimegbízott a ház apostola. Valamennyi katolikus lakótársának lelki ügyeit szívén viseli és apostoli buzgalommal gondozza. Igyekszik velük szeretetteljes, jó viszonyban lenni és ezt a jó viszonyt higgadtságával, pártatlanságával és szeretetteljes modorával minden körülmények közt, még áldozatok árán is, fönntartja és ápolja.

2. Közreműködik abban, hogy házában az egyházközségi tagok egymás között is kedves és barátságos viszonyban éljenek s minden alkalmat (pl. kisebb-nagyobb összejövetelek, találkozások, családi ünnepek stb., vagy barátságos beszélgetések) megragad arra, hogy ezt a jó viszonyt előmozdíthassa.

3. A plébániával, illetve annak lelkivezetőivel állandó összeköttetésben áll, hogy az egyházközségben, annak egyes

vagy reverzálist ne adjon vegyes házasság esetén valamelyik református egyháztag.) — 4. Felkutatja, hol van beteg, hol van egyéb baj? Hol hanyagolják el a gyermekeket, akár testben, akár lélekben? Járnak-e a gyermekek iskolába, vallásórára, templomba? Konfirmáltak-e? — 5. Jelenti a be- és kiköltözéseket. — 6. A templomban felügyel a rendre. — 7. Nyilvántartja a körzetébe tartozó szegényeket és elhagyottakat s a belmissziói bizottságnak bejelentve, közvetíti annak segélyezését. — 8. Minden tapasztalatát jelenti a belmissziói bizottságnak s esetről-esetre a lelkésznek és annak tanácsa szerint intézkedik».

bizottságaiban, vagy általában a plébánián történtekről mindig tudomással bírjon s így azokról a házában lakó híveket is idejekorán tájékoztathassa. Az istentiszteletek végén előforduló hirdetéseket gondosan megfigyeli s azokról a reábízott egyházközségi tagokat idejében értesíti.

4. Figyelemmel kíséri a katolikus lakótársak vallásos életét s arról a plébánost vagy káplánt tájékoztatja, hogy azok híveiket minél jobban megismervén, vallásos szükségleteiket annál megfelelőbben kielégíthessék.

5. Szavával és példájával buzdítja a híveket a plébániai istentiszteleteken, egyházközségi előadásokon, gyűléseken stb. való részvételre, a körmeneteket, zarándoklatokat, társas kirándulásokat stb. házában előkészíti és megszervezi, illetve a rendezőséget munkájában támogatja.

6. Különös figyelemben részesíti azokat a testvéreket, akik nem keresztény családnál laknak, vagy vannak alkalmazásban, hogy nekik is módjukban legyen lelki szükségleteiket: vasárnapi szentmise hallgatásával, karácsonyi és húsvéti szentgyónás elvégzésével stb. kielégíteni. Ha ebben akadályozva volnának, vagy a környezetük részéről más egyéb erkölcsi veszélynek volnának kitéve, a lelkipásztor közbejöttével segít nekik a kérdést megoldani.

7. Figyelemmel kíséri a katolikus lakótársak társadalmi életét és közreműködik abban, hogy a katolikusok az egyházközségi életben és a katolikus társadalmi mozgalmakban tevékeny részt vegyenek.

8. Különös figyelmében és szeretetében részesíti a félrevezetett, vagy ingadozó, de jóhiszemű testvéreket; az Anyaszentegyház és Krisztus ellenségeit pedig kerüli.

9. Kiterjeszti figyelmét a katolikus szellemű ujságok, könyvek, folyóiratok megszerzésére és teljes erejével küzd a családok lelkét megmérgező destruktív lapok és olvasmányok ellen.

10. Kezére jár a híveknek családi ügyeik: házasságkötés vagy rendezés, keresztelés, örökbefogadás, temetkezés stb. elintézésében.

11. Figyelemmel kíséri a lakótársak vagyoni, illetve megélhetési viszonyait s ha valaki önhibáján kívül nyomorba jutott, öregség, betegség, haláleset, rendkívüli munkahiány stb. miatt, jelenti az egyházközségi Szociális Bizottságnak, hogy az megfelelő segélyben részesíthesse — vagy amennyiben módjában áll —, keresethez juttathassa.

12. Eljár a Szociális Bizottságnál az elárvult, züllés

veszélyének kitett, vagy javító nevelésre szoruló gyermekek érdekében, hogy a Bizottság őket pártfogásába vehesse, esetleg alkalmas helyen elhelyezze, a szülők és társadalom számára megmenthesse.

13. Az egyházközség bizottságai révén támogatja a híveket olyan ügyeik elintézésében, amelyekben az illetők felvilágosításra, vagy közbenjárásra szorulnak.

14. A beteg egyházközségi tagot keresztényi szeretettel meglátogatja, ha nagy elhagyatottságban találná, akkor felhívja rá a házban lakó többi testvérek, vagy az egyházközség beteggondozójának figyelmét. Amennyire teheti, segítségére van ügyeinek elintézésében, pl. keresztény orvos ajánlása, a plébánia útján gyógyszerek, szegénység esetében segély szerzése, ha szükséges, kórházban való elhelyezés kieszközlése által. Tartósabb betegség esetén előkészíti a szentségek fölvételére és a beteg lelkiatyját is értesíti, hogy az lelki vigasztalásban részesítse.

15. Haláleset alkalmával részvételével igyekszik vigasztalni a hozzátartozókat. Informálja a halottról a plébániát, értesíti a házban lakó többi híveket és — ha a halott példás életével rászolgált — a szomszéd házimegbízottakat is.

16. Nyilvántartja házában a katolikus híveket. Az elköltözötteket vagy elhunytakat törlés, az újonnan érkezőket vagy újszülötteket bejegyzés végett jelenti az egyházközségi irodában.

17. Havonkint vagy évnegyedenkint összeszedi és nyugtázza a megajánlott egyházközségi járulékokat és arról a pénztárosnak pontosan elszámol.

18. Mindent összlefoglava: a házimegbízott buzgó, lelkes, melegszívű apostol, aki elsősorban életének példájával, de odaadó érdeklődésével és munkájával is megvalósítója az evanagéliumi gondolatnak, hogy egyek vagyunk a hitben és szeretetben.

Befejező gondolatok.

Akik mai társadalmi életünket figyelik, egyértelműen hangoztatják annak ijesztő süllyedtségét. Szinte úgy látszik, mélyebbre menni már nem lehet.

Vajjon e süllyedés után újra Krisztushoz tér-e az emberiség?

Ezt hisszük s ezen dolgozunk!

A kereszténység rohamos terjedésének oka az első századokban részben az is volt, hogy az emberiségnek *szüksége* volt a kereszténységre. A pogány elme legelőkelőbbjei sóvárogtak szabadulás után koruk degenerációjából. Epedve vizsgálgatták az orákulumokat és dobogó szívvel hallották a sybillai jóslatot, hogy egy napon magasabb és szentebb állapotra fog jutni vissza az emberiség.

Mint szomjas szarvas a hűs forrás után, úgy vágyódik ma is, a modern lélek is Isten után.

«Figyelj csak! — szólt egy este egy arab a Szaharában *Flaubert*-hez, a neves francia íróhoz. Nem hallasz valami hangos panaszszót? Lásd, a sivatag nyög, sír, mert termékeny földdé szeretne változni . . .»

Körülöttünk mindenütt terméketlen lelkek . . . De aki figyel, hallja sóhajukat.

Jön a sóhaj a kínzó kételyek földjéről . . .

Jön a sóhaj az élet keménysége által megtört lelkekből. Akik annyi mindenben csalódtak, most visszavágynak Ahhoz, aki ígéretét mindig megtartja. Akik mindenből kiábrándultak, azok lelke sír most az abszolút Igazság után. Ez a sok lélek ma mind puszta, sivatag. Sivatag — a kételyek futóhomokjával; sivatag — a szenvedélyek perzselő forróságával; sivatag — a bűn gyilkoló számumjával. De oly sivatag, mely szívesen fakasztana magából csacsogó, hűs patakokat s nevelne földjén mosolygó virágokat.

A vallási renesszánsznak az a mozgalma, amelynek eljövetelében mi is remélünk, sőt amelynek korunkban részben már tanui is vagyunk, természetes visszahatása az anyag szűk határai közé szorított, de onnan visszafojthatatlanul kitörő emberi léleknek. A történelem folyamán többször

akadunk hasonló jelenségre. A görögök bölcseletének kezdetén ott áll a szélsőséges materializmus; és íme Plotinosban elvont eszményi irányzatban végződik. A világnak mechanikus felfogása átadja helyét a panteista, illetve panpszüchista világszemléletnek. A francia forradalom brutális durvaságának vérgőzös napja a romantika békéjében hanyatlik alá. S a mult század durva anyagelvűsége (Vogt, Büchner, Moleschott) létrehozta azt a páratlan élénk kutatást a lélektan és vallástan terén, amelynek ma egy W. James, Bergson, Boutroux, Eucken stb. részéről tanui vagyunk. Az eszmék világában a természetistenítés hideg korszaka után mindig szinte oly biztosan várható az ideális tavaszi ébredés, mint ahogy sohasem csalódik a kis galanthus nivalis, mikor megúnva a tél hidegét, kidugja fehér fejecskéjét a tavaszi éltető napsugárba.

Durva atheistának ma már semmiféle rendszer sem meri magát kiadni, mert ma *vallás kell*. «Már elmúltak azok az idők — írja *Eucken* —, amikor mindenféle vallás tagadása először valami nagynak, utóbb pedig természetesnek látszott és amikor a leggyatrább vicc is szellemességnek tűnt fel, mihelyt a vallás ellen irányult. Korunknak másra van most szüksége és alapjában akar is mást. Egyenesen ágostoni irányzatok áramlanak benne, szélesebben, mint kívülről látszik. Minden jel arra mutat, hogy az elkövetkező korszak szellemi életében a vallás sokkal jelentősebb szerepet fog játszani, mint a specifikusan modern időkben».[1]

Dániel prófétánál ezt olvassuk egy helyen: «Akkor Dánielnek a titok éjjeli látomás által kinyilatkoztaték; és áldá a mennynek Istenét Dániel, és szólván mondá: Legyen áldott az Úr neve mindörökön örökké, mert övé a bölcsesség és az erő. És ő változtatja az időket és az időszakokat, ő szüntet meg és alkot országokat». (2, 19, 21.) Igy imádkozott Dániel, mikor az Úr kinyilatkoztatta előtte a nagy ércszobor-álom jelentését.

Országok összeomlását, korszakok elváltozását, amiről a próféta beszél, ma saját szemünkkel látjuk s értjük meg. Rajtunk, papokon a sor, hogy a próféta szavainak második részét is betöltsük, hogy *megértsük az idők szavát, sajátos, új követelményeit* s e komoly időkben a legkomolyabban igyekezzünk betölteni nehéz feladatunkat, a lelkek üdvének munkálását.

[1] Id. *Zach*: i. m. 76. l.

Bizony ez nehéz feladat!

Szent János evangéliumának negyedik fejezete kitűnően rajzolja meg azt a nehéz munkát, amelybe egy elfogult, tanultabb lélek megtérítése kerül; de egyúttal azt a hatást is, amit egy ilyen megtért lélek azután környezetében kifejt.

Az Úr Jézus a szamariai asszonnyal beszélget . . . *Jesus . . . reliquit Judaeam et abiit iterum in Galilaeam.* Otthon a könyvek közt, vagy a sekrestyében nekünk is könnyebb lenne maradnunk, mint elmenni személyesen a mai galileaiak közé, akik szakítottak a katolicizmussal.

Venit ergo in civitatem. Mi is azt hittük talán, hogy Judaeában, nyugodt, buzgó nép között kapunk paróchiát és íme, ide kerültünk, *in civitatem Samariae*, ahol annyi a hitetlen, annyi az elfogult, annyi az ellenséges ember. Plébánosok lettünk egy hithideg városban, *quae dicitur Sichar . . .*

Venit mulier. Bármilyen közömbös hitközségbe jutnánk, az apostoli buzgóság végre is ellenállhatatlan. Csak ne szünjünk meg megnyitni az örökkévalóság forrásait és jönni fognak hozzánk az emberek, bár talán először csak szállingózva, tapogatódzva. Jönni fognak olyanok is, akikről azt hittük, hogy velük nem lehet semmit sem kezdeni, hogy őket nem érdekli már a «*donum Dei*». Kezdetben talán értetlenek, félénkek s kétkedve kérdezik tőlünk: *Unde ergo habes aquam vivam?* A mi feleletünk lesz: *Si scires . . . forsitan petisses ab eo et dedisset tibi aquam vivam.* És most aztán elővesszük minden türelmünket, minden tapintatunkat, minden szeretetünket, hogy ha még oly nehezen melegszenek is fel, mint a szamariai nő, végül mégis csak epedve kérjék: *Da mihi hanc aquam, ut non sitiam!*

Az Úr Jézus hogyan iparkodott, hogy magyarázott, míg az a nő egészen megtért! Olvassuk csak el figyelemmel Jézus beszédét! Hogy magyaráz, hogy fejteget! Az asszony még mindig nem tudja felfogni. Végre megérti. De aztán meg is lett a nagy munkának méltó eredménye! A szamariai asszony, ez a bűnben élő világias lélek, először hozzáférhetetlennek látszott. Az Üdvözítőt először csak «zsidó»-nak szólította. Lassan engedett a fagy, már «Úr»-nak nevezi; utána már «prófétát» lát benne; végül örömmel siet a városba, mert megtalálta a «Messiást», és másokkal is meg akarja találtatni.

Nehéz megtörni intelligens híveink elfogultságát, hidegségét, de ha egyet megnyertünk közülük, már ő is úgy tesz, mint a szamariai asszony: rohan be a városba és aki azelőtt megtagadta Krisztust, most legbuzgóbb hirdetőjévé válik

és hasonló hibákban vakoskodó embertársait ujjongva hívja: *Venite et videte . . . Et veniebant ad eum.*

Minden csalódásunk s hiábavalónak látszó fáradozásunk közt jusson tehát eszünkbe *Szent Ambrus* figyelmeztetése: «Vide clementiam Domini Salvatoris: nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec iniuria violatus Judaeam deserit; quin etiam immemor iniuriae, memor clementiae, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanando, infidae plebis corda demulcet».[1]

Ha szabad profán szavakat szent dolgokra alkalmazni, itt van helye a carlylei szavak alkalmazásának: *Tovább dolgozni és nem esni kétségbe!*

A mai pasztoráció munkája az alsóbb néprétegek, a munkások lelki elszakadása ellen folyik legerősebben; pedig — úgy látjuk — a jövő csatája nem ezen a terepen dől el. A történelem legalább azt tanítja, hogy a tanulatlanabb osztályok — hosszabb-rövidebb önálló kilengés után — végre is mindig követték a tanult rétegek természetszerű vezetését. *A jövő pasztorális tevékenységének súlypontját tehát az eddiginél erősebben kell az intelligencia felé eltolnunk!* Hogy ez a feladat nehéz, hogy a protestánsok és a görögkeletiek még nálunk is összehasonlíthatatlanul rosszabbul állanak e kérdéssel, az nem mentség a komoly munka alól. Nekünk, katolikus papoknak, a tanult híveinkkel megszakadt kontaktust minden áron újra létre kell hoznunk, még ha talán kezdetben itt-ott rövidzárlat lenne is! Mindegy!

Egyház és intelligencia föltétlenül egymásra vannak utalva! Az előbbi az utóbbira, hogy a szó teljes értelmében «katolikus» lehessen; az utóbbi is az előbbire, mert szellemi kultúrájához a szükséges egységet s a biztos alapot csak az Egyházban nyerheti meg. *A tökéletes művelt embernek tökéletes keresztény katolikus hívőnek is kell lennie.*

Az Istentől elhagyott emberi lélek, amint az élet nagy mélységeiben vergődik s az embertől elhagyatott Isten fia, ott a Kálvária magaslatain, — íme ebben a végzetes szakításban áll korunk megrendítő tragikuma.

Viszont a mi ideálunk intelligens híveinkről ez: szellemi emelkedettség, erkölcsi erő, esztétikai képzettség, hivatásbeli buzgóság, életretermettség, politikai érettség, szociális érzés — egyesülve bennük mély vallásos lelkülettel s az Egyházhoz való törhetetlen ragaszkodással. Könyvünk lap-

[1] L. 4. in Luc. cap. 4.

jain nem egyszer ütközött ki, hogy nagyon is tudatában vagyunk e feladat hihetetlen nehézségeinek. De még sem tartjuk azt lehetetlennek. A krisztusi élő vizek forrása ma is fakad a legtanultabb lélek számára is; rajtunk a sor, úgy megnyitni azt nekik, «ut sint inexcusabiles».

E könyv buzdítani akar erre a munkára és segíteni benne. Buzdítani *nagy bizalomra*. Bízunk a katolicizmusnak, a lelkesedéssel hirdetett, a modern nyelven, ügyesen képviselt katolikus tanoknak ma is ellenállhatatlan toborzó erejében. Rendíthetetlen a hitünk, hogy tanaink ma is helyt állanak a legmodernebb aeropag előtt is és nem kell szégyenkezve sarokba húzódniok a legvakítóbb ívlámpás modern kultúra előtt sem. De rajtunk, a vallás szolgáin s hirdetőin fekszik a nagy feladat, hogy kötelességteljesítés, rátermettség és szellemi fölényünk által vallásunk mindent lenyügöző tekintélyét tényleg érvényre is juttassuk. Ne panaszkodjunk a «rossz időkre», hanem a rossz időket is igyekezzünk az Isten Lelkével megtölteni — «corde magno et animo volenti».

Amit könyvünkben, mint pasztorációs eszközöket felemlítettünk, alapjában mind ismeretes dolgok. Nincs szükségünk új szervezetekre, új utakra, hanem igenis: *annál több papi buzgóságra, lelkes munkára, enthuziazmusra!* Igenis arról van szó, hogy a meglevő kereteket több tartalommal töltsük ki s a meglevő eszközöket több gyakorlatiassággal s buzgósággal állítsuk a lelkek szolgálatába.

«*Excole regionem terrae tuae, frater, ut germinet tibi frugem fertilem!*»[1]

A betlehemi kisdedet pásztorok és bölcsek imádták. Az egyszerű lelkek (a pásztorok mai utódai) ma is ott térdelnek a betlehemi jászol előtt; a tudósok, (a mai napkeleti bölcsek) már útban vannak feléje. De elszakadva bolyong még a középosztály, az intelligencia.

Vajha e szerény könyvnek sikerülne tüzet gyujtania, amelynek fényénél a bolyongó hajók a biztos kikötőbe találnának! Bárcsak segítene hidat építeni, nem azért, hogy mi menjünk át kompromisszumot kötni a szétzilált világgal, hanem hidat, amelyen a tékozló fiúk hazatalálnának! Bárcsak sikerülne e könyvnek oly utakat feltárnia, amelyeken a **ma még sokszor messze tájakon lelki éhséggel bolyongó középosztályunk, az intelligencia is eltalálna a világ Üdvözítőjéhez, a mi Urunk Jézus Krisztushoz!**

[1] *S. Paulinus:* Hom. in gazophylacio.

I. FÜGGELÉK.

A «Katolikus Egyházi Tudósító».[1]

A társadalmi életnek korunkban észlelhető nagymérvű elváltozásai, az új életviszonyok, nevezetesen pedig a technikai kultúra hihetetlen arányú diadalmaskodásával együttjáró új osztályelhelyezkedés és a napról-napra gyarapodó modern, nagy városok sajátos életmódja új és rendkívül nehéz feladatok elé állították korunk lelkipásztorait. A régebbi, «patriarchális» jelzővel méltán illetett, nyugodtabb társadalmi berendezkedésű korok lelki vezetői nem is sejthették azokat a nehéz feladatokat, melyeknek kielégítő megoldását égetően sürgeti a mai kor s amelyekre hogy minél előbb megfelelő megoldást is találjunk, a lelkek üdvének és a katolikus Egyháznak egyaránt eminens érdeke kívánja.

A technikai kultúra páratlan kifejlődését nyomon követő új társadalmi berendezkedésnek a vallási téren legszembetűnőbb megnyilatkozása abban észlelhető, hogy a vallás fokozatosan elvesztette hajdani központi jelentőségét a társadalmi és állami életben, egyre inkább hallatszottak hangok, melyek a vallást a nyilvános életből a magánélet szűk kereteibe utalandónak vélték. Vallási tekintetben — sajnos — *korunknak legszembetűnőbb sajátossága óriási tömegek emancipálódása a vallás befolyása alól.* Mikor ma a középkori életmódról olvasunk és látjuk azt a centrális jelentőséget, amelyet a vallás az akkori életnek minden egyes megnyilatkozásában elfoglalt és ezután rávetődik tekintetünk a szomorú jelenre, melyben a megkeresztelt katolikusok közt is milliók akadnak, kik vallásukból semmit sem ismernek s természetesen azt mire sem becsülik, lehetetlen, hogy a krisztusi lélekszeretettől lángoló pap szívében ki ne gyúljon az a tettekben kipattanó szent tűz, ami Szent Pálon vett erőt a bálványozásba merült Athén láttára és két kézzel ne kapjon minden lelkipásztori segítség után, mely elsősorban mentse még, ami menthető s aztán vissza is hozza az eltévedteket.

[1] Megjelent a «Religió» 1916. évfolyamában és külön füzetben is.

A modern élet ismerője előtt — még ha az éppen említett szomorú tapasztalat nem is igazolná magában alábbi állításunkat — pillanatra sem lehet kétséges, hogy a régi, hagyományos lelkipásztorkodási eszközök ma *magukban nem elegendők*, hanem újak után kell néznünk.

Az új segédeszközöket pedig a betegség diagnózisához kell mérnünk.

A mai városi élet kialakulása előtt, mikor a lakosság még sokkal helyhezkötöttebb, tehát állandóbb volt, az egyházközségek pedig jóval kisebbek, a pasztorációnak nem kellett számolnia azzal a kettős nehézséggel, amit «paphiány» és «óriásplébániák» néven oly sok helyen ismerünk. Hiszen míg csak 50 évvel ezelőtt is egész Németországban hat olyan város volt, melynek lakossága meghaladta a 100.000-et (Berlin, Hamburg, München, Breslau, Dresda és Köln), addig ma 78 ilyen városa van az országnak, tehát egyedül Németországnak több ilyen városa, mint egy századdal ezelőtt egész Európának.

A falutól való irtózás és a népességek nagy városokba tömörülése szociológusainknak általános tapasztalata és panasza. De míg ők pusztán nemzetgazdasági indítóokoktól vezettetve emelik fel szavukat az egészségtelen városba-özönlés ellen, a lelkekért aggódó papnak sok minden alapja megvan hozzá, hogy bizalmatlanul tekintse ezeket a visszás állapotokat. A modern hitetlenségnek és a legraffináltabb bűnöknek termékeny melegágyai éppen korunk ipari központjai és nagy városai. És ha már a 15—20.000 lakossal bíró város lelkipásztorának is szomorúan kell tapasztalnia, hogy az Egyházat és vallást diszkreditálni akaró korszellem nem hagyja érintetlenül az ő híveit sem, mennyivel inkább áll ez a szorosan vett nagyvárosokra, hol a tervszerű izgatás- és terrortól kezdve az utcán, színházon, mozgószínházon, orfeumokon, könyvkirakatokon keresztül fel egész a közép- és felsőiskolákig, a hitetlenségnek és erkölcstelenségnek bűbájos szirénhangjai eddig soha nem tapasztalt rohammal lepik meg az emberek lelkét.

Bővebb részletek helyett a nagyvárosok léleknyomorának megvilágítására elég legyen e helyen csak a vadházasságokra utalni. Példáinkat Bécsből vesszük,[1] amelynek hitéletéről pedig aránytalanul több plébánia gondoskodik, mint

[1] P. A. *Chwala:* Die Hausseelsorge und ihre modernen Hilfsmittel. Dülmen i. W., 1913. 14—19. lap.

a mi fővárosunkéról. A bécsi munkásnegyedekben alig van ház, melyben konkubinátus elő nem fordulna és ezek közt alig, melyekben csak *egy* vadházasság volna. Legtöbbnyire 2, 3, 4, sőt gyakran 6—7 vadházasságban élő párt találni oly munkásnegyedi házakban is, melyek még nem is számíthatók a bérkaszárnyák közé. És nem ám valahol a templomtól távoleső helyeken, hanem a templom közelében is, hol tehát a vallás befolyása leginkább érvényesülhetne, ha — éppen ezt siratjuk! — nagy tömegek ki nem siklottak volna annak irányító hatása alól.

Ha pedig a most említett általános képből egyes részleteket kiemelünk, a hatás egyenesen megdöbbentő. Egy házban, mely 200 lakosztályból áll, 55 konkubinátust találtak, nem számítva a házasságtörésben élőket. Micsoda rettenetes erkölcsi süllyedés abban a lakásban, hol az atya, a fia (kinek már szintén volt három gyermeke) és leánya, tehát mindhárman vadházasságban éltek! Egyetlen utcában, melynek házai nem tömeglakások, hanem jórészt csak kétemeletes házak, 280 vadházasságot találtak, a házak száma pedig mindössze 90 volt! Ezrével születnek bűnből a gyermekek és folytatják azt, amit szüleiktől tanulnak. A vadházasságok ijesztő nagy száma, a kereszteletlenül hagyott gyermekek, a civiltemetések, papgyűlölet, istenkáromlás elszomorító jelei annak az erkölcsi eldurvulásnak és vallási közönyösségnek, melybe nem a pogányok közül, hanem *híveink* közül egész tömegek bekerültek. Nem a falusi szántó-vetőnek meggondolatlan káromkodása ez többé, hanem a tajtékzó istengyűlölet visszataszító dühöngése.

És ami a legszomorúbb, a baj nem lokalizálható. Nem szorítható vissza a nagyvárosok falai közé, hanem, ha a hitközöny vagy hitgyűlölet megfertőzte a nagyvárosokat, ma, a «papiros századában» milliónyi példányban ontják a rotációsok a fertőző miazmákat, melyek napról-napra, a legnagyobb pontossággal megérkezve, hordják szét a messzefekvő kisebb helyekre is a hitből gúnyt űző, a vallás szolgáit lepocskondiázó, kétes erkölcsi elveket hirdető sajtótermékeket. Tanulmányunknak, melyben egy modern pasztorációs segédeszközre szeretnők a figyelmet felhívni, éppen az ad időszerűséget, hogy a mai nagyvárosi tömegek vallástalansága szinte feltartózhatatlan erővel hódít meg magának a *kisebb városokban is* egyre új tömegeket, úgy hogy ma már a 6—8000 hivővel bíró lelkipásztor sem ignorálhatja azokat az újabb segítségeket, amelyeket tulajdonképen a nagy-

városi tömegek hitének újraébresztése vagy megvédése céljából talált ki a találékony krisztusi szeretet.

Hogy a mai visszás állapotoknak gyökeres reformját egyrészt az óriási plébániák szétosztása, másrészt pedig a sok helyen érezhető paphiány megszüntetése nélkül alig lehet elgondolnunk, arra fölösleges is rámutatnunk. Általános vélemény szerint az egy plébániához tartozó hívek száma legföljebb 6—10.000 lehet. Ennél több hivőnek lelki vezetése túlesik az emberi lehetőségek határain; de akkor csöppet sem csodálkozhatunk, ha a 40—60—80 ezres plébániákon a lelkiélet messze alul marad a megkövetelhető legkisebb mértéken.

Ámde a plébániák és papi állások gyarapítása oly tömérdek tényezőtől függ és az ideálisnak felállított 6—10 ezres hivőszám még oly sokára fog megvalósulni, hogy vétkes könnyelműség volna addig várni és a modern élet által követelt intenzívebb lelkipásztorkodást és új lelkipásztori eszközöket addig igénybe nem venni. Hiszen ezek az eszközök, minthogy a kor követelményeire finoman reagáló lelkek találékonyságából eredtek, akkor is szükségesek lennének ugyan, de a mostani állapotok mellett meg kétszeresen azok. Hogy például csak a házi pasztorációt említsük — amely nélkül modern lelkipásztorkodás el sem képzelhető — mindenesetre nagyobb eredménnyel kecsegtetné a lelkipásztort, ha híveinek kisebb száma folytán évenkint többször is felkereshetné a híveket otthonukban; de viszont mai nagyszámú plébániája még nem mentség arra, hogy legalább annyit ne tegyen e téren, amennyire képes.

Jelen tanulmányunkban azonban nem a házi pasztorációról akarunk írni. Erről már bizonyára több helyen is talált adatokat az olvasó. Most a korszerű pasztorációnak egy másik segítőeszközével akarunk kimerítően foglalkozni, amelyet hazánkban ma még csak itt-ott találunk alkalmazásba véve s amelyet nálunk elméletben még senki bővebben sem tárgyalt.

Ez a «*Katolikus Egyházi Tudósító*» kérdése.

A nyomtatott betű hatalmával mindnyájan tisztában vagyunk. Ha semmi más nem, ellenségeink bámulatos sikerei kétségbevonhatatlan tény gyanánt mutattak rá arra a beláthatatlan hatalomra, amit manap a sajtó kezében tart. És pedig, ahol a nagy tömegekről van szó, legelsősorban nem is a vaskos fóliánsok, nem a komoly, tudományos munkák jönnek számításba, hanem a sajtótermékek legfürgébbike: az ujságok.

Sajnos, de félreismerhetetlen tény, hogy napjainkban a legtöbb közepes műveltségű (annál inkább a műveletlen) embernek szinte kizárólagos ismeretközlő forrása az ujság, legfeljebb a folyóirat. A legéletbevágóbb vallási kérdéseket sem komoly könyvekből akarják már megismerni; ezekre is lapokban keresik a feleletet. Ez az átlagembernek csalhatatlan orákuluma és amint a sajtó prédikál, annak tekintélye — a buzgó hívek előtt is — már-már vetekedik a szószék tekintélyével.

Ennek megfontolása mindenesetre alkalmas azon belátás megérlelésére, hogy ennek a nagy hatalomnak segítségét valamiképen a mai lelkipásztornak is igénybe kell vennie.

Nem lehet tagadni, hogy a mai nagy lélekszámú plébániákon a legbuzgóbb lelkipásztor törekvései is sokaknál igen könnyen eredménytelenek maradhatnak. Bármily buzgósággal fogjon is valaki a lelkek munkálásához, még ha minden pap mindjárt «angelorum linguis» beszélne is a szószéken, mit ér mindez a szent törekvés, ha ezrével akadnak hívei közt, kik a templomból már elszoktak, kikhez tehát a szószékről mondott szó el nem ér s kik vallásukról legfeljebb ha egy-egy zsíros botrány feltálalásakor hallanak. A buzgó lelkipásztor azonban nem adhatja fel reményét ezekkel szemben sem, hanem igyekszik őket azon oldalról megközelíteni, ahonnan még megközelíthetők. *Ha kereskedő, bankár, ügyvéd, orvos, író, tudós, vállalkozó, mérnök ma már kivétel nélkül igénybeveszik a sajtót eszméik terjesztéséhez, vállalataik ajánlásához, ha ellenfeleink fanatikus, romboló fegyverként forgatják ellenünk a rotációsgépeket, senki rajta megbotránkozni nem fog, ha külön e célra készített ujsággal fogjuk mi is hitünk igazságait terjeszteni, a katolikusok összetartását fokozni s a vallás ügye iránti érdeklődésüket fölkelteni.* Isteni Mesterünk is bizonyára örömmel fogja látni, ha arra törekszünk, hogy legalább ilyen óriási arányokban ne legyenek okosabbak a sötétség fiai a világosság fiainál.

Az 1912-i bécsi eucharisztikus kongresszuson dr. Stich bécsi községi tanácsos beszédet tartott «Druckschriften im Dienste der heiligen Eucharistie» címmel,[1] amelyben ügyesen mutatott rá, mint kell a mai pasztorációban a nyomtatott szónak

[1] Bericht über den XXIII. internationalen eucharistischen Kongress. Wien. 1913. 293—297. l.

az eddiginél jóval nagyobb szerepet juttatni. Hiszen nem tagadható a sikerült beszéd hatása sem, de mily röppenő ez a nyomtatott szó ereje mellett, amit az ember otthon nyugodt mérlegeléssel ismételten átolvashat, megfontolhat! A trón és oltár ellenségei oly irígylésreméltó ügyességgel tudják ezt romboló munkájukra felhasználni. Nekünk pedig talán nincs védeni valónk? Nem mindennél fontosabb kincsek, örök értékek vannak-e reánk bízva?

a) A «Katolikus Egyházi Tudósítók» létjogosultságának és szükségességének egyik bizonyító érve a szentmiselátogatásnak, de általában a többi ájtatosságok látogatásának is kérdése.

Gyönyörű színpompában kifejlett katolikus kultuszunk bővelkedik a szebbnél-szebb liturgikus ténykedésekben, ájtatosságokban. Nagyobb városokban, hol több templom is van, alig van hét, amelynek egyik-másik napjára vagy talán mindennapra is valamilyen ájtatosság ne esnék. Hogy erről a hívek tudomást szerezhessenek, arról pedig az istentisztelet sorrendjének vagy a szószékről, vagy a templomajtóról történt kihirdetésével gondoskodtak. E hirdetési módnak azonban kettős hátránya is van. Először is az, hogy nem jut tudomására, csak azoknak, akik oly szerencsések, hogy a prédikáción jelen lehetnek (ami manap városokban tudvalevőleg még a templomlátogató híveknek is csak kisebb részéről állítható). De még nagyobb hátránya az ilyen hirdetésnek, hogy az egyszeri olvasást s kivált a hallást az emberek igen könnyen elfelejtik. Mily hálás lenne minden hivő, ha nyomtatásban kézhez kapná minden hét vagy minden hónap istentiszteletének kimerítő sorrendjét!

b) De mily hasznos volna a hitéletre nézve is, ha a pap kezében volna egy eszköz, amely közte és hívei közt az időről-időre való pontos megjelenés által *szorosabb összeköttetést* teremtene; amelyben a plébános szólhatna és magát bemutathatná oly hívek előtt is, kik a templomnak tájékától is félnek. Úgy-e, a kereskedő mint igyekszik vevői előtt személyesen bemutatkozni? És ahová maga el nem jut, legalább reklámjait küldi el. Vajjon a pap nem az a «homo negotiator»-e, akinek mindent meg kell tenni az egyetlen «pretiosa margarita»-ért? (Chwala.)

Az elmondottakból világos, mi akar lenni a «Katolikus Egyházi Tudósító».

«Katolikus Egyházi Tudósító» alatt oly időszaki (havonkint vagy hetenkint megjelenő) lapocskát értünk, melynek

feladata az istentisztelet sorrendjének, az illető városban lévő katolikus egyletek működése ismertetésének és az időről=időre aktuálissá váló katolikus hitbeli vagy társa=dalmi kérdéseknek, támadásoknak, nehézségeknek ismer=tetése és megfejtése által az illető hitközség katolikusainak buzgalmát és érdeklődését vallásuk iránt felkölteni és ébren=tartani.

Ez az a szerv, amely által a lelkipásztor eljuthat az el=tévedt bárányokhoz is; amely által a kitartó híveket óvja a csüggedéstől; meghívja valamennyiüket egyházi ünnep=ségekre, ájtatosságokra; felhívja figyelmüket a leselkedő veszélyekre; erkölcsösségre, józanságra, alamizsnálkodásra buzdítja őket; megbeszéli azt a tömérdek modern lelki=pásztori témát, amelyeket a szószéken szóvátenni talán nem lehetne.[1]

Az előadottak után a korszerű lelkipásztorkodás ezen új segédeszközére több dicséretet talán már nem kell pazarol=nunk. Abban a reményben, hogy sikerült iránta az érdek=lődést fölkelteni, az alábbiakban a részletekbe fogunk bocsátkozni és közelebbről szemügyre venni a megvalósítás módját és körülményeit.

A «Katolikus Egyházi Tudósító» tulajdonképen csak nálunk újkeletű. Külföldi katolikusok már régebben élvezik áldásait. Ez legyen magyarázata annak, hogy a kérdés gyakorlati megoldásánál jórészt a külföldi példákat tartjuk szemelőtt.

Mielőtt valamelyik egyházközségben megindítanók a lapot, igen ajánlatos röpirattal előkészíteni rá a híveket. A röpirat pl. következő tartalmú lehet:

Katolikus Hívek!

Az új esztendő fontos újítást hoz hitközségünk számára. Külön ujságot fogunk kiadni az . . .=i hívek számára. A lapot életbehívni nem volt könnyű. De égető szükség volt rá és hisszük, hogy a hívek valamennyien hálásak lesznek érte. Sokszor szomorúan tapasztaltuk eddig, hogy semmi eszköz nem áll rendelkezésünkre, amellyel egyházközsé=günk életének eseményeit a hívek egyetemének tudtára adhattuk volna. A lelkipásztornak eddig, még a legfontosabb

[1] Az egyházi tudósítók itt következő ismertetését jórészt eredeti példányok, részben pedig Chwala idézett munkájából állítottuk össze.

ügyekben is, szinte lehetetlen volt szavát valamennyi katolikus családhoz idejekorán eljuttatni. *De mostantól kezdve ez másként lesz*, mert a mi «. . .=*i Katolikus Egyházi Tudósító*»=nk minden hivő kezébe el fog jutni. Az ára ugyanis oly alacsonyra van szabva (egy szám ára 10 fillér), hogy még a legszegényebb is megszerezheti magának. Minden hónap első vasárnapján (minden vasárnap) meg fog jelenni és valamennyi . . .=i templom istentisztletie sorrendjén kívül érdekes elbeszéléseket, tanításokat és hitbuzgalmi olvasmányokat is fog tartalmazni; különös gonddal fogja az . . .=i katolikus egyletek működését is ismertetni. Egy=szóval az «. . .=*i Katolikus Egyházi Tudósító*» rendkívül érde=kes lap lesz; de nemcsak érdekes, hanem hasznos is min=denki lelki tanítására és épülésére. Aki bármiféle hitbeli kér=désre akar feleletet kapni, csak írjon a lap szerkesztőségének.

Plébániánk katolikus hitéletének erős fellendülését várjuk a laptól. Biztosra vesszük tehát, hogy valamennyi katolikus hivő örömmel fogja ezt támogatni. Jól tudjuk, hogy a hívek támogatása nélkül vállalatunk nem sikerül; azért kérünk mindenkit, hogy önkéntes adományaival vagy szellemi közreműködéssel is szíveskedjék a lap sikerét előmozdítani. A pénzadományokat az elárusító perselyébe tegyétek; az írásokat pedig *N. N.* szerkesztő címére küldjétek.

Meg vagyunk róla győződve, hogy az új ujságot hama=rosan minden . . .=i hivő megszereti. Adja is az édes Üdvö=zítő, a mi hitközségünknek legfőbb Pásztora, hogy új vállalkozásunkból minél több jó fakadjon a mi kedves híveink szívében.

N. N. — plébános.

N. N. — szerkesztő.

Ebben a felhívásban talán szembetűnik, hogy az illető hitközség neve többször is szerepel. Éppen ez a helyi színezet adja meg a lap címében és egész tartalmában annak fő=érdekességét. Vegyünk példát a helyi lapocskáktól, amelyek akárhányszor konganak az ürességtől és ha mindjárt a négy oldalból, melyen megjelennek, két oldalt az a hirdetés foglal is el, hogy «hirdetéseket felvesz a kiadóhivatal», mégis elegendő a bennük elhelyezett néhány *helyiérdekű* hír, hogy a mindenütt kifejlődött lokálpatriotizmus fenntartsa bennük az életet. Ezt nekünk is ki kell használni és ezért lapunk címe se legyen egyszerűen «Katolikus Egyházi Tudósító», hanem «Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító», «Nagy=

szebeni Katolikus Egyházi Tudósító», «Kassai Katolikus Egyházi Tudósító» stb. Természetesen nem lehetne kifogásolni, ha a nagyobb filiák nevei is belekerülnek a címbe, mert ez az elterjedést nagyban emeli. Így például: «Katholisches Kirchenblatt für die St. Franziskus-Pfarrgemeinde Gelsenkirchen-Bismarck und die St. Anna-Filialgemeinde Gelsenkirchen-Bismarck-West».

A szép stilizált címlap (esetleg minden számnál más szentkép reprodukciója a címlapon) sokban hozzájárul a lapocska megkedveltetéséhez. Ha még megemlítjük, hogy a lap papírjául se nagyon finomat (drága!), se nagyon közönségeset (nem szívesen olvassák!) ne válasszunk, a tudósító külső alakjára vonatkozó megjegyzésekkel végeztünk is.

Vizsgáljuk most már az egyházi tudósítók tartalmát. Mit is nyujtson egy elevenen szerkesztett egyházi tudósító?

a) Az egész lapnak legfontosabb része az *első oldal*, annak kidolgozása tehát különös figyelmet érdemel.

A különböző *külföldi* tudósítók más-másféle módon igyekeznek ugyan az első oldalt kihasználni, egyben azonban megegyeznek, hogy t. i. az első oldalon foglalnak helyet a plébánia hivatalos közleményei, hirdetései. Tehát az istentisztelet sorrendje, plébániai hirdetések, a keresztelés, temetés stb. idejére. Ha pedig ilyenekkel az első oldal teljesen be nem telnék, egy ügyes költemény vagy rövid cikk (persze az átterjedhet a további lapokra is) tölti be a helyet.

Itt közöljük pl. az «Essener Kirchenblatt für die katholische Pfarrgemeinde St. Gertrudis» 1914 május 3-i számának első oldalát.

A cím alatt Szent Gertrudnak kis medaillon-képe látható. A lapot két részre osztja egy középen lefutó vonal. Baloldalt legelső közlemény :

Az istentisztelet sorrendje.

Húsvét utáni harmadik vasárnap.

6 órakor: szentmise.
6¾ órakor: szentmise az ifjak kongregációjának közös áldozásával.
7½ órakor: szentmise, az 5, 6, 36 iskolák és a kisegítőiskola leánytanulóinak közös szentáldozásával.
8½ órakor: szentmise prédikációval.
9¼ órakor: szentmise prédikációval.
10¼ órakor: ünnepélyes szentmise.
11½ órakor: szentmise prédikációval.
2 órakor az ifjak kongregációjának konferenciája.
3 órakor: keresztény tanítás.

4 órakor: az anyák egyesületének ájtatossága.
5 órakor: májusi ájtatosság és a Jézus-Szíve-Társulat ájtatossága prédikációval.
Hétköznapokon szentmisék vannak 6, 7½, 8 és 9 órakor.
Gyónni lehet mindennap.
Minden este 7 órakor májusi ájtatosság. A plébánia hívei minél nagyobb számban vegyenek részt ez ájtatosságon, mely az Istenanya tiszteletére tartott ájtatosságok legszebbike. Ezt a kérést különösen a kongregációk tagjaihoz intézzük.
A beteglátogatásban hetes Pütz káplán úr.

Ezen istentiszteleti sorrend olvastakor el nem hallgathatunk egy megjegyzést. Hogy a «Germania docet» dicsőségét nem adják ingyen, ennek ékes tanusága ez a sorrend is, melyben oly előkelő szerep jut az «ötperces prédikációk» nagy munkát követelő, de annál eredményesebb eszméjének.

A sorrend alatt álló «Pfarramtliche Mitteilungen» és «Vereins-Nachrichten» szentgyakorlatok tartásáról (külön a gimnázisták részére is!), kongregációkról, missziós egyletekről, a Jézus szent gyermeksége társulat működéséről, katolikus munkásegyletekről hoznak rövid tudósításokat. Ez még mind az első oldalon áll.

Az «Essener Kirchenblatt für die katholische Pfarrgemeinde St. Joseph» már az 1914 május 3-i számának első oldalára nem talált elegendő hivatalos közlendőt; tehát a második hasábot már a «Maimonat» c. elmélkedéssel töltötte meg. Viszont vannak a hitközség életében is oly fontos események, melyek megkövetelik az első oldalt maguknak. Igy ír pl. az «Essener Kirchenblatt für die katholische Pfarrgemeinde St. Michael» ugyanakkori száma első lapján az új plébános bevonulásáról.

Az első oldalnak még gyakorlatiasabb felhasználását látjuk azonban azon tudósítóknál, melyek a cím alatt mindjárt az illető vasárnapi evangéliumot hozzák, utána a heti istentiszteleti sorrendet. A többi részt általános jelentőségűvezércikkel töltik be, míg a hitközségi híreket a legvégén, a hirdetések előtt adják.

Álljon erre példa gyanánt a «Freiburger Katholische Gemeinde-Blatt» 1914 ápr. 26-iki számának első lapja. A cím alatt mindjárt ez olavsható:

Húsvét utáni 2. vasárnap. (Jó Pásztor vasárnap.)
Szent János evangéliuma, 10, fej. 11—16.

Az időben mondá Jézus . . .
Az evangélium szószerinti idézése után a Szent Lecke helye csak jelezve van. Erre következik a hét ünnepeinek sorrendje (hol mindjárt jelzik is a hívek kezén forgó misekönyv megfelelő lapszámát!)

Vasárnap. Ápr. 26. Húsvét után 2. vasárnap (337. l.). Megemlékezés Kletus és Marcellinus szent pápák és vértanukról (585. l.). Mária, jó tanács Anyja. — *Hétfő. Ápr. 27.* Szent Trudpert, vértanu, Breisgau apostola, † 607-ben, Staufen melletti Münstertalban (Propr. Freib. 7. 1.) Zita, szűz. — *Kedd. Ápr. 28.* Keresztes Szent János, hitvalló és rendalapító. † 1775-ben Rómában (586. l.). Vitalis, vértanu. — *Szerda. Ápr. 29.* Szent Péter, a dominikánus-rend vértanuja, † 1252-ben Milánóban (589. l.). Hugó és Róbert apátok. — *Csütörtök. Ápr. 30.* Szienai Szent Katalin, szűz, † 1380-ban Rómában (589. l.). Marián, vértanu. — *Péntek. Május 1.* Szent Fülöp († 60 körül Phrygiában) és Szent Jakab († 62-ben Jeruzsálemben, 593. l.) apostolok. Megemlékezés Szent Walburgis szűzről és apácafejedelemasszonyról, † 773-ban (Propr. Freib. 7. l.). A májusi ájtatosságok kezdete. — *Szombat. Május 2.* Szent Athanáz püspök és egyháztanító, † 373-ban Alexandriában (535. l.). Zsigmond, burgund király és vértanu, † 514 körül.

Ez azonban az oldalnak csak felső felét foglalja el; alatta pedig a jó Pásztorról szóló evangéliumhoz simuló cikk van a «Papi hivatás»-ról.

Ugyanazt a kiállítási módot találjuk a Karlsruhe-ban megjelenő «Katholische Gemeinde Blatt»-nál: vasárnapi evangélium, heti kalendárium (mint láttuk tulajdonkép egész directorium a hívek számára) s alatta rendesen az evangéliumhoz fűzött elmélkedés.

A bécsi kaisermühleni pélbánia tudósítójában a heti sorrend az evangélium előtt áll. Pl. a «Kaisermühlener Pfarrnachrichten» 1914 ápr. 5-i száma mindjárt az alábbi kalendáriummal kezdődik.

Naptár az esztendő 15. hetére.

Vasárnap. Ápr. 5. (Virágvasárnap). Ferreri Szent Vince, dominikánus, nagy csodatevő, † 1419.

Hétfő. Ápr. 6. (Csak egyszeri jóllakás van megengedve.) I. Celesztin pápa, † 432. Marcellinus, jegyző, vértanu. I. Sixtus pápa és vértanu, † 127.

Kedd. Ápr. 7. (Csak egyszeri jóllakás van megengedve.) Vilmos dán apát, megh. 1203-ban. Hermann József, premontrei, † 1230.

Szerda. Ápr. 8. (Csak egyszeri jóllakás van megengedve.) Albert, jeruzsálemi patriarcha, † 1214, vértanu. Dénes, korinthusi püspök, vértanu, † 180.

Csütörtök. Ápr. 9. Nagycsütörtök. (Csak egyszeri jóllakás van megengedve.) Casilda, királyleány, † 1126; különösen női betegségekben hívják segítségül. Mária Kleophae, Kleophas neje, Szent József testvére.

Péntek. Ápr. 10. (Nagypéntek. Az esztendő legszigorúbb böjtje; hús tiltva, csak egyszeri jóllakás. Teli hold d. u. 2 óra 38 perckor.) Mechtildis, szűz és abbatissa, Szent Gertrud nővére, † 1301. Ksedius, bölcselő, vértanu.

Szombat. Ápr. 11. Nagyszombat. (Feltámadás után a bécsi egy-

házmegyében a húsevés megengedve. Csak egyszeri jóllakás.) Nagy Szent Leó pápa, egyháztanító, † 461. Rainer, osnabrücki remete, † 1237.

Ezen hetirend után következik a virágvasárnapi evangélium és egy elmélkedés Jézus jeruzsálemi bevonulásáról.

A *magyarországi* tudósítók — a külföldiektől eltérőleg — valamennyije vezércikket közöl az első oldalon. Legszerencsésebb gondolatnak tartjuk azonban az egri tudósító eljárását, amelyik az első oldalon többnyire művészi kivitelű szentkép másolatát közli. Ez nagyban hozzájárul a tudósító megkedveltetéséhez.

b) Ami már most a lap *további tartalmát* illeti, az életrevaló lelkipásztor számára úgyszólván kimeríthetetlen anyaghalmazt szolgáltat hitközsége életének, hívei kívánalmainak, hibáinak, visszás eljárásának stb. élesszemű megfigyelése. A lap tartalmának megválogatásában mindig a lap célja lebegjen szemünk előtt. Az egyházi tudósítók célja a *hitélet* emelése; tehát a lap minden sorát ennek szolgálatába kell állítani. A komoly gondolatokkal telített vezetőcikk után rövid költemény, épületes elbeszélés vagy valamely szentnek legendája tegye érdekessé a lapot. Mert hiszen, ha merőben hivatalos közleményekből állna, nem tudná magát megkedveltetni.

c) A hitbuzgalmi s szépirodalmi rész mellett tekintélyes részt kell juttatni a *hitvédelmi közleményeknek* is; és pedig, minthogy a katolikus vallás legjobb védelme tanainak igaz kifejtése, és minthogy híveink lelki életét legnagyobb veszély a vallási tudatlanság részéről fenyegeti, minél több helyet kell adnunk oly közleményeknek, melyek hittanunk tételeit ismertetik, liturgiánk jelentését fejtegetik stb.

d) Itt vannak mindjárt az ellenséges (főkép a helybeli) sajtó által mellőztetett egyházellenes *támadások*, melyek, ha felelet nélkül maradnak, a legszomorúbb rombolást vihetik végbe a gyengehitűek között. Ne legyenek tehát ritkák az oly cikkek, amelyek az ember származásáról, a modernista esküről, az indexről, halotthamvasztásról, szekularizációról stb. szólnak.

e) Ilyen általános érdekű közleményeken kívül aztán vannak olyanok, melyek *az idő szerint* inkább illenek az egyik vagy másik számhoz. Ha például a tudósító csak havonkint jelenik meg, a januári szám hozzon cikket az újesztendő megszenteléséről, a februári a hamvazószerdáról, a böjtről (miért böjtölünk? káros-e az egészségre? stb.),

a márciusi a keresztről, az áprilisi a húsvétról, a májusi a szűz Anyáról, az októberi a rózsafüzérről, a novemberi a tisztítóhelyen szenvedő lelkekről, a decemberi a karácsonyról stb.

Általában véve lehetőleg legyünk rajta, hogy a közlemények minél időszerűbbek, minél gyakorlatiasabbak legyenek. Igy pl. honnan a gyertyaszentelő Boldogasszony-körmenet, honnan ered a balázsolás, mi a hamvazkodás jelentése, a búzaszentelő-körmenet, a nepomuki Szent János-tisztelet, a nagyheti ájtatosságok stb., mind oly témák, amiket átlag mindenki tanult az iskolában, de amiket átlag mindenki el is felejtett. Ezeknek felújítása tehát csak hasznos lehet. És például oly sikerült cikkek, mint az «Ami mindig fölemel» (Gondolatok a kereszt tövében) című a «Miskolci K. E. T.» 1914 március 15-i számában, vagy «A böjtről» szóló cikk a «Nagyszebeni K. E. T.» ugyanakkori számában, vagy az «Egri K. E. T.»-nak állandó evangélium-magyarázatai bizonyára kárpótlást nyujtanak azoknak is, akiket körülményeik megakadályoztak a prédikáción való megjelenésen.

f) Az egyes cikkek közt aztán kurzív szedéssel *találó mondások, figyelmeztetések* is foglalhatnak helyet. Helyénvalónak tartjuk a plébánia népmozgalmi adatainak közlését arról a hétről vagy hónapról egy-egy találó citátummal a végén. Például a «Nagyszebeni K. E. T.» 1915 ápr. 15-i számából: Megkereszteltettek febr. 8-án: Csibrány Erzsébet stb. . . . «Menj ki belőle, tisztátalan lélek és adj helyet benne a vigasztaló Szentléleknek» (keresztségi szertartásból). A házasság szentségét fölvették febr. 17-én: Szakálli István és György Erzsébet stb. . . . «Az igazi házastárs egész szívet ad és egész szívet követel» (Szuszai). Halottaink febr. 22-én: Kümmel Anna stb. . . . «Memento mori!» (Gondolj a halálra!)

g) A cikkek kidolgozásánál természetesen nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a népet is — sőt azt elsősorban! — olvasóink közt akarjuk látni. Ha ezt tekintetbe vesszük, megengedhetjük olykor mástárgyú közlemények megjelenését is. Főkép fontosnak tartjuk, minél többször rámutatni a *helyes nevelés* szabályaira; hiszen a gyermekek legnagyobb veszedelme ma, hogy a szülők nem tudnak nevelni. Aztán *imára buzdítás, erényekre intés, alamizsnára való felszólítás, hibák korholása* mind-mind tárgyalható, tapintatos tollal s kiérezhető szeretettel. Egy-egy kiváló

aszkétikus írónak nevezetesebb mondásával, szellemes, találó megjegyzésekkel, 8—10 soros csevegéssel sokszor megrögzött lelkeket lehet megmozdítani.

Ime, mily gazdag anyag kínálkozik az egyházi tudósítók szerkesztőinek tolla alá! Úgyhogy, ahol a lap csak korlátolt terjedelemben jelenhet meg, ugyancsak meg kell válogatni a fontos közlendők közül is a legfontosabbakat.

Ha valaki mégsem akarna szellemi segítség nélkül fogni a laphoz, megbízható német és francia források állanak rendelkezésére, amelyek bőven el fogják látni a szükséges anyaggal. Így például a hetenként megjelenő németnyelvű «Herold-Kerrespondenz» (kiadó: Rektor Vogt, Köln, Hochstadenstrasse 82.) bőven hoz épületes olvasmányokat, hitvédelmi tárgyalásokat. A franciák közül megemlíthetjük a következőket: «Le Messager de la vérité» (29, rue des Changes, Toulouse); «Intermédiaire des Bulletins Paroissiaux» (34, rue Pasteur, Orleans; hónaponkint, egy évre 2 frank); főképen pedig kitűnik szellemes rövid cikkeivel a «Revue des Bulletins Paroissiaux» (5, rue Bayard, Paris; hónaponkint, egy évre 2 frank). Mindezeknek egyenesen az a céljuk, hogy anyaggal lássák el a tudósítókat.

A tudósítók utolsó oldalait Németországban *hirdetések* foglalják el. Ismert dolog, hogy manapság ujság hirdetés nélkül képtelen megélni. A nagy lapok anyagi erősségének egyik főtámasza éppen a hirdetések. És ha tekintetbe veszszük, hogy az egyházi tudósítók költségeit sokszor nehéz előteremteni, elvben nem emelnénk kifogást, ha a német példát nálunk is utánoznák.

Természetesen a legnagyobb óvatosság ajánlatos úgy *a)* a hirdetések elhelyezése, mint *b)* a hirdetések anyaga tekintetében.

a) Mitsem érne az olyan tudósító, amelyben a tömérdek hirdetés közt hol itt, hol ott beszúrva foglalna helyet egy-egy hitközségi híradás. Inkább legyen a lap terjedelme kisebb, minthogy ilyen praktikákkal vegyük el az olvasó kedvét. Minthogy a tudósítók jóval nagyobb számban fognak kézen forogni, mint az esetleges helybeli lapok,[1] nagyobb díjszabásokat is lehet a hirdetésekért megállapítani.

[1] Igy például a dortmundi körülbelül 20.000 példányban, az essenkerületi 55.000 példányban, a karlsruhei 12.600 példányban, nálunk a miskolci és az egri kb. 2000—2000 példányban. Ezzel szemben a vidéki városok helyi lapjainak példányszáma gyakran alig éri el a 3—400-at.

b) Viszont azonban az a körülmény, hogy az egyszerű olvasók sokkal nagyobb hitelt fognak ajándékozni a tudósítókban, mintsem másutt megjelent hirdetéseknek, szoros kötelességünkké teszi a hirdetések szigorú megrostálását is.

Az egyházi tudósítók szellemi részének ismertetése után hátra van még egyes gyakorlati kérdések tárgyalása. Nevezetesen: *a)* mikor jelenjék meg a tudósító; *b)* miből fedezzük a költségeit; *c)* hogyan terjesszük a lapot és *d)* mennyiért árusítsuk.

a) Természetesen legalkalmasabb volna, ha a tudósító minden vasárnap megjelennne és elvinné a családokba nemcsak a heti istentiszteleti sorrendet, hanem vinne be egy kis ünnepi szellemet, hangulatot is. A hét eseményeinek megbeszélése nem vesztene így semmit időszerűségéből, ha minden vasárnap sor kerülne rájuk. Sok helyen azonban nem lehet előteremteni a szükséges költségeket és jobbnak híján be kell érni — legalább kezdetben — a havonkinti megjelenéssel. Ez azonban a legkevesebb, tehát föltétlenül szükséges. Úgy tudjuk, hogy a franciáknál átlag hetenként jelennek meg a tudósítók; már a németeknél havonkint megjelenők is vannak; nálunk meg csakis ilyenek.

b) Hát az olyan hitközségek mit tegyenek, amelyek nem bírják meg havonkint megjelenő tudósítók költségeit sem? Vajjon nekik le kell mondaniok e rendkívül hatásos pasztorációs eszközről? Korántsem! Vagy összeáll több kisebb hitközség és közösen adják ki a lapot (különösen ajánlatos a bányavidékeknek s munkástelepeknek!), mint például: «Pfarramtliche Nachrichten für die Kirchspiele Hainspach, Lobendau, Nieder-Einsiedel, Sebnitz (katholische Pfarrkirche), Schönau, Zeidler», vagy pedig — ami még jobb — egy kis nyomdatechnikai fogással segítenek magukon.

A tudósítók tartalmának *legnagyobb* része ugyanis olyan természetű közleményekből áll, amiket nemcsak az egyik vagy másik plébánia hívei olvashatnak érdeklődéssel, hanem az ország bármelyik részén élő katolikus hívek. Ha ugyanis leszámítjuk az istentiszteleti sorrendet és a plébániai hirdetéseket (hol kell beteget jelenteni, mikor lehet gyónni, mikor van rendszerint a keresztelés ideje, mikor és hol tartják az egyletek gyűléseiket stb.), a többi anyag általános érdekű kérdéseket tárgyal. Mert, hogy miért böjtölünk, miért tiltja az Egyház a halotthamvasztást, honnan eredtek a keresztjáró körmenetek stb., ezek egyaránt érdekelhetik a dunántúli és erdélyi híveket. Ha tehát egy 12—16

oldalas egyházi tudósítónak 8—10 oldalán ilyen közérdekű közlemények foglalnak helyet, ezt a részt tetszésszerinti példányszámban felhasználhatjuk más hitközségek tudósítójának készítésénél is és nemcsak fáradtságot, de költségeket is nagyban megtakarítottunk. Elegendő ugyanis minden egyes hitközség számára (már t. i., amelyik tudósítót akar) *külön* címlapot nyomatni és a lap végén az illető hitközségnek helyi természetű híreit elhelyezni. A többi rész pedig egyeznék a többi tudósító tartalmával. Így nagyobb gondot lehetne fordítani a tartalom kiválogatására is, meg a tudósítók eszméjét is közelebb vinnők nálunk a megvalósuláshoz.

Tudatában vagyunk ugyanis annak, hogy azok az okok, melyeket az egyházi tudósítók hasznos voltáról kezdetben elmondottunk, minden nyomatékos voltuk mellett sem tudják elhárítani az akadályokat, melyek egy ilyen tudósító kiadásának egyes plébániákon útjában állanak. A plébánosok túlterheltségéről újabban emlegetett panaszok éppen nem légből kapottak, azért sokan e lap szerkesztésének új terhét magukra nem vállalhatnák.

A munkával túlterhelt lelkipásztorok azonban megbarátkoznak a gondolattal, ha nekik mindössze csak a plébániai híreket, eseményeket, tudnivalókat kell összeállítaniok, azokat beküldik, mondjuk, hogy minden hónap 25-éig a püspöki városba, hol a tudósító központja lenne és az első vásárnapon kézhezkapják a szétosztásra váró kész példányokat. Annak a központi tudósító-szerkesztőnek csak papírt és ceruzát kell kezébe vennie, hogy könnyen kiszámíthassa, hány példányt kell ebben vagy abban a hitközségben eladatni, hogy a külön címlap és a külön 2—3—4 oldal hír nyomása megtérüljön. Igaz, hogy akkor a tartalom tekintetében szinte azonosak lesznek egy egyházmegyének — ha egyházmegyénkint szervezzük — tudósítói; de helyi színezetükből mitsem vesztenek, tartalmuk válogatottabb, áruk aránytalanul olcsóbb lesz.

Legyen szabad néhány példányban bemutatni, hogy mindez a tervezgetés a gyakorlatban is kitűnően megvalósítható.

Essen és Essenland plébániái számára 37 (harminchét) katolikus egyházi tudósító jelenik meg. Ezeknek szerkesztősége azonban a fentjelzett módon van összpontosítva úgy, hogy a tudósítóknak tulajdonképen csak az első oldala és esetleg a hirdetési rovata különbözik, a többi tartalom pedig

jórészt ugyanaz. Természetesen, minthogy csak az első oldalt kell 37 változatban nyomni, az egyes plébániák jóformán csak ezt fizetik, a többi rész költségei 37 részre osztva alig érezhetők. És akkor minden vasárnap megkezdhetik missziós útjukat a különféle «Essener Kirchenblatt für die katholische Pfarrgemeinde St. Gertrudis», «. . . für die katholische St. Johannes-Pfarrgemeinde», «. . . Pfarrgemeinde St. Marien», «. . . St. Joseph», «. . . St. Barbara», «. . . St. Michael», «. . . St. Peter», «. . . für die Bonifacius-Pfarrgemeinde, Essen-Huttrop» stb. És ez így megy hétről-hétre, 55.000 példányban! Mily biztató és vigasztaló kezdete ez a modern alapokra fektetett, modern eszközöket is krisztusi cél szolgálatába állító lelkipásztorkodásnak! És ha a nagyobb költségekről nem is tudunk gondoskodni, inkább szorítsuk össze a lap terjedelmét (főleg kezdetben), csak ölbetett kezekkel ne panaszkodjunk, hogy ez itt nálunk nem megy. Nemcsak 16—20 oldalas tudósítók vannak, hanem 4 oldalasak is; az is jóval több a semminél, sőt ügyes szerkesztő kezében 4 oldallal is csodákat lehet művelni. A bécsi kaisermühleni plébánia tudósítója csak 1914-ben indult meg, 4 oldallal, de mégis gazdag tartalommal.

Az Opitz-cég Warnsdorfban kéthetenkint ad ki «Warnsdorfer Hausblätter» címen egy lapot; ha abból a lelkipásztor több száz példányt rendel, két oldalt kap saját plébániai hírei számára és külön címet: «Hausblätter für die Pfarrgemeinde N. N.». Ily eljárás mellett a 16 oldalas lap kevesebbe kerül, mint kerülne egy 4 oldalas, ha az egészet a lelkipásztor nyomatná ki.

Hazánkban is van már példa a katolikus tudósítók ilyen központi szerkesztésére. Az «Egri K. E. T.» legnagyobb része u. i. mint «Gyöngyösi K. E. T.», és «Jászapáti K. E. T.» is megjelenik. Így tehát Gyöngyösnek is és Jászapátinak is van *külön* tudósítója, holott a lap Gyöngyösön csak 450, sőt Jászapátiban csak 150 példányban fogy el. A gyöngyösiben 6, a jászapátiban pedig 2 oldal szabad a helyi hírek részére.

c) Mikor aztán már készen áll előttünk a «Katolikus Egyházi Tudósító», még hátra van egy fontos feladat: annak terjesztése, a hívek kezébe való juttatása. Mit érne a legjobban összeállított tudísótó is, ha a hívek nem vennének róla tudomást?! Nem közönséges fontosságú tehát a kolportage kérdésének szerencsés megoldása.

α) Természetesen annál biztosabb anyagi alapokon fog nyugodni vállalkozásunk, minél több *állandó előfizetője* lesz

a tudósítónak, akik nemcsak pontosan számíthatnak rá, hogy a lapot kellő időben házukhoz hordják, hanem akiknek előfizetési díjaira a kiadó is számíthat. Minél több rendes előfizetőt kell tehát szerezni a lapnak.

β) Ismerve azonban a népnek húzódozását, nehezen indulását, bizton tudhatjuk, hogy főkép a nép közül nehéz lesz állandó előfizetőket szerezni. Azt se igen remélhetjük, hogy a boltok kirakatába függesztett egyházi tudósítóért bemenjen a boltba. Sokkal idegenkedőbb és kényelmesebb ennél. Hanem, ha úgy akarva, nem akarva, belebotlik a lap kínálgatójába, ha odatartják a keze ügyébe s hallja mellé esetleg egy fürge rikkancs ajánlatát is, akkor már szívesen megveszi. Ne tévesszük szem előtt a sok igazságot tartalmazó közmondást: Fas est et ab hoste doceri. Csak nézzük ebben is az ellenfél sajtójának terjesztését, mint lábatlankodik, harsog, sürög-forog, kínálkozik azoknak árusítója. Egy kissé több ügyesség nálunk sem ártana.

Ennek megfontolása után a házhoz hordott példányokon kívül a tudósítók számára legjobb elárusítási helyül tartjuk a *templom bejáratát*, esetleg előcsarnokát. Oly fontos pontja ez a terjesztésnek, hogy ha valaki nem tudna megbarátkozni ezzel a gondolattal, inkább bele se fogjon a lapba, úgy se fog neki sikerülni. Minden fölmerülhető nehézség megfontolása után is bátran állíthatjuk, hogy egyeseknek aggodalmai a szent hely esetleges profanációját vagy a botrányt illetőleg alaptalanok, sőt a templomból kijövő tömeg megihletett hangulatát e szent cél érdekében ki nem használni, élhetetlenség volna. Hiszen nagyobbszámú vevőpublikumot keresve sem találhatnánk, mint a miséről kijövő hallgatóságot. Főkép, ha a hívek néhány szám után megszokják a tudósítót s belátják, hogy az csak a lelki javakat akarja szolgálni. A templomban Isten szavát akarják hallani; ez a lap is azt hirdeti, csak tartósabban s többeknek, mint az élő szó teheti. Az angol templomokban a «Catholic Truth Society» könyvespolcokat tart, melyekről kiki tetszése szerint emeli le a jobbára 10 centes, 32 oldalas füzeteket s árukat az alatta levő perselybe dobja. És hogy micsoda hihetetlen forgalmat tudott elérni ott ez a könyvestábla, egy pár adat eléggé bizonyítja. 1884-i fennállása óta 1909-ig a négy evangéliumból eladott 138.000 példányt, P. Clarke S. J. elmélkedési könyveiből 868.000-et, hitellenes támadásokkal foglalkozó füzetekből 900.000-et, elbeszélésekből 1 millió 650.000-et stb.

A budapesti egyetemi templomban néhány év óta szintén ott áll felügyelet nélkül a füzetespolc. Lopás alig történt róla s évi forgalma 2000 K. körül jár, sőt talán már meg is haladja. Egymásután vonulnak be a könyvestáblák vidéki templomainkba is. És az emberek nem botránkoznak rajtuk. Mert legalább is olyan jogon árulhatjuk a templom előtt vagy előcsarnokában nyomtatva az Isten igéjét, mint a mézeskalácsot, viaszgyertyát, vagy éppenséggel a búcsúhelyeken otthonos rémregényeket. Prágában minden hónapban 800.000 példányban jelenik meg a «St. Bonifatius» c. lap, amit aztán a hónapok első vasárnapjain ingyen osztogatnak az ausztriai templomokban, hogy apostoli útjukat végezhessék a hit megvédésében és ismertetésében. Legfeljebb, aki nagyon óvatos akar lenni, a tudósítója homlokára nyomassa rá, amit a «St. Bonifatius»-on láttunk: A templomban ne tessék olvasni!

d) Hátra van még, hogy az egyházi tudósító áráról is említést tegyünk.

Hogy teljesen ingyen tudjuk a tudósítót osztogatni, mint azt például Strassburgban teszik, vagy Ausztriában a «St. Bonifatius»-szal, attól — gondolom — még igen messze vagyunk. Különben is, olyan a nép természete, hogy amihez egészen ingyen jut, nem is nagyon becsüli. Ezért tehát valami árt meg kell szabnunk a lap számára, mert az önkéntes adományok mellett erre a bevételre is kell számítanunk a nyomdaköltségek fedezésénél. Legfeljebb azokhoz juttassuk el egész ingyen, akik eleinte bármi okból idegenkednek tőle. Érdekesen felel a hayingeni tudósító erre a kérdésre, hogy egy évre «Was kostet dieses Blatt?»

Für die Arbeiter: nichts.
Für die andern: was sie können.
Für die Wohltäter: was sie wollen.
Für die Fremden: zwei Mark.

A németeknél általában véve 10—15 pfg az egyhónapi előfizetési ár, tehát igen alacsony. Ha valahol más forrásokból lehetne a tudósító költségeiről gondoskodni, mindenesetre minél alacsonyabbra szállítsuk az árát. Némely külföldi tudósító annyira megy az előfizetők megnyerésében, hogy halálesetre és szerencsétlenség esetére is biztosítja őket; bár ez mindenesetre nagyban emeli a lap elterjedtségét, nálunk elmaradhatna.

Ezekkel kimerítettük mindama kérdések ismertetését, amelyek a katolikus egyházi tudósítók életbeléptetésénél és fenntartásánál felmerülhetnek.

Legutoljára hagytuk még egy nehézségnek megtárgyalását, amelyet tanulmányunk egyik-másik olvasó ajkáról talán ki fog csalni. Minthogy a tudósítóknak még csak a külföldön van történetük, nem lehet feltűnő, ha tanulmányunkban főleg külföldi példákra hivatkoztunk. Igen ám! — fogja azután valaki mondani, mindez szépen megvalósítható a külföldön. De nálunk? A nép még éretlen erre, a nép nem olvas, az én népem nem olyan rossz stb. Nálunk ez nem fog menni!

Úgy gondoljuk, hogy minden elméleti okoskodásnál erősebb cáfolat lesz arra a *tényre* rámutatni, hogy igenis, nálunk is mehet ez, mert — hál' Istennek — már megy is. Hogy nálunk is nagyon itt az ideje és lehetősége e modern lelkipásztori segédeszköznek igénybevételére, példa erre az országnak nyolc egyházi tudósítója. Komolyabban foglalkoznak ezenkívül már az eszmével több helyen is, pl. a váci egyházmegyében, hol a nagyobb városokban és egyes esperesi kerületekben szeretnék a lapot megvalósítani, Temesvárott stb., tudtunkkal azonban az országban még csak nyolc helyen van tényleg tudósító: Miskolcon, Nagyszebenben, Kassán, Egerben, Gyöngyösön, Jászapátin, Bártfán, Újpesten.

Magyarországon a «Miskolci Katolikus Egyházi Tudósító»-t illeti meg az úttörés érdeme. A lap megindítására a fő indító ok az volt, hogy a reformátusok már régebben belátták annak a szükségességét, ami mellett e cikkünkben szót emeltünk és már évekkel ezelőtt megindult ott egy «Egyházi Értesítő a miskolci református gyülekezet kebeléből», mely havonta jelenik meg 8 oldalon (egy szám ára 2 fill., egy évre 30 fill.), s amelyet a *katolikus hívek is* vásároltak s állandóan olvasgattak. A híveiért aggódó lelkipásztori buzgóságnak köszöni tehát eredetét az immár IV. évfolyamban levő tudósító.[1] Ma megjelenik 2000 példányban, ami hazai viszonyunkat tekintve, már elég tekintélyes szám.

[1] A háború alatt rövid időre megszűnt, de most újra érezteti áldásos hatását.

A példányok a következőleg oszlanak szét:

Az «alsóplébániai» *templomban* (!) kiosztásra kerül	400	drb
A «felsőplébániai» « « «	400	«
A minoriták templomában « «	200	«
A görögkatolikus templomban « «	30	«
Az egri érsek leánynevelőintézetében « «	300	«
A katolikus körben « «	50	«
A kir. kat. főgimn. Mária=kongr. « «	60	«
Munkások elvisznek a vasgyárba	50	«
Katolikus Nőegylet tagjai kapnak	200	«
Postán előfizetőknek	250	«
Fennmaradó készlet	60	«
Összesen	2000	drb

Mint látjuk, a példányok felénél nagyobb részben a *templomban* fogynak el. A plébániai templomokban a füzetek a templomi könyvestáblán vannak elhelyezve. Egyes szám ára 10 fillér. Előfizetési díj egy évre 15.50 K.

Az 1912. és 1913. esztendő költségei így alakultak:

	1912=ben	1913=ban
Nyomdaköltség	1225.— K	1450.— K
Képek kliséi...	114.59 «	77.43 «
Postai költség	39.05 «	61.15 «
Vegyes kiadások...	21.50 «	30.90 «
Összesen	1400.14 K	1619.48 K

A lap a hónap elsején jelenik meg. 1912=ben megjelent 192 oldalon 22.000 példányban (tehát à 6·4 fillér), 1913=ban 240 oldalon 20.000 példányban (à 8·1 fillér). Egy füzet terjedelme átlag 16—32 oldal közt mozog. A költségeket így fedezték:

	1912=ben	1913=ban
Alsó=miskolci hitközs. pénztárból	100.— K	100.— K
Felső « « «	100.— «	100.— «
Görögkat. « «	—.— «	30.— «
Az érseki leánynev. növendékeitől	74.— «	102.90 «
A kir. kat. főgimn. Mária=kongr.	10.64 «	13.50 «
A kat. kör pénztárából	100.— «	100.— «
A kat. nőegylettől	200.— «	100.— «
Minorita=zárda	140.80 «	50.— «
A sajtóegylet helyb. hölgybizotts.	40.— «	—.— «
Alsóplébániai hívektől	181.60 «	230.30 «
Felsőplébániai hívektől	40.91 «	4.89 «
Előfizetések s adományokból ...	239.— «	366.80 «
A kiadó plébános deficitje (jótékonyság «ad piissimas causas») ...	173·19 «	384·09 «
Összesen	1400·14 K	1619·48 K

A miskolci tudósító után időrendben a nagyszebeni következik. 1913-ban indult meg, még pedig az előbbinél nehezebb körülmények között. Bár a nagyszebeni katolikus hívek száma kerekszám csak 6000, a tudósítót két nyelven kell kiadni, mert a hitközség kétajkú. Ez természetesen nemcsak a munkát kettőzi meg (mindkét tudósító ugyanis eltérő tartalommal jelenik meg), hanem a nyomdaköltséget is. Innen érthető, hogy bár a lap csak 300—300 példányban jelenik meg, az 1913. év költségei mégis 1400 koronára rúgtak. A lapból egyes szám ára 14 fillér, szintén a templom előtt is árulják és rövid fennállása óta «hatása oly kézzelfogható minden irányban — írja a hercegplébános úr szíves felvilágosító soraiban —, hogy *városhelyeken* egyszerűen nélkülözhetetlen segédeszköznek tartom a lelkipásztorra nézve».

Ez új pasztorációs segédeszköz hihetőleg nálunk is a legmelegebb felkarolásra fog találni. Haszna egyrészt annyira szembetűnő, másrészt meg korunkban a «papiros Antikrisztus» oly kérlelhetetlen dühhel és oly ördögi találékonysággal tizedeli híveink sorait, hogy nagy gyámoltalanságról adnánk bizonyítványt, ha nem kapnánk két kézzel ezen — régente, igaz, ismeretlen —, de a modern lelkipásztorkodásban minden nagyobb helyen, főkép pedig városokban és munkástelepeken föltétlenül megkövetelhető oly hathatós segédeszköz után, aminőnek az egyházi tudósítók megvalósítása kínálkozik.

II. FÜGGELÉK.

Intelligenciánknak ajánlható olvasmányok.

Sokszor tapasztaljuk a szomorú tényt, hogy még a jó-indulatú intelligens hívek közt is sokan vannak, akik valósággal szomjaznak a lelki igazság után, akik az ókori vallásmaradványok s legmodernebb filozófiai valláspótlékok egész labirintusán ki nem elégített sóvárgással gyúrták át magukat és a kereszténység fönséges igazságára mégsem tudnak ráakadni. E visszás állapotok oka sokszor helytelen egyoldalú tanulmányaikból folyik, amelyek nyomán a keresztény vallás előttük a szellemi szegények, tanulatlan, egyszerű emberek hitének tűnik fel, amely összeegyeztethetetlen a XX. század kultúrájával.

De nem lehet tagadni, hogy sokszor hibás ebben az a mi vallási irodalmunk is, amely — akár épületes, akár hitvédelmi célokat akar szolgálni — nem mindig felel meg a tőle joggal elvárható követelményeknek és ezzel okává válik a mai szomorú helyzetnek, amely szerint «*catholica non leguntur*». Azért nagy szolgálatot teszünk intelligens híveinknek, ha oly vallási tárgyú könyveket adunk kezükbe, amelyeknek külső, nyelvi formája s benső tartalma egyaránt sejtessék, hogy itt valami fönséges szellemi hatalomról van szó, amelylyel nekem érdemes, sőt illik is foglalkoznom. Ma az a helyzet, hogy *a katolikus tanokat alig ismerik intelligens híveink!* Oly irodalomra van tehát szükségük, amely nyugodt, tárgyilagos megalapozással, de modern eszközökkel fejti ki a kereszténység igazságait s bemutatja azok érvényesülését s értékét a napi áramlatok fényénél is. Tudás és hit egyaránt imponáljanak e könyvekben, mert korunk annyira büszke «tudományosságára», hogy csak alapos, tiszteletet kivívó tanultság előtt fog meghajolni.

Egyenesen erre a célra készülnek és megbízható eligazítást adnak a «*Szent István Könyvek*» (eddig már több mint száz szám) Budapest, Szent István-Társulat. Az alábbiakban ezen sorozaton kívül is igyekszünk kimutatást összeállítani olyan könyvekből, amelyek a föntebbi követelésnek többé-

kevésbbé megfelelnek, amelyeket tehát haszonnal adhatunk intelligens híveink kezébe.

Nem lesz talán feltűnő, hogy a magyar könyveken kívül csak a német irodalmat tartjuk szem előtt. Egyrészt szellemi életünkre — nemcsak a hittudományi téren, hanem a tudomány egyéb szakában is — a németek gyakorolták a legnagyobb hatást. Másrészt pedig a német nyelvet intelligenciánk legnagyobb része érti, s így nem ütközik nagyobb nehézségbe, hogy magyarnyelvű vallási irodalmunk esetleges hiányait német könyvekkel pótoljuk.

Általános világnézeti kérdés.

Albing Ansgar: Religion im Leben und Welt. Pustet.
U. a.: Nimm und lies. (Erwägungen über d. Geist d. Christentums im XX. Jahrh.) Pustet.
Bangha: Nagy kérdések útján. A «Magyar Kultúra» kiadása.
U. a.: Magyarország újjáépítése és a kereszténység. Szent István-Társulat.
U. a.: A katolikus Egyház krisztusi eredete.
U. a.: Istenhit és istentagadás.
Cathrein: A katolikus ember világnézete. Budapest. A budapesti növendékpapság M. E. I. ford.
Cohausz: Idole des 20. Jahrhunderts. Köln.
« Das moderne Denken. U. o.
« Wege und Abwege. U. o.
« Licht und Leben. U. o.
Dimmler: Das wunderbare Licht. (Darstellungen der kath. Glaubenslehre.) 3 kötet. Kempten. Kösel.
Donat: A tudomány szabadsága. A budapesti növendékpapság M. E. I. ford.
Ehrhard: Der Katholizismus und das XX. Jahrhundert.
Faulhaber: Zeitfragen und Zeitaufgaben. Herder.
« Zeitrufe-Gottesrufe. Herder.
« Rufende Stimme in der Wüste der Gegenwart. Herder.
Guardini: Der Glaube (sein Wesen, sein Werden, sein Kampf).
Hajós: A végtelen felé. Budapest.
Hetényi: Élet és evangélium. Eger.

Holzapfel—Schmoll: Können wir noch Christen sein? München.

Kempf: Die Heiligkeit d. Kirche im XIX. Jahrhundert. Benziger.

Klimke: Die Hauptprobleme der kath. Weltanschauung. Sammlung Kösel.

Klug: Der katholische Glaubensinhalt. (A katolikus tanok kifejtése és védelme.) Paderborn.

U. a.: Gotteswelt—Gottes Wort—Gottes Reich. 3 k. Paderborn.

U. a.: Gondolatok a katekizmushoz. Székesfehérvár.

Kreuser M.: Laiendogmatik. Benziger. Einsiedeln.

Mausbach: Aus katholischer Ideenwelt. Münster. Aschendorf. (Vallási és etikai kérdések modern, érdekes feldolgozásban.)

U. a.: Kernfragen christl. Welt- und Lebensanschauung. M. Gladbach.

Mönnichs: Die Weltanschauung des Katholiken. Bachem.

Prohászka: Diadalmas világnézet.!

Rademacher: Religion und Bildung. (Eine kulturphilosophische Betrachtung.)

Schütz A.: Isten a történelemben.

Straubinger: Grundprobleme der christlichen Weltanschauung. Herder.

Tower: A katolikus hitvallás. Budapest.

Általános apologiák.

Bougaud: A kereszténység és korunk. 5 kötet. Pécs.

Brors: Modernes A. B. C. Kevelaer. Butzon u. Bercker.

Deimel: Zitaten-Apologie oder christliche Wahrheiten im Lichte der menschlichen Intelligenz. Herder.

U. a.: Kirchengeschichtliche Apologie (Sammlung kirchengeschichtlicher Kritiken, Texte un Quellen auf apologetischer Grundlage). Herder.

U. a.: Zeugnisse deutscher Klassiker für das Christentum. Herder.

Duilhé de Saint Projet: Apologie des Christentums auf dem Boden der empirischen Forschung. Herder.

Géczy I.: A katolikus papság érdemei hazánk és az emberiség történetében. Nádasd (Vas m.).

Gutberlet: Lehrbuch der Apologie. Münster.

Hettinger: Apologie des Christentums. Herder.

Koch—Wecker: Religiös=wissenschaftliche Vorträge. 4 füzet. Rottenburg.

Lehmkuhl: Die göttliche Vorsehung. Köln. Bachem.

Lerch: Bedenken gegen die göttliche Vorsehung. Waren=dorf. Opitz.

Mausbach—Esser: Religion, Christentum, Kirche. 3 kötet. Kempten. Kösel (egyik legjobb apológiánk).

Meffert: Apologetische Vorträge. 2 kötet. München.

Moravski: Esték a genfi tó partján. (Magyarul elfogyott. Németül Herder kiadásában.)

Platz: Apologiai vitatkozások az igazság körül. Bpest. Szent István=Társulat.

Reinhold: Der alte und der neue Glaube. Wien.

Rost: Die Kulturkraft des Katholizismus. Paderborn. Bonifatius Druckerei.

Sawicki: Die Wahrheit des Christentums. Paderborn.

Schanz: Apologie des Christentums. Herder.

Schütz: Moderne Phrasen in Salon und Hütte. Kevelaer.

Sertillanges A. O.: Katechismus der Ungläubigen. Styria. Graz.

Weber: Christliche Apologetik. Herder.

Weiss: Apologie des Christentums. 5 kötet. Herder.

Wickl: Ein Büchlein vom himmlischen Vater. Inns=bruck. Rauch.

Filozófia.

Bessmer: Störungen im Seelenleben. Herder.

Brandenstein B. br. és *Jánosi József* S. I. munkái.

Cathrein: Moralphilosophie (magyarul elfogyott).

Donat: Psychoanalyse. Innsbruck.

Funke: Philosophie und Weltanschauung. (Skizzen zur Einführung in d. Studium der Philosophie). Paderborn. Bonifatius Druckerei.

Geyser: Grundlagen der Logik und Erkenntnislehre. Münster.

U. a.: Natuerkenntnis und Kausalgesetz. (U. o.)

Gutberlet: Allgemeine Metaphysik. Münster.

« Psychologie. (U. o.)

« Theodicee. (U. o.)

« Ethik und Naturrecht. (U. o.)

« Der Gottmensch Jesus Christus. Regensburg.

Gutherlet: Die Gottesmutter. Münster.
« Das hl. Sakrament des Altares. (U. o.)
« Gott der Einige und Dreifaltige. (U. o.)
« Gott und die Schöpfung. (U. o.)
« Der Kampf um die Seele. (U. o.)
Hajdú—Zoltványi: Lélektan és gondolkodástan.
Hammerstein: Gottesbeweise. Trier. Paulinus Druckerei.
Kecskés P.: A bölcselet története. Budapest.
Kleutgen: Die Philosophie der Vorzeit. Münster.
Klimke: Der Monismus und seine philosophische Grundlagen.
Kneib: Die Beweise für die Unsterblichkeit der Seele. Herder.
Kolb: Aussprüche der Weltweisen über Gott, Seele und Unsterblichkeit. Wien. Mayer u. Co.
Kühár Fl.: A keresztény bölcselet története. Budapest.
Mercier: Psychologie. Kösel. München.
Notter: A szabadakarat. Bpest. Szent István=Társulat.
Pesch: Die großen Welträtsel. 2 kötet. Herder.
Sawicki: Az élet értelme. Bpest. A budapesti növendék=papok M. E. I.=ja ford.
Schütz A.: Dogmatika. 2 kötet. Budapest.
Trikál I.: A lélek. Budapest. Szent István=Társulat.
« A lélek teremtő tevékenysége. Budapest. Élet.
« Az egység felé. Élet.
« A lélek rejtett élete.
« Nova Creatura.
« Új élet a régi romjain.
Willems: Grundfragen der Philosophie und Pädago=gik (für gebildete Kreise dargestellt). Trier. Paulinus Druckerei.
Willmann: Die wichtigsten philos. Fachausdrücke. Kempten. Kösel.
U. a.: Die Geschichte des Idealismus. (U. o.)

Spiritizmus, teozófia.

Ludwig: Okkultismus und Spiritismus. München. Verlag Natur und Kultur.
Reiterer: Stimmen aus dem Jenseits. (Die Toten leben.) Graz. Styriaverlag.
Schneider—Walter: Der neuere Geisterglaube. Pader=born. Schöningh.

Wolkenberg: A teozófia és antropozófia ismertetése s bírálata. Szent István=Társulat.

U. a.: Az okkultizmus és spiritizmus multja s jelene. (U. o.)

Isten léte.

Bangha: Istenhit és istentagadás.

Baumer: Wunder der Pflanzenwelt, oder Offenbarung Gottes im Pflanzenleben. Pustet.

Döneke: Naturwissenschaft und Gottesglaube. (Gemein=verständliche Gottesbeweise auf naturwissenschaftlicher Grundlage.) Paderborn. Junfermann.

Guardini: Vom lebendigen Gott.

Kiss: Isten megismerése a látható világból. Budapest. Szent István=Társulat.

Kolb: Die Gottesbeweise. Graz. Moser.

Magdics: A természettudományok útja Istenhez. Szent István Társ.

Meyenberg: Ob wir ihn finden? Luzern.

Pletschke: Der alte Gottesbeweis und das moderne Denken. Paderborn. Schöningh.

Reinhold: Die Welt als Führerin zur Gottheit. Mer=gentheim. Ohlinger.

Zimmermann: Das Dasein Gottes. I. Der immergleiche Gott. II. Ohne Grenzen und Enden. III. Vom Vielen zum Einen. IV. Das Gottesbedürfnis. V. Warum Schuld und Schmerz? Herder.

Hit és tudomány.

Baumer: Wunder der Natur. (Religionswissenschaftliche Naturbetrachtung.) Pustet.

Berthold: Betrachtungen d. Natur im Lichte des Chris=tentums. Köln.

Cathrein: Glauben und Wissen. Herder.

Dausch: Die Wunder Jesu. Münster.

Donat: A tudomány szabadsága. A budapesti növendék=papság M. E. I. ford.

Fonk: Die Wunder des Herrn im Evangelium. Innsbruck.

Gutberlet: Vernunft und Wunder. Kevelaer.

Hertling: Das Prinzip des Katholicizmus und die Wissen=schaft. Herder.

Kneib: Wissen und Glauben. Mainz.

Kneller: A kereszténység és a modern természettudomá=nyok úttörői. A budapesti növendékpapság M. E. I. ford.

Knur: Christus medicus? Herder.
Lukcsics: A Galilei kérdés. Budapest. Szent István=Társulat.
Magdics: Tanulságosabb fejezetek a természettudományok köréből. Székesfehérvár.
Platz: Apologiai vitatkozások. Bpest. Szent István=Társ.
« Természettudomány és igazság. (U. o.)
Reinke: Naturwissenschaft, Weltanschauung, Religion. Herder.
Rüther: Auf Gottes Spuren. Paderborn. Bonifatius=druckerei.
Soós: A keresztény álláspontja a természetben. 2 kötet. Budapest. Szent István=Társulat.
Vogt: Die heilige Handschrift Gottes. (Naturbetrachtungen für kath. Christen.) Breslau.
Willmann: Die Wissenschaft von Gesichtspunkte der kath. Wahrheit. Paderborn.

Evolució, származástan.

Biró B.: Eugenika. Budapest.
Dennert: Am Sterbelage des Darwinismus.
Dudek: Származástan és világnézet. Budapest.
Az 1934. évi előadások: eugenika, élettan, származástan, öröklestan, embertan, pedagógia. (Az esztergomi katolikus nyári egyetem kiadványai. I. k.) Budapest.
Hajós: Az élet titkaiból. (A modern élettan bölcselete.) Székesfehérvár.
Hesse: Abstammungslehre und Darwinismus. Leipzig.
Hosart: Der Mensch, woher er kommt, wohin er geht. Graz. Mosers Verlag.
Klimke: Der Mensch. Graz. Styria.
Marosi: Biológia. Budapest.
Platz: Az ember eredése, faji egysége és kora. Budapest, Szent István=Társulat.
Pesch: Die großen Welträtsel.
Peters: Bibel und Naturwissenschaft. Paderborn.
Prohászka: Föld és Ég.
« Isten és világ.
Reinke: Naturwissenschaftliche Vorträge.
Székely: Ösztön és ész.
Wasmann: Die moderne Biologie und die Entwicklungslehre. Herder.

U. a.: Wie man die Entwicklungstheorie mißbraucht. München.
U. a.: Der christliche Monismus. Herder.
U. a.: Menschen= und Tierseele. Köln. Bachem.
U. a.: Entwicklungstheorie und Monismus. Innsbruck. Tyrolia.

Krisztus Urunk élete.

Belser: Abriß des Lebens Jesu. Herder. Továbbá *Berthe* (ford. *Szeghy)*, *Bougeaud* (A kereszténység és korunk II. kötete), *Didot*, *Dupanloup* Jézus életéről szóló könyvei.
Le Camus: Leben unseres Herrn J. Chr. Herder.
Grimm: Das leben Jesu. Pustet.
Haugg D.: Tore zu Christus. Herder.
Holzapfel: Christus im Lichte der Welt (religiös= wissenschaftliche Vorträge). München.
Klug: Der Heiland der Welt. Paderborn.
Lohmann: Das Leben unseres Herrn und Heilandes J. Chr. Paderborn.
Meschler: Das Leben unseres Herrn Jesu Christi, des Sohnes Gottes. Herder.
U. a.: Der göttliche Heiland. Herder.
Papini: Krisztus története.

Krisztus Urunk személyisége.

Bangha: A XX. század Krisztusproblémája. Budapest.
« Jézus istenségének bizonyítékai. U. o.
Braig: Jesus Christus. Herder.
Felder: Jesus Christus (Apologie seiner Messianität und Gottheit gegenüber der neuesten ungläubigen Jesus=For= schung). Paderborn. Schöningh.
Gutberlet: Dr Gottmensch Jesus Christus. Regensburg.
Foerster W.: Christus und das menschliche Leben.
Kiefl: Der geschichtliche Christus und die moderne Philosophie. Mainz. Kirchheim.
Klug: Gotteswort und Gottessohn. Paderborn. Schö= ningh.
Meffert: Die geschichtliche Existenz Christi. M. Glad= bach.
Muser: Die Auferstehung Jesu und ihre neueste Kriti= ker. Paderborn. Schöningh.

Peabody: Jesus Christus und der christliche Charakter. Gießen.
Schell: Christus. Mainz. Kirchheim.
Schütz: Krisztus. Budapest.
Zubriczky: Jézus élete és a vallástörténet. Szent István Társulat.

Az Egyházról.

Benson: Christus in der Kirche. Pustet.
Bonomelli: Die Kirche. Herder.
Burg: Protestantische Geschichtslügen. 2. k. Fredebeul. Essen.
U. a.: Kontrovers=Lexikon. (Die konfessionellen Streitfragen zwischen Katholiken und Protestanten. Fredebeul. Essen.
Denifle: Die katolische Kirche und das Ziel der Menschheit. Graz.
Gspann: Die Schönheit der kath. Weltanschauung. Benziger.
Guardini: Vom Sinn der Kirche.
Haller—Karácsonyi: Történelmi hazugságok.
Hammerstein: Das Glück katolisch zu sein. Trier.
Klimsch: Wanderungen durch Rom. Graz.
Klug: Gottesreich. Paderborn. Schöningh.
Lingens: Die innere Schönheit der kath. Kirche. Herder.
Lippert: Die alleinseligmachende Kirche. Herder.
Mäder: Ich bin katholik!
« Gedanken eines Reaktionärs.
Rost: Die kath. Kirche nach Zeugnissen von Nichtkatholiken. Regensburg. Pustet.
Ruville: Das Zeichen des echten Ringes. Rom. Haust.
Sawicki: Katholische Kirche und sittliche Persönlichkeit. Köln.
Scheeben: Die Mysterien des Christentums. Herder.
Scherer: Warum liebe ich meine Kirche? Einsiedeln.
Schirmer: Die Schönheit der kath. Kirche in ihrem Kultus. Königsberg.

Kereszténység és szociális kérdés.

Artner: Az ősegyház kommunizmusa. Budapest.
Biederlack—Kiss: A társadalmi kérdés. Budapest.
Cathrein: Der Sozializmus. Herder.

Eberle: Arbeitsmotive im Lichte der christl. Ethik. München.

Eberle: Die Überwindung der Plutokratie. Innsbruck. Tyrolia.

U. a.: Schönere Zukunft. Pustet.

U. a.: Zertümmert die Götzen. Innsbruck. Tyrolia.

Elekes B.: Krisztust — kenyeret! Budapest.

Foerster: Christentum und Klassenkampf. Zürich.

Giesswein: Társadalmi problémák és keresztény világnézet. Budapest. Szent István-Társulat.

Heinen: Moderne Ideen im Lichte des Vaterunsers. Kempten.

Huszár K.: A Katolikus Akció szociális gondolatai.

Jehlicska: Erkölcsi és társadalmi jólét. Budapest. Szent István-Társzlat.

Meffert: Der Kommunismus Jesu und der Kirchenväter. M. Gladbach. Volksverein.

U. a.: Sozialistische Ethik, Kommunismus, Christentum. (U. o.)

Messner: Die soziale Frage (legújabb alapvető munka).

Meyenberg: Democratia christiana. (Christliche Demokratie. Eine Sammlung von Predigten über soziale Fragen.) Luzern. Röber.

Mihelics V.: Az új szociális állam.

« Kereszténységszocializmus.

Peabody: Jesus Christus und die soziale Frage. Gießen.

Pesch: Die soziale Befähigung der Kirche. Berlin.

« Lehrbuch der Nationalökonomie. I. Grundlegung. II. Allgemeine Volkswirtschaftslehre. Wesen und Ursachen des Volkswohlstandes. Die aktiven Ursachen im volkswirtschaftlichen Lebensprozesse. Herder.

Ratzinger: A keresztény szegénygápolás története. 2 köt. A budapesti növendékpapok M. E. I. ford.

Rost: Die Katholiken im Kultur- und Wirtschaftsleben der Gegenwart. Köln.

Steinmann: Jesus und die soziale Frage. Paderborn. Schöningh.

Wahlner: A társadalomtudomány tankönyve. Rozsnyó.

Weber: Evangelium und Arbeit. Herder.

Winterstein: Die christliche Lehre vom Erdengut nach den Evangelien und Apostelschriften. Mainz.

A nőkérdés.

Báthoryné: Asszonyi életművészet. Budapest. Szent István-Társulat.
Faulhaber: Charakterbilder d. biblischen Frauenwelt. Paderborn. Schöningh.
Foerster: Die Dienstbotenfrage und die Hausfrauen. (Ein Problem der Frauenbildung.)
Gertrud v. le Fort: Die ewige Frau. Kösel és Pustet. München.
Heinen: Die Familie (ihr Wesen, ihre Gefährdungen und ihre Pflege.) M. Gladbach. Volksverein.
U. a.: Mütterlichkeit als Beruf und Lebensinhalt der Frau. U. o.
Heténi: A nőkérdés. Eger.
Kirsch: Die Frauen des kirchl. Altertums. Paderborn. Schöningh.
Mausbach: Altchristliche und moderne Gedanken über Frauenberuf. M. Gladbach. Volksverein.
U. a.: Die Stellung der Frau im Menschenleben. (U. o.)
Müller: Die Katolische Ehe. Warendorf. Schnellsche Verlagsbuchhandlung.
Röszler: Die Frauenfrage. (Klasszikus mű!)
Saedler: Mutterseelsorge und Mutterbildung. (Hirt und Herde: I. füzet.) Herder.
Zoepfl: Frauenwürde. (Ein Jahrgang Frauenpredigten.) Herder.

Liturgiánkról.

Artner: Az egyházi évnek leírása stb. Budapest.
Brugier: Kurze liturgische Erklärung d. hl. Messe. Herder.
Cabrol: Die Liturgie d. Kirche. (f. gebild. Katholiken) Kösel.
Gihr: Das hl. Meßopfer. Herder.
Guardini: Von heiligen Zeichen.
« Liturgische Bildung.
« Heilige Zeit.
« In Gloria Sanctorum.
Herwegen: Das Kunstprinzip d. Liturgie. Paderborn.
Kempf: Liturgik, oder Erklärung d. hl. Zeiten, Orte u. Handlungen d. kath. Kirche. Paderborn.
Mihályfi: A nyilvános istentisztelet. Budapest.

Müller: Das Kirchenjahr. (Eine Erklärung d. hl. Zeite, Feste, und Feierlichkeiten d. kath. Kirche.) Herder.

Sauter: Das hl. Meßopfer oder die liturg. Feier d. hl. Messe. Paderborn.

Erkölcstanunk.

Cathrein: Religion und Moral, oder gibt es eine religionslose Moral? Herder.

Eberle: Katholische Wirtschaftsmoral. Herder.

Gutberlet: Ethik und Religion. Münster.

Grupp: Jenseitsreligion. Herder.

Hamm: Die Schönheit der kath. Moral. München.

Klug: Die Schule Gottes (ein Buch vom sittlichen Heldentum). Paderborn.

U. a.: Lebensbeherrschung und Lebensziel. Paderborn. Schöningh. 3. kötet.

U. a.: Die Tiefen der Seele. U. o.

Kneib: Die Heteronomie der christl. Moral. Wien.

« Die Lohnsucht der christl. Moral. (U. o.)

« Lebensaufgaben und Jenseitssinn. Paderborn.

« Die Jenseitsmoral. Herder.

Mausbach: Die kath. Moral und ihre Gegner. Köln.

Muckermann H.: Kind und Volk. 2 k. Herder.

Pezenhoffer: A demografiai viszonyok. Budapest.

Ragaz: Evangelium und moderne Moral. Berlin.

Ries: Kirche und Keuschheit. Paderborn. Bonifatius-Druckerei.

Rost: Die Kulturkraft des Katholizismus. Paderborn. Bonifatius-Druckerei.

Sawicki: Die katholische Frömmigkeit. Paderborn.

Schneider: Göttliche Weltordnung und religionslose Sittlichkeit. Paderborn.

Tarnóczi I.: Vallástól független életút? (Bp. Korda kiadás.)

Tillmann Fr.: Handbuch der katholischen Sittenlehre. 3 kötet.

Házasság. Nevelés.

Csaba Margit dr., Gerely Jolán és *Stadler Frieda* összes művei.

Arndt: Ehebüchlein für kath. Brautleute. Innsbruck. Rauch.

Bilkei: A család könyve. Szent István-Társulat.

Ehrler—Baur—Gutmann: Glückliches Eheleben. (Moralisch-hygienisch-pädagogischer Führer für Braut und Eheleute, sowie für Erzieher.) Mergentheim. Ohlinger.

Egger: Die christliche Jungfrau. Einsiedeln. Benziger.

« Der christliche Vater. (U. o.)

« Die christliche Mutter. (U. o.)

Fassbinder: Am Wege des Kindes (ein Buch für Eltern und Erzieher). Herder.

U. a.: Das Glück des Kindes (Erziehungslehre für Mütter und solche, die es werden wollen). Herder.

Foerster: Erziehung und Selbsterziehung. Zürich.

« Jugendlehre. Berlin.

« Iskola és jellem. Budapest.

« Élet és jellem. Budapest.

« Az élet művészete. Budapest.

« A nemi élet etikája és pedagógiája. Budapest.

« Religion und Charakterbildung.

Hassenbach: Von schöner Ehe (ein Büchlein für edle Menschen). Martinus Buchhandlung. Illertissen.

U. a.: Ein Eheideal und sein Segen für Mutter und Kind. (U. o.)

Heinen: Das Schwalbenbüchlein. (Wie eine Mutter ihr Heim belebt.) M. Gladbach. Volksverein. (Az anyai szeretetről, anyák egyesületéről, a gyermekek pályaválasztásáról, a nagyobb gyermekek neveléséről.)

Herber—Becker: Elternpflicht (Erziehung der Jugend zur Sittenreinheit). Kevelaer. Butzon u. Bercker.

Krus: Pädagogische Grundfragen. Innsbruck.

Marczel M.: A bontakozó élet. Nyolc kötet. Bpest.

Reiner: Kindersegen—Gottessegen! Prag. Bonifatia.

Salzmann: Krebsbüchlein (oder Anweisung zu einer unvernünftigen Erziehung der Kinder). Mergentheim. Ohlinger. (Példákból mutatja be, hogyan *nem* szabad nevelni).

Schütz A.: A házasság. Szent István Társ.

Szuszai: A nagy mesterség (a gyermeknevelésről). Bpest. Szent István Társulat. 2 k.

Thedy: Ein Büchlein von Mutter und Kind und Gott. Paderborn. Schöningh.

Zetter: Geistlicher Wegweiser für christliche Eheleute. Saarluis. Fr. Stein Nachf.

Lelki olvasmányok.

Szent Ágoston: A léleknek Istennel való magányos beszélgetéseinek könyve. Budapest.

Bihlmayer: Wahre Gottsucher (a szentek szavai s intései). Herder.

Brey: Wenn es in der Seele dunkelt. Herder.

Cathrein: Die christliche Demut. (Ein Büchlein für alle Gebildeten). Herder.

Cohausz: Klippen der Zeit. (Ernste Gedanken über religiöse Fragen der Gegenwart.)

U. a.: Licht und Leben (Erlösungsschreie der Menschheit). Leipzig. Vier Quellen Verlag.

Csávossy E.: Örök igazságok. Budapest.

« A nagy király nyomdokain. Budapest.

Dimmler: Jüngerschaft (Handbüchlein d. christl. Lebens). M. Gladbach.

Donders: Heimkehr. (Stille Gedanken.) M. Gladbach.

Fassbinder: Wollen, eine königliche Kunst (az akaraterősítésről). Herder.

Guardini: In Spiegel und Gleichnis.

« Briefe vom Comer See.

Heilmann: Gottesträger (elmélkedések a szentatyák legszebb helyeiből). Herder.

Heilmann: Bücher der Einkehr. I. Seelenbuch der Gottesfreunde. (A XII—XIV. század német misztikusainak legszebb részei.) II. Feuer vom Himmel. (Biblisches Stundenbuch.) Herder.

Heinen: Glaubensspiegel zur Vertiefung des religiösen Lebens für kath. Christen. M. Gladbach.

Hockenmaier: Der beichtende Christ. (Ein Führer durch die Gewissenszweifel und Schwierigkeiten des christl. Lebens.) Bad Driburg. Missions Druckerei.

Imle: Religiöse Aufstiege und Ausblicke für moderne Gottsucher. Mergentheim. Ohlinger.

Keppler: A szenvedés problémája. Budapest. Szent István Társulat.

Klimke: Unsere Sehnsucht. Kempten. Kösel.

Klug: I. Die ewigen Dinge (a hitről). II. Die ewigen Wege (a parancsokról). III. Die ewigen Quellen (a malaszt eszközeiről). Paderborn. Schöningh. Magyarul *Bilkei* ford. Székesfehérvár.

U. a.: Die Schule Gottes (ein Buch vom sittlichen Heldentum). (U. o.)

U. a.: Ein Sonntagsbuch. U. o. (Magyarul: «Vasárnapi könyv.» Szent István-Társulat.)

U. a.: Einkehr. Ein Jahrbuch der Seele. I.—II. k. (U. o.)

U. a.: Lebensbeherrschung und Lebensdienst. U. o.

U. a.: Ringende und Reife. U. o.

U. a.: Kämpfer und Sieger. U. o.

Könn: Auf Höhenpfaden. (Asketische Gedanken für die moderne Welt.)

Krebs: Was kein Auge gesehen. (Die Ewigkeitshoffnung der Kirche nach ihren Lehrentscheidungen und Gebetleben.) Herder.

Kühnel: Von Gott und von uns. Herder.

Ligouri Szent Alfonz; Jézus Krisztus iránt való szeretet gyakorlása. Budapest.

Lippert: Credo (dogmatika intelligens olvasóknak). Eddig 5 kis kötet.

U. a.: Von Seele in Seele.

Muckermann: Neues Leben (ethisch-religiöse Vorlesungen). Herder.

Mäder: Die Ganzen. München.

Pesch: Der Christ im Weltleben und seine Unvollkommenheiten. Köln.

U. a.: Lebensweisheit in der Tasche. Herder.

Poós: Életbátorság. Budapest. Szent István-Társulat.

Prohászka: Elmélkedések az evangéliumról.

« Magasságok felé. Budapest.

« Világosság a sötétségben.

Redlich: «Bücher der Geisteserneuerung». Eddigi kötetei:

Band 1. *Josef Dillersberger:* Wer es fassen kann ... (Gedanken über Jungfräulichkeit u. Zölibat aus Schrift u. Liturgie.)

Band 2. *P. Virgil Redlich O. S. B.:* Religiöse Lebensgestaltung.

Band 3. *Anton Stonner:* Briefe an Priester. (Väterstimmen zum Priesterideal.)

Band 4. *Dietrich v. Hildebrand:* Liturgie u. Persönlichkeit.

Band 5. *Michael Pfliegler:* Heilige Bildung. (Gedanken über Wesen und Weg christlicher Vollendung.)

Band 6. *Karl Pfleger:* Geister, die um Christus ringen.

Band 7. *Virgil Redlich:* Dein ist der Tag (Lebensaufbau aus dem Sonntag).

Band 8. *Josef Kühnel:* Vom geheimnis Gottes in uns.
v. Sailer: Gotteskraft in Leidensnacht. Mergentheim. Ohlinger.
U. a.: Christliche Briefe eines Ungenannten. Herder.
Scheeben: Az isteni malaszt fensége. A budapesti növendékpapság M. E. I.-ja ford.
Tiefenthaler: Keresztény élet. Budapest.
Vögele: Himmelslichter. (Festtagsgedanken.) Herder.
« Himmelsblicke. (Festtagsgedanken.) Herder.
Wagner: Dem fernen Klingen nach. Regensburg (kitűnő lelkigondolatok a modern ember számára).
U. a.: Az élet kis művészei (fiúk). Bp. Korda-kiadás.
U. a.: A nagy király katonái (ifjak). Bp. Korda-kiadás.
U. a.: Lángoló szivecskék (kis leányok). Bp. Korda-kiadás.
U. a.: Mai leányok életstílusa (nagy leányok). Bp. Korda-kiadás.
Weiss: Die Kunst zu leben. Herder.
Wilms: Religion und Welt. Herder.
Wolpert: Die einzige Seele. U. o.
Wolpert: Die einzige Seele *U. a.:* Der Sonntag der Seele. *U. a.:* In der Apostelschule. Herder. (Vasárnapi olvasmányok.)

A keresztény aszketika klasszikusai természetesen mind megfelelnek az intelligencia lelki szükségleteinek. *Szent Ágoston:* «Vallomásai»-t (ford. Vass J. Bpest. Élet nyomda kiadása), *Szent Ferenc:* «Filotea»-ját (Szent István-Társulat kiadása), *Kempis:* «Krisztus követésé»-t, nyugodtan ajánlhatjuk bármily magas műveltségű hívőnknek. Némelyikük hasonló haszonnal tudna elmélyedni a középkori misztikusok (Eckart, Tauler, Seuse stb.), vagy a kitűnő konvertita, *Fr. W. Faber* könyveibe is (Alles für Jesus, Schöpfer und Geschöpf, Bethlehem, Das hl. Blut stb.)

Néhány *szent életrajzát* is ajánlhatjuk. Pl.:
Bougaud: Szent Monika. Budapest.
« Chantal Szent Franciska. 2 k. Budapest.
« Depaul Szent Vince. 2 k. Budapest.
Egger: S. Augustin.
Ernő atya: Szent Terézia élete. Budapest.
Hamon: La vie de S. Francois de Sales. Paris. Lecoffre.
Huber: Die Nachahmung der Heiligen.
Jablonkay: Loyolai Szent Ignác.
Montalambert: Szent Erzsébet.

Pintér: Szent Bernát élete és művei.
Schnürer: S. Franz v. Assisi.

Folyóiratok.

Credo. Budapest. Szent Domonkos=u.
Élet. (Képes heti, szépirodalmi folyóirat.) Budapest. Szent István=Társulat.
Hochland. Monatschrift f. alle Gebiete des Wissens, der Literatur u. Kunst. Kempten. Kösel.
Katolikus Szemle. Szent István=Társulat. Budapest.
Korunk Szava. Budapest.
Magyar Kultúra. Budapest. Mária=u. 23.
Mária Kongregáció. Budapest. Horánszky=u. 20.
Schönere Zukunft. Wien.
Stimmen der Zeit. (Kath. Monatschrift f. d. Geistesleben d. Gegenwart.) Herder.
Theológia. A Pázmány=egyetem hittudományi karának szerkesztésében. Budapest. IV., Központi Egyetem.
Uj Kor. Budapest.

Lexikonok.

Katolikus Lexikon. 4 k. Budapest.
Szunyogh: Liturgikus lexikon.
Das große Herder. 10 k. Freiburg i. Br.
Staatslexikon. 5 k. Herder.
Lexikon der Pädagogik. 2 k. Herder.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Bevezetés 1

I. FEJEZET.

Intelligenciánk vallástalansága. 4

I. A modern lélek kifejlődése (4).
II. Intelligenciánk lelki elárvultsága (5).
III. Intelligenciánk vallástalanságának okai (8). *A)* Belső okok: 1. kevélység (9), 2. kritizálás (9), 3. földi javak hajhászása (10), 4. erkölcsi kisiklás (11). *B)* Külső okok: 1. család (12), 2. iskola (13), 3. mai életmód (17), 4. a szakkutatás veszélyei (18), 5. ferde közfelfogás (19), 6. helytelen vallási tolerancia (20).

II. FEJEZET.

Intelligenciánk vallásossága. 23

Vigasztaló jelek (23). Takarodót fujnak (24).
I. A kiábrándultak (26). Mi vezetett a kiábrándulásra? (26). A feleszmélés jelei (29).
II. Az útkeresők (32). A modern vallásosság (33). Teljes zűrzavar (34). A mozgalom vallási jelentősége (35).
III. A hazaérkezettek (39). A katolikus gondolkodás renesszánsza (39). Az újjászületés Franciaországban (40). A konvertiták tanusága (43).

III. FEJEZET.

A vallás és az emberi élet. 48

I. A vallás és az egyén élete (50).
II. A vallás és a jogbiztonság (53).
III. A vallás és a tekintélytisztelet (54).
IV. A vallás és az erkölcs (55).
V. A vallás és a nevelés (57).
VI. A vallás és a szociális kérdés (59).

IV. FEJEZET.

Az intelligencia lelkipásztorának egyénisége. 66

I. Buzgó papi lelkület (66): *a)* zelo ardenti et fervore (66), *b)* fide viva ac fudicia (67), *c)* in caritate Dei et patientia (67), *d)* prudenter et fortiter (69).
II. A modern lélek ismerete (71).

III. A finom modor (73). Oldal
IV. A korszerű papnevelés (75). *A)* A papság tudományos nevelése (76). *B)* A papság aszketikus nevelése (80).

V. FEJEZET.

Intelligenciánk közös pasztorációja. 86

I. SZAKASZ.

Intelligenciánk részvétele a közös istentiszteleteken. . 86

I. Van-e szükség a vallás külső gyakorlatára? (86). *A)* Az egyén szabadsága (87). *B)* Mennyiben befolyásolja a műveltség a vallási lelkületet? (90).
II. Különleges szempontok a közös istentiszteleteken (91): *A)* Izlés a templomban (92). *B)* A jó imádkozás (93). *C)* Az intelligencia megbecsülése (95).

II. SZAKASZ.

Igehirdetés az intelligenciának. 97

I. A korszerű szentbeszéd (97). *A)* Szószékeink elhagyatottsága (97). *B)* Az egyházi ékesszólástan hibás elmélete (98). *C)* A szentbeszéd újjászületése (99). *D)* Milyennek gondoljuk az újszerű prédikálást? (101). *E)* Saját előkészületi módom (105).
II. Mi nem való a szószékre? (111). *A)* Ami nem az Isten igéje (111). *B)* «A korholó beszédek» (112). *C)* A politika (114).
III. Gondolatok XV. Benedek «Humani generis» enciklikája nyomán (116).
IV. A tízperces prédikációk (119).
V. Temetési beszédek (121).
VI. Konferenciák. Vallási előadások (125).
VII. A drótnélküli telefon az igehirdetés szolgálatában (133).
VIII. A szentbeszéd eredményességének néhány titka (137). *A)* A szónok papi egyénisége (137). *B)* Korszerűség (141). *C)* Természetesség (142). *D)* Példák (143). *E)* Pszihológia (144). *F)* Témaválasztás (147). *G)* Előkészület (148).
Összefoglalás (153).

III. SZAKASZ.

Liturgiánk a pasztoráció szolgálatában. 156

Bevezető gondolatok (156).
I. Művészi elemek liturgiánkban (159).
II. Liturgiánk lélektani hatásai (162). *A)* Az Egyház lelkét kitárja (162). *B)* A liturgia szelleme (164). *C)* Hivatalos istentisztelet (165). *D)* «Liturgikus lelkiélet» (168). *E)* A liturgia és misztika (168).
III. Híveink részvétele a liturgiában (173). *A)* Mélyebb betekintést istentiszteleteink szellemébe (173). *B)* Bekapcsolódás a szentmisébe (176). *C)* A magyar Missale (178).

IV. Néhány szó a liturgikus mozgalomról (182). Oldal
V. Fontos gyakorlati apróságok (187). *A)* A művészet templomainkban (187). *B)* A liturgia méltóságteljes végzése (189).

IV. SZAKASZ.

Pasztoráció az egyesületekben. 196

I. A Mária-Kongregációk (196).
II. A «Credo»-egyesület (197).
III. A Katolikus Akadémikusok Szövetsége (200).
IV. A Katolikus Kör (201).
V. A pap a társaságban (203).

V. SZAKASZ.

Nyomtatványok a pasztoráció szolgálatában. ... 205

1. Füzetek, röpiratok. Templomi könyvestáblák (205). 2. Az istentiszteleti rend közzététele (207). 3. Az Egyházközségi Tudósító (209). *A)* Szükségessége (210). *B)* Tartalma (211).

VI. FEJEZET.

Intelligenciánk egyéni lelki gondozása. 214

I. SZAKASZ.

Gyónás, áldozás, lelkigyakorlatok. 214

I. A szentgyónás (214). *A)* A gyónás értékelése (214). *B)* A gyóntató feladatai (216). *C)* Az intelligencia sexuális problémája a gyóntatószékben (220).
II. A szentáldozás (223).
III. Lelkigyakorlatok a világi hívek részére (226). *A)* A Szent Ignác-féle lelkigyakorlatok (226). *B)* A liturgikus lelkigyakorlatok (229).
IV. A konvertiták lelki gondozása (231). Imaegyesület a zsidók megtéréséért (233).

II. SZAKASZ.

A hívek katasztere. 235

A) A Rituale Romanum előírása (236). *B)* A cédula-katalógus-rendszer (237). *C)* A hívek kataszterének előnyei (238).

III. SZAKASZ.

A lelkipásztori látogatás. 240

A) Történeti fejlődése (240). *B)* A lelkipásztori látogatás szükségessége (242). *C)* A lelkipásztori látogatás célja (243). *D)* Ideje (246). *E)* Nehézségei (246). *F)* A betegek gondozása (249). A gyászjelentések (251).

IV. SZAKASZ. Old.

A világiak apostolkodása. 253

A) Mit értünk a világiak apostolkodásán? (253). *B)* A világiak apostolkodásának történeti fejlődése (255). *C)* Feltételei (257). *D)* Nehézségei (259). *E)* Mire terjed ki a világiak apostolkodása (260): *a)* egyletekben (260), *b)* egyéni példaadással (261). *F)* A világi hitoktatónők társulata (263). *G)* A házi megbizottak (264).

Befejező gondolatok (268).

I. FÜGGELÉK

A «Katolikus Egyházi Tudósító». 273

II. FÜGGELÉK

Intelligens híveinknek ajánlható vallási könyvek. .. 295

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY

SZENT ISTVÁN
PÁZMÁNY